

અનુક્રમણિકા.

વિષયક.	લેખક.	પૃષ્ઠ.
૧ વરારબે પ્રભુ પ્રાર્થના ...	૨૧. લક્ષ્મીરામ મહિપતરામ	
૨. પોદેલા બાળકને (કાવ્ય) ...	૨૧. રનેલી ...	૧
૩ સુરભા ...	૨૧. શ્રીપતરાય દુકુમતરાય...	૨
૪ વરવિદ્યે વિવેલી વિલા (વાતા) ...	૨૧. એમ. ...	૬
૫ રવામી વિવેકાનન્દ ...	ત્રિમાસિક એશીસ ...	૨૫
૬ ક્રાન્સનું સ્લુમીત (કાવ્ય) ...	૩૧. હરીપ્રસાદ મજરાય ...	૨૭
૭ શ્રીયુત્ રવિન્દ્રનાથ ઠાગોર ...	" " ...	૨૮
૮ જ્ઞાનપ્રિય પ્રાપ્તિ ફેડ ...	૨૧. ભટ્ટરાય દુકુમતરાય ...	૩૦
૯ માંદા માણસને ખાવાની વાનીએ અને તે બતાવવાની રીત ...	સૌ. વિમળા સેતલવાડ ...	૩૨
૧૦ કોણસાનો ચમત્કાર ...	સૌ. રસીકમણી દેસાઈ ...	૩૪
૧૧ એલ. એલ. બી. નો અભ્યાસ (વાર્તા) ...	૨૧. દેસાઈ ...	૩૫
૧૨ વર વિદ્ય અને સુવના ...	સૌ. હીરાલક્ષ્મી જીવલુલાલ દેસાઈ ...	૪૨
૧૩ બ્લેન વિમળાના પત્ર ઉપરથી ...	સૌ. કુલુમઝારી ...	૪૪
ઉપજતા વિચાર ...	સંપાદક X. Y. ...	૪૭
૧૪ બ્લેન વિમળાને જવાબ ...	મળેલું ...	૫૦
૧૫ રવ. જીવલુલાલ મુળરાંકર છત્રપતિ	૫૨
૧૬ પુસ્તક પરિક્ષા ...		
૧ શ્રી જાપચર્ય પ્રકાશ	૨૧. મણીલાલ અજીતરાય બી. એ. ત્રિમાસિક એશીસ.	૫૨
૨ કુમુદચંદ્ર મા. ૧ લો		
૩ રનેલીકુર		
૪ રનેલીમાળા		
અન્ય પુસ્તકો	" "	...
સામાર રવીકાર	" "	...

विषयक.	लेखक.	पृष्ठ.
१७ प्रासंगिक मंत्र	त्रिभासीक मोक्षिस	... ५६
१८ ज्ञातिना वर्तमान तरेण	" "	... ६४
१९ यथा पत्रे १	विद्यार्थी ६६
२	रा. शक्तिधु...	... ६८
२० छंदगीमां श्रावणं शी रीते	रा. D. K. ७७

राज-वर्षारंभे प्रभू-प्रार्थना.

(लेखक—रा. लक्ष्मीराम मद्रिपतराम दिवान.)

सौरठा.

अरत-भूमि जे-हाव	अगवत ! तुजने शुं कर्हं ।	
भूंदी स्थिती बाण !	बाण अमे रिणाधये.	१
कृष्टिल केवो काण ! :-	मास नथी कोध भरदमां,	
प'दिउतनेो दुःकाण	दुःकाण जनु घर-जीरनेो.	२
सरस्वति रिणाध	लक्ष्मी पणु इही गर्ह,	
गयो स'प जीनध	सहजुद्धि साथे लध.	३
कुटुंभ-उत्पेशना मार	भारेो मांडोमांडेना,	
पया छेउ लाधार	उध कृपानिधी ! काप तुं	४
जेम शिशुपर रनेड	जतलावे मायाप जनु,	
तेम प्रथम ईश ! लडे	पाजया सिर कर स्थापीने.	५
पणु ते सधजुं सुज	इधेन सभातुं वही भयुं,	
दिहां होलमां दुःभ	अभू तुःयायी इठया मया.	६
कया कोठी अन्धाय	जे तुज हरभारे अमे,	
करो सभा जग-राय !	दाया ! हवे अवधि यई.	७
हेजि आणी-कुयाव	करे पिता कही कोध, पणु,	
कही नही जे-तास	करे स्थिती निज आणीनी.	८
नडयां करेलां कर्म	लेख विधाताना नडया,	
भुलवाथी निज धर्म	रिणाधये प्रणु तापथी.	९
जेम धरी स'तोष.	आर्जवथी तुज विनविधे,	
भुली अमारा दोष	शेष हवारी नाभे ईश !	१०
विनवे लक्ष्मीराम	रामा ! जे जे मां धरो,	
दाजो दुःभ तमाम	हीरस्थाचो कर शिरपर.	११

પ્રત્યક્ષત્રિય ત્રિમાસિક.

વર્ષ ૮ મું.] ૧ લી જાનેવારી ૧૯૧૫. [અંક ૧ લો.

પોદેલા બાળકને.

+++++

મધુ બાળ તું ખુબ પોદેલે, શાંતિયજી તુંજ પારણે;
સાગર સમું તુંજ માવ હૈફં ડાલશે નિરખી ત્હને !
તુંજ નયન કોમળ ઢાળજે ભજે સુખે નિંદર કરી;
તુંજ પારણું દિ'ચોળતા માતા નિરખતી પ્રેમથી !

૧

પ્રભુના ભરેલા નયન તારા સ્નેહ-બિના શોપયાં;
હસતા ઘડીમાં રૂદન કરતા સરળતાથી બાણડા !
ભાવિ તણું હું તુર છે, માતા પિતાની આશ છે;
પ્રતિમા પ્રભુની કુલ સમી સૌંદર્યનું હું રચાન છે !

૨

ઉમળકા હૈયાવણા નિરખી ત્હને બહુ યાચ છે;
તુંજ અસ્તિથી અમ આંત્રણું, આશાયકો જીજ્ઞાસ છે !
વળી વિમળતા જરની વડી, પ્રભુએ રીધી તુંજને અહિં;
ધંડી બર ભૂલાવે દુઃખ સૌ સંસારના પળની મહિં !

૩

ઓ ! બાળ તું નિર્દોષ છે ! કુડાઈ તુંજમાં નવ વસે;
સૌ સાથ સ્નેહે ખેલતું સ્નેહી જનો એમજ કથે !
૧૬ એક સુંમિ હેતથી વાતસલ્ય ભાવે તુંજને;
ઓ બાળ ! કોમળ બાળ ! ચઈતું સ્વરથ સુખે પોદેલે !

૪

પ્રાતઃકાળ,
તા. ૫ મી ડીસેમ્બર,
વિરમગામ.

સ્નેહી.

સ્ફુરણા.

—++—

(૨૧. શ્રીપતરાય હંકુમતરાય ઠાકોર.)

(ભંયુઆરી ૧૯૧૪ થાને ૨૦ થી.)

હે પુત્ર ! ગયા ઈસેગ્ગર ૧૯૧૩ ના પૌષ સંવત ૧૯૬૬ માં વિશ્વાસઘાત રાખ્દ વિષે વિચાર કરી જે અનુભવ થાય તે મને કહી સંભળાવને, એવી આજ્ઞા તને કહી હતી. તને કેવો અનુભવ મળ્યો છે તે લખીકત મને કહી સંભળાવ.

હે માતા ! ગયા ત્રણ માસ અધ્યાસ કરવાને તથા અનુભવ મેળવવાને મને મળ્યા હતા તે દરમ્યાન તમારી આજ્ઞા અનુસાર અધ્યાસ રાખવાથી જે કંઈ પ્રાપ્ત થયું છે તે તમારા સન્મુખ રજુ કરું છું. જે કંઈ બિચારાઓ જણાય તે વિષે મને વધુ સમજ આપશે.

વિશ્વાસઘાત રાખ્દમાં—(વિશ્વાસઘાત) જે રાખ્દ સમાયલા છે. તેમાંના બીજા રાખ્દ ઘાત વિષે હાલ નહીં કહેવાં વિશ્વાસ રાખ્દનું શું રહસ્ય જણાયું છે, તે વિષે પ્રથમ કહેવાની આજ્ઞા લઈ છું. વિશ્વાસ એટલે કોઈ બે પદાર્થ-વસ્તુ અગર વાક્યો વચ્ચે કોઈ વિચાર-કાર્ય અગર સોંપણથી સંબંધ નોરાવનો. વાક્યયાગી અભ્યસ જેમ બે વાક્યને જોડે છે તે પ્રમાણે આ રાખ્દ (વિશ્વાસ) આખા વિશ્વને એક બીજા સાથે જોડે છે. આખા વિશ્વાસ સાથે એ કેવી રીતે જોડાએલો છે, તેવું બળ કેવું છે, તેનાથી કેવા લાભ પ્રાપ્ત થાય છે, તે વિષે વિચારીએ.

૧ વિશ્વકર્તા—અને વિશ્વ મંડળ—

વિશ્વકર્તાએ આ વિશ્વમંડળ વિષે રહેલા

સૂર્ય-આ જગતને વિષે પ્રકાશ-પ્રાણપાપુ આપવો.

ચંદ્ર-વનસ્પતિને રસ આપવો.

વરુણ-પૃથ્વીને વૃષ્ટિથી તૃપ્ત કરવી.

કુબેર-પૃથ્વીનું પાલણ કરવું.

બ્રહ્માએ-સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરવી.

વિષ્ણુએ-સૃષ્ટિનું પાલન કરવું.

શિવે-છૂંદી યદી સૃષ્ટિને તેના પ્રવર્તન સાથે તેના કરવી.

વિગેરે.

વિગેરે.

વિગેરે.

૧ પૃથ્વી, ખનીજ, વનસ્પતિ, પ્રાણી તથા મનુષ્ય—

પૃથ્વીએ-તેમાં રહેલા ખનીજ-વનસ્પતિ-પ્રાણી-મનુષ્ય વિગેરેને જોડતા સત્ત્વે પુરા પાડવા.

ખનીજ પદાર્થો-પોતાનો રસ વનસ્પતિને આપી તેના સંસર્ગમાં આવી ઉત્પત્તિને માર્ગે વધવું.

વનસ્પતિએ-પ્રાણી વર્ગને જોડતા ખોરાક આપી તેના સંસર્ગમાં આવી ઉત્પત્તિ માર્ગે ચઢવું.

પશુ વર્ગ-મનુષ્યની સેવા કરી તેના સંસર્ગમાં આવી પોતાની શક્તિને ખીલવી મનુષ્ય વર્ગમાં આવવા પ્રયાસ કરવો.

૨ મનુષ્ય તથા મનુષ્ય મંડળ—

બ્રાહ્મણ વર્ગે પ્રભુને ધર્મે તથા નીતિ માર્ગનું શિક્ષણ આપી વ્યવહારમાં કેવી રીતે સુખશાંતિથી રહેવાય તથા તેમાંથી કેવી રીતે શુદ્ધ થવાય તેનો બોધ આપવો.

ક્ષત્રિય વર્ગે-પ્રભુને થતી પીડાથી તેમનું રક્ષણ કરવું.

વૈશ્ય વર્ગે-વેપાર માર્ગે ધન સંચિત કરી દેરાને આભાદ કરવો.

શૂદ્ર વર્ગે-ઉપલા વર્ગોની સેવા, પોતાના ધંધા અનુસાર કરી તેમને સુખ આપવું.

રાજાએ-પોતાની પ્રભુને પોતાના સંતાન માફક ગણવી, કેળવણીનાં સાધનો સરળ કરવાં કે જેથી સર્વ પ્રભુ તેનો લાભ લઈ શકે. પરદેશના હુત્રો માટે પોતાની પ્રભુતા ઝૂંટી કઢાડેલા માણસો ત્યાં મોકલી તે હુત્રો પોતાના દેશમાં દાખલ કરવા, યોગ્ય આશ્રમો બોલવા, દરેક વસ્તુને યોગ્ય ઉદ્યોગ મળે તેવાં સાધનો તેવાર રાખવાં કે જેથી પ્રભુ પોતાનો ધર્મ, રાજ તરફ તેમ અન્ય વર્ગ તરફ જનવવામાં શુકે નહીં.

પ્રભુ વર્ગે-પોતાનાં રાજાને વિના સમાન ગણવો, તેમની આજ્ઞા અનુસાર વર્તન કરવું, શાળામાંથી મળતી કેળવણીનો લાભ લઈ મળેલા જ્ઞાનનો વ્યવહારમાં સદુપયોગ કરવો, ઉદ્યોગમાં મેળ્યા રહેવું, અને આપણા ધર્મ પ્રમાણે રાજ તથા પ્રભુ વર્ગની સેવા કરવી.

સોસાયટી-મંડળો-કંપનીઓ તથા તેમાં દર સંબંધિત ધરાવનારા પોતે જ
જાણે-તે આખાં શરીરના અવયવ રૂપ છે તેમ સમજી તે મંડળને
આબાદીમાં સાવવું.

રોટ્ટે-પોતાના નોકર અગર આડતીઆને જે કામ સોંપ્યું હોય તે
ખરોખર જાણે છે કે કેમ તે ઉપર લક્ષ આપવું. જે શરતે તેને
રાખ્યો હોય તે પ્રમાણે તેને દરમાયો આપવો.

નોકર વર્ગે તથા આડતીઆઓએ—પોતાના રોટ્ટે જે કામ સોંપ્યું
હોય તે કાર્ય સોંપેલા વિશ્વાસ પ્રમાણે પૂર્ણપણે જાળવવું. તે કાર્ય
દક્ષ છે, મારા દરજ્જાને યોગ્ય દેખાતું નથી, એવો વિચાર નોકરી
રિવાજમાં પછી કરવાનો નથી. સોંપેલું કાર્ય પોતાનો ધર્મ યાને
ફરજ સમજી કરવાનું છે. આ કાર્ય અયોગ્ય છે એમ જાણી લાવી
તે કાર્યમાં અટકાવ લાવવો એ આપણી ગતિમાં ન્યુનતા તથા
નિર્માલ્યતા બતાવે છે.

આરોગ્ય ખાતાના નોકરો-વડાડકાપ કરનારા રાજવેદો-જે સ્થાન
એવાથી અન્ય વર્ગને ચીતરી ચડે છે, તેના સ્થાનો ખતે સાફ કરવા
જેવા હોય તે ખતે કરી અગર કરાવી આરોગ્યતામાં વૃદ્ધિ કરે છે.
એ તે પોતાના ઉપર મુકાયેલા વિશ્વાસ પ્રમાણે ખરોખર કાર્ય નહીં
જાણે તો પછી પીડાતા માણસની તથા રાહોરની સી દુર્દશા યાચે

શાળ હરિશ્ચંદ્ર-કારી ક્ષેત્રની સ્મરણભુમિના ઉપરી કામસેનને ત્યાં
નોકરી કરવા રજા હતા. સ્મરણમાં આવતાં મુઠદાં ઉપરના દાનનો
મળતો પેસો પોતાના રોટ્ટેને સ્વાખિન કરતા અને તેના તરફના
મળતા દાણા ઉપર પોતાનો નિર્વાહ ચલાવતા. શાળ હરિશ્ચંદ્રે એ
નોકરી સ્વીકાર્યા પછી આ કામ દક્ષ છે તેવો વિચાર કદી પણ
કર્યો નથી, તેમ પોતાના ઉપર મુકેલા વિશ્વાસ પ્રમાણે કાર્ય જાળ-
વવામાં પોતે દયાના ઉત્તમ મુજુને પણ તે પ્રસંગે આડે આવવા
હોયો નથી; પોતાના મૃત યવલા બાળકને તેની માતા સ્મરણ
ભૂમિ ઉપર આવી મૃત ક્રિયા કરવા જતી હતી. પોતાની સ્ત્રી તથા
બાળકને જોળી છે, પણ ઘણીને આપવાનો દાણો પેસો
પોતાની દુખીત યવલી સ્ત્રી ઉપર દયા લાવી-છાડી દઈ પોતાના
રોટ્ટે સાથે યવલા કસારમાં દગો કરતો નથી, પણ પોતાને દક્ષથી

‘મળતા અનાજ માટે આમદ તૂટી કરતાં પોતે તેટલું સંકટ
ઠકાવી લે છે.

James Allen says—

When duties, however humble, are done without selfinterest, and with joyful sacrifice, there is true service and enduring work. Perfection should be aimed at even in the smallest task. Joy is always the accompaniment of a task successfully accomplished.

શુર-શિક્ષક વર્ગે-પોતાના શિષ્ય વિદ્યાર્થી સાથે પ્રેમ બાજુ રાખી તેના
અવિચ્છિન્ન ઉદયને યોગ્ય કેળવણી આપવી.

શિષ્ય-વિદ્યાર્થીએ શુરની આજ્ઞામાં રહી તેના અપાતા શિક્ષણ ઉપર
ધ્યાન આપી તેથી મળતા જ્ઞાનનો વ્યવહારમાં ઉપયોગ કરી
અન્યને લાભ આપવો.

કુટુંબના વડીલ પુરુષે-પોતાના ઉપર આધાર રાખનારા માટે નિર્ભર
તથા કેળવણી અર્થે નોંધતા ખર્ચ-ઉદ્યોગ કરી યોગ્ય માર્ગ પ્રાપ્ત
કરવા, તેમ તેમને સન્માર્ગને રસ્તે દોરવા.

ત્રી વર્ગે-ધરની તેમ વ્યવહારીક જાળવ ઉપર લક્ષ રાખવું, ઊકરાં-
ઝીની કેળવણીમાં મદદ કરવી, તથા ધર સંસારને સારા પાયા
ઉપર મુકવો.

જાળક વર્ગે-પોતાની વિદ્યાર્થી અવસ્થા દરમ્યાન માત્ર, પિતા, શુર
વિગેરેની આજ્ઞામાં રહી વિદ્યાવ્યાસ કરી-જ્ઞાન મેળવી ઉદ્યોગે
લાગવું. યોગ્ય માર્ગે ધન-સંપાદન કરવું, સ્થિતિ અનુસાર ખર્ચ
રાખવો. જેમણે આપણને આ સારી સ્થિતિમાં લાવવા પ્રયાસ
કર્યો છે તેમનો જ્ઞાને તેટલો જદલો આપવો. અન્ય મનુષ્યો
આપણા કુટુંબ છે તેમ સમવર્તન રાખવું.

પતિ તથા પતિની પોતાના લગ્ન પ્રસંગે જે કોલકરાર એક બીજા
પરતે કર્યો છે તે પ્રમાણે પોતાનું વર્તન થાણ રાખી એક બીજાનું
સન્માન રાખવું.

મનુષ્ય મંડળ-વિશ્વ મંડળ-તથા વિશ્વકારી—

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા-અધ્યાય ૩-૭-૯ તથા ૧૦ માં શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન અર્જુનને જોધ આપે છે કે—મુહિતા આદિ કાળમાં બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિ, વૈશ્ય એ ત્રેવર્ણિક પ્રભને ભગવાન પ્રભપતિએ રચી તેમને કહ્યું કે હે પ્રભ! તમે તમારા પોતપોતાના વર્ણાશ્રમ ધર્મને યોગ્ય-યજ્ઞાદિક કર્મો કરી વૃદ્ધિ પામો, અને તે ચણે તમને મનવાંછીત ફળ આપનાર થાઓ. યજ્ઞ વડે ઈન્દ્રાદિ દેવતાઓને પ્રસન્ન કરો, તે દેવતાઓ જળની વૃદ્ધિ આપી અન્નની ઉત્પત્તિ કરી તમને પ્રસન્ન કરે. આ પ્રમાણે પરસ્પર સંતોષ પામી તમે તથા ઈન્દ્રાદિ દેવ મનવાંછીત અર્થશ્ય પરમેશ્વરને પામશો. ને પુરુષ આ પ્રમાણે મળેલા અન્નનો ભોગ ઈશ્વરેવ-અગ્નિ દોષાદિ કર્મ ન કરીને પોતાના દેહ, ઇંદ્રીઓની પુષ્ટિ કરવા માટેજ અત્રાદિક પદાર્થ ભોગવે છે તે પુરુષ દેવતાઓનો ચોર તથા કૃત્યન છે. ને પુરુષ પંચયજ્ઞ કરી બાકી રહેલું અમૃતરૂપ અન્ન ભોજન કરે છે તે શિષ્ટ કહેવાય છે, અને ને પુરુષ કેવળ પોતાના પેટ ભરવા સારજ અન્ન પકાવે છે તે પુરુષ કેવળ પાષણુજ ભોજન કરે છે.

અન્નથી શરીર, શરીરથી કર્મ, (યજ્ઞ) કર્મથી યજ્ઞ, યજ્ઞથી વૃદ્ધિ અને વૃદ્ધિથી અન્ન ઉત્પન્ન થાય છે. આ સર્વ જગત મહારાખાં માણાના મણકા માફક પોરવાયલું છે, સર્વમાં હું બ્યાપી રહેલો છું, જંગમનો ધારણ કરનાર, ઉત્પન્ન કરનાર તથા પોષણ કરનાર, પુરુષ પાપનાં ફળ આપનાર હુંજ છું, સર્વનું બીજ હું છું.

આ પ્રમાણે વિશ્વામ (વિશ્વ=જનન+આરા=આરા. જગતની આશા-મતનું બધારણ) સુત્રાત્મા માફક-કશ્વરથી તે ખનીજ રજકણ સુધી સર્વમાં હારવાયેલા તથા સંકળના અકોડા માફક એક બીજને જોડાણ કરતો જણાય છે.

હે માતૃપ્રી! અત્યાર સુધી હું એક જુદી વ્યક્તિ છું, હું સ્વતંત્ર છું, તે કોઈની જરૂર નથી, એવા એવા વિચાર ધરાવતો હતો. આ તમારા નાપેલા શબ્દ (વિશ્વાસ+પાત) ના પ્રથમ ત્રાજુ અક્ષરથી વર્તવા (વિશ્વાસ) શબ્દના મનનથી હું તે આ શરીરનો કયો ભાગ છું, હું બોલનાર તે કોણ છું, તે વિશે વિચાર આગળ સંવાવતાં હું શબ્દ તે વિશ્વની શક્તિમાંજ ઉતરે તથા થાય છે, હું સંકળના એક અકોડા માફક નીચે તથા ઉપરના અકોડા રૂપી

વ્યક્તિઓ સાથે જોડાયેલા હું, હું કોઈ જુદી-સ્વતંત્ર વ્યક્તિ નથી, બીજાના આધાર મારા ઉપર અને મારા આધાર બીજાના ઉપર છે, આ ચાલતી મૂર્તિ-યાને શક્તિમાં હું એક અંશરૂપે છું.

આખી પૃથ્વી તથા વિશ્વ મંડળ આ વિશ્વાસના બળ ઉપર રહ્યું છે. સૂર્ય, ચંદ્ર, ઇંદ્ર, વાયુ વિગેરે દેવતાઓ પોતાને સોંપાયેલા ધર્મ પ્રમાણે કાર્ય કરવાને પછી તે કાર્ય-અગર તે કાર્ય કરવાનું સ્થાન સારું અગર નરસું, સ્વચ્છ અગર ગંદુ હોય તો પણ તે સર્વને એકસરખોજ લાગ આપે છે.

James Allen says—

“All duty should be regarded as sacred. All personal and selfish considerations should be extracted and cast away from the doing of one's duty; and when this is done, duty ceases to be irksome, and becomes joyful. He who neglects duty, be it great or small or of a public or private nature, neglects virtue; and he who in his heart rebels against duty, rebels against virtue.”

કોઈ મીઠા પાણીને પ્રવાહ વહેતો હોય, તે પ્રવાહને મહેનત કરી આપણા ખેતર તરફ પ્રવાસ કરી-વાળી, તેના પાણીથી ખેતરને તર કરવામાં આવે તો તે ખેતરમાં જે જે વસ્તુનું જાવેતર થાય તે ધણું ફળદ્રુપ નિવડે છે, તથા ખેતરને ધણું રળિઆમણું જનાવે છે. એ પ્રમાણે આ વિશ્વાસના પ્રવાહને આપણા વ્યવહારમાં વાળવામાં આવે અને તેનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવામાં આવે તો તેનું ખરું બળ આપે છે, કાર્યની સિદ્ધિ કરાવે છે, તથા વાપરવાના સાધનની મહત્તા માને કિંમત વધારે છે. રેલવે ટૂંકમા-રુઢન, પહેલા, બીજા તથા ત્રીજા વર્ગના આ પ્રમાણે ડબ્બાઓ હોય છે, તેમ માલ ભરવાના પણ ડબ્બા હોય છે; એ ડબ્બાઓ એન્જિનથી હુટા પડ્યા પછી તેની કિંમત પોષાતી નથી, પણ જ્યાં તેમને એન્જિન સાથે જોડાણમાં લીધા કે દુરત તેની કિંમત તથા ઉપયોગીપણું જણાય છે.

કોઈ સજ્જવૈધ અગર રસાયનશાસ્ત્રી તેનો પ્રયોગ કરતાં, કોઈ ગવૈયા પોતાનું ગાન કરતાં, કોઈ ચિતારા પોતાનું ચિત્રકામ કરતાં, કોઈ કવિ પોતાનું

હોય રચતાં, કાઈ ધ્યાની પોતાનું ધ્યાન ધરતાં અન્ય વિષય તરફ લક્ષ જવા નહીં દેતાં આ પ્રવાહનું બળ મંદલુ કરતા રહે છે તેા તે પોતે ધારેલાં કાર્ય સિદ્ધ કરે છે, લીધેલો શ્રમ-યાત્ર અગર કંટાળારૂપ જણાતો નથી, પણ એક પ્રકારનું વિરોધ બળ આપી આનંદ રસ પ્રાપ્ત કરે છે.

આ વિશ્વાસે કરી આપું બ્રહ્માંડ ચાલી રહ્યું છે, રાજ્ય તેઓ પોતાના નિયમે બરોબર ચલાવી રાકે છે, મંડળો લાંબા કાળ સુધી આબાદી બોગવે છે, પશુ, પક્ષી આદિ જનવરો, મનુષ્યો તથા બીજા મહાન વ્યક્તિઓ એક બીજાના સહવાસમાં તથા પ્રીતિમાં જોડાય છે. મનુષ્યો ઉદ્યોગે લાગે છે, કુર તથા દ્વિંસક જેવા પ્રાણીને પોતાને વશ કરે છે, પ્રેમ તથા દયાનો અંકુર વિરોધ યતાં સંત જેવા મહાન પુરોહ જંબતમાં નિર્ભયપણે રહે છે. નરસિંહ મહેતા તથા પ્રહલાદના સખળા મનોરમ પૂર્ણ યથા, હરિશ્ચંદ્રનું ગચલું રાજ્યપાટ પાકું પ્રાપ્ત થયું, એકલગ્યે અસ્રવિદ્યા પ્રાપ્ત કરી, વાદિમક જેવા છુટાશએ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી ઋષિપદ પ્રાપ્ત કર્યું.

ઠાઈ લશ્કરમાં ઝોછા માણસ હોય, પણ જો તેનો સરદાર પોતાના તાળાના માણસો ઉપર તેમ તાળાના માણસો પોતાના સરદારના હુકમને આધીન હોય અને સામા પક્ષમાં તેના કરતાં દરામણા વધારે માણસ હોય અને દરેક જણ પોતે એમ માનતો હોય કે હું બીજાથી બળવાન છું, પરાક્રમી છું, મારું નિરાન કદી નિષ્ફળ જતું નથી, સરદારની જગેએ હું હોઈ તેા બરોબર ગોઠવણ કરી કોતેદ મેળવું, એવા મદમરેલા વિચાર ધરાવતા હોય તેા રાવણ જેવા મહાન યોદ્ધાઓ જેઓ પોતાના મદે કરી રાજ્ય તથા લશ્કરના નાશ કરનારા થઈ, પોતે પણ નાશને આધીન થયા તે પ્રમાણે મોટા જગ્યાવાળા લશ્કરની પણ વ્યવસ્થા થાય છે; અને નાના લશ્કરનો જવાબ જો સારંગ માફક એક બીજાના જોડાણમાં રહ્યા હોય તેા તેનો કદી અજય થતો નથી પણ વિરોધ બળરૂપે કામ કરે છે.

આપું વિશ્વ એક સરીર રૂપ છે. તમામ વ્યક્તિઓ સરીરના અવયવોરૂપ છે. સરીરના અવયવો, ઉદ્ધીઓ પાતપોતાના નિર્માણ થયલાં કાર્ય, યોગ્ય રીતે કરતાં રહે તેા સરીર સુખાકારી રહે છે, તથા વિશ્વમાં રહેતી વ્યક્તિઓ થયથી સોંપણ પ્રમાણે કાર્ય કરતી રહે છે તેા આપું વિશ્વ સુખસાંતિમાં રહે છે.

હે માતા ! આખા વિશ્વમાં જેમ સર્વ શક્તિમાન હથ્થર બાપી રહ્યો છે, તેમ એ વિશ્વાસ સર્વ વ્યક્તિમાં વ્યાપ્ત છે. દરેક વ્યક્તિમાં રહેલો (૭૫)

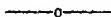
આત્મા પરમાત્માના અંશરૂપ છે તેમ હું પણ આ પૃથ્વી વિષે એ વિશ્વ સંકિતના અંશરૂપે હું. હું કોઈથી તથા બીજાઓ આરાધી છતાં નથી. મારો આધાર બીજાઓ ઉપર અને બીજાઓનો આધાર મારા ઉપર ચાલતો છે એવું જ્ઞાન અંતર વિષે ઉદ્ભવતું બન્યાય છે.

હે બેટા ! વિશ્વાસ શબ્દનું રહસ્ય ધણું સારી રીતે તારા ધ્યાન ઉપર આવ્યું સમજાય છે. હવે વિશ્વાસપાત્ર આખા શબ્દનું શું રહસ્ય, એ વિશ્વાસ-પાત્ર કરવાનું કારણ બ્યવહારમાં કેવી રીતે, અનુભવે ઉપયોગ કરે છે, તેનાં પરિણામ કેવાં થાય છે, તે વિષે જો અનુભવ થયો હોય તો તે હું બહુવા ઉચ્છા રાખું છું.

ADVICE.

When the thought-forces are directed in harmony with the over-ruling Law, they are up-building and preservative, but when subverted they become disintegrating and self-destructive. To adjust all your thoughts to a perfect and unsevering faith in the omnipotence and supremacy of Good is to co-operate with that Good, and to realise within yourself the solution and distruction of all evil. Believe and ye shall live.

(અપૂર્ણ.)

“વર વિઠ્ઠલે વિધેલી વિણા.”

(ભજનાર—રા. એમ.)

૧

“હવે આ વિણાનું શું ધાણું ? સોળ પુરાં વઈ સત્તરમું બેસરો. હું તો માગાં કરવા ગઈ દલી પણ કોઈ ગદોં મોટું નથી. પેલા ભજનના ઉભરા મોટે કાણે ગઈ દલી, પણ તેની વદુ તો જાણે નવવરણાની મા. તે તો કેહે છે કે ગદારાં ચીમનને બી. એ. પાસ થયા પછી પાણી પવે છે” લક્ષીતા-વિણાની માએ કહ્યું.

૨

“એ” તાપને નથી કહ્યું કે તમારે ‘માથું’ કરવાજ ના જવું. તમારે વિજ્ઞાની રીકર કરવીજ નહીં. પરમેશ્વર આપણો કાંઈ ઢંધી ગયો નથી, તેવું થઈું થનાર છે, હજી તો તે બાળક છે; ગદારો વિચાર તેને અંગેછનો અભ્યાસ ચારેક વર્ષ કરાવવાનો છે, પછી એની મેલે વર મળશે. આટલા બધા ઓકરા છે, અહીં નહીં મળે તો પરમાત્મ પરણ્યાવીશું.” વિજ્ઞાના પિતા કુમ્ભસાહે કહ્યું.

• “ના, ના, લોકો મદને મહેણાં મારે છે. જીએને ચાચીછ ગદ્ય કાલે આગ્યાં હવાં, તે કહેવા લાગ્યાં કે એ તો સાપનો ભારો. અમે તેમ પરણ્યાવી હો. આપણા કુટુંબમાં બાર વર્ષની કન્યા કહી કુંવારી રહી, નથી. તમે, બાપ. દાદાનું નામ બોળવા તૈયાર થયાં છો, પંચવર ન મળે તો બીજવર. એમ લોકો કહે છે. મેં કહ્યું વર ખતાવો, ત્યારે તેમણે ધેરો હરિલાલ બતાવ્યો. એ તો ચાર ઓકરાનો બાપ છે. મદે” કહ્યું. મદારી વિજ્ઞા તો બીયારી બાળક છે, એવા ચાળીસ વર્ષના ઢોંચા સાથે પરણ્યાવી મદારી ડીકરીને જન્મારો બાળવા મદારો વિચાર નથી. એની કાંઈ ખાદી છારા નથી કે ઢેડવાડે ઢોળી દઈ. આથી તેમને ખેલું લાગ્યું છે ને રીસાઈને જતાં રહ્યાં.” હાત્રીતાએ કહ્યું.

“હીં કહ્યું. ફરી શિખામણ દેવા નહીં આવે હવે કાંઈ કહેવા આવે તો કહેજે કે લાયકા નહી, હું શું લખું ?”

“ચેલાં જેકાર મારાને એવું કહ્યું ત્યારે હલકાં મદારા પર ઉતરી પડ્યાં, અને બોલ્યાં, આની વાતમાં બીયારા ભાષકા શું નહી, તે તો કમાઈ નહી. ધર ચક્રાવર્ત, ઊંચાં ઓકરાં પરણાવવાં એ તો બેસાંઓનું કામ. લગાર આંખ કાઢીને કહીએ તો તરત માને અમારે ધણી નથી ? અમે તો જેમ કહીએ તેમ કરે. આરક્ષી મોટી થઈ તોએ ધણી કહે જેમ માય એ શું ?

રોજ રોજ સર્ગારદાસાં કહેરા આવે અને હાલીતાના મનને સંતાપ થાય. વિજ્ઞા તેમની એકની એક ઓકરી દત્તી કુમ્ભસાલ બી. એ. થયો દત્તો, અને કલેક્ટર ઓફીસમાં ભેડાયો દત્તો. ધણી ધણીઆણી બેકે સારી રીતે રહેતાં તો પણ રાદખાતના ત્રીસ રૂપીઆના પગારમાંથી પણ તેઓને બચાવવું પડતું, કેમકે કુમ્ભસાલના બાપ વારસામાં પાંચ હજારનું દેવું મુકી મથા દત્તો. વિજ્ઞાને ગુજરાતી માધી બણાગ્યા પછી અંગેછ બણવા પારસી સ્કુલમાં મુકી દત્તી. બેક તેની ગુમાર સોજ વર્ષની હતી, તોપણ કાઠું મણું મજાસુન તથા કદાવર દત્તું. સરીરે મોરબણી તથા દેખાવદી હતી. મદેસાને માર પણ આમણું

હતો, અને જ્યારે સફેદ વસ્ત્ર પહેરતી ત્યારે ગમે તેવા અરસિકંની પણ દૃષ્ટિ ખેંચાયા વગર રહે નહીં; જેમ જેમ તે મોટી થતી ગઈ તેમ તેમ તેની ખુણસુરતી વધતી ગઈ અને તેમ તેમ લક્ષીતાની અધીરાઈ વધતી ગઈ. લક્ષીતાની કેળવણી નહીંજ તેથી પણ જાણેલાના સહવાસથી કાંઈક સુવિચારો તેના મનમાં કરવા હતા. કૃષ્ણલાલ અગાધી તેનું ચાલતું નહીં, અને ચલાવવા તેણે પ્રયત્ન પણ કર્યો નહોતો. પતિ તરફ તેનો ભાવ પણ અત્યંત અને તેમની આજ્ઞા કરી પણ ન માનવા વિચાર પણ આવ્યો નહોતો, તો પણ કોઈ કોઈ વાર તેને એકાં આવતું, અને ઠોકરીને જોઈ તે રેતી તથા પ્રભુ પાસે માગતી કે “હે પ્રભુ! આ ઠોકરીને જપાડી લે તો હું કોઈની જોશીઆળી ના થાઉં. જે ઠોકરા મરી ગયા તેનું મને દુઃખ છે, તે કરતાં આ ઠોકરી આટલી એટલી યદ્યપિ તેનું દુઃખ વિશેષ છે.”

કૃષ્ણલાલ ઘણા ગંભીર વિચારના ગુદસ્થ હતા. તેમણે વિજ્ઞાને અને તેટલો અસ્વાસ કરાવવા કરાવ કર્યો હતો એટલી નિરાશાની કેળવણી નહીં પણ ગૃહ કેળવણીપર ખાસ ધ્યાન આપવા દરરોજ સારી સારી મોપડીઓ પોતે વાંચતા તથા વંચાવતા. ચિત્ર કામ તથા કારત કામ પણ શીખે એવી જોઈવણ કરી હતી. જો કે તેની હમ્મર ફક્ત સોળ વર્ષની હતી, તો પણ સાંજની રસોઈ તેજ કરતી, તથા બીજી ઘણી રીતે તે તેની માને મદદ કરતી.

૨

આમ ને આમ ત્રણ વર્ષ વીતી ગયાં. પછી આખરે પરકાં લાડકોર ચાચીથી ના રહેવાયું. ચાચી જાળસંડ હતાં, અને તેથી નાનપણથી નાતની પરલાઈ કરવામાંજ તેમનો વખત જતો. સ્કેજ કોઈ વધારે માંદુ થયું કે ક્યારે મરે કે કુટવા તેવાર થઈએ, એકમેકની વાતો કહી આવતી, રજતું ગજ કરી અંદર અંદર સલાવવા, બધાને મુરંબી તરીકે સલાહ આપવા જતું એ તેમના જીવનનું કામ હતું. તે લક્ષીતાના દુરના સગાં યાચ અને કૃષ્ણલાલના મોસાળનાં સગાં હતાં. ગામમાં બધાં ચાચીજ કહેતાં. તે કૃષ્ણલાલ પાસે આવ્યાં, અને સ્કેજ ખબર અંતર પૂછી વાત જપાડી “ભાઈ, હવે વિજ્ઞાનું શું થાયું, તે જોગણીસ વર્ષની થઈ ગમે ત્યાં હવે ઠેકાણું કરવું જોઈએ.”

“ચાચી, હજી કાંઈ વિચાર કર્યો નથી હજી જોગણીસમું તો હમણાંજ જતું. એનાથી મોટીઓ હજી કુંવારી છે.”

“પણ, આટલી મોટી ઠોકરી કુંવારી આપણા ઘરમાં ન રખાય,” ચાચી બોલ્યાં.

“એમાં શું? તમે દસ વરે રાંડયાં હતાં, અને તમારાં માળાપ તમે ચાલીસ વર્ષનાં થયાં ત્યાં સુધી તમને છરવી શક્યાં. કુંવારી છે, અને લાયક વર મળશે એટલે પરણાવીશું. મ્હારે કાંઈ લાકડે માંકડું વળગાડવું નથી. અહીં લાયક વર નહીં મળે તો પરગામ જઈશ. છોકરીનો ભવ બાળવા વિચાર નથી.”

“હું કાંઈ ભવ બાળવાની વાત કરતી નથી, આ તો લક્ષીતાથી તમારે મોંઢે કહેવાય નહીં, અને તેણે કહ્યું કે તમે કહો, તેથી હું તો રહેજ કહું છું. હા, બા, છોકરીને કાંઈ કુચે દત્તારાય નહીં. ત્રિણા બિચારી કેવી ડાહી છે. સારો લાયક વર મળે તોજ પરણાવવી. પણ જાણ, આ તેને અંગ્રેજી બાણાવો છે, તે ઠીક કરતા નથી, એ આપણા જરૂરમાં ના પોસાય. પારસણે સાચે ફરવાથી પારસી જેવા વિચાર આવે અને વંદી નય ને પછી કાંઈ પરણવું હોય તોએ ના પરણે.”

“ચાચી, એ વાતજ ના કરો. વંદી જશે તો મ્હારી છોકરી છે, તેની તમારે ચિંતા કરવી નહીં. હવે તમે ધરડાં થયાં, જરા માળા ફેરવો, તમારે પારખી શી પંચાત.” કૃષ્ણલાલ જરા ગુસ્સે થઈ બોલ્યો.

લાકડેર ચાચીએ આવો જવાબ સાંભળ્યો નહોતો. એ કાંઈને તેમનું કહ્યું ગમે નહીં તો સાંભળીને બેસી રહે, પણ સામે જવાબ તો નાજ આપે. આ જવાબથી તેમને ખોટું લાગ્યું અને બોલ્યાં, “મ્હારે શું? તને ફાવે તે કર, મ્હારું તો પેટ બળે એટલે બોલ્યા વગર ન રહેવાય. તારે ફાવે તો પરણાવ નહીં તો મિરાંબાઈ કર. અમારે શું.” આમ કહી તે હાથાં અને ફરીથી કૃષ્ણલાલ પાસે આવ્યાંજ નહીં.

પણ કૃષ્ણલાલના મનમાં વિજ્ઞાના વિવાદનો વિચાર આવ્યો. નાતના છોકરાએ તપાસવા લાગ્યો તો વિજ્ઞાને લાયક એ ત્રણ-છોકરાજ જડયા. બીજા લાયક દત્તા, પણ પીત્રાઈ, ગોત્રાઈ, વગેરે પાસેનાં સગાં એટલે એ ત્રણ ઠેકાણેજ માયું કરવા વિચાર કર્યો અને લક્ષીતાને તેમ કહવા કહ્યું. લક્ષીતા જન્માક્ષરો આપી આવી, પણ કાંઈ દા કે ના નો જવાબ ના આપે. બધાને પૈસાની ચુંક. લક્ષીતાએ હજાર, બારસો અને આખરે પંદરસો લગી આપવા કહ્યું, પણ કાંઈ મ્હોંજ માંડે નહીં. છોકરાની માએ તો એમજ બોલે કે છોકરા તે તો ચલણી નોટો. ચલણી નોટો સારી કે તેવાપર આંક નક્કી, પણ દારૂની નાતના છોકરા તો વગર આંકની નોટો. જેમ જેમ એક પવિત્રા વધારે પાસ, અગર એક પં મોટો પાપ એટલે પાંચસો રૂપીઆ કિંમત વધે. બીજા સાધારણને ત્યાં

માગાં કર્યાં, પણ જવાબ મળે કે, “અમારે તો હજી મજાવવો છે.” “હજી મહારો છોકરો નાનો છે.” “અત્યારથી શું? મહારો કોકો ના પાડે છે.” કેટલાક તો જન્મભક્ષર મળતા નથી કહી ના પાડે. લલોતા કંટાળી ગઈ અને પ્રભુ પાસે માગે કે આ છોકરી મરી જાય તો મહારે ઘર ઘર ભટકવું મટે

ફાગણ ગયો, ચૈત્ર ગયો, પાંચા સન્નમાળો રાર થયો એટલે દીકરીવાળાઓ દીકરાવાળાને ઘેર આંટા મારવા લાગ્યા, પણ કંઈ પત્તો લાગેજ નહીં. કૃષ્ણલાલ પંદરસોં આપી શકે એમ નહોતો, પણ જો લામક વર મળે તો ઘર ગીરો તુકીને આપવા તૈયાર હતો. વિણાનું આ વર્ષે કંઈ ડેકાણું પડ્યું નહીં. કૃષ્ણલાલ કહેવા લાગ્યો કે, “કંઈ નહીં, આવતે વર્ષે મઈ રહેશે.”

૩

માણેકઠારી પુનેમ ઉપર કૃષ્ણલાલ સહકુટુમ્બ હાકાર ગયો. સાથે પાંચા-સમાં રહેતાં નાલકાર ચાચી પણ ગયાં હતાં. ચાચીની ઉમ્મર અત્યારે સાઠેક વર્ષની હતી તે આશરે વીસેક વર્ષની ઉમ્મરે રાંડયાં હતાં, પણ કંઈ સંતાન નહોતું. પણ જીવન રામ ભજનમાંજ ગાળતાં. જત્રા કરી સાંજની ગાડીમાં ભરથ આવવા નીકળ્યાં. આણુંદમાં ગાડી ભદલવાની હતી અને ગાડીમાં બીડ પુષ્કળ હતી. જગ્યાને માટે ખુબ કર્યાં પણ આખરે ડેક ઇન્જન પાસેના ડબ્બામાં જગ્યા જણાઈ. કૃષ્ણલાલને જોતાં વાર અંદરના એક ઉતારએ ખાણું હવાડ્યું તો તેઓ પણ અમદાવાદના સત્રી જણાયા. તેઓ ચાર હતા. તેમાંના ત્રણ તો સગબગ સોળ સત્તરની ઉમ્મરના હતા, ન્યારે બીજો ત્રેવીસ, ચોવીસનો જણાતો હતો. તેઓ એક બાલુએ બેઠા અને સામા કૃષ્ણલાલ વિગેરે બેઠાં. વિણા એક બાલુને છેડે બેઠી. તેની નજર બધા યુવાનો પર પડી; પણ આખરે તેમાંના સૌથી મોટાપર ફરી. આ યુવકનો મહેરો દેખાવડો તથા આનંદી હતો. તે ધણોજ વિવેકી તથા મર્યાદાશીલ જણાયો. કૃષ્ણલાલે પૂછ્યું, “ક્યાં જાઓ છો?”

તરતજ આ યુવક બોલી ઉઠ્યો, “અમે મુંબઈ પરીક્ષા આપવા જઈએ છીએ.”

“સો અભ્યાસ કરો છો?”

“આ ત્રણ પ્રીવીઅસમાં છે, અને હું એમ એ. માં બેસનાર છું. તેઓ પહેલી વખતજ મુંબઈ જાય છે તેથી હું લગાર વહેલો જઈશું.”

“પરીક્ષા ક્યારે છે?”

“એમની પરીક્ષા આ સોમવારે છે, અને મારી આજથી વીસ દિવસે છે.”

“તમારું નામ શું ?”

“મ્હારું નામ ‘કુન્દનલાલ’ અને મ્હારા પિતાશ્રુતું નામ ત્રિકમલાલ વઝીલ.”

“હાથ, તમારી હાથમર કેટલી છે ?”

“ત્રેવીસ વર્ષની.”

“હાથ, ત્હારી બહેન હાથમાં પરણીને ?” લક્ષીતાએ પુછ્યું.

“હા, અમારી વૈશાખમાં પરણી.”

“કેટલા આપણા પડયા ? તમારી અમદાવાદની ન્યાતે તો અવધી કરી છે. રૂપીઆ બિના કોઇ વાતજ કરતું નથી. આ કેટલા દહાડા પહોંચશે ? રૂપીઆ આપણા અને નથી આપણા કહેવું અને વળી અક્ષરહત્યા હોય. તમે તો અમારી ભરથ મુરતની ન્યાતને પણ બચાડી; પણ અમારે એટલું તો ઠીક કે પૈસા આપી ઉભર થઇએ.” નાલકોર આવી બોલ્યાં.

“આવી અમારે તો પદરસેંએ પડ્યું.”

“પણ હજી તું પરણવાનો છું. પાસ થઇરા એટલે ચાર પાંચ હજાર ઉપજશે. તારી બહેનનું સાડું વળી જશે. હાલ અમદાવાદનું બજાર બહુ તેજ છે, એટલે હાલ પણ ઠીક ઉપજશે” આવી બોલ્યાં.

“આવી, એ વાતજ ના કરો, મ્હેં તો નિયમ કર્યો છે કે મ્હારા લગ્નમાં એ રૂપીઆ લે તો પરણવુંજ નહીં. આવી રીતે વેચાપણ વા થવું તેના કરતાં કુંવારા રહેવું હું વધારે પસંદ કરું છું.”

“હાથ, એ તો બોલવુંજ નહીં,” કૃત્તલાલ બોલી ઉઠ્યો. “જવા દો તમારા જુવાનીઆઓની વાત. વાતો તો મ્હોલી મ્હોલી કરે, નાના મ્હોટાનું માન તો રાખે નહીં, પણ ત્યારે આવી પૈસા મળવાની વાત આવે ત્યારે તો, યું કરીએ ? મ્હારાં માબાપ જાણે. જુઓને પેલો દાનતીલાલ કેન્દ્રનસમાં મોટાં મોટાં બાપલો કરતો, તે પોતે પરણ્યો ત્યારે બારેમાર રૂપીઆ બોલાવ્યા.”

“એ તો કાલ હડીને વઝીલ થયે અને કમારો. તેનો બાપ કાંઈ બૂખે નથી મારતો, પણ કાઈ પૈસા કેને બેઠાલા નથી ?” લક્ષીતાએ ટાપસી પૂરી.

“અમે તેમ કહો. પણ હું તો બોલ્યો તે બોલ્યોજ. આ છવ જીવ બેઠેલર પણ કહી એ વાતમાં માબાપની આજ્ઞા માનનાર નથીજ. ધર બદાર કાઢી

મૂકરો, લોકો મૂકને ભાંડરો, પણ કદી મૂકરો નિશ્ચય ફેરવવાનો નથી. આ અનીતિમાં હું સહાયક થાઉં તો મૂકરો લલ્પતરને એજ લગાડવા જેવું છે. અને આવી અનીતિ અટકાવવાનો આજ ઉપાય છે કે જે પૈસા લેવામાં આવે તો પરણવું નહીં અને બહેતર છે કે કુંવારા રહેવું. અમારા જેવા ભણેલા નહીં કરીએ તો બીજા કોણ કરશે. અને હવેથી બીજા પણ પ્રતિજ્ઞા લઉં છું કે જે કોઈ એ પ્રમાણે પરણશે તેના લગ્નની ન્યાતો તથા વરથોડામાં પણ જવું નહીં, તેમજ બીજાને જતાં અટકાવવાં. એ તો જેવી ધરડાની મુઆની નાતો તેવી આ છેડરીઓના માખાપને મારવાની નાતો.”

વાતમાં ને વાતમાં અમારગામ પસાર થયું. કૃષ્ણલાલે સામાન તૈયાર કર્યો. કુન્દનલાલને મિત્ર સહિત પાછા આવતાં ઉતરવા આમ્રહ કર્યો. તેના મિત્રોએ તો ના પાડી, પણ તેણે જનરો તો ઉતરવા કબુલ્યું અને કૃષ્ણલાલનું સરનામું લખી કીધું. હરય આવતાં સૌ દ્રતાં પડ્યાં.

૪

કૃષ્ણલાલનું પરં સુનારવાડાની મધ્યમાં આન્યું હતું. જે કે તે સાધારણ બેઠા ધાટનું હતું તો પણ પાછલો ભાગ નદી તરફનો તદ્દન ખુલ્લો હતો. ભરતીને વખત હતો અને પાણીનાં મોજાં ઉછાળા મારી રહ્યાં હતાં. ડોકોરથી આવ્યાને આજે વીરોક દિવસ થયા હતા. કુન્દનલાલને જોયા પછી તેનું મન કુન્દનમથળ હતું. તે આવરો અને મનના મનોરથ ફળશે, એમ મનમાં તે માનતી, વિણા મન સાથે બોલવા લાગી. “પ્રભુ, આપે તો એજ પતિ આપજો. જ્યારથી મૂકારી દ્રષ્ટિએ તે પડયા છે, ત્યારથી તે મૂકારી નજર આગળજ ખડા છે. તેમની મૂર્તિ મૂકારા હૃદયમાં જડી છે. તે કુંવારા ભણી મહેં મૂકારા હૃદય દિપક રથાખ્યા છે. મૂકારા અંતરના અધકારને તેજ આપ્યું છે અને તે વધારે તેજોમય કરશે, વળી બાપાજીની પણ એવી ઇચ્છા છે કે તેમને વિવાહ કરવા આમ્રહ કરવો. શું તેમનું મુખ, તેમની બોલવાની છટા, શું તેમનો વિવેક. જ્યારે વિવાહની વાત થાય છે, ત્યારે ત્યારે તે મૂકારી સમક્ષ આવી ખડા થાય છે. કુન્દનલાલ તમે કુન્દનજ છો. કુન્દન સ્ત્રીનું આભૂષણ છે, અને તમે મૂકારા આભૂષણ છો અને સદા રહો એવી પ્રભુ પાસે પ્રાર્થના કરે છું. પ્રભુ તો મૂકને સહાયજ છે. અગર તે અમને વળી મળેજ કેમ, અને મળે તો એજખાણ પણ શી રીતે થાય; વળી તે આવવાના છે. બા, પરગામ પરણાવવા ના પાડશે, ત્યારે આમમાં ગમે તેવા સાથે

પરણાવશે. ના, ના એમ તો હું કરવા નહીં દઉં. પણ હું તો તેમને મહાસ મનથી વરી ચુકી છું. હું તો તેમનીજ છું અને બીજા અવરની યવાની નથી. પછી ભલે તે હા પાડે કે નહી તેની મદને દરકાર નથી, બીજો પરણાવશે તો આ છવ, હે નર્મદે તારે બોલે ચુકીશ.”

તરતજ બારણું ખખડ્યું; ટપાલવાળાએ પત્ર નાંખ્યો. કાઠું ઉપર કુંદન-લાલનું નામ દેખાતાં ચિહ્નએ રહેજ નજર નાખી તો તે સોમવારે સવારે આવનાર હતા એમ માલુમ પડ્યું. કાગળ ફેંટાલાવતા મેજપર મુકી પાછી પોતાના વાંચનશુદ્ધમાં ગઈ અને વિચાર કરવા લાગી—“ખરેખર પ્રભુની મદારા પર કૃપા છે, તે અહીં પધારવાના. બાપાજી માયું નહીં કરે તો હુંજ માયું કરીશ; મદારો આત્મા તેમને અર્પીશ. ભણેલા છે, વિવેકી છે, વિદ્વાન છે તો સુચણી તો હોવાજી જોઈએ. સુવિચારવાળા છે અને મારી માગણી સ્વિકારશેજી. પ્રભુ તું કરે તે થાય છે માટે તું સદાય યજે.”

આમ વિચાર કરી બહાર આવી તો કૃષ્ણલાલ તથા લક્ષ્મીતા કુંદનલાલ-નોજી વિચાર કરતાં હતાં અને જો તે ચિહ્નને પરણવા રાજી હોય તો પછી તેના બાપને કાગળ લખવાનો તેઓએ નિશ્ચય કર્યો. તેનો ઉતારો ચિહ્નના વાંચન શુદ્ધમાંજ આપવા કર્યું. ચિહ્નએ તે રાજીગારવા રાજી કર્યો. પોતે ચોત્રેલી ઇખીઓ ટંગાવી. એક ચીત્રમાં એક બાળા એક યુવક પાસે પ્રેમ માગતી દર્શાવી હતી, અને બીજામાં તે બંનેને પ્રેમ ગાંઠે જોડાતાં બતાવ્યાં હતાં; વળી ત્રીજામાં તેમનું સુખી કુટુંબ ચિત્રવું હતું. મેજપર હાથનો ભરેલો સુંદર શમાલ પાથર્યો તથા ખુરશીઓપર રેશમના ભરેલા વકીયા મુકી દીધા. સોમવારે સવારે કૃષ્ણલાલ રોટરાને તેડવા ગયા ત્યારે ચિહ્નએ આંગણું લીપીપી છાપાં પાડ્યાં. “ભલે પધારો અમારા પનોતી પરોણા.” મોડીવારમાં કુંદનલાલને લઈ કૃષ્ણલાલ આવી પહોંચ્યાં. લક્ષ્મીતાએ ખજર પુછી; ચિહ્નએ નજર નાંખી, બંનેની આંખો મળી અને આંખોમાં સ્થિત જણાયું. તરતજ તેમને ચિહ્નના વાંચન શુદ્ધમાં લઈ જવામાં આવ્યા. શુદ્ધમાં પેસતાંજ તેમને કાંધક સ્વર્ગીય સોજા જણાઈ. ચીત્રો, ભરતકામ, રંગ પુરેલી આત્મીઓ તથા નદીના સુંદર દેખાવથી કુંદનલાલનું મન નિદ્રાળુ થવા લાગ્યું. આખો ચોરસો ચિહ્નમય ઘરું રહેલો જણાયો અને તરતજ તેના મોંમાંથી રાજદ નિકળી ગયા. કે “આ બાળા તો મદા ભાગ્યદાળીનેજ મળશે.” તરતજ ચા આપી. સ્નાન કરી ભોજનની તૈયારી થઈ કેમકે કૃષ્ણલાલને કચેરીમાં જવાનું હતું. ચિહ્નએ રમણી પુરી આસનો બેઠાવ્યાં. ભાત બાતની રસોઈ પીરસી કુંદનલાલને

આનંદ આપી. જો કે કૃષ્ણલાલની સ્થિતિ સાધારણ હતી પણ ભર્ય કઠી પણ પરીણાગતમાં પાછી પાની કરતું નથી.—કહું' છે કે:—

“સદમી ભક્તી થયે-જવાદે જોઈ જવાની
ના છાડીરા ભર્ય-કરી અસલી ખાનદાની.”

ખરેખર, કૃષ્ણલાલ ખાનદાન હતો તે બરોબર જણાઈ આવતું હતું. જમી રહ્યા પછી કૃષ્ણલાલ કચેરીમાં મયા અને કુન્દનલાલ પોતાના ઓરડામાં જઈ આરામ પુરશીમાં આરામ લેવા લાગ્યા. રાતનો કાલગરો અને સારે બોજન તેથી તરતજ આંખ મળી ગઈ અને વિલૂ આંખ અગાડી ખડી થઈ. આણંદ સ્ટેશને જોયેલી વિલૂ, સવારે સ્મિત સહીત આવકાર આપતી જોયેલી વિલૂ, જમતી વખતે પીરસવા આવતી રામાળ વિલૂ, તેના રાખ્દો, તેના મહેરા ઉંધમાં અને ઉંધમાં તેને અત્યંત આનંદ આપતાં દેખાયાં. એકાએક કાંઈક ખડ-ખડાટથી આંખ ઉઘડી તો વિલૂને કબાટમાં કાંઈક શોધતી જોઈ.

કુન્દનલાલને સુવા ગયે એએક કલાક થયા હતા. લાલ્લીતા તેની માશીની છાકરીને અસુખ દોનાથી ત્યાં ગઈ હતી તેથી વિલૂ બારણું વાસી ઉપર કાંઈક ભરવાનું લેવાના બદાને મનના મનોરથ-કુન્દનલાલના હૃદયની માગણી કરવાના વિચારથી ઉપર આવી; પણ તેમને ઉંમતા જોઈ, જગાડવાની યુક્તિ કરી. કબાટમાં કાંઈક શોધતી હોય એમ અવાજ કર્યો કે કુન્દનલાલ લગભગ આરામ-પુરશીમાં ટટાર થયો અને વિલૂએ તેના સામા જોયું; નજરે નજર મળી વિલૂએ નીચું જોયું, પાછું ફરી જોયું. ફરી આંખો મળી અને આંખો દ્વારા પ્રેમના બીજ રોપાયાં. કુન્દનલાલે પુછ્યું: “શું કરો છો?”

વિલૂ બોલી, “કાંઈ નહીં. ભરવાનું લેવા આવી છું. દિલ્લગીર છું કે ઉંધમાં ખલેલ પહોંચી”

“શું ભરો છો?”

“આ તો રહેજ સુતરનો રમાલ”

“લાલો જરા જોવા દો”

“હું સુંદર ભરત કામ છે? તમે સ્ત્રીઓના પ્રદર્શનમાં મોકલો તો તમને ચાંદ મળેજ.”

“જયા મુંબાઈના પ્રદર્શનમાં મ્હને સુવર્ણ ચાંદ મળ્યો છે.”

“ખરેખર તમે સુવર્ણને લાલક છે. મ્હને આવો એક રંગાડ ખરી આવશે?”

“હો આ જે રમાસે મ્હને સુવર્ણને લાયક, બનાવી છે તેજ તમને કોટ આપું છું.” આમ કહી ધીરે ધીરે બિણા કુન્દનલાલની પાસે પડેલી ખુરશી અગાડી આવી, ત્હને પકડી ઉભી રહી. સરીર મુજબ લાગ્યું; મન સાથે કહેવા લાગો કે હા, હું સુવર્ણ-કુન્દનનેજ લાયક છું; પણ કુન્દન સ્વીકારે ત્યારેને; શું કરવું? શી રીતે માગણી કરવી? તેના વિચાર આવવા લાગ્યા. મુખે જવાબ દેતી પણ ચિત્ત કાંઈક જુદાજ વિચારમાં હતું. આંખે કુન્દનલાલને બરાબર નિહાળ્યા અને હૃદયમાં કાંઈક જુદીજ ઉર્મિઓ ઉત્પન્ન થઈ. કપાળે પરસેવો થયો.

“કેમ ગમરાઓ છો? આવો ઠંડો વચન આવે છે અને તમને પરસેવો કેમ? તાવ તો નથી આગ્યો ને?”

“ના, ના. કાંઈજ નહીં પણ મ્હારી કોટનો—”

“કેમ, અચકાઓ છો કેમ? બોલી દો તમારે જે કહેવું હોય તે કહો, ગમરાઓ નહીં.”

“ના, ના મ્હને કાંઈક મુઝવણ થાય છે, પણ આ કોટનો બદલો—”

“શું માગો છો?”

“મ્હારી એક માગણી છે. તે સ્વીકારો તો માગું.”

“એવી તે શી માગણી છે. મ્હને કાંઈ દરકત નહીં પડે તો સ્વીકારીશ.”

“દરકત વેઠવી પડે, કદાચ હુંજ પણ ખમવું પડે, જે તમે સ્વીકારવા બંધાતા દો તોજ માગું.”

“કહો. જાઓ, હું વચન આપું છું કે તમારી માગણી મને તેવી દ્વયે તોપણ સ્વીકારીશ.”

“જે કદાચ તમારાથી ના પગાય તો આ વાત અહીંજ દાટવી. તમે અને હું સિવાય બીજું કોઈ જાણે નહીં.”

“તમારે તે સંબંધી શીકર રાખવી નહીં.”

“ત્યારે તમે કશું કે હું સુવર્ણનેજ લાયક છું, અને સુવર્ણ તેજ કુન્દન, અને તેથી હું કુન્દનલાલ તમનેજ લાયક છું. તેથી મ્હારે તમેજ મ્હારા યાઓ, એજ ભેદએ બીએ. આ દાસીને આપની સહાયરી બનાવો.”

“યાત્રી ખુરશીથી, પણ તમારા માતૃપિતા માનરો?”

“એ તો માનરોજ. તમે ગાદીમાં મજબા ત્યારથીજ મ્હેં તો મ્હારા દેવ તરીકે તમને યાખ્યા છેજ. તેઓ પણ તમનેજ આપવા વિચાર રાખે છે. તમારી

સાથે લગ્ન કરવા ખુશી છે. આવા વખતમાં તમારા જેવા જમાઈ મેળવવા તે કાંઈ સહેલ નથી. માટે આ દાસીની માગણી આપ સ્વીકારો. તો મહારાં જરીબ માળાપ પણ તમારો ઉપકાર માનશે.”

“આમ શું બોલો છો. જો તે કશુંક રાખે તો તો હું મહારી જતનેજ મહા ભાગ્યશાળી માનું.”

“અરે, તે તો કશુંક કરશે, પણ તમારાં માળાપની મરજી પણ પાછી જોવી જોઈએ.”

“મહારાં માળાપની મરજીની મહારે આ વાતમાં જરૂર નથી, કેમકે તેમણે હમણાંજ પંદરસોં ભર્યા છે, અને તેથી વ્યાજ સાથે મહારામાંથી ઉપજવવા તેઓ તત્પર છે. પણ એ વાતમાં હું તેમને સહાય થવાનો નથી, માટે તમારી માગણી સ્વીકારીજ છે. પ્રાણ ગયે એ વચન તોડનાર નથી. તમારા વગરની બીજી બધી છાકરીઓ મહારી બ્હેન સમાન છે.”

“ત્યારે હો, આ દેહ, આ મહારો આત્મા તમારે સારણે” આટલું બોલતાંજ વિણાએ કુન્દનલાલના હાથમાં હર્ષ સાથે પોતાનો હાથ આપ્યો. સ્પર્શ થતાં એકબીજાના હૃદયમાં કાંઈક ભૂલીજ ઉર્મિઓ સ્ફુરી આવી. કુન્દનલાલે તે હસ્તદ્વારા પ્રેમપાન કર્યું, અને જન્મેના આત્માઓની ગાંઠ ખાંધી.

તરતજ નીચે કાંઈએ બારણું ઠોક્યું. વિણા હાથમાં ભરવાનું લઈ નીચે ગઈ તો કૃષ્ણલાલ કચેરીમાંથી બેસા પાછા આવેલા જોયા. તે તરતજ કુન્દનલાલના ઓરડામાં ગયા અને પૂછ્યું, “કેમ કુન્દનલાલ, આ નહિને દેખાવ કેવો રમણિય છે !”

“ખરેખર, તમારું ધરજ રમણિય છે. જુઓ આ ઓરડો, આ ચિત્રો, આ ભરતકામ, અને વળી અદ્વિતી દેખાતો નહિને સુંદર દેખાવ.”

“આતો વિણાનું વાંચન શુદ્ધ છે. તેણે પોતેજ આ રાણુમાંયું છે. પછી થોડી આડી અવળી વાતો કરી કૃષ્ણલાલે પૂછ્યું “કેમ આ વર્વે લગ્ન તો થવાનાં ને ?”

“લાયક કન્યા મળશે તો વિચાર છે. પણ લાયક કન્યા શોધવાનું મ્હેં પોતે માથે લીધું છે, મ્હેં તેવી એક કન્યા શોધી કાઢી છે, પણ તે મેળવવા તમારી મદદની મહારે જરૂર છે.

“થણી ખુશાથી. તમારું હિત યદું હશે તો મહારે કાંઈ હરકત નથી તમે. જો મદદ માગશો તે આપવા તૈયાર છું.”

“ પણ કદાચ—”

“ કહી દો, અચકાઓછા કેમ, મહને લગારે ખોટું નહીં લાગે.”

“ ત્યારે તો તમારી પુત્રી મ્હારે લાયક છે એમ મહને જણાય છે.”

“ મ્હારી પૂર્ણ સંમતિ છે. પણ તમારા માળાપને પુછ્યું છે ? હું તો મ્હારી સક્તિ પ્રમાણે પહેરામણી આપીશ.”

“ મ્હારે પહેરામણી બહેરામણી કાંઈ લેણતી નથી. ને તમે તૈયાર હો તો મ્હારા માળાપને પૂછવાની જરૂર નથી. સંસાર મ્હારે માંડવો છે. મ્હારી જન્મની સદગરી કેવી લેણએ તે મ્હારે લેવાનું છે. તેમાં પૈસાની વાત આણીને તેમણે તેમનો અધિકાર સુમાળ્યો છે.”

“ પણ તેમને પુછવું લેણએ. તમને હઠેરી આટલા મોટા ક્યો તો આવી વાતમાં તેમને પૂછવું લેણએ.”

“ તેમની સંમતિ મેળવવી મ્હારે માથે; પણ હું તો બોલથી બંધાઈ છું અને તમે પણ બંધાઓછા.”

“ મ્હારે તો યોગ છે. તમે તૈયાર હો તો મ્હારી ના હોયજ નહિ. હલકું મ્હારે તો આનંદ થવા જેવું છે કે પ્રભુએ મ્હારી ધીરજનો યોગ્ય બદલો આપ્યો.”

કુન્દનલાલે સાંજેજ અમદાવાદ જવા નિશ્ચય કર્યો અને રાતની ગામીએજ ફરજી મર્યો.

૫

કુન્દનલાલે અમદાવાદ આવવાની ખબર આપીજ નહોતી. તે રસ્તામાં ખડોદરે થઈને પાંચ સાત દિવસ પછી આવનાર હતો, તેથી જોવા તે ધર આમળ આવી પહોંચ્યો કે તરતજ તેના પિતાજી ત્રીકમલાલ તથા માતૃશ્રી મણીસદ્દિમ બહાર આવ્યાં અને પૂછવા લાગ્યાં, “ કેમ બાઈ એકાએક આવવું થયું ? સરીર તો ઠીક છે ને ? ” કામળે ના લખ્યો, “ મુજબથી બહારોબહાર આવ્યો કે શું ? ” કુન્દનલાલ જવાબ આપે તે પહેલાં આમ પ્રશ્નોનો વરસાદ વરસી રહ્યો, પણ તેણે ટુંકમાં પતાવ્યું “ સરીર સાઈ છે. બરજ એકજ દિવસ રહ્યો ને પછી બહારોબહાર અહિં આવ્યો.” પરિણામી ચિંતા મરી અને ભરત્યમાં પ્રેમ ચિંતા દાખલ થઈ; તેના માળાપની ઇચ્છા તે જાણતો હતો અને તેથી દરે વાત કેમ વણાડતી તેનો વિચાર કરવા લાગ્યો. મ્હોં ઘોઘ શેા સાથે મ્હા પીવા બેઠો. મ્હા પીતાં પીતાં ભરત્યની બધી વાત કહી. તેના માતૃ પિતાએ અહિં તેના વિવા-

હતી ગોઠવણ કરી હતી તેથી આ સાંભળતાંજ તેઓ જરા ગભરાયાં; કુન્દન-
લાલે ઠંડે પેટે જણાવ્યું કે “હું તો વિવાહ કરી આવ્યો છું, ફક્ત તમારી
અનુમતિની જરૂર છે. આ વાત તમારે કાને નાંખવી તેથી આ કહું છું.” તર-
તજ મણી ખોલી ઉઠી; “જહુ સવયા એટલે જહુ વંઢયા. બાઈ બાઈ કર્યો
એટલે બાઈ તો માથે ચડી જાગ્યા. માળાપને કાણ પૂછે? શું અમે મરી ગયા
છીએ કે તારે ચિંતા હોય? જધું યજ્ઞ રહેશે; અમારે તો સરય અરય કાંઈ જહું
નથી. અહિં કન્યા નથી મળતી? પરજામની કન્યા આપો દહાડો થગ બાંધી
અહીં રહે એમાં શો લાભ? મ્હારે તો ગામની કન્યાજ લેવી છે કે બહાણું વાચ
અને પીએર નપ કે એક વખતનું ખવાનું તો હરે. વળી હમણાંજ પંદરસે
ગણી આપ્યા છે તેથી તારામાંથી રૂપીઆ ત્રણ હજાર મેળવવાના છે. બા,
જણાવ્યો છે તેનો કાંઈ બદલો તો લઇશુંને.”

“ના, હું મ્હારી ભત્રે વેચના માગતો નથી; કલે તમે મ્હેનતા આપ્યા
પણ મ્હારી એક પાઈ પણ બેવા વિચાર કરશો નહીં, તેમજ બીજે ઠેકાણે કરવાનો
વિચાર પણ કરતા નહીં. એ છાકરી સિવાય બીજી કોઈને હું પરણનાર નથી.”

ત્રીકમલાલ ધણા સમજી દતા તેથી સમજી ગયા કે વાત બગડી છે. કબે
કામ કરવા નેહું છે. તેથી પોતાની પત્નિને કહ્યું, “તમારે શું? એ બિચારો
ખરી-વાત કહે છે. તમે બેરાંબો શું સમજે? હવે છાકરાં મોટાં થયાં તેથી
તેમને પુછ્યા વગર ચાલે નહીં.” કુન્દનલાલ તરફ ફરીને “ઠીક બાઈ, નેહશું,
તે બનશે તો ત્યાં કરીશું. આજે હું કાગળ લખીશ.” આમ કહી કુન્દનલાલને
ઠંઠો પાડ્યો. કુન્દનલાલ તેના જાપનો વિચાર પારખી ગયો હતો તેથી તેણે પણ
એક પત્ર લખ્યો. ત્રીકમલાલે કે. ડબ્લ્યુ. ની માગણી કરી અને વિવાહનું લખ્યું.

બીચારો કૃષ્ણલાલ પંદરસે તો આખી રાત્રે એમ નહોતો. તે ત્રણ હજાર
તો ક્યાંથી લાવે? કાગળ પાંચા ત્હેનું મોં વતરી ગયું. લક્ષીતાને વાત જણાવી
કે તે બીચારી તો બેહબાકગી યજ્ઞ ગઈ. વિષ્ણુએ સાંભળ્યું કે તરતજ તે તો
બેશાન થઈ પડી. કૃષ્ણલાલે ઉઠાડી ખાટલાપર સુતારી, કપાળે થંડું પાણી નાખ્યું
તો જરા શાન આવ્યું અને બોલી, “ત્યારે તો કુન્દનલાલ તમે તો નહીંજ મળો”
લક્ષીતાએ ધીરજ આપી. પરમેશ્વર શ્રી સારા વાનાંજ કરશે.

સાંજની ટપાલમાં બીજો કાગળ આવ્યો. તેમાં કુન્દનલાલે લખ્યું હતું કે
“મ્હારા પિતાજીએ તમને પત્ર લખ્યો. હશે. તેમને આરી રકમની માગણી
કરી હશે તે તમે આપવા બંધાતા નહીં. પણ હું તમારી સાથે બંધાયો છું
અને મ્હારા માળાપ ના પાડશે તો પણ હું તો તમારે ત્યાંજ પરણીશ.”

કૃષ્ણલાલે તેજ દિવસે ત્રીકમલાલને પત્ર લખી જણાવ્યું કે, “મદારી રથીતી એઠલા રૂપીઆ આપવા જેઠલી નથી. હું તો ૧. ૧૦૦૦ આપું. પક્ષું નહીં કરો તો ચાલો; છાકરીના નસીબમાં હરો તો સૌ મળશે.” વિજુએ પણ કુન્દનલાલ ઉપર પત્ર લખ્યો અને તેમાં જણાવ્યું કે, “હું તો તમને વરી ચૂકી છું. તમારા માતપિતાને ગમે તેમ કરી સમજાવજો. પક્ષું મદારે નેધરો નહીં. તમે-મદારા કુન્દન-તમેજ મદારા આબૂપણુ છે. જો તમે મદારી સાથે હરો તો મદારે ખીન આબૂપણુની શી જરૂર છે? જે સ્ત્રીઓ લગ્નમાં ધરણાં તરફ જિત્ત રાખે છે તેમને તેમના પતિ તરફ બાવ ઓછો હોય છે, માટે આપ એની ચિંતા ના કરતા; ને આ દાસીને આપની સહચરી બનાવશો.”

ખીને દીવસે ત્રીકમલાલને કામળ મળ્યો કે તરતજ કુન્દનલાલને બોલાવ્યો અને કહ્યું, “જો કૃષ્ણલાલ વિવાહ કરવાજ ના પાડેછે. આપણાથી કાંઈ જુલમ થાય. એની મરજી નથી.” “તે ના પાડેજ નહીં. આપે કાંઈક માગણી કરી હરો અને તે તેમનાથી આપી સકાય એમ નહીં હોય તેથી તે ખીચારાએ લાચારી બતાવી હરો. મને સગર કામળ લેવા દો.”

“જ, જ, ન્હાનાં છાકરાં સમજવતો હરો. અમદાવાદની રીતે પહેરામણી માગી, તે આપી શકે એમ નથી. તેને તો મક્તમાં છાકરી પરણાવવી છે. ફક્ત હંભર રૂપરૂઠી આપવી છે.” “પિતાજી, અમે તેમ યાપ પણ હું તો ત્યાંજ પરણી ચૂક્યો છું.” “ત્યારે આ પર છાકી ચાલવા માંડો. મદારી મરજી પ્રમાણેજ વર્તવું પડશે. જો ન વર્તવું હોય તો તું તારે રસ્તે, મદારે તારે મોં જોવુંજ નથી. છાકરો નહોતો એમજ માનીશું. વાંઝીયા હોય તે ખીચારા સારા કે દેખવુંએ નહીં અને દાઝવુંએ નહીં.”

“પિતાજી આમ શા માટે તુચ્છકારો છો? હું તમારો બાળ છું, તમારો દાસ છું. તમે મને ધર આપો કે ન આપો, ધરમાં રાખો કે ન રાખો તોપણ તમારી બરદાસ કરવી એ મદારી ફરજ છે. હજી તમે વિચાર કરો અને મદારા પર દયા લાવો. કૃષ્ણલાલ તમને હંભર આપવા તૈયાર છે. હું આ વર્ષે પાસ યથરા અને નોકરી લઇશ. અમે તેમ કરકસર કરી તમને જે હંભર પુરા કરી આપીશ; તમે આ મદારી વિનંતી મન્ય રાખો.”

“જ, જ. મ્હોટો ચેસાવાળો ન જોયો હોય તો! ખખરદાર જો ફરીથી આ સંજોગી વાત કરી તો. સગર મ્હોટા ન્હાનાની આમન્યા રાખ. અમને અમારા માબાપેજ પરણાવ્યા હતા. તારા જેવા ઉછાંબળા તો કાંઈએ દીકા નથી. અથે તો વિવાહ કર્યો છે ત્યાં પંચક હતરે હા કહાવીશું, અને ત્યારે ત્યાં પરણવુંજ પડશે. જ, મદારે હવે વધારે સાંજળવું નથી.”

કુન્દનલાલ હઠી બોરડામાં ગયો અને વિચાર કરવા લાગ્યો. “હવે શું કરું? જે અહિં રહેતો તો મહેને પરણાવ્યોજ. બસ, ચાલ હું આજ રાતની ગાડીએ ભરતી જઈશ. કૃષ્ણલાલને સમજાવીશ અને પરણીનેજ પાછો આવીશ. જે પીતાજી ઘરમાં રાખ્યો તો હીક અગર કાંઈ નોકરી શોધી લઉંશ. પણ મદારા લોભી માળાપને મારા છવના પૈસા લેવા નહીં દઉં.”

ત્રીકમલાએ તરતજ સરથ તાર કર્યો કે “Kundanlal betrothed here, don't wait.” કુન્દનલાલનો વિવાહ અહીં થ્યો છે. રાહ નહીં લેતા.

સંધ્યાકાળ થઈ હતી. કૃષ્ણલાલ બહાર ગયા હતા. તારવાળાએ બૂમ પાડી. કહી તાર આવે નહીં અને આમ એકાએક તાર તેથી લક્ષીતા ગભરાઈ. વિણાને બૂમ પાડી તાર વંચાવ્યો તાર વાંચતાંજ વિણા બેસાન થઈને પડી. માથું રમર સાથે અડળાવવાયો કુમ્થું. આડોશીપાડોશી દોડી અભ્યાં કૃષ્ણલાલે આવી તાર વાંચ્યો. આ સમાચાર સંભળી આડોશીપાડોશી; સગાં-સંબંધી વિરમય થયાં. કાંઈને ખબર નહોતી કે વિણાનો વિવાહ ત્યાં થવાનો હતો. આ બધું બિજા દિવસમાં થયું. તરતજ વિણાને ઉપાડી ખાટલામાં સુવાડી. માથે પાટા બાંધ્યાં. જરા શુદ્ધી આવી ત્યારે આંખ કધાડીને બોલી, “પણ આ શું કર્યું? તમારાં વચન આવાં.” પાછી તાણુ આવી, બેસાન થઈ પડી. સહેજ ભાન આવતાં કૃષ્ણલાલ આશ્વાસન આપવા લાગ્યા, કે, “બહેન બસરા નહીં એથી પણ સારો વર મળશે. પરમેશ્વર જે કરે છે તે સારાને માટે જ કરે છે, પ્રભુ ઉપર બરોસો રાખ.”

લક્ષીતા બોલી, કીકી, આ શું કરે છે? તારા બેગીઆ સંબંધ નહીં. નીકર આપણે ક્યાં માથું કર્યું હતું. તેમણેજ માથું કર્યું હતું. જેથી પ્રજાની ઇચ્છાએ બીચારા કુન્દનલાલનો ચો વાંક? તેના માળાપ એવાં અને આપણી સ્પીટી આવી. હુંતો કહું છું કે ઘર બેચીને ત્યાં પરણાવો પણ હવે શું કરીએ આપણા હાથની વાત નથી.

થોડી વારે વિણાને બરોઝર ભાન આવ્યું, કહી યહ. એટલે કૃષ્ણલાલ બહાર દવા લેવા ગયા. સગાં સગાંની બીખરાઈ ગયાં અને લક્ષીતા રસોઈ કરવા લાગી. આ લાગ લોધ વિણાએ એક કાગળ લઈ લખ્યું, પિતાજી હું તો કુન્દનલાલ સાથે પરણીજ સુકા છું, પણ કુન્દનલાલને ખીજે પરણાવવાનું નક્કી થયું છે, તો મહેને પણ ખીજે પરણાવવામાં આવે, તો મદારે એક સવમાં બે પતિ યાવ. બહે કુન્દનલાલ પરણે, તેમના સગનની આડખીલી હું છવું તો રહું, માટે તેથી દુર યાઉં તો તેમના માળાપની આજ્ઞા તે સુખે પાળી શકે. મદારા સગનની ચિંતાએ મદારી બાણું ચરીર અધું થઈ ગયું છે. તમે પણ

મદાર' અને તેટલું બહુ' ઈચ્છ્યું' છે, પણ મદારે નરીખજ મદને દુઃખી કરે છે. તમારી ચિંતાનો કાર આઠો કરવા, અને કુન્દનલાલ સુખે પરણી શકે, તેથી મદને સારો લાગ્યો તે માર્ગ લીધો છે. મદારે માટે શોક ના કરીો. મદારી ખાને ઘેવા દેતા નહો. પ્રભુ તમને પુત્ર આપે કે ધડપણમાં તમારી તે ચાકરી કરી શકે. કુન્દનલાલને જણાવતો કે તેમને ખીજે પરણવાની છૂટ છે. અને તેમની વિજ્ઞા તેમનું જ સ્મરણ કરતી ગઈ છે."

આટલું લખી, કળાદ દસાડી, હેરી દવાની શીશી લઈ પી ગઈ. પાંચ મીનીટમાં હેર આખા શરીરમાં ગ્યાપી ગયું. દાય પગ તણાવા લાગ્યા. લગારે દિંમત દારી નહો, આખરે "કુન્દન મદારા કુન્દન બહુ છે," કરી કારખી ચીસ પાડી પ્રાણ ત્યાગ કર્યો. ચીસ સાંભળી લલીતા દોડી આવી પણ તે આવે તે પહેલાં તે સ્વર્ગ લોકમાં પહોંચી ગઈ હતી. આટોશીપાટોશી, સગાં વહાલાં દોડી આવ્યાં, કૃષ્ણલાલ પણ આવ્યા, ચીઠી દાયમાં જ હતી તે ઉધાડી વાંચી, વાત ગામમાં પવન વેગે ફેલાઈ.

રહવારે પાંચ વાગે ગાડી સરથ આવી કુન્દનલાલ ઉતર્યો. ભાટે ગાડી કરી કૃષ્ણલાલના ઘર તરફ ગાડી દંકાવી. ગાડીવાળાએ કૃષ્ણલાલનું નામ સાંભળતાં જ વિજ્ઞાના આત્મધાતની વાત કહી તેથી કુન્દનલાલ ચકલામાં કતરી પડ્યો, ને લોકો વિજ્ઞા હેર ખાઈ મરી ગયાની વાતો કરતા હતા તે સાંભળી, તરતજ તે પાછો ફર્યો, સ્મરણ ભૂમીએ ગયો. નહિ જીનારે કોઈ જણાયું નહો. તરતજ એક કાચળપર કાંઈક લખી દાએ પહેરેલી વીટ્ટીમાં હીરો હતો તે ચૂસ્યો અને કાંઈક હેરી પડીકું હતું તે પણ પી ગયો. બેથી થોડી વારમાં પ્રાણ ગયો.

વિજ્ઞાને લઈ સૌ સ્મરણ ગૃહમાં આવી પહોંચ્યાં તો કુન્દનલાલને પરલો ભેગો, દાયમાં એક ચીઠી હતી તે લઈ વાંચી. તેમાં લખ્યું હતું કે, "વિજ્ઞા ત્હે ઉતાવળ કરી. હું ત્હને મળવા આવ્યો, પણ તું તો સ્વર્ગ લોકમાં જઈ વસી. ત્હારા વગર આ દુનીયામાં મદારાથી એક પળ પણ રહી શકાય એમ નથી. તેથી જ્યાં તું ત્યાંજ હું, એમ માની ત્હારી પછાડી આવું છું. અહિંજ ત્હારા રાજને અગ્નિદાહ કરશે. મદારાને કરશે કે નહીં તેની મદને પરવા નથી. પણ મદારો આત્મા ત્હારા આત્મા સાથે સંધાયતો તે તૂટે કેમ? મદારા સુખ કરતાં મદારા પિતાજીએ પેસો બ્દાલો ગર્યો. અરે મદારા ન્યાતી જાંધુઓ! અમે આ વર વિક્રયના દોષમાં અમારો ભોગ આપ્યો છે. આ અખળાની હત્યા તથા મદારી આત્મહત્યાનું પાપ જ્ઞાતી બાંધુઓ તમારે શીર છે. અને તો મદારા રાજને વિજ્ઞાના રાજની સાથેજ અગ્નિદાહ કરતો. એજ મદારી વિનંતી છે."

સ્વામી વિવેકાનંદ.

—:O:—

આજના અંકના મુખ પૃષ્ઠ ઉપર સ્વામી વિવેકાનંદનું ચિત્ર આપતાં અમને ઘણાજ આનંદ થાય છે. સ્વામીજીનું નામ દેશના દરેક ભાગમાં ધણુંજ જાણીતું થઈ ગયું છે. સમસ્ત જૂ મંડલમાં એક મહાન ઉપદેશક અને વિચારક તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલા આ સ્વામીજીનો જન્મ ક્ષત્રિય વંશમાંથી ઉતરી આવેલી કાયસ્થ જ્ઞાતિમાં વા. ૧૪મી જાન્યુઆરી સને ૧૮૬૨ ને દિને થયો હતો. લેમનું અસન નામ નરેન્દ્રનાથ હતું, અને તેમના પિતા વિશ્વનાથદાસ કલકત્તા હાઈ-કોર્ટના સોલિસિટર હતા. ન્હાનપણથીજ તેઓ હજી અભ્યાસી અને તત્વ શોધક હતા. કોલેજમાં તેઓ હતા ત્યારે હર્બર્ટ સ્પેન્સરના પુસ્તકોનો પૂરો અભ્યાસ કર્યો હતો અને તેના મત સ્વરૂપે ચંકા દર્શાવતો એક કામળ પણ સ્પેન્સરને લખ્યો હતો તેમ કહેવાય છે. જવાબમાં સ્પેન્સરે જણાવ્યું હતું કે “ખૂબ અભ્યાસ અને શોધ કરો.” આમ અભ્યાસ કરતા તેઓ એક વખતે પાશ્ચાત્ય જડવાદ તરફ ટળી પડ્યા હતા. આ વખતે એટલે ઇ. સ. ૧૮૮૭-૮૪ માં સ્વામીજી બી. એ. થયા. આ પછી બીજે વર્ષે નરેન્દ્રના કાકા તેને શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ પાસે લઈ ગયા. પરમહંસે નરેન્દ્રનાથ ઉપર ઘણુંજ અસર કરી અને નરેન્દ્ર જડવાદી મટી પ્રભુ પ્રેમી બન્યો. પરમહંસ ૧૬ મી ઑગસ્ટ ૧૮૮૬ ને દિને સમાધિસ્થ થયા. આ સુરતે સમારક રાખવા માટે તેમનાં સિદ્ધાંતો નિશ્ચય કર્યો, આ સિદ્ધાંતોમાં વીરતા તો ઐત્યુએટ હતા. તેઓ સયળાએ દેશની નૈતિક અને ધાર્મિક કુધારણા અર્થે સંસારના સર્વ સુખનો ત્યાગ કર્યો. અને નરેન્દ્રનાથે પોતાનું નામ જાદલી વિવેકાનંદ રાખ્યું. દ્વિમાસની અંદર આધ્યાત્મિક જ્ઞાન મેળવવા પાછળ કેટલોએક સમય માળી તેઓએ ધાર્મિક ઉપદેશ આપવા દિંદમાં સુસાદ્રી કરી. ત્યાર પછી તેઓ જાપાન, અમેરિકા અને ઇંગ્લેંડ આદિ દેશોમાં ગયા અને દિંદુધર્મ વેદાંત અને જીવા વિષયોના સામલો પરથી ત્યાંના લોકોને બતાવી આપ્યું કે સંસ્કૃતિમાં દિંદનું સ્થાન અતિ અગત્યનું અને મોખરાનું છે. બારતને તેઓ જે સંદેશ આપતા તે એ હતો કે—

(૧) દિંદ ! તારું મિશન સમસ્ત જાતને આત્મ જીવન શીખવવાનું છે.

(૨) જીવનનું સાચું જીવન વૃદ્ધિ છે.

(૩) આપણે એવો નવિન દિગ્બુધર્મ ઉત્પન્ન કરવાની અગત્ય છે કે જે તાત્કાલિક ગતિ કરનાર ધર્મ નિવડે અને તેના ઉપાસકો આખી દુનિયાને આત્ય છવન ગાળનાર કરે.

(૪) આ યદ્ય રાકે માટે નિર્બંધતાનો નાશ કરવો અને વસ્તુના બાહ્ય દેખાવને છોડી તત્ત્વ લેવું.

જ્ઞાતિનું હાલનું બચડેલું સ્વરૂપ ત્હેમને જરાએ રૂચિ કર નહોતું. ઐક્યનો ઉપદેશ તેઓ વારંવાર આપતા અને કહેતા કે:-“ જ્ઞાતિ એ ધાર્મિક સંસ્થા નથી. ધર્મોચાર્યોની બધી ધર્મ યેલછાઓ અસ્તિત્વમાં હતી તે છતાં જ્ઞાતિ તો ફક્ત ધણા સમયથી જમીને દૂદ ચમેલી સામાજિક સંસ્થા છે. તે સંસ્થાએ પોતાનું કામ બાળબચા પણ દિવંદના વાતાવરણને અડપણાથી વ્યાપ્ત કર્યું છે, અને તેને દૂર કરવાનો ફક્ત એક જ ઉપાય, લોકોને ખાચેલું સામાજિક વ્યક્તિત્વ તેઓએ પાછું આપવું એજ છે.” એટલે કે જ્ઞાતિઓએ લોકોના ઉપર બેઢદ અંકુશ ન રાખતાં વ્યવહારમાં વધુ છુટ આપવી. દિવંદની સ્ત્રીઓની સ્થિતિ વિષે પણ સ્વામીજી ધણો ચોક્કસ કરતા અને અમેરીકાની સ્ત્રીઓના તેઓ ધણા વખાણ કરતા હતા. તેમની એક અંગેજ શિષ્યા મીસ. નોબલ યાને બહેન નિવેદિતાએ સ્વામીજી વિષે પુરતકો અને લેખ લખ્યા છે. તે ઉપરાંત ઇંગ્લેન્ડમાં સ્વામીજીના બધા લેખ મળી રાકે છે; ગુજરાતીમાં પણ હવે સ્વામીજી સંબંધી સાહિત્ય યવા માંડ્યું છે. વિવેકાનંદ વિચાર માળાના બે ભાગ ગુજરાતી એસ તરફથી બહાર પડ્યા છે. સરવા સાહિત્ય તરફથી ત્હેમના પત્રો અને બોધ બહાર પડ્યા છે. સ્વ. બ્રહ્મભાઈ ઠાકરજીએ પણ ત્હેમના પત્રો પ્રસિદ્ધ કરેલા છે. તેમના દરેક લખાણોમાં અપ્રતિમ જીવસો, વેગ, અને સૌર્ય વહે છે. દરેક કેળવાએલા યુવકે સ્વામીજીના બોધનું લક્ષ્યપૂર્વક અધ્યયન કરવું જોઈએ એમ અમારું ધારણું છે. ખીજા ધર્મો, અન્યવાદ તથા પાશ્ચાત્ય શ્રીલક્ષ્મીની વાતો કરતા હોઈયે ત્યારે વિવેકાનંદનાજ વિચારોથી અજ્ઞાન હોઈયે એવું બનવું જોઈએ નહિ.

સ્વામીજી ફક્ત ચાળીસજ વર્ષની વયમાં જોરૂર ખાતેલા મઠમાં તા. ૪ થી જુલાઈ ૧૯૦૨ ને દિવસે મહા સમાધિને પામ્યા.

ક્રાન્સનું રણગીત.^૧

—†††††—

(લેખક—ડૉ. હરિપ્રસાદ.)

ધતિદાસમાં ને વીરવરોની, અમર રોલા દીપતી,
ઓ ! તહેમના ઓ ! શૂર પૂત્રો ! રણ ચઢડો લ્યો કીર્તિ;
ક્રાન્સનાં ઓ, બાળકો ! અધીકારીઓ, સ્વાતંત્ર્યના !
જીવો, પલે જ્યાં ખેતરો છે આપણાં રણિયામણાં;
દુશ્મન ધન ફફડાવતા, ખખડાટ રા હથિયારના;
શી બૂમો એની કારખી તરસ્યા દીસે છે હોહીના.
આ રાત દેશે ક્યાંથી આવે, ધસી પેલા રાક્ષસો ?
શું બાંધવા એ આપને, લાવે ધસડતા બેડીયો ?
ક્રાન્સનાં ઓ, બાળકો ! અધીકારીઓ સ્વાતંત્ર્યના,
વેર લ્યો, તરવાર લઈ, બેડો ઝડપથી યુદ્ધમાં !
ડરતા નથી મરવા થકી, ડરતા નથી સુપ્રસંગમાં,
કર્તવ્ય માથે આવી પડતાં, સુદ્ર લાગે જીવનાં !
એ ચકવર્તિ ! રાજ્યના ને કરનલો* ને સૂબદો,
૧, દારી તેઓને અહીં, કરશું નબાપાં બાળકો.
ચાલરો સરહદ પાસે, જુદા ભારે ભમરો;
રક્તથી તરબોળ ધારો જૂમિ ખાતર પામરો.
નિશ્ચય કર્યો છે મનવિષે, રાખી સમસે શી હરિ !
મરવું પડે ને દેસ કાળે, અધીક શું એથી વળી ?
આજ પડશે બાન્ધવો મુજ, સો કદી ને સુપુત્રો;
૧, આવી મળશે કાલ બીજા, સેકડો ને સહજો.
આ ગરદને કદી નહીં પડે, જીલમગરની ધૂંસરી;
આ દેસ જુદો, લોક જુદો, છે પ્રજાસત્તા અહીં !
પ્રકટાવીઓ ને પુણ્ય અગ્નિ, દેસ લકતોએ મળી;
ઉશ્કેરતો, એ પ્રેરતો, લેવા અમુલ્ય કીર્તિ.
ક્રાન્સનાં એ બાળકો, અધીકારી એ સ્વાતંત્ર્યનાં,
દેવી પધારો આજ સાથે, કરે જાણી બહાર જ્યાં.

૧ આ કાવ્ય, પ્રસિદ્ધ લે. માર્સેલસનો ચોડાક ફેરફાર સાથે અનુવાદ છે.

* અમલદારો.

૧ દેવી=સ્વાતંત્રતાદેવી,

શ્રીયુત્ રવીન્દ્રનાથ ટાગોર.*

(લેખક—ડૉ. હરિપ્રસાદ.)

(૨)

ગીતાંજલીમાંથી એક ઉત્તમ કાવ્ય આપણે લેયું હતું. શ્રીયુત્ ટાગોરના ખીલ, કાવ્યનું પુસ્તક “ માળી ” નામનું ઇમેજમાં બહાર પડ્યું છે. એમાંનું એક ઉત્તમ કાવ્ય આપણે લેઈશું.

“ અરે, કવિ ! સાંજ પડવા આવી છે; તદ્મારા વાળ ઘોળા-થવા માંડ્યા છે; એકાન્ત વિચારોમાં પરલોહના કંઈ સંદેશા સાંભળો છો ? ”

“ સાંજ પડી છે ખરી.” કવિએ કહ્યું “ અને એકે મોહું થયું છે, છતાં પેલા વામમાંથી કોઈ ગદારી પાસે આવતું હોય તો હું તેની રાહ લેતું છું.”

સોસાઈ ગયેલાં કોઈ પ્રેમાળ લેણં પાછાં મળતાં હોય અને આતુર બનેલી એમની આંખોને અરક્ષપરસતું મુગાપણું તોડવાને કંઈ સંગિત લેઈતું હોય, તો હું જોઉં છું.

હું જો છું નદીને કિનારે બેઠો બેઠો, મૃત્યુ અને પરકાળનું ચિંતન કર્યા કરું તો એવાં લેડાંના હૃદયોમાં રમી રહેલા આવેગભર્યા ભાવોનાં મનોરાગ વાળાં ગીતો કાણુ જોડી આવે ?

પેણે શુક્રનો તારો અસ્ત થાય છે; આ શાન્ત નદીને કિનારે બળતી પેણી ચિતાનો અગ્નિ ધીમે ધીમે દોહવાય છે; પેલા સુના પડેલા ધરના આંગણમાં, અસ્ત પામતા ચંદ્રના ઝાંખા અજવાળામાં શિયાળવાં ભેગાં થઈને રૂવે છે. *

* ગયા વર્ષના ખીલ અંગની રાત્રિઆતમાં પ્રખ્યાત કવિ રવીન્દ્રનાથ ટાગોરની જોજાબાબુ આપવામાં આવી હતી તથા તેમના ઉત્તમ કાવ્ય પુસ્તક “ગીતાંજલી” માંથી એક નમૂનો આપ્યો હતો. આને અરે તેમના ખીલ ઉત્તમ પુસ્તકમાંથી એક નમૂનો આપીએ છીએ.

આવી વખતે, 'કોઈ' ભટકતો વટેમાર્ગે ધરં મ્હાર છાડીને, આવી, સત્રીને પ્રસંગે, અહીં આવે; અને શ્રદ્ધાપૂર્વક શિર નમાવીને આવા અધિકારનો ગણુ ગણાટ સાંભળે ત્યારે હું જે મ્હારાં ઐહિક બંધનોમાંથી મુક્ત થઈને મ્હારાં બારણાં બંધ કરીને બેસું તો એના કાનમાં જીવનનાં રહસ્યો કોણ કહેશે ?

મ્હને પળીયાં આવવા માંડ્યાં છે તો હો આવ્યાં; એ વાત નજીવી છે. હું તો હમેશાં આ ગામનાં જીવાન માણસો આગળ એમના જેવો જીવાન અને ધરડાં આગળ એમના જેવો ધરડો થઈને રહેવા માણું છું.

કેટલાંક માણસોના મ્હોંપર મીઠું અને સરળ હાસ્ય રમી રહે છે; કેટલાંકની આંખમાંજ કપટ હોય છે; કોઈની આંખોમાં દહાડો મ્હડતાંજ આંસુ ઉભરાઈ આવે છે, ત્યારે કેટલાંક વળી એવાં પણ હોય છે કે એમનાં આંસુ ઉઘાસીને લીધે દળાઈ રહે છે.

આવાં બધાં માણસોને મ્હારી જરૂર છે; અને મ્હને જીવન પળીની દશા બાળત ચિન્તા કર્યા કરવાનો વખત નથી.

એમની સાથે હું બેસું એમના જેટલી મ્હારી ઉમ્મર હું ગણું છું, તો પછી મ્હારે માથે પળીયાં આવે કે ના આવે તેની શી ફીકર છે ?

ટીકા:—સામાન્ય રીતે એમ મનાય છે કે જીવનનો ઉદ્દેશ સુખ મેળવવાનો છે; અને તેથી ધણાં માણસો દુનિયામાં પોતાનો સ્વાર્થ સાધવામાંજ રમ્યા પમ્યા રહે છે. હવે સ્વાર્થ પૈસામાંજ રહેલો છે, એમ નથી. જ્ઞાનવૃદ્ધિમાં અને માનસિક ઉન્નતિમાં પણ સ્વાર્થ દૃષ્ટિ રહે છે. ક્ષણિક સાંસારિક સુખો કરતાં આત્મભરતું સ્વાર્થી કલ્યાણ સાધવા ઈચ્છતા, વિરાગ પામેલા ધણા મહાત્માઓ અને સંસાર છોડીને એકાન્ત સેવતા ધણા સંન્યાસીઓ માત્ર પોતાનીજ ઉન્નતિ સાધે છે અને એમના જ્ઞાનનો કે માનસિક ઉન્નતિનો લાભ બીલ કંદોડો અજ્ઞાન બધુઓને આપતા નથી. પોતાનાજ આત્મહિતમાં એમને એક બલતું સુખ માલમ પડે છે અને એ સુખને અર્થેજ એમની પ્રવૃત્તિ હોય છે.

કવિને માથે પળીયાં આવ્યા છે એમ જોઈને ઉપર મુજબ વર્ણવેલા મતનો કોઈ આદમી એમને પુછે છે કે પરલોકનો વિચાર કરો છો કે શું ? પણ આ કવિ આત્મહિતજ કે સુખને જીવનનો હેતુ માનતા નથી. એ તો સુખને નહીં પણ કર્તવ્યને જીવનનો ઉદ્દેશ સમજે છે અને પોતાની સ્થિતિમાં રહીને પોતાનામાં જે કાર્ય કરવાની લાચકાત છે તે દ્વારા જે જે સેવાએ મનુષ્ય બંધુઓની

બળવી શકે એમ છે તેને માટે તત્પર રહેવું એજ પોતાનું કાર્ય માને છે. કેવી કેવી મનુષ્યોની ન્હાતા પ્રકારની માનસિક સ્થિતિઓમાં એ મદદ આપી શકે છે તે વિચિત્રવાર કહી શકેલા છે.

આ કહેવામાં કવિને પોતાના ગામનાં-સમગ્ર દેશનાં-ન્હાનાં, મ્હોટાં, નાનાં, વૃદ્ધ, નાદાન, કપરી, દુઃખી, બધાનાં ઉપર કેવા પ્રેમ છે, અને એમની સેવા કરવી એજ પોતાનું કર્તવ્ય છે એની કેવી પ્રતિતી છે, એ સ્ફેજમાં જણાઈ આવે છે.

કવિતાનો હેતુ 'કાન્તાસમ' ઉપદેશ કરવાનો હોય છે. ગુરુઓ કે ધર્મોપદેશકોની માફક કઠોર ફરમાનો કવિઓ કરતા નથી. આ કવિતાની કલાની અંદર રહેલો બોધ આપણે જોઈએ કે:-

છાંદગીનો ઉદ્દેશ આપણું જ હિત સાધવાનો કે સુખ પ્રાપ્તિનો નથી પણ આપણે માથે જે કર્તવ્ય બળવવાનું આવ્યું હોય તે સુખ પડે કે દુઃખ પડે તેની દરકાર નહીં કરતાં ઉત્તમમાં ઉત્તમ રીતે પ્રેમભાવ રાખીને બળવવું જોઈએ એકલી મૂર્તિની પૂજા કર્યા કરવાથી કે ઇશ્વરની માનસિક પ્રાર્થનાથીજ જીવનનું સાર્યક થઈ નથી. ઇશ્વરની ખરી સેવા મનુષ્ય જન્મુઓની સેવા કરવાથી કરી શકાય છે અને તે આપણાથી જે રીતે બની શકે એવી હોય તે રીતે યથાશક્તિ બળવવી. ભૂતકાળનો ખેદ કરવામાં કે ભવિષ્ય કાળની ચિન્તા કરવામાં આપણે નકામો વખત નહીં ગુમાવતાં વર્તમાન કાળમાંજ આપણું પૂરું લક્ષ્ય રાખવું જોઈએ.

બ્રહ્મક્ષત્રિય જ્ઞાતિ ફંડ.

—:૦:—

એક યોજના.

(લેખક: રા.રા. લલ્લુભરાય હુકુમતરાય).

મયાળે લખેલું ફંડ સને ૧૯૦૦ ના ફેબ્રુવારી માસથી શરૂ થયું છે તેને ચૌદ વર્ષ પુર્ણ થઈ ગયાં છે. આખણી જ્ઞાતિના (૧) સ્ત્રી પુરુષના શારીરિક બળની વૃદ્ધિ થવા માટે, (૨) સ્ત્રી પુરુષને માનસીક કેળવણી સેવા સારૂ

પુસ્તકો તથા અવેજ ધીરવા માટે, (૩) સ્ત્રી કેળવણીની વૃદ્ધિ થવા માટે, (૪) આરોગ્ય ગૃહ બાંધવા માટે (૫) જ્ઞાતિમાં જે ને દૈવયોગે જરૂર હોય તેને નિર્વાહ પુરતી મદતે આપવા માટે, તથા (૬) વાઙ્મય બાંધવા માટે, એ ફંડ ઉભું કરવામાં આવ્યું છે. તેમાં દરસાલ શુભ પ્રસંગે જ્ઞાતિના લોકો પોત પોતાની શુભસ પ્રમાણે રકમો ભરે છે. ગુજરાત સાગમાં આપણી જ્ઞાતિના લોકોની સંખ્યા થોડી હોવાથી એવા પ્રસંગો થોડા આવે છે, અને જે અર્થે ફંડ ઉભું થયું છે તે માટે નેહલી રકમો પુરી પડી શકે તેમ બની શકતું નથી. દરસાલ જસોથી ચારસો રૂપિયા સુધી રકમ ભેગી થાય છે. અને તિમાંથી માનસીક કેળવણી તરફથી કેટલીક રકમ અર્થ થાય છે. ઉપર જે છ બાબતો બતાવી છે તેનો હેતુ પાર પાડવા અર્થે દર વર્ષે નિદાન જે દબાર રૂપિયાની રકમ ભેગી થાય તે આવતા અર્થમાં નહે રકમ આપવા સવડ મળી થોડા વર્ષમાં મોટી રકમ એકત્ર થક તેનો ઝોઢોળે હાથે ઉપયોગ થક શકે. અને તે માટે જ્ઞાતિનો દરેક કમાતો મહત્ત્વ પોતાની આવકના દર રૂ. ૧૭ એકે, એક માઈ પ્રમાણે રકમ આ ફંડમાં દર વર્ષે ભરે તે સરનામને તે રકમ સારે પડશે નહીં. અર્થાત્-બાર રૂપિયાના પગારનો નોકર માસિક બાર માઈ એટલે એકઆના પ્રમાણે દર વર્ષે બારઆના અથવા રૂ. ૧૭ ભરે તે તેને સારે પડશે નહીં એટલુંજ નહીં પરંતુ એવી નાની રકમો તથા બીજી કમે કમે મોટી રકમો સરાવવાથી દર સાલ એક દબાર અથવા વધારે રકમ જેટલું ઉત્પન્ન થશે એમ મને લાગે છે. એ સીવાય શુભ પ્રસંગે સરવાળી જે યોજના છે તે આજી રાખવી નેહએ. આ પ્રમાણે મોટી રકમ દર સાલ સરાવવાંથી ઉચ્ચ કેળવણી માટે જે સારે અર્થ થાય છે તેમાં સારી રીતે મદદ આપી શકાશે. સારીરિક બળ વૃદ્ધિ માટે અર્થ હાથ કરવામાં આવતો નથી. સારીરિક બળ તરફ નજર કરતાં દહાડે દહાડે સ્ત્રી પુરુષો નબળાં થતાં જાય છે અને તેથી આયુષ્યમાં પણ ઘટાડો થતો દેખાય છે. માટે સારીરિક બળની વૃદ્ધિ થવા સદા આપવાની ખાસ જરૂર છે. કોઈ પણ રીતે ફંડની રકમમાં વધારો થાય તે તે તરફ અર્થ કરવા કેવી યોજના કરવી તેનો વિચાર થક તે તરફ અર્થ કરવા માર્ગ મળશે. તેમજ બીજી જે બાબતો ઉપર દર્શાવી છે તે માટે પણ કમે કમે સવડ થશે.

હાલ કોઈ માણસ એ ફંડમાંથી નાણા લેવા આચકો ખાતો હશે તે તે પ્રમાણે હવે પછી આચકો નહીં ખાતાં પોતાનો દુક ગણી માગણી કરશે. અને

એવી માગણી વિશેષ યાચતો હાતિતું બલિષ્ઠ સાચું સમજવું. આવી માગણી એ પુરી પાડવા માટે મોટી રકમની આવકની જરૂર છે. માટે દરસાડ મોટી રકમનું આહુ ઉધરાણું થવા આ યોજના ફાળીના સર્વ સજ્જનો આગળ રજુ કરે છે.

આ યોજના વાંચક વર્ગને પસંદ પડે અને તે પ્રમાણે કરવા તજવીજ યાચ તો, મ્હારે મ્હારી વાર્ષિક પેદાશ પ્રમાણે રૂ. ૬૫ ભરવા જોઈએ તેને બદલે આ વર્ષે રૂ. ૧૨૫ આપવા તૈયાર છું. આ યોજના શીવાય બીજી એવી યોજના યાચ તો તેમાં તે રકમ ભરવા કબુલ છું.

દુનીયામાં કોઈની હમેશ અટલી રહી નથી અને રહેવાની નથી, મોટાં મોટાં રાજ્યો પાયમાલ થઈ જયાં છે તે માણસ માત્ર શી ગણતરીમાં? અટલી પડતી કંમે કંમે ચર્ચા કરે છે. જેથી કોઈ ગ્રહસ્થને પોતાની મોટી આવકના પ્રમાણમાં મોટી રકમ ભરવાનો પ્રસંગ આવે તેમણે મનમાં એમ નહીં લાવવું કે મારે એટલી મોટી રકમ ફાળિના ફંડમાં રાખી માટે ભરવી જોઈએ? આવેલ વિચાર આવવા સંભવ નથી તો પણ સુચનાયે લખ્યું છે. ફાળી એક વ્યક્તી તરીકે છે અને તેનું શારીરિક તથા ગાનસીક બળ વધે તો તેથી કેટલા ફાયદા છે તે વાંચક વર્ગની નજર બહાર નથી

માંદા માણસને ખાવાની વાનીઓ અને તે પકાવવાની રીત.

(લેખક—ફ્રા. વિમળા સેતલપાડ.)

માંદા માણસને સહેલાઈથી પચે તેવી વાની જનારવાની રીત નીચે મુજબ છે.

ગ્રેફીં ટી. કે. ગજજરને લગભગ દસ વર્ષથી સંચરણીનો રોગ થયો છે. એમને નવરાંક પણ દુધ એકલું લે તો પચી શકતું નથી. આથી એમણે પોતાને તેમજ પોતાના જેવા રોગીષ્ટ માણસ સાથે ચોખાના લોટનાં ઢોકળાં, પુડા, તથા બાજ્યાં ધણી સહેલાઈથી પચે તેવાં કરવાની રીત શોધી કઢાવી છે. આ

રીત એમણે પોતે લખાવેલી છે તે આપણી જ્ઞાતિના કોઈ એવા રાગીષ્ઠ માણસને ઘણી ઉપયોગી થઈ પડશે એમ ધારું છું.

આ ટોકળાંમાં બે મુખ્ય ખુબીઓ છે; એક તો એ ફક્ત ચોખાનાજ બને એટલે ઘણાજ દલકા યામ અને બીજી તો એ છે કે આ ટોકળાં કરતા પહેલાં એનો લોટ પા કલાકથી વધારે વખત આથી મુકવેા પડતો નથી તેથી આ ટોકળાં કરવાં ઘણાં સુગમ થઈ પડે છે.

ટોકળાં કરવાની રીત.

ચોખાનો એક રોર લોટ લઈ તેમાં એક રૂપીઆભાર મીઠું, પોણા રૂપીઆભાર સોડા, (સોડા ન હોય તો ખારો) થોડો અજમો, રહેજ હોંજ અને દળદર નાખી ઘેર અધકેલું દહીં એક રોર નાખી દલાવી નાખવું. આ લોટમાં ખિલકુલ મોણુ નાખવું નહીં, કારણ કે મોણુ જેટલી ચિકારા દહીંમાંથી મળે છે. છારા વાપરવી નહીં, તેમ પાણી નાખવું નહીં.

પછી એક સપડીપર મોઠા તપેલામાં પાણી મુકવું અને વચ્ચે ઇંટ મુકવી. પાણી ઇંટની ઉપર આવે નહીં એવી રીતે ભરવું. તપેલાની અંદર રહેલકથી આવે અને ભય એવી ત્રણ યાળીઓ સાફ કરી તૈયાર રાખવી. પાણી ખજખજે એટલે એક પાંતરા ઉપર અગર એક તાસકમાં થોડો લોટ મુકી તપેલાની અંદર ઇંટપર મુકવી, અને તપેલામાંથી વરાળ નીકળી ન ભય એવું સત્તજડ ટાંકણું ટાંકવું. થોડી વાર પછી ટાંકણું ઉપાડીને લેવું અને તાસકમાંના લોટનો રંગ લાલ થયો હોય તો થોડું દહીં નાખવું અને દહીં દાગર નહોય તો એક અગર જરૂર પડે બે લોંબુ નીચોવવાં; ટોકળાંનો રંગ લે બહુ ખુસો પીળો થયો હોય તો રહેજ સોડા યા ખારો નાખવો. ભારે બરાબર પીળો રંગ થાય ત્યારેજ યાળીઓમાં બે આંગળ નડાઇમાં કાલવેલું પીઠું પાચરવું અને એના ઉપર આદાની ચોખંડી કચુમર અથવા તો કાયમીર નાખવી અને યાળીઓ તપેલામાં મુકવા માંડવી. લગભગ સાતેક મીનીટ રાખ્યા પછી ટાંકણું ઉપાડી લોટ પર આંગળી મુકી લેવી. લોટ કઠણ લાગે એટલે યાળી કદાદી લેવી અને બીજી યાળી મુકવી. ઉતારેલી યાળી બે ત્રણ મીનીટ કરવા દઇ તેના ચોખંડા કડા કરી ખાવા. ઉંદા ઉંદા ખાવાથી તેલની પલ્લુ જરૂર પડતી નથી. સાલ માણસો તેલ લઇને ખાય તો વધારે સ્વાદિષ્ટ લાગે.

આ ટોકળાંમાં મેયીની લાજી, અજમાના પાંતરાની કચુમર, લસણની કચેચો, કાકડીની કચુમર, પપૈયાની અને દુધીની છીણ નાખે તો પણ સારાં પુ

લાગે છે. કાર્યા પહેલાંને ઊભી, તેની હોણ નીચેનીને દોડાનાં પીઠામાં નાખે તો દોડાનાં પાણી કુલે છે.

આ દોડાનાં તાડાં પડે પછી જેણીમાં તેજ મુકીને બાળ્યાંની માફક તે તળીએ ઊંચે ત્યારે એનો સ્વાદ અત્યુત્તમ લાગે છે.

એજ લોટના “પુડા” કરવાની રીત.

ઉપર પ્રમાણે લોટ કાલવનો, પણ થોડું પાણી નાખી પુડા ઉતારવા જેવો લોટ પાતળો કરવો અને લોટના પુડા ઉતારવા; આ પુડા ઘણાજ કુલે છે અને સાધારણ રીતે ચોખાના કોસા દોડાનાં કરતાં બહુજ ચોચાં અને સ્વેદાદયી થયે તેવા થાય છે. એમાં પણ ઉપર પ્રમાણે જુદી જુદી ચીજો નાખવાથી સ્વાદ ફેર થાય છે.

તેનાજ બાળ્યાં.

આ લોટને બાળ્યાં ઉતારવા જેવો પાતળો કરી, માંદા માણસ સારું દુધી, વેગળ, અને કાંદા જેવી હાની ન કરે તેવી ચીજોના પાતળા પીતા કરી બાળ્યાં ઉતારીએ ઊંચે ત્યારે બાળ્યાં નાના બટાકાની માફક બે બાજુથી કુલે છે.

ચોખા પણ ન થયે તેવા માણસ સારું જવના લોટની ઉપર લખેલી ત્રણે વાની.

તેવાજ જવનો લોટ બજારમાં દવાવાળાને ત્યાં મળે છે. આ લોટને ઇંગ્લેન્ડમાં “બાર્લી ફ્લોર” કહે છે. જે માણસને ચોખા થોડા પ્રમાણમાં પચતા હોય તેવા માણસે અડધો જવનો અને અડધો ચોખાનો લોટ ભેગ લેવો; અને જવને ચોખા બિલકુલ પચતા ન હોય તેવાઓએ તદ્દનજ જવનો લોટ લઈ ઉપર પ્રમાણે મસાલો નાખી ત્રણે ચીજો બનાવવી.

આ દોડાનાં દુધ જેટલાંજ હાલકાં દોષ છે.

એક સ્તલ કોલસાનો ચમત્કાર.

(લેખક—સૌ. રમીકમણી રેસાઇ.)

એક સ્તલ કોલસો શું કરી શકે છે તે પણ બહુજા જોય છે.

એક સ્તલ કોલસામાં કેટલો ચમત્કાર સમાયલો છે તે એક અતુલની બળનેર નીચે પ્રમાણે દર્શાવે છે.

એક રત્ન જેને દર કલાકના ૫૦ માઇલની ઝડપે દોડતી હોય તો તેમાં બળતો એક રતલ કોલસો તેને ૧/૬ માઇલ સુધી ખેંચી લઇ જવાનું સામર્થ્ય ધરાવે છે.

એક રતલ કોલસામાં ગરમીના દસ દબાર અણુઓ સમાયેલાં છે. એટલાજ કોલસો જે પાણીની અંદર રાખીને પૂરેપૂરી રીતે બાળી નાખવામાં આવે તો ૬૨૫) રતલ પાણીને એક ફુટ ઉંચું કરવાની તે શક્તિ ધરાવે છે. પાણીની અંદર એક ફુટની ઉંડાઇમાં ૬૪ ડિગ્રી ગરમીથી તેને બાળવામાં આવે અને તે ગરમી પાણીમાં સમાય તો તે પાણીમાં ૮૦ ડિગ્રી ગરમી ધરો અને તે ન્હાવા લાયકનું ધરો.

એક રતલ કોલસો સાંચા કામમાં વાપરવામાં આવે તો તેમાં સમાયેલાં ગરમીનાં ૧૦૦૦૦ અણુઓ ૨૩૬) “દોસેપાવર” જેટલી શક્તિ ધરાવે છે. આ શક્તિ આઠ ડબ્બા અને એક એન્જિન ગાડીને ૧/૬ માઇલ સુધી બાર ચોકનું ખેંચવાનું બળ ધરાવે છે, આ શક્તિ માણસોએ ભરેલી વિજળીક ગાડીને કલાકના દસ માઇલની ઝડપે, અઢી માઇલ સુધી ખેંચી લઇ જવાનું સામર્થ્ય ધરાવે છે.

એક ભોરાવર માણસના બળ સાથે એક રતલ કોલસામાં સમાયેલી શક્તિની સરખામણી કરીએ તો તે પાંચ માણસ કરી શકે તેટલું કામ એક મીનીટમાં કરવાનું બળ ધરાવે છે.

લાકડાં બેઠેલામાં કુશળ માણસ એક મીનીટમાં સાઠ વાર પોતાની કમરત ફેરવી શકે છે, પણ સાંચા કામથી લાકડું બેઠેલામાં આવે તો તેટલાજ વખતમાં માણસ કરતાં ૭૦ ગણું વધારે કામ કરી શકે છે; અને એક રતલ કોલસો આવી ૧૮૦ કમરતો ચલાવવાનું ભેર ધરાવે છે.

એલ એલ બી. નો અભ્યાસ.

(લેખક—રા. હેસાઇ.)

મુંબઇમાં ચોપાટી ઉપર બાણુલનાથ મદાદેવનું મોટું દહેર આવેલું છે. તેની લગભગ એક મોટી ચાલ બાંધેલી છે; આ ચાલની એક ઓરડીમાં આને આનંદ મળ રહો દત્તો. રમણીલાલની વદ્ધ શાંતા આને પદેલવદેલી પ્રબળ

આવી હતી. રમણીકલાલ બી. એ. ખાસ યજ્ઞને પહેલી એલ એલ. બી. નો અભ્યાસ કરતો હતો. તેમના પિતા ઠાકોરલાલ પણ એન્જિન્યુઅર થયેલા હતા, અને સરકારી કેળવણી ખાતામાં નોકર હતા. હાલમાં તેમને અમદાવાદમાં દોઢસો રૂપિયાનો મહીનો હતો. તેમને પ્રભમાં બે પુત્ર અને બે પુત્રીઓ હતી. મોટા રમણીકલાલ વીરોક વર્ધનો, પછી મોતીલાલ સોળનો, ત્યાર પછી સરખૂ ખારની અને સુશીલા આઠ વર્ધની હતી. ઠાકોરલાલ સ્વભાવે ધણા સાંત અને મિલનસાર હતા. વળી સાહિત્ય પ્રેમી અને એકમાર્ગી હતા. ધરસંસારના કામમાં તેમને બહુ રસ નહોતો, અને લોકો તો એમ પણ કહેતા કે એની વહુ કમળા આગળ એમનું કાર્દજ આવતું નથી માટે એમાં એમને રસ નથી કમળા પૈસાદારની છોકરી હતી એટલે નાની વાતોમાં કંકસર કરી રાકતી નહોતી અને એમના પ્રમાણમાં એમનું ધરખર્ચ જરા આગળ પડતું જણાતું હતું. મોટું ટાણું આવે ત્યારે પણ વરો, વરપોટો, જમણવાર એ બધું પહેલા નાંખતું થતું હતું. વળી દોઢસો રૂપિયાના અમલદાર, એટલે પૈસાની તાણુ છે એમ તો કહેવાય નહિ, પણ ખર્ચે જેતાં તો એમને તાણુ પડતીજ હતી. પોતે વાંચનના શોખીન એટલે નોકરી ઉપરાંતના બીજા સમયમાં તેઓ કાંઈ કરી રાકતા નહોતા; અને તેથી દોઢસો ઉપરાંત બીજી કશી આવક તેમને નહોતી. વળી પુત્ર પ્રત્યેની પોતાની ફરજ વિષે તેમને ધણીજ ઉચ્ચ ભાવના હતી અને તેમને ઉત્તમોત્તમ કેળવણી આપવી એ પોતાને ધર્મ સમજતા હતા. અને તેથીજ રમણીકને રહેમણે પ્રીવિયસથીજ મુંબઈની ડેવીયર કૉલેજમાં મોકલી આપ્યો હતો, અને બી. એ. સુધીને અભ્યાસ એણે ત્યાંની રેસીડેન્સીમાં રહીનેજ કર્યો હતો. આ રીતે ધરખર્ચ ચાલતું હોવાથી એમણે કાંઈપણ બચાવ્યું નહોતું. રૂપિયા ત્રણ હજારનો વિમો હતો એટલું બાદ.

રમણીકના બી. એ. થયા પછી એને વકીલાતના અભ્યાસનું મન હતું એટલે ત્યાં મોકલવાનું નક્કી તો કર્યું, પણ કાયદાના અભ્યાસ માટે રેસીડેન્સી નથી અને ગમે તેવી વીશીમાં જમે તે માળાપમાંથી કાઢને ગમ્યું નહિ; એટલે એમ કરાવવામાં આવ્યું કે એની વહુને ત્યાં મોકલવી; એટલે ખાધા પીધાની અડચણ નડે નહિ અને ખર્ચમાં થોડો ફેર પડે તો તે છોકરાના મુખની ખાતર વેઠી લેવો. રમણીકલાલે આ વાત જાણી. પિતાના મુસ્વસાવ અને સૌજન્યની છાપ એના ઉપર હતી તો ખરી, પણ એ ઉછરેલો હતો કમળાને હાથે અને છેક પ્રીવિયસથી તો મુંબઈમાં એકલો નિરાળો રહેલો હતો એટલે

ગૃહવ્યવસ્થાનું કે પિતાના પૈસા સંબંધી ગોઠવણ વિષે વિચારવાનું એના ખ્યાલમાંજ ન આવ્યું. એણે પૈસા વિષે કહી વિચાર કર્યોજ નહોતો. એ તો ફક્ત એટલુંજ સમજતો હતો કે જ્યારે રકમ થઈ રહે ત્યારે માતાને કે પિતાને કાગળ લખવો અને મેટરો મેટરો હિસાબ ટાંચીને સાથે મોકલવો.

પિતાજીએ કરેલ ઠરાવથી રમણીક ઘણેજ પુરો થઈ ગયો. અને હવે પોતાની સ્ત્રી સાથે મુંબઈ રહેવાનો પ્રસંગ આવશે એમ જણી તેને ઘણો ઉત્સાહ આવી ગયો. વખત થતાં પેત્તે અગાઉથી જઈને બધી ગોઠવણ કરવા ખાખુલનાથ ઉપર ઓરડી ભાડે રાખી. એ જગ્યા એને ઘણીજ ગમતી હતી. બાકી ગીરમામ પર ભાડામાં ત્રણ રૂપિયાનો ફાયદો થાત. પછી થોડો ઘણો ફરનીચર પણ એણે વસાવ્યો. છેક મવાલી જેવા રહેણું એને ગમતું નહોતું. બળી કૉલેજના કોઠ દોસ્તદારો ઘેર આવે તો પણ કેટું ખરાબ દેખાય ! મ્હાતા ખ્યાલાનો પણ આખો સટ રાખ્યો. અને હવે તો પોતે એન્યુએટ થયા હતા એટલે કપડાં પણ પોઝીરાન પ્રમાણે પહેરવાંજ નોંધ્યે એટલે તે પણ ભેગા ભેગી શીવડાવ્યાં. ત્યાર બાદ વીક એન્ડ ડીપ્રીટ લઈને પોતાની વહુને લેવા અમદાવાદમાં ગયો.

સાંતાને સોળ વર્ષ થયાં હતાં અને છેક આચાર મુખી કૉલેજમાં સજીતી હતી. વિદ્યા તરફ એને પ્રેમ હતો. સ્વભાવ ઘણો સારો હતો અને દેખાવડી પણ ઠીક હતી. એની માતાએ કૉલેજ સાથે ઘર કામતું પણ એને સાફ જ્ઞાન આપ્યું હતું અને કૉલેજની લાંબી રમઓમાં તો વાણુની રસોઈ છેલ્લા બે વર્ષથી તેજ કરતી હતી. પણ હજી આખા ધરતું કામ માથે પડ્યું નહિ હોવાથી દરેક જાળતની વ્યવસ્થા સંબંધી એને અનુભવ નહોતો, તેમ પૈસા સંબંધીનું ખાસ કાંઈજ જ્ઞાન તેને નહોતું.

સાંતાને લઈ રમણીકલાલ પોતાની ખાખુલનાથની કોઠડીયે આવ્યા છે અને તેમના નાના નિવાસમાં પણ આનંદ થઈ રહ્યો છે. પહેલે દિવસે તો ગાડીના ચાકેલા હોવાથી ખીચડી મૂકી દીધી અને ભાયામાંની પુરીઓ સાથે હતી તે ખાઈ લીધી. બપોરે રમણીકે મ્હા મૂકવાનું કહ્યું. સાંતાને બપોરે મ્હાની ટેવ નહોતી, તેમ એને ઘેર કે કાકોરલાહને ત્યાં બપોરે કોઈ મ્હા પીતા નહોતા તેથી એણે રહેજ પૂછ્યું કે ગાડીમાં જીલગરાને લીધે કાંઈ તબિયત નરમ છે કે શું ? રમણીકે કહ્યું કે નહિ, મને તો બે વખત મ્હાની ટેવ છે. અમદાવાદમાંએ હું તો બપોરે બજારમાં મ્હા હમેરા પી લઉં છું. કૉલેજમાં બધા પીએ તેથી મને

પણુ ટેવ પંડી છે. તું તારે રટવ પર બે ખ્યાલા મૂકી દેને બીરકીટની પેટી તો મહેં આણેલી છે એટલે કાંઈ ખાવાનું કરવાની આત્યારે જરૂર નથી. શાંતાએ કહ્યું કે કરવામાં મને કાંઈ જોર નથી પડવાનું. નકામા બીરકીટ શું કરવા હયો છે. બાપાજી એક વાર કહેતા હતા કે વધારે પૈસા ખર્ચાને વારી બીરકીટ શું કરવા ખાવા જોઈયે. એના કરતાં તો તાબું ખાવાનું ઘેર કરીયે તે સારું; માટે લાવો હું કરી આપું, એમાં વાર નહિ થાય. આટલા ઉપરથી તો રમણીકલાલ જરા તોરમાંજ બોલી ઉઠ્યા કે એ લોકો તો બધા બહેમી છે. નકામા વેલાયતી બીરકીટ ને ઉતારી પાડે છે. થોડા પૈસા વધારે થાય તેની હાથ હાથ એમને છે. પણુ તે લોક સમજતા નથી, કે એથી ઘરમાં બેરાંએના ઉપયોગી વખતનો ફેટલો બધો બચાવ થાય છે અને તે વખતમાં તેઓ બીલું ઉપયોગી કામ ફેટલું બધું કરી શકે. હિંદુસ્તાનનાં બેસોને માથેથી ઘરકામનો બોલો હવે ઝાંઝા કરવો નહ્યો. વળી મને કુલેજમાંથી બીરકીટ કે કંઈ ખાવાનીજ ટેવ પડેલી છે, તે બીલું કાંઈ આપણને તો પસંદ પડવાનું નહિ; માટે તું એકલી મદાજ જલદી કરી દે.

બિચારી શાંતા તો પોતાના બોલવા માટે પરતાવા લાગી. એના મનમાં એમ આવ્યું કે રમણીકલાલને ખોટું લાગ્યું છે. પણુ એણે શું કહ્યું તે કાંઈ તે બરોબર સમજી શકી નહોતી. પણુ પતિ તરફ દરેક આર્યબાણીની માફક તેને પણુ ધણોજ ભાવ હતો, અને એમના પિયારો પોતે ગ્રહણ કરવાજ જોઈએ એમ તે સમજતી હતી. તેથી કારણુ તો કાંઈ સમજી નહિ, પણુ એના મનમાં એટલી ખાતરી થઈ કે બપોરે મદા સાથે બીરકીટ ખાવાને ફેટલાએક પસંદ કરતા નથી, છતાં તે સારું છે, અને તેનો કાંઈ શુભ ઉપયોગ પણુ છે.

બંને જણાંએ મદા સાથે રકાબીમાં મૂકેલાં બીરકીટ ખાધાં. શાંતાને ટેવ નહોતી, પણુ રમણીકલાલે કહ્યું કે પુરૂષ અને સ્ત્રીએની વચ્ચે બાણાભેદ કરવો, એને જુદો જુદો ખોરાક આપવો એ રીત ધણીજ નાપસંદ કરવા જોગ છે અને એવું જગલીપણું મુંબઈમાં કરવાનું નથી. વળી કોઈ મિત્ર તે જુવે તો કેવું ખરાબ દેખાય. આટલું-કહ્યું એટલે પછી શાંતાને તે બાધા સિવાય છુટકો રો?

મદા પી રમણીકલાલે લૉ-કલાસમાં જવા કપડાં પહેર્યાં. કારણુ કે કાય-દાના અભ્યાસમાં સાંજનો ફક્ત એકજ કલાક બાજવા જવાનું હોય છે. પાછા

ઠેલા વળે અને કાંઈ ફેંડ સાથે વાતે ના વળી જતા. એટલું કહેતાં કહેતાં તો રમેદાળ સાંતાની આંખમાં પાણી આવ્યાં. રમણીકલાલ જરા થોભી ગયો. અને કહ્યું કે કલાસમાં ગયા વગર તો ન ચાલે, પણ ઝટ ઠેલો આવીયો. હું વાણી તૈયારી કરેને, એટલે વખત જણાયો પણ નહિ, અને રસોઇ તૈયાર થતામાં તો હું આવીને ઉભો રહીશ. સાંજના વાણમાં શું કરું? એમ સાંતાએ પૂછતાં એણે જણાવ્યું કે બે જણ જેટલી પૂરીઓ ઉતારી નાંખે, અથાણું તો આપણે લેતા આવ્યા છીએ અને એક શાક કરી દે. અને થોડાક ભાત મૂકીને કઢી મૂકી દે. લયકો દાળ નહિ જોઈએ. અહિં મુંબઈમાં અમે રોજ એમજ ખાઈએ છીએ. આટલું બોલીને દરે મને મોડું થાય છે એમ કહેતાં સાથે, શ્રમાલ હંથો કરી દસતે મ્હોંએ તે ચાલી નીકળ્યો.

સાંતા તો બિચારી બીજી વારના ભાતની અને પૂરીઓની વાતથી વિચારમાંજ પડી ગઈ. એક પણ એના મનમાં એમ આવ્યું કે આ કાંઈ સારું કહેવાય નહિ. ભાત કઢી કાંઈ અમદાવાદમાં કાંઈ રાત્રે ખાતાં નથી, તેમ પૂરીએ વાણ આપણને ના પોપાય. પણ તરતજ તેને ખેરની બીસ્ફોટની વાત સાંભરી અને જણ્યું કે એ કહેતા હશે તે ખરોખરજ હશે. હું ધીમે ધીમે આ વાત એમની પાસેથી સમજી લઉં.

વખત થયો એટલે રમણીકલાલ ઘેર પાછા આવ્યા. બંનેએ સાથે બેસી વાણું કર્યું. રાત્રે પરવારીને ધણાજ આનંદ સાથે વાતચિત કરી, ઘરમાં સામાનની ગોઠવણ કરવાના વિચાર કર્યા. સાંતાએ અમદાવાદની, પોતાની બહેન-પણીઓની, પીયરની, કૌલેજની, એવી એવી વાતો કરી, અને રમણીકલાલે પોતાની ખરીદીની વાતો કરી. પછી સાંતાએ કહ્યું કે ચાલો હવે પ્રાર્થના કરીને જઈ જઈએ. રમણીકલાલ કહે પ્રાર્થના કેવી આચારે વળી. ત્યારે સાંતાએ કહ્યું કે કૌલેજના એક માસ્તરના બોધને લીધે હું તો છેલ્લા વર્ષથી રાજ રાત્રે પ્રાર્થનામાળામાંથી ભક્તિનાં ગીત ગાઈને પછીજ સૂઈ જઈ છું. રમણીકલાલને આ બહુ રસ્યું હોય તેમ લાગ્યું નહિ. સાંતાનો કંઈ મધુર હતો અને પૂર્ણ શ્રદ્ધા ભાવથી એણે ગાયું તે સારું તો ધણું લાગ્યું પણ રમણીકલાલને કાંઈ એ બધું ખરોખર લાગ્યું નહિ, તોપણ તે કાંઈ બોલ્યો નહિ.

આ પ્રમાણે એમનો નિત્યક્રમ ચાલવા માંડ્યો. કાંઈ કાંઈવાર સાંતાને ખર્ચ બહુ છે એમ થઈ આવતું પણ એમને શી રીતે કહેવાય? એમના કરતાં કાંઈ હું વધારે ડાહી છું? એ ને કરતા હશે તે વિચારીનેજ કરતા હશે તો.

એવા એવા વિચાર આવતા એટલે એ કાંઈ કહેતી નહિ. એમ કરતાં સંતીવારે આવ્યો. આને રમણીકલાલ રોજ કરતાં કલાસમાંથી જરા બેઠેલો છુટવાનો હતો તેથી એણે સાંવાને કહ્યું કે રસોઈ વહેલી તૈયાર કરને પછી આપણે જમીને સીનેમેટોગ્રાફમાં જઈશું.

સાંચે બેઠું વાળુ કરી જન્ને તૈયાર થવા માંડ્યા, પોત્રીશન પ્રમાણે રમણીકલાલ તો રોડમાંજ કપડા પહેરતો; સાંતાએ તો સુતરાઈ મજલીન પહેરી અલગત કોરે રૂપેરી આંકડો તો દીધેલો હતો પણ રમણીકલાલને આ જમ્યું નહિ તેથી કહ્યું 'આડું' સુતરાઈ કપડું પહેરીને તો બુલેથરમાંજ જવાય, સીનેમેટોગ્રાફમાં તો દેશમી નેહએ. સાંતા પાસે દેશમી તો છેક વરપોડામાં જવા જેવી સાડીયો બે હતી તે પહેરતાં ખમચાઈ; પણ પતિનું મન રાખવા એક પહેરી લીધી. રમણીકલાલને લાગ્યું કે એની પાસે સાડીયો બરોબર નથી તેથી તેદિવસે તો તે કાંઈ બોલ્યો નહિ. સીનેમેટોગ્રાફ નેહ આવ્યાં અને આનંદમાં દિવસ ગાળ્યો. બીજે દિવસે એટલે રવિવાર રદ્દવારે કાંઈક મીઠાઈ અને સાકા ખાવાનું કરવાનું રમણીકલાલે કહ્યું કારણ કે કોલેજમાં રવીવારે દુધેરા ઉત્તણી કરવામાં આવે છે; અને તે રીત એને બહુ ગમતી હતી. રદ્દાંચે સાંતાને લઈ તે બજારમાં ગયો અને બે દેશમી સાડીઓ સાધારણ બહાર જવા માટે લીધી. આમને આમ તે દંપતીના દિવસ જવા માંડ્યા અને રમણીકલાલની ઠોલેજ ત્રણ મહિને બંધ થઈ તે દરમ્યાન ખર્ચનો આંકડો રૂપીઆ સાડા ત્રણસોની લગભગ આવ્યો.

રજાઓમાં રમણીકલાલ ઘેર ગયો ત્યારે સાંતા રવમાવના ઠાકોરલાલને પણ ખર્ચનો આંકડો નેહ ગુરસો આવ્યો; છતાંએ તે વખતે કાંઈ બોલ્યા નહિ. પોતાની ઓ પાસે બળાપો કરી થોડો ઉભરો કાઢ્યો અને કહ્યું કે હજી તો મ્હારે બીજો છોકરો ભણાવવો છે, અને છોકરીઓનાં લગ્ન કરવાં છે. કમલાલદમી આ સાંચળીને બોલી ઉઠ્યાં કે છોકરો બિચારો પરદેશ વેઠે છે, અને બાળે છે તેના ઉપર તમે આમ કરો તો બિચારો હીજરાય, અને પરદેશમાં મારો પટે તો પછી ડાકટરનાં ઘર બરવાનું તમને સાકું લાગશે. એ તો પરદેશનાં કામ, અને એની વધુ જરી હલેતી એટલે એને ધર અલાવતાં બરોબર આવડે નહિ તેથી વધારે ખર્ચ થાય. હવેથી 'ઓછું' થશે. તમે બિચારા છોકરાને તકામા ધમકાવશો નહિ. ઠાકોરલાલ બિચારા સાંતા થઈ ગયા, અને કાંઈ બોલ્યા નહિ.

રત્નઓમાં રમણીકલાલે તાપની જૂઓ પાડયા કરી, અને મુંબઈમરાની માફક વાતો ક્યાં કરી, પણ લાદલાંડુની સંભાળ લેવાતું કે પિતાજીની મૃદુલ્ય-વર્યા સમજવાતું એને કાંઈ મુશ્કેલી નહિ. એમને એમ રત્નઓ પૂરી થઈ થઈ અને છેવટે તે અને સાંતા મુંબઈ હપડા ગયાં.

ગયા ટર્મની માફકજ આ ટર્મમાં એમનું જીવન ચાલ્યું. ખર્ચ પણ તે પ્રમાણેજ થયા ક્યું. અત્યાર સુધી અભ્યાસનાં પુસ્તકો, બીજું વધારે ખર્ચ થઈ જવાથી લીધાં નહોતાં, તે પણ હવે તો લેવાં પડ્યાં. વળી ચોમાસું આવ્યું એટલે વરસાદનો કોટ અને એવાં બીજાં સાધનોમાં પણ ખર્ચ થઈ ગયું. અને વરસાદ તથા ક.દવ અને પાણી હોવાને લીધે સની, રવીવારે સીને-મેટ્રોપોલીસમાં ભય કે બીજે ફરવા ભય ત્યારે દ્વામને બદલે લાડાની ગાડીમાં જવું આવડતું પડતું હતું, તે રીતે પણ જરા ખર્ચ વધારે થતું હતું. આમ ફરતાં ફરતાં ફોલોજનાં ટર્મ તો પૂરા થઈ ગયાં; પણ પરિક્ષા દોઢ મહીના પછી હતી; થોડા છાત્રાઓ ખર્ચ બચાવવા તે વખતમાં ઘેર ભય છે, પણ રમણીકલાલને ઘેર જવું ગમ્યું નહિ, અને એને એમ લાગ્યું કે મુંબઈમાં રહીને સારું વંચાશે, તેથી એણે મુંબઈજ રહેવાનો વિચાર નકી કર્યો અને ઘેર તે પ્રમાણે કાગળ લખી દીધો. અત્યાર સુધી એણે બરોબર વાંચ્યું નહોતું, તેથી હવે તો તે મનરાયો હતો. અને એકદમ ધણુંજ વાંચવા માંડ્યું હતું. લગભગ દરેક દિવસ સુધી રોજના બાર બાર કલાક વાંચ્યું અને બહાર ફરવા જવાતું પણ મુશ્કેલી થઈ. આમ તે ક્યાં સુધી ચાલે? તબિયત બગડી અને ત્રણ ચાર દિવસ કાંઈ વંચાતું નહિ. અને આઠ દિવસ દવા લાવવી પડી. ત્યાર બાદ વળી આઠેક દિવસ પછી સાંતાના પેટમાં સખત દુખાવો થઈ આવ્યો. બાઈ ડાક્ટર પાસે તેને બતાવવા લઈ જવી પડી. પણ સુમાર્યે કાંઈ ગંભીર રોગ હતો નહિ, છતાં ત્રણ ચાર દિવસ પછી દરદ બેસી ગયું, અને દવા પણ અકવાડીયા પછી બંધ થઈ ગઈ. ડાક્ટરના નસીબમાં પંદર વીસ રૂપીઆ હશે તેમાં કાંઈનું શું ચાલે?

પરિક્ષા તો આવી પહોંચી. બિચારા રમણીકલાલથી પહેલાં તો બરોબર વંચાતું નહોતું તેમાં વળી પાછળે વખત માંદગીમાં બગડ્યો, એથી એ તો હોણાજ ગભરાયેલો હતો, અને ને થોડું થોડું આવડતું હતું તે પણ બરોબર લખી શકાયું નહિ. પરિક્ષા પૂરી થઈ એટલે તરતજ અમદાવાદ જતો રહ્યો. આ વખતે તો રહેવાનું લાંબું થયું હતું એટલે ખર્ચનો આંકડો રૂપીઆ સાડા છતો આવ્યો હતો. ડાક્ટરલાલ મનમાં ધણુંજ ખીજવાયા હતા, પણ કાંઈ

બોલતા નહતા. છેવટે રીઝલ્ટનો દિવસ આવ્યો; રમણીકલાલ હજી સુધી એક પણ પરીક્ષામાં નાપાસ થયો નહોતો, એટલે બધાંને એની આશા હતી, અને હમણા તાર આવશે એમ ધારતાં હતાં. સંધ્યાકાળ થઈ તો પણ તાર તો આવ્યોજ નહિ, અને બધાંએ આશા છોડી. બીજે દિવસે છાપામાં પણ એનું નામ નીકળ્યું નહિ.

ઠાકોરલાલે જરાતરા શાંતવન આપ્યું અને યાજ્ઞી પુરા આઠ દિવસે એને બોલાવીને કહ્યું કે ભાઈ ! તમારી ઉડાઉ ટેવોએ મહારા રૂપીઆ હબર અવળા કર્યા છે અને તમારા આયુષ્યનું એક ક્રીમતી વર્ષ તમે બેદરકારીમાં ગુમાવ્યું છે. બાર મહિને અદારસેની મહારી આવકમાંથી હબર રૂપીઆ આપીને તમને મુંબઈ મોકલવાની હવે મહારી શક્તિ નથી તમારાં ભાઈ બહેનોનો વિચાર પણ તમારે કરવો જોઈએ, અને તમારું પણ કુટુંબ વધશે તે વાત પણ ખ્યાલમાં રાખવી જોઈએ માટે હોય, આ અરજીનો ખરડો મહેં કરી રાખ્યો છે તે ઉપરથી ઈન્સ્પેક્ટર સાહેબને અરજ મોકલી આપો.

* * * * *

ઑગસ્ટની પંદરમી તારીખે રમણીકલાલે ભરૂચ હાઈ સ્કુલમાં માસ્તરનો ચાર્જ સંભાળી લીધો છે. વકીલ થઈને ગણપતરાવ અને વાસુદેવ કીર્તીકર કે ધીરજલાલ મથુરાદાસ જેવી નામના કરવાની અભિલાષા તેમના અંતરમાં જ રહી ગઈ છે; અને પંદુરૂપલામાંથી મળતી ચાલીસ રૂપયજીમાં શાંતા સાથે એ મહા દુઃખ વેઠી ધર ખર્ચ ચલાવે છે. કારણ કે ઠાકોરલાલે એક પાછા પણ મોકલવાની ચોખ્ખી ના કહી છે મુંબઈમાં પડેલી ટેવો હવે સાલે છે. અને ઘણી વાર અકબાઈને કહે છે કે બી. એ. ને આવા પગાર હલકા મળે છે, ત્યારે કાલેજમાં રહેલો શેની શીખવતા હશે.

વર વિઠય અને સુચના.

—:૦:—

(લેખક:—શ્રી. હીરાલક્ષ્મી શંખજીલાલ મજરાય દેસાઈ).

હાલમાં આપણી જ્ઞાતિમાં જે ૪૨ સ્ત્રીઓ છે, તેને અધ્યાત્મજાનનાં નહરૂં ૧૫ થઈ પડે તેવાં લખાણો સીધી તેમજ આડકતરી રીતે ધણાં લખાયાં છે.

ગયા ત્રિમાસિકમાં શ્રી. નટુવાળો લેખ પણ આડકતરી રીતે તે રીવાજને અટકાવવાનાજ મતવાળો જણાય છે કારણ કે છેવટે લેખકે પિતાના મ્હોટે કહેવડાવ્યું છે કે “હું પણ આ રીવાજની વિરુદ્ધ તો છુંજ, પણ સમયને

બહેન વિમળાના પત્ર ઉપરથી ઉપજતા વિચાર.

(લેખક:—સી. કુસુમ).

મહેને એ પત્ર ઉપરથી જે વિચાર આવે છે, તે હું નીચે જણાવું છું. તે જો બહેન વિમળાને અપઠિત લાગે તો ક્ષમા કરશે એમ આશા રાખું છું.

માઓ ઉંચી એકીના બુટ અને પોસકાંની જે ફરિયાદ કરે છે તે ખરી નથી એમ કદ બાળા સાબિત કરી આપે એમ છે? શું હાલની અક્ષયનિય નાતની છોકરીઓમાં એ રોખ દાખલ નથી? મહારા માનવા પ્રમાણે ધણી છોકરીઓએ એ રોખ કોઈકવાર માતપિતાની અનિચ્છાએ પણ પૂરો પાડ્યો છે.

માના બોલ લોકરીને મહેણા જેવાં લાગશે અને લોહી બળશે તો પછી છોકરીઓને કોણ કહેવું સાચું લાગશે? માના મનમાં નેટલી છોકરીઓની દાઝ હોય છે તેટલી કોઈના મનમાં દોતી નથી એ વાત બહેન વિમળાએ જૂલવી જોઈતી નથી.

મંદિરે મંદિરે ફરે તે તો સાચું નથીજ, પણ બહેલાંની નીતિ દૃઢ અને અબલુ હોય તે બધાંની નીતિ ખરાબ એ ન્યાય મહારાં બહેલાં વિમળા બહેને ક્યાંથી કાઢ્યો?

તમે ભણ્યાં એટલે ઠાણાં એમ ન માનશો. બણવાની સાથે અનુભવનું બહુ કામ પડે છે. નાતના તમે કહો છો તેવા ડાઢડાણાથી ન દબાવું એ વાત ખરી, પણ સાચું શું? તમે એ ઉદ્વેગ કર્યો તો તમારાં માળાપ તમારી બીજ બહેનોને કેળવણી આપતાં અટકશે, અને તમારી બીજ બહેનો તમારે લીધે અબલુ રહી નિઃશાસા નાખશે તેવું પાપ કોને માથે? કેળવણી નમ્ર બનવાને છે, ઉદ્વેગ બનવા સાચું નથી.

રિકરી બાપને મોઢે છુટથી વાત કરે એ હજી સુધી સાંભળ્યું નથી, પણ અક્ષયનિયની કહેવાતી કેળવાયલી ગણાતી નાતમાં જો વર નિકમ બંધ નહિ પડે તો એ વખત દુર નથી.

વળી ૪૦ વર્ષની વયનો વર ક્યારે કહેવા લાયક તો ન ગણાય. અલબત્ત ઉમ્મર મોટી થઈ કહેવાય.

છોકરાંઓના મગજમાં ધર્મ નીતિના સંસ્કારો નહીં પાડ્યાથી તેમના હૃદયમાં પરમેશ્વરનો સજ્જારો પણ પડતો નથી; અને તેઓ ઉદ્વેગ બને છે એ વખતે શું તમારાં માળાપ એટલાં મૂર્ખ છે કે તમને નહીં જોઈ ગમે તેવા

વર ભેડે પરણાવી દેશે ? આપણી નાતમાં કેણુ કેણુ દાર પીયે છે તે તો હું જાણતી નથી. પણુ છેક આવા, તમે જળ્યા તેવા વહેલા મહે' કાઢને એવા સાંભળ્યા નથી. વખતે હોય ખરા અને હરો તોયે ગળ્યા ગાંઠ્યા. આપણી નાતની સ્ત્રીઓની સ્થિતિ સુધરતી જાય છે એમ કહેણુ ના પાડે છે ? શું હમણાંની સ્ત્રીઓને પહેલાંના જેટલો સાસુ નણુંદનો ત્રાસ છે ? તમારાં માને પુછી જાણે કે કેવા ત્રાસ એમણે વેઠ્યા છે ? બદારા માનવા પ્રમાણે તો પહેલાં કરતાં આપણી નાતની સ્ત્રીઓની સ્થિતિ સુધરી છે, અને સુધરતી જાય છે.

ધરણીને જો વિમળા બહેન મજૂરી કહેતાં હોય તો એમની ભૂલ છે જાપાન, જર્મની, ઇંગ્લાંડ, ફ્રાન્સ, આદિ સુધરેલા દેશો કે જ્યાં સ્ત્રીઓ સારી સુશિક્ષિત છે, તેઓ સર્વે ધરત્ર કામ કરે છે, અને તે ઉપરાંત બહારની ફીકર જેવી કે હિસાબ, સરસામાન આણવો, એવાં કામથી પણુ તેમના પતિને મુક્ત કરે છે.

આપણી નાતમાં પુરોષને—છાકરાના બાપને—મઝા, એ વાત તો કંઈક ખરી છે, એ હજારને બદલે વધુ પણુ લે છે. પણુ જે વાત છેક ખરાબ એમ બેરોશો પણુ જાણી શકે અને આજના મેન્યુએટ ધ્યેસાઓ ન સમજે તે તો એમને માટેજ સરમ બરેણું છે. અમલજી જ્ઞાતિવાળા પેસા લે છે તેને પિંકારે છે, તો ભણેલાને શું કહેણું ? આમાં પેસા લેવાની વાતમાં મરદો બેરોશને માથે બધો દોષ મુકે છે, પણુ પુરોષોનાજ ખરો દોષ છે.

પુરોષો તમને ચાકર કે રસોઇઆ તરીકે રાખવા મગિ છે, કે રાખે છે, તે તમે શા ઉપરથી કહો છો ? મને લાગે છે કે તમે એ વાતમાં જંગલ ઉતર્યાં નથી કે પછી અજાણ છો.

મે ક્રીક થવાનો આધાર માળાપ ઉપર છે. તમે એકાદ સાચી માળાપના સાસુ થશો, તો માળાપ તમારા મજાજમાં એવી ખોટી સ્વતંત્રતા બરાવા અ વ્યાસ કેમ કરવા દેશે ? માળાપને ચોખ્ખું કહેવાં જતાં તે માળાપ ચોખ્ખું કહેવા દેવાનો વખતજ નહિ આવવા દે, માળાપની આજ્ઞા ઉઠાવવી-અણુલું, તમ થવું, વડિલના માન મર્યાદા જાળવવાં એ કેળવણીનો હેતુ છે. નહિ કે ઉછાંછળા બનવાનો.

વળી તમે જન્મારો કુંવારા રહેવાનો જે વિચાર જણાવો છો તે વીક; પણુ તમે કોલેજમાં જાઓ છો તો તમારી પાસે બહેનોને પુછાને કે વર વિકચના આતને લીધે એમનામાં પણુ કુંવારી છાકરીઓ છે તેની શી સ્થિતિ છે ? તે લોકોને કેટલી રીકર છે ? કુંવારા રહેશે તેમાં પણુ તમે સુખી નહિ રહો. જે

ખાવા પીવા પહેરવાનું ખર્ચ પતિ ઉપાડે છે તે તમારે ઉપાડવું પડશે. પરણેલીને સાસરે રહેવાનું હોય છે, અને વિધવા થાય તો એમાંથી ગમે તે પણ તેનું પૂર્વ કરે છે. કુંવારાનું કોણ ? તમારાં માળાપના શુભરી ગયા પછી તમારી શીકર રાખનાર દુનિયામાં કોઈ નહિ રહે. તમે માંદા સાલ રહો તો તમારી ચિકરી કોણ કરશે ? માણસ રાખી કરાવશો તો પણ ને અંગત માણસ કામ કરશે તે ભાડૂતી નહિ કરે.

પુરોનાં કામ સ્ત્રીઓ ભલે કરે, પણ ને કામ એમનું પોતાનું છે તે પુરું કરીનેજ. બાકી ને પોતાનું કામ ન કરી શકે તે બીજાનું શું કરી શકે ? તમારાં પોતાનાં કર્તવ્ય પૂર્ણ કરીનેજ પછી પુરોનાની બરોબરી કરવા જવાનું છે. બહારના સાહસ, ધૈર્ય તથા વિઠંભણા વેડવામાં પુરોમાં ને સક્તિ છે, તે સ્ત્રીઓમાં નથી. અને ને મૃદતા, કોમલતા સ્ત્રીમાં છે તે પુરોમાં નથી. માટે સ્ત્રીનું કામ પુરોથી નહિ થાય, અને પુરોનું સ્ત્રીથી નહિ થાય.

મન પસંદ વર વરવામાં અનુભવ વગર બહુ ખમણું પડે છે. યુરોપ અમેરિકા કે ત્યાં મન પસંદ વર વરવાની રીત છે, ત્યાં છુટા છોડાના કેરો આટલા બધા સાથી થાય છે ? પારસી કામમાં પણ સરૂઆત થઈ છે. એ રોનું પરિણામ છે ? અત્રે હજી ધાર્મિક ભાવના છેક નષ્ટ નથી થઈ ગઈ, અને ત્યાં સુધી ધર્મ નીતિને માન આપી ચાલીશું ત્યાં સુધી સુખી રહીશું.

બાકી દાસની સ્વતંત્રતાનો પવન કુમળા મગજમાં માઠીજ અસર કરે છે, અને હવે વગરની સ્વતંત્રતાના જરીણામેજ તમને માળાપના સામું થવા ઉશ્કેર્યાં છે. યુરોપનું સર્વ સદ્-આપણું સર્વ ખોટું એ માનવુંજ બૂલ ભરેલું છે. હું એમ નથી કહેતી કે આપણું જીવું સારુંજ છે. રહીમાં ફેરફારની જરૂર છે. પણ આ મૂંઝી તે લેવાં જતાં જન્મે ન જાય તે સંભાલવાનું છે.

હેવટે પરમહંસાણુ પરમાત્મા સંવંને સારી શુદ્ધિ અર્પો એવી પ્રાર્થના છે.

ૐ સાંતિ: સાંતિ: સાંતિ:

બહેન વિમળાને જવાબ.

(સંપાદક X. Y. Z.)

બટોદરા, તા. ૨૦-૧૦-૧૪.

બહાલી બહેન વિમળા.

તારો બહેન નિર્મળા ઉપરનો ૫૪ ત્રિમાસિકમાં છપાયેલો તે માંથી મહેને ધણેજ હર્ષ તથા ખેદ થયો છે. હર્ષ એટલા માટે કે તારા વિચારો ધણેજ આશ્ચર્ય વર્ધ્યા છે; પણ તારા વિવાદની વાત જાણી ધણી દીલગીરી થઈ છે, પણ મદારી ખાત્રી છે કે તારા ચાચા તારી મરણ વિરુદ્ધ થવા દેશે નહીં.

બહેન, તારી બાએ નિર્મળાને ઘેર જવા ના રીધી અને તું હક લઈને ના ગઈ એ રીકજ ક્યું છે, અથવા લોકો તારી બાને નીરાંતે બેસવાએ ના દેત. કંઈ કંઈ વાતો કરત, અને તે એટલી બધી વધારત કે તારા કાંઈ કેકાણું પડતું હોય તેમાં પણ તેઓ વિશ્વ નાખત. એમણીસ વર્ષ મુધી કુંવારી રાખીને વળી મણાવે છે એજ પરમેશ્વરનો પાડ ! અદ્દોયા તો કાંઈ મણાવેજ નહો, બાઈ અદ્દોયા તો અંગેજ નિરાજ મદોં અગાડી છે તોપણ કાંઈ ઊઠરી નિરાજે જતી નથી. મદારા મણીયા ચાચા બહુજ મુધરેલા વિચારના છે પણ એમની મંત્ર ગુજરાતી પાંચમી પાસ થઈ કે ઉઠાડી લીધી. એવા બે નિરાજે ના મોકલે તો પછી બીજું કાણ મોકલે ? પણ એ બિચારા શું કરે ? હિરા ચાચી અગાડી એમનું કાંઈ ચાલતું નથી. આપણી નાતના સાયડાઓ મદોડી મદોડી વાતો કરે પણ ધરના ભેરાં અગાડી કાંઈ નહોં ! બે મંત્ર બધ તો બીજી ધણી ઊઠરીઓ નિરાજે બધ. આપણા અમદાવાદમાં તો ઊઠરીઓને અંગેજ મણવાની સવડ સારી છે; પણ આપણી ઊઠરીઓ તેઓ ભેઠએ તેટલો લાભ લેતી નથી; ધણી ખરીને તો મદોડી હમરની થઈ અને કુંવારી છે તેથી નવરા બેઠાં ઘેર કાંઈ ખોટા વિચાર ન આવે તે ખાતરજ તેમનાં મા-બાપ નિરાજે મોકલે છે. મણવા ખાતરજ આવનારી તો બે ત્રણ જ છે. અને તેટલી જ મણવામાં દુશીઆર છે; પણ આપણામાં એક ખામી એવી રહી નથી કે તેથી આપણી કેજરણી બહુજ વખોડાય છે. આપણી બહેનો ધર-કામ તરફ લગારે ધ્યાન આપતી નથી. “નિરાજે જઈએ છીએ” એમ કહી મર-કામ કરતી નથી અને ‘યરકામ કરવાનું છે’ એમ કહી લેસન કરતી નથી. જોને ત્રણ વર્ષ કેટલી ગાંધી ઊઠરીઓ નાપાસ થઈ હતી. અરે ! બે આપણે જાણીએ

હીએ તે પણ નહીં જેડુંજ! હું શીશ્યમાંથી હકી મધ છું પણ મદને લાગે છે કે મદારો ન્હાવું મર્યામાં છે તે પણ મદારો કરતાં વધારે દુશીઆર છે. બહેન આપણી કોલેજની ઓફીસીએ જેટલું નિસાળમાં ધ્યાન આપવું જોઈએ તેટલું જ પર કામમાં ધ્યાન આપવું જોઈએ, કેમકે જધાને બ્રાહ્મણ ચાકર રાખે એવા પતિ મળતા નથી અને પૈસાવાળા મળે તોપણ આપણે દ્વાયે રસોઈ કરીને પતિને જમાડીએ અને જે આનંદ મળે છે તે વેઠીયા રસોઈથી મળતો નથી. આ તો મદારો અનુભવની વાત છે તે લખું છું.

વળી હમણાં કપડાં સત્તામાં આપણી નાતમાં જાડુજ ખર્ચ થવા લાગ્યું છે. તેર આનાવું કપડું અને ત્રણ રૂપીયા સીવાઈ! વગર ખાધે નહીં દેખાય એવાં પોશાકાં! અને સાડીઓ તો ખોટા કસળની કોરની, અને કિંમત ત્યારે રૂપીયા ૪૦! બહેન! હાલના વખતમાં આપણે આપણા પતિએને બાર રૂપ નીવડીએ હીએ. તદ્મારા બનેલીને રૂ ૩૦, પચાસ મળે છે અને તેમાં આ પ્રમાણે કપડાં સત્તામાં ખર્ચીએ તો ખાવા પીવામાં તો કશું રહે નહીં, અને તેથીજ બહેન! આપણી પછીખરી બહેનો વગર ખાધે પીધે હીસ્તીરીયા અને ક્ષયના રોગથી પીડાય છે. બહેનો! જે સંસારમાં સુખી થવું હોય અને પતિની ખરી સદચારિણી થવું હોય તો બહેન સાદાઈ રાખતાં રીખવું જોઈએ વગર બગેલીઓ તો એ ન રાખી રાકે પણ આપણી કોલેજમાં બહુની દરેક ઓફીસીઓ આ શુભ ચુલ્લ કરશે તો પછી નાતના લોકોને જોડવાનું રહેશે નહીં. થોડા દુઢાડા પર આપણાં મહમ સાહેબનો કાગળ સાન્તા બહેન ઉપર આજે દત્તો તેમાં તેઓ લખે છે કે, You know, my dear girl, how every one watches to find fault with the so-called educated girls, so mind, you are an example for good to those around you, as by doing right you will help on education.

બહેન! તમે તો પુરવેની સાથે સરખા દાઢ માટે લગત ચલાવવા તેવારી કરતાં દો એમ લાગે છે. ખરેખર કલ્પની તો જરૂર છે. પણ તમે કહોહો તેના ઉદ્દેશથી કાઢવામાં આવે તો મદને લાગે છે કે મન મેળવવાને દળ પછાં રખ તમારે થોમવું પડશે. બહેન! હું તો એ વિચારની છું કે આપણી સ્ત્રી જાતની કનિને અર્થે કલ્પ કાઢવી અને આપણે બનાવી આપવું કે આપણે રીમની સદચારિણી થવાને લાયક હીએ. અને તેને સાર જોડતા શુભ પીઠવવાની જરૂર છે. હાલમાં તો મદને લાગે છે કે આપણે તો તેમને સાર રૂપ જ હીએ,

અને તેથીજ આપણને પાગલાને તેઓ પૈસા માગે છે. પરંતુ કે તરતજ ડાકટરનું ઘર સોંપીએ છીએ કે તે બિચારાની અડધી કમાણી તેમાં જાય છે. બ્હેન ! આપણી કલ્પનામાં શરિર મુદ્રારવાની કાંઈપણ યોજના થવી જોઈએ; કલ્પ ના નીકળે તોપણ આપણી કોલેજમાં જતી છોકરીઓ તો કસરત લઈ રાકે એમ છે. કોલેજથી પાછાં આવતાં બધી છોકરીઓ સાથે ચાલતી આવે તો પછી પુરતી કસરત મળશે અને વધી આપણી ખાતર નાતને બોલે પણ બોલે પડશે.

બીજી કોલેજમાં જે શિવલક્ષ્મી શીખવવામાં આવે છે તે વદન નકામુંજ છે. સાહેબ હોડના કપડાં શીવતાં શીખીને કાંઈપણ પૈસાનો બચાવ કરી શકતાં નથી; તેથી આપણી કોલેજમાં આપણા કામમાં આવે એવાં કપડાં શીવતાં શીખવે તોએ ઠીક; પણ જો એમ ના થાય તો આપણાં પોતાનાં ઉપયોગના કપડાં સારાં શીવી કલ્પ તરફથી પ્રવર્તન બરતું. વળી, બ્હેન રસોઈ તરફ પણ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. આપણી નાતના એક ડાક્ટર કહેતા હતા કે “જ્યારથી આ છોકરીઓએ બલવાનું શરૂ કર્યું છે ત્યારથી આપણો ખોરાક બગડતો ગયો છે.” બ્હેન ખોરાક એજ આપણા જીવનનું પાયક છે. અને જેમ સારો અને જાદો ખોરાક તેમ શરીર સારું; માટે આપણી કોલેજની છોકરીઓએ તો વેડેશનમાં રસોઈ કરવાનું પોતાને માથે રાખવું અને જેમ જને તેમ તે આગ્રેષ દુર કરવા પ્રયત્ન કરવો.

બ્હેન ! આપણો કર્તવ્ય પ્રદેશ પ્રથમ શુદ્ધ છે; તો તે શુદ્ધને આનંદશુદ્ધ બનાવડું એ આપણા પર આધાર રાખે છે. અને એ આનંદ ઉત્પન્ન કરવાના શુભે આપણામાં આવશે ત્યારેજ આપણે લાયક સદચારીણી થઈશું. અને જ્યારે આપણે લાયક સદચારીણી છીએ. એમ સાબીત કરી આપીશું ત્યારે દેવી તરીકે પુલકશું. તદને યાદ છે કે મુ મારતરે હેસનમાં છેવટે કશું હતું કે, “Deserve and desire.” પહેલાં લાયક થાઓ અને પછી દુઃમેળવવાની ઇચ્છા રાખો. માટે બ્હેન ! પહેલાં આપણે લાયક થવાની જરૂર છે. જેટલી રાજી પુરવોમાં છે તેથી અડધી પણ જો આપણામાં આવે તોજ આપણે તેમના સદાયક નીવડીએ, અને પછી બ્હેન, તદને તો ખાત્રીજ છે કે આપણને માથા વગરજ જે જે દોકોને આપણે લાયક ગણાઈશું તે તે દોકો મળશેજ.

લીજ સ્ત્રી. રામરદાના પરીત.

સ્વર્ગસ્થ શ્રવણલાલ મુળશંકર છત્રપતિ.

(મળેલું)

કાઠીયાવાડમાં જુનાગઢ એક ઐતિહાસિક અને મહોદું દેશી રાજ્ય છે, ત્યાં આપણી જ્ઞાતિના જુજ કુટુંબો ધણા વર્ષોથી વસવાટ કરી રહ્યાં છે; જેમાંના ધણાખરાં કુટુંબોને દીલ્હીના બાદશાહોના સમયમાં બીરારા યાને ભગીર મળેલી, જે અધારિ પથંત તેમના વંશજો જુનાગઢના નવાબ સાહેબના અમલ નીચે ભોજવે છે.

દાણ જુનાગઢમાં આશરે કુલ પચ્ચીસ કુટુંબો છે; તેમાંના આમુક ત્રણ આર કુટુંબો જેઓ ધણાજ મોડા જુનાગઢમાં આવી વસ્યા હશે-તેમનેજ ભગીર બીજકુલ નથી. તે માંહેલા રા. મુળશંકર છત્રપતિ હતા. રા. મુળશંકર સાધારણ રથીતિના મુદરવ દતા. તેમના મરણ વખતે રા. શ્રવણલાલની વય ધણીજ ન્દાની હતી. ધરની સર્વ કપાધિ માથે પડેલી હોવાથી રા. શ્રવણલાલને કુખનો સારો અનુભવ ન્દાનપણમાંજ થયો હતો. પોતાનું શ્રેય વિદ્યાભ્યાસ સિવાય મરોજ નહિ તેમ તેમને સમગ્ર સમજતાં ખંતથી અભ્યાસ ચાલુ રાખ્યો. જે સમયમા કાઠીયાવાડમાં રહેલું સાધન બીજકુલ નહોતું તે સમયમાં જુનાગઢ આદિ રાજ્યના વિદ્યાર્થીઓને અંગ્રેજ અભ્યાસ કરવા રાજકોટ જવું પડતું; તેથી મુજરાવી અભ્યાસ જુનાગઢમાં પુરા કરી અંગ્રેજ સાધનું જ્ઞાન મેળવવા રાજકોટ ગયા. રાજકોટ દાહસ્તુલમાં એન્ડ્રુસની પરિજ્ઞા પસાર કરી. તેમના વખતમાં એન્ડ્રુસ કલાસમાં ("બોટની") વનસ્પતિચાત્ર શીખવવામાં આવતું-અને તેમાં રા. શ્રવણલાલ દમેશા પ્રથમ નંબર આવતા, જેથી તેમના દેડ મારવડે તે વિષય-વનસ્પતિ સાત્ર-ખેતી વાળીનું શીખવા જવા શીખામણ આપી.

નરિશાદના પ્રખ્યાત દેસાઈ કુટુંબના નબીરા અને વડવાણ રાજ્યના તે વખતના દિવાન રા. રા. દ્વિદાસ ત્રિદાસીદાસ દેસાઈ ખેતીવાડીના અભ્યાસને સારું ઢનેજન આપતા હતા. તેમને જમારે રા. શ્રવણલાલનું મદ્રાસ જવાનું સાસન્યું ત્યારે વડવાણના ઠાકોર સાહેબને ખાસ પિનથી એક માસિક રકોવરશીપ શ્રવણલાલમાંકને અપાવી, જે અર્થિક મદદને લઈનેજ ત્રણ વર્ષ સુધી મદ્રાસ રહી ખંતથી મુસ્લાસ કરી આપણી જ્ઞાતિમાંથી ખેતીવાડીના પ્રથમ એલ્યુએટ

યયા; સ્વભાવે ધણા સાંત અને મિલનસાર હોવાથી દૌલેજમાંના શિક્ષકો અને ધણા મદ્રાસી સદાધ્યાયીઓ સાથે સારો સંબંધ બંધાવ્યો હતો, જે તેમના અવસાન સુધી યત્રદ્વારા જળવાઈ રહ્યો હતો.

૨૧. જીવલુલાલે પરિક્ષા પાસ કરી તેના ખર્ચ વડવાણુ રાજ્યમાં મળતાંજ વડવાણુ દરબાર તરફથી વડવાણુની ગરાશીયા ફોલેજમાં ખેતીવાડીનો નવો વર્ગ ખોલી તેમની પ્રોફેસર તરીકે નીમણુંક કરી; જ્યાં ત્રણ વર્ષ સુધી નોકરી કરી; તે દરમ્યાન તેમના ખેતીવાડીના વિષયોના સારા જ્ઞાનની માહિતી ખીલ કાઢીયાવાડના રાજ્યોને યતાં વધુ ખર્ચારથી પોતાના રાજ્યમાં ૨૧. છત્રપતિને આવવા આમંત્ર કરતા, પરંતુ વડવાણુ ઠાકોર સાહેબ જ્યાં સુધી રત્ન આપે નહિ ત્યાં સુધી ખીલ રાજ્યની નોકરી ન સ્વીકારવી એ જીવલુલાલભાઈનો દૃઢ નિર્ણય હતો કારણ કે તે રાજ્યની મહેરબાનીથી પોતે જ્ઞાન મેળવવા સંકલિતવાન થયા હતા. ગોંડલ રાજ્ય તરફથી ૨૧. જીવલુલાલની નોકરીની માંગણી વડવાણુ દરબારને ધણાજ દબાણ સાથે યથા જ્યો ૨૧. છત્રપતિ ગોંડલ સ્ટેટમાં એથી-કલ્પરત્ન ઓફીસર તરીકે નોકરાયા. નવિન પદ્ધતિઓ ખેતીવાડી ખાતામાં દાખલ કરાવી ખેડૂતોની સ્થિતિ સુધારવા તરફ ખાસ લક્ષ આપતા હતા.

નમનગર રાજ્યના નગ વિજાજી ઇ. સ. ૧૮૬૫ માં દેવલોક પામતાં એડમીનીસ્ટ્રેશન ખેડું અને અંગ્રેજ રીટી અનુસાર રાજ્યની સર્વ વ્યવસ્થા અને વંદોષસ્ત કરવા માંડ્યો. નમનગરના એડમીનીસ્ટ્રેટર મે. કર્નલ કેનેડી સાહેબે રાજકોટના એજન્ટ હુધી ગવર્નર પાસે જાણ અને ખેતીવાડીના કામની ખાસ માહિતીવાળો આદમી માંગતા રાજકોટથી ૨૧. જીવલુલાલભાઈની પસંદગી થઈ. જેની મંજૂરીપાત ગળતાં તેમની નીમણુંક ફોરેસ્ટ ઓફીસર તરીકે થઈ. અંગ્રેજ પદ્ધતિસર નમનગરમાં જમીનોની વસુલાત નક્કી કરવામાં તેઓએ સારી મદદનત કરી હતી. તેમની દુશીવારી અને લાયકાતથી તેઓ તે રાજ્યમાં આસીસ્ટન્ટ રવેન્યુ ઓફીસરનો હોદ્દો મેળવવા ફત્તેહમંદ થયા.

૨૧. છત્રપતિએ “કૃષિસાસ” નામનું જમીનદારો અને ખેડૂતોને ધણુંજ ઉપયોગી પુસ્તક પ્રગટ કર્યું છે. આ પુસ્તકમાં ખેતીવાડીના તમામ વિષયો સરલ રીતે ચર્ચ્યા છે.

ઈ. સ. ૧૯૦૦ ની સાલમાં તેઓને પાકાનું દરદ લાગુ પડ્યું. ધણા ઉપચારો કર્યા છતાં દરદ નરમ ના પડ્યું, તેથી રત્ન લઈ પોતાને વતન બુનામદ ગયા, જ્યાં ૪૫ વર્ષની વયે પોતાની પાછળ ત્રણ પુત્ર સંતતિ મુઠી ગુજરી ગયા.

નિરાધાર સ્થિતિમાં હજી, વિદ્યભણ્ણાએ વેડી કલોમ અને ખંતથી જ્ઞાન સંપાદન કર્યું, તેથી સ્વર્ગસ્થ હવણ્ણાદત્તાએ “self made man” “સ્વાધર્મી” કહેવામાં જરાયે અતિશયોક્તિ નથી.

પુસ્તક પરિક્ષા.

—:૦:—

(રા. મણીલાલ અહિતરાય બી. એ.)

૧.

શ્રી ગાયત્ર્યર્થ પ્રકાશ નામનું લઘુ પણ ઉપયોગી પુસ્તક અભિપ્રાય માટે અમને મોકલવામાં આવ્યું છે. શ્રી ગાયત્રી ઉપર, સંસ્કૃતમાં શ્રી આત્મા-નંદજી નામના કોઈ વિદ્વાન્ સ્વામીએ ટીકા લખી છે. તે સંસ્કૃત ટીકાનું ગુજરાતી ભાષાનું રાસીજી પ્રાણીજીન દરિદરે કર્યું છે, પુસ્તકના પ્રાશક ધણુકાના રા. મણીલાલ અહિતરાય છે. એ પુસ્તકની કિંમત રૂ. ૦-૨-૦ છે.

મંત્ર વિધાના ઉપાસકો, વેદમંત્રોના સ્વર, અક્ષર રચના તથા ચારંચાર રટનમાંજ કંઈ અસાધારણ શક્તિ છે એમ માને છે. જેમ મેઘમર્જના, સિંદમર્જના, તથા સમુદ્રોત્થાન, કોઈ અસામાન્ય, ગંભીર વસ્તુની દાજરીની અસર સાંભળનાર ઉપર કરે છે; જેમ આયનના સુરોમાં પ્રીતિ-શોક-ભય-દર્પ, વેશગ્ન, શાંતિની વૃત્તિઓ ઉત્પન્ન કરવાની સ્વભાવિક શક્તિ રહેલી છે; જેમ યુદ્ધમાં વાજ્રોના સુરો શૈર્ષ્ય ઉત્પન્ન કરે છે; વિવાદ વખતનાં તેજ વાજ્રોમાં દર્પ-માધુર્ય તથા આહ્વાદ ઉત્પન્ન કરનાર ગાયત્રી ગવાય છે, અને તે પ્રમાણે અસર ઉત્પન્ન થાય છે, તે અસરે અમુક પ્રકારના નાદોની રચનાથીજ થાય છે; તે અસર ઉત્પન્ન કરવા માટે તે નાદોના અર્થ જુદામાં ઉત્તરવાની જરૂર પડતી નથી; સુરોની શક્તિ તે તે અસર ઉત્પન્ન કરવા માટે જલ છે; તે પ્રમાણે મંત્રોની અસર, તે તે મંત્રોની રાખ રચના થતી તથા રટન ઉપરજ આધાર રાખે છે; અમુક અસર ઉત્પન્ન કરવા માટે મંત્રના અર્થના જ્ઞાનની જરૂર નથી એમ મંત્ર વિધાના ઉપાસકોનો સિદ્ધાન્ત છે.

દરેક રાખ આસપાસના વાતાવરણ (આકાશ) માં અમુક પ્રકારની ત્રિ પેદા કરે છે અને આકાશના પરમાણુની રચનામાં ફેરફાર કરે છે, અને તેને અમુક પ્રકારનું સ્ફુરણ આપે છે. આ સ્ફુરણવાળાં પરમાણુ, સાંભળનારના

કાન સાથે અથડાય તેથી શબ્દ સંસંગાય; શબ્દ સાંભળવાથી અમુક પ્રકારનો ભાસ દરેક વ્યક્તિ ઉપર પડે છે. જેમકે “હું” શબ્દ જોરથી બોલવાથી ધાવતાં બાળકો રડતાં બંધ પડે છે; વ્યતવરોમાં પણ તે શબ્દ કંઈ બચતી વૃત્તિની પ્રેરણા કરે છે, અને યુવ રહેવા સૂચના કરે છે. આ અસર અમુક પ્રકારનાં દવાનાં મોલ્ડ કાનની દૃષ્ટિ ઉપર અથડાવાથી થાય છે. વાતાવરણને દરેક શબ્દ અમુક પ્રકારનું રજુરણ આપે છે, તેનો પુરાવો શ્રાવેદાન સંપત્તિ રીતે પુરો પાડે છે.

આકારા શરીરની અંદર તથા બહાર સર્વત્ર વ્યાપી રહેલું છે. મંત્રોના ઉચ્ચારથી તે આકારા ઉપર સાંત-ગોર-પ્રત્યાણ્કારક-દુઃખકારક વિગેરે અનેક જાતની ગતિઓ ઉત્પન્ન થાય છે એમ મંત્રશાસ્ત્રનો સિદ્ધાન્ત છે. શ્રીજ્ઞામાં શ્રીજ્ઞા નાદમાં પણ આવી શક્તિ છે. મંત્રના રટનમાં નાદનો પ્રવાહ વ્યાપ્ત થાય છે; તે પ્રવાહ ધારેલી અસર અભ્યાસ પૂર્ણ થયે કરે છે, એમ મંત્ર જાળનારા માને છે.

આ સિદ્ધાન્ત માન્ય હોય તે બાધ બહેનોને મંત્રોના અર્થ માટે બહુ આશ્ચર્ય રહેતો નથી.

દાહનો સમય, કેવળ શ્રદ્ધા માટે નથી. મંત્રનો અર્થ જાણ્યા વગર પણ બાધ બહેનોને તેમાં શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય નહિ—અને શ્રદ્ધા હોય તો તે અચલ રહે નહિ. દાહના વખતમાં શ્રદ્ધાના જોર કરતાં વિચારનું જળ બહુ વધારે છે, તેથી મંત્રોમાં શ્રદ્ધા ઉપજે અને સ્થિર રહે તેને માટે કૃપાળુ પુરોહિત, સમયને અનુકુળ તથા પોતાના જ્ઞાન તથા પ્રકાશને અનુકુળ મંત્રોના અર્થો કરે છે.

“ગાયત્રી અર્થ પ્રકાશ” માં દરેક ૫૮ તથા ૧૦૮નો અર્થો, જુદા જુદા ઋષિ, મુનિ-મહાત્માના અભિપ્રાયોને અનુસરીને આપ્યા છે; તેથી કર્મ-ઉપાસના અને જ્ઞાન, ત્રણે કાંડના અનુયાયીઓને શ્રી ગાયત્રી મંત્રનો અર્થ પોતાની ઋષિને અનુકુળ પડે તેવી રીતે સ્વીકારવા છુટ રહેલી છે. શ્રી મહાદેવના ભક્તો “ભર્ગ” શબ્દનો અર્થ “શંભુ” માને છે, અને તે રૂપે પરમાત્માનું આ મંત્રથી સ્તવન કરે છે. વૈષ્ણવો તેજ “ભર્ગ” શબ્દનો અર્થ શ્રી વિષ્ણુ માને છે. શ્રીમદ્ શંકર સ્વામી “ભર્ગ” શબ્દને “બ્રહ્મ” ના સર્વ વ્યાપક રૂપમાં યોજે છે. અને ગાયત્રી મંત્રનો જાપ કરનાર શ્રી પરબ્રહ્મનું ધ્યાન ધરે છે એમ જાણે છે. કર્મકાંડીને ક્યો માટે શ્રી સૂર્યની દાઝરી જોઈએ અને તેઓ “ભર્ગ” નો અર્થ શ્રી સૂર્યનું તેજ એમ માની તેની ઉપાસના

કરે છે. બિંદુ બિંદુ બકતો માટે તે મંત્ર પોતપોતાની રીતિને અનુકુળ રૂપ આપે છે એમ આ પુસ્તક ઉપરથી સાર નીકળે છે, અને તે સિદ્ધાન્ત અક્ષરે અક્ષર સાચો છે.

આવી રીતે બિંદુ બિંદુ વૃત્તિવાળા દરેક માણસને પોતાના અનુકુળ દેવમાં શ્રદ્ધા થાય અને એવડે તે માર્ગે તે નિવૃત્તિ માર્ગમાં ઉતરી સંસારના બંધનમાંથી મુક્ત થાય, એ આ ન્હાના પુસ્તકનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે.

આ પુસ્તક શ્રદ્ધાળુ હિંદુ જનોને પોતાના ઇષ્ટદેવ તરફ શ્રદ્ધા વધારવાને તથા ઉચ્ચ માર્ગે દોરવાને યોગ્ય ઉપયોગી છે.

૨.

“કુમુદ ચંદ્ર” નામની રસિક તથા અભિર વિચારોથી ભરપૂર નવલ કથા અમને તેના ક્તો રા. શ્રીતમલાલ ધીરજલાલ દર તરફથી અભિપ્રાયો બેઠ મળી છે. પુસ્તકની કિંમત રૂ. ૧-૪-૦ છે.

અંતરિક્ષાએ પ્રસ્તાવનામાં આ નવલકથા લખવાનો ઉદ્દેશ સરસ-સાદી તથા મધુર ભાષામાં ખરોખર બતાવ્યો છે. તે ઉદ્દેશ એ છે કે બ્રહ્મજ્ઞાનનાં સિદ્ધાન્તો ગુજરાતી ભાષામાં મનોરંજક રીતિએ લખવાં અને જે સિદ્ધાન્તો તત્ત્વજ્ઞાનનો વિષય હોવાથી પ્રથમ દર્શને નિરસ તથા લુપ્ત બન્યા હતા, તેમને એવા રસમય બનાવવા કે આ નવલકથાનું વાંચન જેમ આમળ વધતું જાય તેમ તેમાં રસ વધતો જાય તથા વાંચન ઉપર પ્રેમ ઉપજે તથા અંતર પુરો વાંચવાની તીવ્ર જીજ્ઞાસા થાય. બ્રહ્મજ્ઞાનના યદ સિદ્ધાન્તોને સરસ તથા રહેલા બનાવવા, જેથી તેનો વિસ્તાર વૃદ્ધિ પામે અને તે સિદ્ધાન્તો સંબંધી અજ્ઞાનને લીધે જે ગેરસમજ પ્રચરેલી છે તે દૂર થાય. આ ઉદ્દેશને લીધે અંતરિક્ષાએ કુમુદ ચંદ્ર નામની નવલકથા લખવા પ્રવૃત્તિ કરી છે.

“ધીઓસોશી” એ “બ્રહ્મજ્ઞાન” નો મર્યાદા રાખે છે. “બ્રહ્મજ્ઞાન” માં “ઈશ્વર” સંબંધી જ્ઞાનનો સમાવેશ છે. “બ્રહ્મ” ની સંસારી દશામાં “ઈશ્વર” જગત્ ચલાવે છે. તેજ “ઈશ્વર” પ્રણય કાળમાં “બ્રહ્મ” રૂપે શાંતિ પામે છે એટલે “ધીઓસોશી” નો ખીજો અર્થ “બ્રહ્મજ્ઞાન” જ છે. અને “ધીઓસોશીકલ સોસાયટી” નામની સંસ્થાતેજ “ઈશ્વર” સંબંધી ખરું જ્ઞાન આપી પ્રજાઓમાં ધર્મ, વિચાર-આચાર તથા ગુણોની જે બેઠો જણાય છે, તે બેઠો “બ્રહ્મજ્ઞાન” માં એક યાવ છે, એજ સિદ્ધાન્ત બતાવવા સતત

પ્રથમ કરે છે. શ્રી ગીતાઇમાં અનેક દેખાતા લેટામાં એકવતા જોવી તેને “ સાત્વિક જ્ઞાન ” કહેલું છે.

સર્વભૂતેષુ યેનૈકં ભાવમવ્ય યમીક્ષતે
અવિભક્તં વિભક્તેષુ, તજ્ઞાનં વિદ્ધિ સાત્વિકમ્ ॥

“ જે જ્ઞાનપટે બધા ભૂતોમાં એકજ, સ્થિર, ભાગ વગરનો ભાવ જણાય તેનું નામ સાત્વિક જ્ઞાન બહુવું.”

અમારા મત પ્રમાણે અંધ કર્તાએ પોતાનો સંકલ્પ બદાવર રીતે પાર પાડ્યો છે. જે ધર્મના સિદ્ધાન્તો સાધારણ રીતે રસ વગરના, લુપ્ત, અતિ અમથી સમજાય તેવા હોય છે તે સિદ્ધાન્તો, આ વિદ્વાન્ તથા સાત્વિક અંધ કર્તાના યુગથી રસથી ઉઘરાતા બન્યા છે. નવલકથા વાંચવાનો આરંભ કર્યો કે તેનો અંત આવે ત્યાં મુખી તેને હાથમાંથી છાડવી ગમતી નથી. એવી રીતે તે મનને દાણ કરે છે. તેમાં જે પાત્રો ચિત્ત્યાં છે તે જન સમાજમાં, જાંથી પંક્તિના મધ્યમ વર્ગના કુટુંબોના પ્રતિનિધિ છે. એટલે કેળવણીનાં ત્રિ પુરુષોને તે બહુ રસમય લાગે તેવી છે. પોતાના ધરમાં જે બનાવો મધ્યમ પંક્તિના કુટુંબોના લોકોમાં હમેશાં આવે છે, તેજ ચિત્તો તે આ નવલકથામાં લુપ્ત છે, તેથી તેને આશ્ચર્ય સાથે આનંદ તથા રસ લાગે છે. શુજરાતી હિંદુઓમાં નવલકથા વાંચનાર અધિકારી મધ્યમ વર્ગનાં સ્ત્રી પુરુષો છે, અને તેમને આ નવલકથા અતિ પ્રિય થઈ પડે તેવી છે.

નવલકથા લખવાની મતલબ આનંદ સાથે જ્ઞાન આપવાની છે. અને તે આનંદ કેવળ સાંતિનો નહિ પણ હૃદયની ઉર્મિઓનો હોવો જોઈએ. ત્યારે જ નવલકથા રસવાળી તથા મનોહર બને છે. રા. પ્રીતમલાલે પોતાની નવલકથામાં આ બહેરા બહુ સારી રીતે ચાર પાડ્યો છે અને તેમનું અંધ લખવાનું ચાતુર્ય આથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે.

“ નવલકથા ” લખનારના લક્ષ્યો અમારા મત પ્રમાણે નીચે બતાવેલા હોવા જોઈએ.

(અ) આનંદ, રસ તથા બિશ્વાસ સાથે વાંચનનો અભ્યાસ વધારવો તથા કલ્પના શક્તિને આકર્ષણ કરી તે સાથે બિચ્ચ ભાષા જ્ઞાન અને બિચ્ચ લક્ષ્યો તરફ વાંચનારને દોરવો.

(બ) દેશ તથા કાળને આધારે અમુક દેશ અથવા કાળમાં જે માર્ગ જનસમાજની પ્રગતિ તથા વૃદ્ધિ કરે તે માર્ગ તરફ આકર્ષણ કરે તેવાં ચિત્રો નવલકથામાં ચિતરવાં.

(ક) નવલકથામાં જે પાત્રોનાં વૃત્તો, ગુણો-કર્મ ચિતર્યા હોય તે પાત્રો જનસમાજના ખીન્ન પાત્રો કરતાં અતિશય લેવાં ન હોવાં જોઈએ. પણ એટલાં હયા દોવા જોઈએ કે તેમના દૃષ્ટાન્તોથી વાંચનારનું મન નિરાશ થયા વગર આગળ વધવાને હિતસાદી બને.

(ડ) “નવલકથા” વ્યવહારિક પ્રશ્નનું પ્રતિબિંબ છે, માટે તેમાં ચિત્રેલાં પાત્રો એકબીજાથી સ્વસાર, ગુણ, કર્મ, વૃત્તો જેટલા અંશે જુદાં પડતાં હોય તે વિરોધ અંશે સારી રીતે જતાવવા જોઈએ, કે પ્રત્યેક વાંચનાર પોતાના સમાન પાત્રને દૃષ્ટાની રૂપે મઢણ કરી શકે. અને તે તે પાત્રની કૃતિ તથા તેનું કૃષ્ણ પોતાની જાતમાં આરોપણ કરી શકે.

(ઈ) બાપા સ્વેચ્છી, સ્વરજ, રસમય તથા ચિત્તાકર્ષક જોઈએ, જેથી વાચનારની સંખ્યા ધીમે ધીમે વધતી જાય. અને રસ સાથે જે બાંધ તેમાં સમાવશે હોય તેનો લાભ ધણા માણસો લઈ શકે.

૧. પ્રીતમલાલે પોતાની નવલકથામાં ઉપર જતાવેલા બધા ઉદ્દેશો સારી રીતે પાર પાડ્યા છે તેમના પાત્રો એકબીજાથી જે સ્વભાવથી જુદા પડે છે તે વિરોધ અંશે સારી રીતે દર્શાવ્યા છે. હાલમાં ગુજરાતી સમાજમાં જે પ્રશ્નો વારંવાર ચર્ચાય છે તે પ્રશ્નોનો યુક્તિ પુરસ્કાર ન્યાયી તથા નિષ્પક્ષપાતી ખુલાસો તેમાં આપવામાં આવ્યો છે. ત્રિધવા યુનર્જન, ન્યોતિષ્, ઇશ્વર સંબંધી ચર્ચા, પ્રારબ્ધ કર્મ, આ દરેક વિષય આ નવલકથામાં સરસ ચર્ચા છે. પ્રવૃત્તિ માર્ગ અથવા સંસારી દશામાં પ્રારબ્ધ કર્મનું મુખ્ય બળ જોવા ઉપર ચાલે છે, તેમ નિવૃત્તિ માર્ગ અથવા આત્મજ્ઞાનની ભૂમિકામાં પુરુષાર્થજ બળજ્ઞાન છે, એ જે દિંદુ ધર્મનો ચૂડ પત્તુ પ્રખર સિદ્ધાન્ત છે તે આ નવલકથામાં દૃષ્ટાન્તોથી બહુ સારી રીતે બતાવેલો છે.

અમારા મત પ્રમાણે આ નવલકથા દરેક ગુજરાતી શૃદ્ધરચના પરમાં વૃદ્ધાંતે બાળ પર્યંત બધાં સ્ત્રી પુરુષોને વાંચતા લાયક છે. અમે તે નવલકથાનો આર્થિક જીવ હમીએ બીએ.

૩

સ્નેહકુંડ.

(કર્તા—શ. ચંદ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા બી. એ. એલ. એલ. બી.)

આ ન્હાનકહું પણ રસીક પુસ્તક કર્તા તરફથી સમાલોચના માટે અમને મળ્યું છે. અને તે માટે અમે તેમનો ઉપકાર માનીએ છીએ. સિત્ત લિત્ત પ્રસંગે સ્કુલેલાં અને જુદાં જુદાં માસિક વગેરેમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં ન્હાનકહાં પચીસ કાળેાનો આમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. પુસ્તકના નામ ઉપરથી સૂચન થાય છે તેમ તેમાંનાં કાવ્ય રૂપી સુધળા અંકુરો સ્નેહ પરત્વેજ છે. પુસ્તકના આદિ વચનમાં કર્તા કહે છે કે:—“સ્નેહ એ જીવનનું પરમ તત્વ છે.” સદર્દુ પુસ્તકમાં તે તત્વના અંકુરો એકત્ર કર્યાં છે. અંદરના કાવ્યોમાંના કેટલાંએક ખરેખર ધણાંજ સુંદર છે. અને કવિતા તરફ કાંઈ પણ અભિરૂચી ધરાવતા હોય તેમને તે પુસ્તક જરૂર જોઈ જવા અમે કલ્પામણુ કરીએ છીએ. “મહારી ન્હાનકહી નહુંદ” ના કાવ્યમાં નવા જમાનાનો, નહુંદ ભોળાઈ વચ્ચેનો સ્નેહ ભાવ તાદ્રશ થાય છે. “સહચારિણી” માં સિત્ત લિત્ત દિશામાં કાન્તની સાથે સહચારની ઇચ્છા છે તે પણ સ્પષ્ટભૂય છે આ ઉપરાંત બીજાં પણ કેટલાંક કાવ્યો ઉત્તમ છે. ઉપરોક્ત શ. ચંદ્રશંકર સાથે એક વાતમાં અમારે મત ભેદ છે. આદિ વચનના કાવ્યમાં તેઓ લખે છે કે “રસ નથી—ના ભાવના—ના કલ્પના છે ના કલા” પરંતુ અમે કહીએ છીએ કે એમનાં કાવ્યો રસથી તરબોળ છે, ભાવનાનાં ભર્યાં છે, કલ્પનાથી અંકાષલા છે અને કલાથી રચાયેલાં છે.

૪

સ્નેહ માળા.

પદ્માત્મ દેશોમાં નાતાલ અને નવા વર્ષની શુભ વાંચનાઓ પરચામના મિત્રો અને સંબંધિઓને મોકલવાનો રિવાજ પણ વર્ષોથી પ્રચલિત છે. જેનું અનુકરણ આપણે ધીમે ધીમે કરવા માંડ્યું છે. નવાં વર્ષે મિત્રો તેમજ સ્નેહિત વર્ગમાં અભિવંદન આપવાને “સ્નેહ માળા” નામનું પુસ્તક મુંબઈના સત્ય શોધક મંડળ તરફથી આ વર્ષે પ્રગટ કરવામાં આવ્યું હતું. આ પુસ્તકમાં સાલ મુબારક અને નવા વર્ષની શુભેચ્છાઓથી બરપુર કાવ્યો છે. સત્ય શોધક મંડળના કાર્ય વાહકોને તેમના શુભ પ્રયાસ સારૂ અભિવંદન આપીએ છીએ.

આપણા ગુજરાતી સાહિત્યમાં વખતોવખત જે ઉત્તમ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થાય છે તે તરફ સર્વે જ્ઞાતિ જનોને ધ્યાન આપવા વિનંતિ અન્ય પુસ્તકો. છે. હમણાં હમણાં સસ્તાં સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય તરફથી નેપોલીયન બોનાપાર્ટ તથા સ્વામી વિવેકાનંદનાં બે પુસ્તકો બહાર પડ્યાં છે. તે ધણાંજ ઉત્તમ છે. હમેશાં આ બંને પુસ્તકો છે, પરંતુ ગુજરાતીમાં લખાવાને લીધે તે પુસ્તકોની ઉત્તમતામાં જરાએ ખામી આવી નથી. વળી રા. રા. આનંદચંદ્ર બાપુભાઈ કુવ રચિત "ધર્મ વર્ણન" નામનું પુસ્તક વડોદરાના કેળવણી ખાતા તરફથી બહાર પડ્યું છે તે પણ દરેક જણે વાંચવા યોગ્ય છે. તેમાં દરેક ધર્મ વિષે સમજ આપવામાં આવી છે. એમનું "નીતિ શિક્ષણ" નામનું પુસ્તક બાળકોને માટે લખવામાં આવ્યું હતું (જેકે દરેક જણને તે વાંચવા યોગ્ય છે) જ્યારે આ પુસ્તક તેથી વ્યાવજ વધેલાઓને માટે છે. વળી પાકાં પુઠાનાં દળદાર પુસ્તકની કિંમત માત્ર નવ આનાજ છે. રા. પાંડુરાવ ઇશ્વરભાઈ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલો શ્રી. ગોખલેનો ખોલે બાળ અમારી તરફ મોકલી આપવામાં આવ્યો છે તે પણ યલ્પો બોધક છે. અને દરેક જણને વાંચવા ભલામણ કરીએ છીએ. સુંદરી સુબોધનો આગસ્ટ ૧૯૧૪ નો અંક સ્ત્રીઓથીજ લખાયેલો છે, અને તેમાંના લેખો ઉત્તમ છે તે તરફ દરેક સત્કારીનું ધ્યાન ખેંચવા રત્ન લઈએ છીએ. વળી રવ. સૌ. હર્મિલા કૃત "ઉપાનંદિની" ની ન્દાનકરી વાર્તાની ચોપડી ધણી સરળ છે તે સાથે રસિક અને બોધપ્રદ છે. "ગુજરાતી" ના દિવાળીના અંકમાં ઘણા વાંચવા લાયક લેખ છે. તેમાં રા. રા. બ. ક. ઠાકોરના લેખો એક સંવાદ તરફ જોવાનું ધ્યાન ખેંચાયે છીએ. "ગુજરાતી પંચ" ના દિવાળીના અંકમાં રા. પ્રાણુલાલ દેસાઈ, કેશવપ્રસાદ દેસાઈ તથા વૈકુંઠરાય મા. દેસાઈના લેખો જોવામાં આવે છે. વર્તમાનમાં રા. વૈકુંઠલાલ શ્રીપતરાયે ભાંડારકરની મૂલાકાત સળંગમાં ઉત્તમ લેખ લખ્યા છે.

નીચેના ચોપાનીયાં ત્રિમાસિકના જતલામાં અમને મળ્યાં છે તેની પહોંચ

ઉપકાર સાથે સ્વીકારીએ છીએ.

સાભાર

સ્વીકાર.

જુદ્ધ પ્રકાશ, સમાજોચક, સાહિત્ય, કેળવણી, સુંદરીસુબોધ, બાળ શિક્ષક, બાળ્યોદય, ગુણચંદન, કપોળ, કપોળ મિત્ર, દરાલાલ પત્રિકા, સારસ્વત પ્રકાશ, હનેવાળ અભ્યુદય, શ્રોમાળી અભ્યુદય, શાર્ગવ ત્રિમાસિક અને વાર્તામય કાવ્ય ત્રિમાસિક.

પ્રાસંગિક નોંધ.

—:૦:—

પુનાની સંસાર સુધારા પરિષદના પ્રમુખ મી, જોશીએ એમનાં લાપલુમાં જણાવ્યું હતું કે જ્ઞાતિની પરિપદો દેશના હિતને હુક-
જ્ઞાતિસંસ્થા. જ્ઞાન કર્તા છે, એમ માનવું બરોબર નથી. રા. જોશીના આ કથનની રદામે “જ્ઞાન સુધા” માં સખત વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે અને જણાવ્યું છે કે જ્ઞાતિ સંસ્થા અનિષ્ટ છે અને જ્ઞાતિની દરેક દિલચાલો ખલુ અનિષ્ટ જ છે. કપોળ માસિકના દિવાળી અંકમાં રા. ચંદ્રશંકર પંડ્યાએ “જ્ઞાતિ સંસ્થા દેશોપયોગી કેમ બનાવાય” તે સંબંધમાં એક લેખ લખ્યો છે. તે કે સૂચનાઓ એવી બધવદાર નથી, અથવા ખાસ વિશેષતા તેમાં કાંઈ નથી, છતાં એ લેખ સારો છે. જ્ઞાતિ સંબંધમાં જે મત છે એમ તેઓ કહે છે. એકમત એમ કે જ્ઞાતિ સંસ્થાનો નાશ કરવો તેજ દેશ સેવાનું મહા કાર્ય છે, એટલે તેમને દેશોપયોગી બનાવવાની વાતજ કરી રાકાય નહિ. ખીલે મત પહેલા મત રદામે રાંકા ઉઠાવે છે કે જ્ઞાતિનો નાશ કરવો તે હમ્મલા જેમ છે કે કેમ ? તેનો નાશ ચયા પછી ખીજ કોઈ સારી, સુબ્યવસ્થિત સંસ્થા રચી રાકારો કે કેમ ? અને આ બન્ને વાતો કબૂલ કરીયે તોપણ જ્ઞાતિ સંસ્થા તોડવી તે રાકય છે કે કેમ ? અને ખીજ મત પ્રમાણે આટલા વખતથી ચાલી આવેલી, બુદ્ધદેવના સમયથી અનેક પ્રહરો ખગ્યાં છતાં પણ ટકી રહેલી આ સંસ્થાનો નાશ કરવો રાકય નથી. વળી તેનો નાશ કરવાની જરૂર પણ નથી, કારણ કે તે મત પ્રમાણે “ઘટતા ફેરફારો કરવામાં આવે તો જ્ઞાતિ સંસ્થાને દેશોદયનું સાધન બનાવી રાકાય તેમ છે. અને આ માટે એક સૂચના તેઓ એમ કરે છે કે દરેક કોમોએ ધ્યાનમાં રાખવું કે તેઓ હિંદુસ્તાન દેશનાં અંગો છે, અને દેશના ઉદયમાંજ તેમનો ઉદય છે. અને પરસ્પર વૈર અને સ્પર્ધા દૂર કરી એકબીજાંક બાવનાઓનો પ્રસાર કરવો. ખીજ સૂચના એમ છે કે ચાહુ રીત રિવાજોમાં જે બાબતો દેશોદયમાં અંતરાયરૂપ હોય તે ધીમે ધીમે દૂર કરવા યત્ન કરવો. છેવટે રા. ચંદ્રશંકર લખે છે કે જ્ઞાતિ પ્રવૃત્તિઓ હિતકર નિવડે અને ચોચ દિશામાં તેમનો વિકાસ થાય, તે માટે આવશ્યક છે કે પ્રતિષ્ઠિત અને કેળવણી પુરોના હાયમાં જ્ઞાતિનું સુકાન જોઈએ, અને નહિ કે હુંકી દુહીના રૂઢીઠાસોના હાથમાં રા. ચંદ્રશંકરના ચિત્તારો વળા ઉત્તમ છે, પરંતુ જ્ઞાતિ સંસ્થાઓને

તોડવાનું કામ જોઈતું કંઈક અને “અસકચ” છે તેટલું જ કંઈક કામ જ્ઞાતિની અંદરથી સુધારા કરવાનું પણ છે. આગળ વધેલી, કેળવાયેલી, આંગળીના વેદા ઉપર જણાવ તેટલી નાતો બાદ કરતાં, જીંઘ નાતોને તો એમની સૂચનાઓ સમજાવવી જ ધણી કંઈક પડી જશે. રૂઢીઘસોના હાથમાંથી જ્ઞાતિનું તંત્ર લેવું તે કાંઈ સહેલ નથી, એ વાત તેઓ આસપાસની નાતોના કારભાર તપાસશે તો સડળ જોઈ શકશે. વળી દેશોદયને અંતરામરૂપ રીત રિવાજો દૂર કરવા તે પણ ધણું જ મુશ્કેલ કામ છે. સુધરેલા વિચાર વાળાઓ પણ જ્ઞાતિ સંસ્થાની અંદર રહીને-રૂઢીઘસોનો ત્રાસ જોઈને પોતાના વિચાર પ્રમાણે આચાર કરી શકતા નથી. અસ્પર્શ્ય સ્પર્શ અને અભોજ્ય્ય ભોજ્યમાં, આર્યન બ્રધરહુડનું ભોજન આપણા મનમાં તાજું જ છે. આ જ્ઞાતિઓને દેશોદયના સાધન બનાવવાનો, અને અંદરના સુધારાનો પ્રયત્ન પણ અતિ કંઈક છે, અને તે માટે તો દેશમાં કેળવણીનો પ્રચાર જ્યાં સુધી એકદમ વધશે નહિ ત્યાં સુધી કાંઈપણ ખતી શકશે નહિ. આ સંબંધમાં અમારી એક સૂચના છે કે એક “જ્ઞાતિ મદા પરિષદ” કરવી અને તેમાં દરેક નાતના ડેલીગેટો, તથા જ્ઞાતિ વિગ્નની જુદી જુદી પ્રતિનિધિ સાથે સંબંધ ધરાવનારાઓને નોંધવા, અને બધા વિષયો તેમની આગળ રજૂ કરી આંતર સુધારાની ચર્ચા કરવી.

આપણે ધણીવાર સાંભળીએ છીએ કે “વાડ વગર વેલો ચડે નહિ.” વળી એમ પણ ફરિયાદ સાંભળીએ છીએ કે કુલાણીએ આટલી વાડ અને વેલો મદદ કરી હોત તો ગદારી આટલી ચઢતી યાત અથવા મદને આટલો “ચાન્સ” મળ્યો હોત તો આમ ખતાવી આપત. થોડા વખત ઉપર સર એડવર્ડ ક્રેટ્ઝર્ફ કરીને એક પ્રખ્યાત ધારાસાસ્ત્રિ વિદ્યાપતમાં વાનપ્રસ્થ થયો તે વખતે એના વખાણ કરતાં વર્તમાન પત્રોએ લખ્યું હતું કે, તે કહિ કોઈની તરફથી “ચાન્સ” મેળવવાની ઇચ્છા રાખતો નહિ. પરંતુ પોતાનો “ચાન્સ” પોતે જ મેળવી લેતો હતો, ત્થેના બાળપણમાં તે એક સંદેશા લઈ જનાર છોકરો હતો. તે વખતે રાત્રી રાજાઓમાં તહેલ્લે અવ્યાસ કરી જ્ઞાન સંપાદન કર્યું, અને એ કંઈ વાદને આધારે ચઢ્યો તે કોઈ ખતાવી શકતું નથી, કારણ કે તે આપણાથી આગળ વધ્યો હતો, અને એક પક્ષીઓ પાંખો હતો. જમે તે ધંધાના એક નરો તરફ નજર નાખીશું, તો જણાઈ આવશે કે પારખી આરા નહિ રાખનારાજ ટોચ સુધી પહોંચી બચ છે. લિપ્તન અને કારનેગાન્ડે સ્વાશ્રયથી જ અદ્યતન ધન પેદા કર્યું છે. અંધારા

કારખાનામાં કામ કરતા ગંદા છોકરાયેજ પોતાને ઉદ્ધાર ભતે કરી " પીકવીકે પેપર્સ " લખી સાહિત્યમાં નામના કરી છે. કોઈનું એ ધ્યાન નહિ ખેંચી શકનારા કૉર્સીકિન સેનિકે આપ બળથી મ્હોટી લઢાઈએ જીતી ને પોલીયન નામ ધરગતુ કરી નાખ્યું છે. અને એક તોફાની કારકુને સ્વામ્યના બળથી હિંદુ-સ્થાનના મહારાજાન્યને પાયો રોપ્યો છે; અર્ધ કલાઈવ નામ ન બૂંસાય તેવા અક્ષરે હતિદાસમાં લખ્યું છે. આ પ્રમાણે જો જોઈશું તો અસંખ્ય નામ મળી આવશે. માટે હમેશ ચાલ રાખવું કે ઉત્તમતા પ્રાપ્ત કરવા માટે, દેવ્ય મુખી પહોંચવા સારૂ, સૌથી અગત્યની ચીજ તે પારકાની મદદ નથી પણ સ્વાધ્યય આપ બળ-અને ચારિત્ર્યજ છે.

અમદાવાદની ખજારો ઉપરથી જણાય છે કે મેટ્રીકની પરીક્ષા આપવા આવેલા વિદ્યાર્થીઓને માટે મ્હા પાણીનો મેલાવડો

બ્ર. દ્ષ.

એસોસીએશ

કરવામાં આવ્યો હતો, તથા સાપણે થયાં હતાં. આશા છે કે ત્યાંના યુવકો એસોસીએશન પાછી ચાલુ કરશે. આપણી હોંલેજ કે નિરાશાની કેલવણી છતાંએ આપણામાં

ધણી ન્યૂનતા રહી જાય છે. તે પૂરવા માટે ખુદાવના સામાન્ય વાંચનની તથા કેટલાએક પ્રશ્નો ઉપર ચર્ચા કરવાની ઘણીજ જરૂર છે. આ જરૂરીયાતો પૂરી પાડવાનું એક સાધન એસોસીએશન છે. તેથી પરસ્પર બહુ સાવ વધે છે તથા જ્ઞાન શક્તિ પણ કરી શકાય છે. ભરૂચ વગેરે સ્થળોમાં પણ તે ચાલુ થઈ શકે તો ખર્ચજ સારું.

બહેન સુલોચના તથા રા. કેશવપ્રસાદના પ્રયાસથી કન્યાઓની એક પરીક્ષા

લેવાની યોજના અમદાવાદમાં થઈ છે તે તરફ અમે

કન્યાઓની પરીક્ષા સઘળાનું ધ્યાન ખેંચાયે છીએ. નિરાણે જતી કન્યાઓ

લેસન ઉપરાંત, તથા ન જતી કન્યાઓ એમને એમ,

કાંઈક સારા પુસ્તકો વાંચી પોતાનું જ્ઞાન વધારે તે ઈચ્છવા જોગ છે. શાળાઓની

કેલવણી ઉપરાંત ગૃહ શિક્ષણ દરેક યુવક યુવતિને માટે અતિ અગત્યનું છે.

અને જો કોઈ સારા પુસ્તકનું, અને કાંઈક સામાન્ય જ્ઞાનનું વાંચન તેઓમાં

વધી શકે તો ધણો લાભ પાવ. આશા છે કે આવી પરીક્ષાઓથી આ હેતુ

કાંઈક સફળ થશે. ભરૂચ, જુનાગઢ વગેરે સ્થળોએ પણ આવી યોજના ધાય

તો લાભદાયક થઈ પડે. આ વખતે પચ્છદ કરાયલું, " નીતિ શિક્ષણ " નું

પુસ્તક પણ ઉત્તમ છે. આપણી નાતની યુવતીઓમાં સામાન્ય જ્ઞાન વધે અને

તેઓમાં વાંચન પ્રીતિ ઉદ્ભવે તથા તેમને વ્યવહારિક જ્ઞાન પણ આપી શકાય તે માટે દર રવીવારે એકાદ કલાક તે માટે તેમની સાથે ગાળવાની કંઈક યોજના કોઈ આયોજ અને અનુભવી વિદ્વાન કરશે તો ધણો લાભ થઈ શકશે.

આપણી હૉન્ડરન્સની સાથે આમોદ અને અમદાવાદમાં મહિલા પરિષદ મળી હતી અને તે જાને મહિલા પરિષદોમાં સ્ત્રીઓને સ્ત્રી ઉપયોગી વિષયો ઉપયોગી પણ વિષયો ઘણી સારી રીતે ચર્ચાયા હતા અને સ્ત્રી અંક જ્ઞાતિ મુધારણાની અંદર સ્ત્રીઓની સહાયતા વિના પૂરે એકલા જ કંઈ આમળ વધી શકવાના નથી. સ્ત્રીઓની સંમતિ અને મદદથી ઘણી જાળતો સરળ થઈ જશે. કમનસીબે હૉન્ડરન્સ ભરાતી જાંધ પણ તે સાથે મહિલા પરિષદ પણ જાંધ થઈ ગઈ છે. નાતના લાભને અર્થે ફરીથી તે ચાલુ થાય તેવો પ્રયત્ન કરવા સર્વે બાઈ બહેનોને વિનંતિ છે. જ્યાં સુધી મહિલા પરિષદ ભરાય નહિ ત્યાં સુધી સ્ત્રીઓ માટે સ્ત્રી ઉપયોગી વિષયો ઉપર સ્ત્રીઓ તરફથી જ ચર્ચા ચાલુ રહે તે માટે કેટલાંએક સમારોહો તથા સદ્ગુરુઓ તરફથી અમને સૂચના કરવામાં આવી છે કે કુલ સ્ત્રીઓથી જ લખાવેલા એક ખાસ અંક અમારે પ્રસિદ્ધ કરવો. આ સૂચનાને માન આપીને ચાલુ વર્ષમાં એક ખાસ સ્ત્રી અંક પ્રસિદ્ધ કરવાનો અમારો ઇરાદો છે. આ સંબંધી નાતની સર્વે મુશીક્ષિત બહેનોને વિનંતી કરવાની કે સ્ત્રી ઉપયોગી કોઈ પણ વિષય ઉપર કન્યા કેલવણી-ગ્રેટી ઉમરની સ્ત્રીઓની કેલવણી-કાંઈ રીત રીવાજ કે કીચા કમોંતરમાં મુધારા પવાની અગત્ય હોય તો તે સંબંધી-જાળકોના ઉછેર સંબંધી-સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તી સંબંધી-વગેરે જ્ઞાતિ સંબંધી અથવા સામાન્ય જ્ઞાન સંબંધી લેખ અમને લખી મોકલવા કૃપા કરવી. આશા છે કે સર્વે બહેનો પોતાના જ્ઞાન અને વિચારોને લાભ બીજાને આપશે.

આ અંકની સાથે ત્રિમાસિક નવી વ્યવસ્થાના બીજા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. ત્રિમાસિક શા ગિરજા ઉપર ચાલુ નોંધાયે, તથા અમારું નવું વર્ષ તેમા કેવા પ્રકારના અને કયા ઉદ્દેશથી લેખો આવવા નોંધાયે તે સંબંધમાં કાંઈક મત બેઠ હોય તેમ અમને લાગે છે. અને આવી જાળતમાં મત બેઠ પણ હોય. પરંતુ પોતાનાથી જુદો મત પણ દોષ શકે, અને તે પણ ચર્ચાઈ શકે, એટલું સંખ્યાની ઉદાત્તતા મુજાએ આપણી નાનમાં આવી છે. દમખા આપણી સમસ્ત સમાજ ડામા-ડોળના વળતમાંથી પસાર થાય છે. પૂર્વ અને પશ્ચિમના આદર્શો વચ્ચે અથડા-

મણી ચાલે છે. તોનુંતેની કાંઈક અસર આપણા ત્રિમાસિકમાં પણ લેવામાં આવે તે સ્વાભાવિક છે. આ અથડામણીમાંથી, આ વલોણામાંથી, અંતે માંખણ નિકળશે. માટે કોઈએ નિરાશ થઈ, વિરોધી વિચારો વાંચી, ઉછાછળા લાગતા દૃષ્ટી બિંદુઓ જોઈ, મનમાં જરાયે હલ્લે કરવો નહિ કે સદન સક્રિય તજવી નહિ. નાતની અંદર કેવા વિચારોના બહેણ ચાલે છે તે જાણવામાં જ લાભ છે. કારણ કે જો તે આવકાર દાયક નહોતો તો તે માટેના ઉપાયો થોડા રાકાય. આવાજ કાંઈક વિચારોથી, ખાસ વાંધાભરેલાં ન હોય તેવા સથળા લેખોને સ્થાન આપવું એવા સિદ્ધાંત પર અમે આંખ્યા છીએ. ગયા વર્ષમાં અમે કેવી સેવા કરી શક્યા છીએ તે જોવાનું કામ તો વાંચક વર્ગનું છે. ગયા વર્ષમાં ચાર શ્રી લેખો આંખ્યા હતા ત્યારે આ એકજ અંકમાં અમે ચાર શ્રી લેખો આપવા સમર્થ થયા છીએ. આ અંકના સુંદર પુઠા તરફ તથા તેના મોઢા કદ તરફ પણ સૌનું ધ્યાન દોરીએ છીએ. ત્રિમાસિકને હજી પણ વધારે સુંદર અને વધુ ઉપયોગી બનાવી રાકવા માટે વધારે માલકોની અગત્ય છે. આ વાત ધ્યાનમાં રાખીને, અત્યાર સુધી જેઓ માલક નથી થયા તેઓ થઈ જશે એમ આશા છે. આ અંક જેઓએ વી. પી. યી સ્વીકાર્યો છે તેમનો ઉપકાર માનીએ છીએ.

૨૧. ચંદુલાલ મણીલાલ દેરાઈ વિલાયતથી દોતના ડાકટરની પદ્વી લઈ પાછા ફર્યા છે તેમને અમે આવકાર આપીએ છીએ. આવાગમન અને “વસંત-વિનોદિ”ના નામથી લખેલી એમની કવિતા ગમન ગુજરાતે અભિમાન સાથે વાંચેલી છે. અને તેમાં દેખાઈ આવતો દેરા પ્રત્યેનો હસરાતો પ્રેમ સૌને હજી યાદ છે. તેમનું કાવ્ય “વિધવા” હજી પણ રસ ભર વંચાય છે. સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં, સમાજ સુધારા સંબંધમાં અને દેરા દિલના કાર્યો માટે ગુજરાત રા. ચંદુલાલ તરફથી ધણી આશા રાખે છે. અમને ખાતરી છે કે ગુજરાત નિરાશ નહિ યાય.

વળી આ ટીસેમ્બરમાં ડૉ. મંલુલાલ જાદવરાય એલ. એમ એંડ એસ. વધુ અભ્યાસ માટે વિલાયત ઉપડી ગયા છે. તેમને અમે સફળ સફર ઇચ્છીએ છીએ. તેઓ સુશિક્ષિત હોઈ પ્રખ્યાત વચે ગયા છે એટલે ત્યાંના સમાજનું નિરીક્ષણ કરી પાછા આવશે ત્યારે તેમના અનુસંધાનો દાસ આપણને આપશે એમ આશા છે.

વર્તમાન તરંગ.

- સે. મંજળાગૈરી સુનીલાલ સેતલવડ મુંબઈ અલેક્ઝાન્ડ્રા ગર્લ સ્કૂલની વાર્ષિક પરિક્ષામાં ઓનરરી પરિક્ષક નીમાયા છે.
- રા. અંબાલાલ માધવલાલ લાખીયાની દાહોદથી દસકોઈ મામલતદાર તરીકે બદલી થઈ છે.
- રા. શ્રીકમલાલ પ્રાણીવનદાસ લાખીયાની નડીયાદથી ખોરસદના મામલતદાર તરીકે નીમણુંક થઈ છે.
- રા. નગીનલાલ બાળકૃષ્ણને બરુચથી મોધરાના પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર તરીકે નીમ્યા છે.
- રા. બદવરાય હુમ્મતરાયને સારું કામ કર્યા બદલ રૂ. ૫૦૦) વડોદ્રા રાજ્ય તરફથી સીટાધર ચત્તી વખતે બચ્ચીસ આપ્યા છે.
- રા. ભોખીલાલ ધીરજીરામ દેસાઈ ધંધુકા સબ જજ કોર્ટના નાજર નીમાયા છે.
- રા. ચીમનલાલ દરદેરામની વડવાણુ સ્ટેટના રેવન્યુ ઓફીસર તરીકે નીમણુંક થઈ છે.
- રા. હીરાલાલ મોવિંદલાલની બદલી અમદાવાદ કલેક્ટરની ઓફીસમાં થઈ છે.
- રા. ઇશ્વરલાલ મોવિંદલાલ (એન્જનીયર) અમદાવાદ કીલીક નીક્સનની કું. માં વિજ્ઞાપી ખાતામાં રૂ. ૬૦) ના પગારથી નીમાયા છે.
- રા. લક્ષ્મીરામ દરીલાલની બદલી બરુચથી જંજુસર થઈ છે.
- રા. પ્રાણીલાલ શ્રીરપારામ દેસાઈ નડીયાદ તાલુકાના ડેપુટી એન્જિનેયરના ઇન્સ્પેક્ટર નીમાયા છે.
- રા. અજીતરાય ચંદુલાલ ઠાકોર (અમદાવાદ-જમાલપુર ડ્રેનેજ પંચીનગ સ્ટેશન) નો પગાર રૂ. ૧૫૦ થી વધી રૂ. ૧૬૦ થયો છે.
- રા. હીરાલાલ મણીલાલ ઠાકોર પાટડી જીનમાં ઇજનેર તરીકે નીમાયા છે.
- રા. કાન્તિલાલ ભોખીલાલ દેસાઈ વીરમગામ વહીવટ મીલમાં નીમાયા છે.
- ડૉ. ત્રીભાવનદાસ કેશવલાલ જી. બી. વી. સી. પોરબંદર રાજ્યની નોકરી-માંથી ભમનગર સ્ટેટમાં પાછા જોડાઈ જાડવા પેટાક સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ તરીકે નીમાયા છે.
- રા. ભોખીલાલ દરદેરામદાસને નવા રીવીઝનમાં રૂ. ૧૦) નો વધારો મળ્યો છે.
- રા. શ્રીકમલાલ કુશ્વારામની વડવાણુથી લીમખેડે રહેલે સબ ઇન્સ્પેક્ટર તરીકે રૂ. ૧૦) ના પ્રમોશનથી બદલી થઈ છે.

પરિક્ષાના પરિણામો.

—:—

એલ એલ. બી.

ઇશ્વરલાલ નરસીલાલ દેસાઈ	ભરત્ય
ઇશ્વરલાલ હીરાલાલ	અમદાવાદ
સાકરલાલ ઘેલાશાંઈ અલમૌલા (પુરોહિત)	ભરત્ય
અંબાલાલ પ્રાણુલાલ અલમૌલા (")	"

એમ. એ.

કાન્તિલાલ દોલતરામ ઠાકોર	ભરત્ય
-------------------------	-------

બી. એ.

વિષ્ણુપ્રસાદ રતનરામ ઠાકોર	આમોદ
મણીલાલ કન્યાણુરામ ઠાકોર	ભરત્ય
જયંતિલાલ નરસીલાલ	અમદાવાદ

ઈન્ટરમીડીયેટ સાયન્સ

મોતીલાલ ઉત્તમરામ અલમૌલા (પુરોહિત)	ભરત્ય
-------------------------------------	-------

ઈન્ટર મીડીયેટ

બાણુરાવ ગણુપતરામ ઠાકોર (બી.ન વર્ગમાં)	અમદાવાદ
રતીલાલ હુર્ગાદાસ દેસાઈ (")	ભુનાગઢ
ઠાકોરલાલ ધીરજલાલ ઠાકોર	સુરત
હરિપ્રસાદ ઇવણુલાલ લાખીયા	અમદાવાદ
કેશરીપ્રસાદ સાકરલાલ ઠાકોર	"
કન્યાલાલ કન્યાણુરામ ઠાકોર	"
જયંતિલાલ બળવંતરાય દેસાઈ	આમોદ
કૃષ્ણલાલ નરભેરામ દેસાઈ	ભરત્ય
સાકરલાલ કન્યાણુરામ ઠાકોર	"
ચંદ્રસંકર જગન્નાથ ખાડે (પુરોહિત)	"

ત્રીમાસિક

કૃષ્ણપ્રસાદ છોટાલાલ દેસાઈ	અમદાવાદ
છોટાલાલ બીડીલાલ અલમૌલા (પુરોહિત)	ભરત્ય
કે. બી. અલમૌલા (")	"

મેટ્રીક

રમણીકલાલ બળવંતરાય ઠાકોર	ભરૂચ
મોક્ષમદનલાલ નરસિંરામ દેસાઈ (જિમ્સ ગ્રીન્ડ રજીસ્ટરશીપ મળી છે)	"
નટવરલાલ ભગવાનલાલ દેસાઈ	જુનાગઢ

સનાતન ધર્મની પરીક્ષા પસાર કરી.

પરીક્ષા નં. ૩ છ	ઈનામ રૂ.
રામપ્રસાદ નંદરાય દેસાઈ	અમદાવાદ ...
પરીક્ષા નં. ૪ થી	
ભાનુમતિ શ્રીકમલાલ ઠાકોર	ભરૂચ ૨
હર્ષરણાલ માધવલાલ ઠાકોર	ભાનુગર ૨
પરીક્ષા નં. ૭ મી	
પદ્માવતિ ચીમનલાલ	અમદાવાદ ...
હર્ષરણાલ ટી. અલમોલા	ભરૂચ ૧
પરીક્ષા નં. ૧૦ મી	
રમણીકલાલ કર્યાણરાય ઠાકોર	અમદાવાદ ૭
છતેન્દ્રમણી સુનીલાલ સેતલવાડ	" ૩
નિર્મળા ઠાકોરલાલ ઠાકોર	" ૧
પ્રાણગૌરી દ્વારકાદાસ ઠાકોર	" ...
પરીક્ષા નં. ૧૨ મી	
નિર્મળા ચીમનલાલ ઠાકોર	અમદાવાદ ૬
વિમળા અંબાલાલ	" ૧
સારદા ધીરજલાલ ઠાકોર	" ૧
સુગ્રીલાગૌરી હરિપ્રસાદ	" ...
કુમુદગૌરી ઠાકોરલાલ	" ...
બહેન અરવિંદા ગીરધરલાલ પરમોદરાએ અંગ્રેજી પાંચમા ધોરણમાં બીએ નંબરે પાસ થઈ ઇનામ મેળવ્યું છે.	
બહેન હર્મિલા વૈકુંઠરાય અંબાલાલે અંગ્રેજી છઠા ધોરણમાં બહેલે નંબરે પાસ થઈ રોક મણીલાલ ઝવેરી દારકુનું રૂ. ૫૦) નું ઇનામ તથા રકૂલ પ્રાપ્ત મેળવ્યાં છે.	

જન્મ.

સૌ. કમળાગૌરી કાકોરલાલ દ્વારકાદાસ	ને પુત્ર	બરચ
સૌ. જ્યાગૌરી નરહરીલાલ કુરુણરામ	"	"
સૌ. ઉદ્દગૌરી તનમનલાલ કલ્યાણરાય	"	"
સૌ. હંસગૌરી જીવણલાલ દરરાય	"	"
સૌ. મોતીગૌરી નરસીલાલ નરભેરામ	"	"
સૌ. મંગળાગૌરી ગુણવંતરાય અનુષરામ	"	"
સૌ. શીવલક્ષ્મી ગુનીલાલ નંદલાલ	પુત્રી	"
સૌ. ધનલક્ષ્મી ચીમનલાલ નરભેરામ	"	અમદાવાદ
સૌ. ધનલક્ષ્મી છાટાલાલ પ્રાણુલાલ	"	"
સૌ. ઉદ્દગૌરી ધીરજલાલ કેશવલાલ	"	"
સૌ. પદ્માવતિ મણીલાલ કેશવલાલ	પુત્ર	"
સૌ. ચંદ્રમણી નરવરલાલ હરીલાલ	"	"
સૌ. ધનલક્ષ્મી હરીલાલ ચંદુલાલ	"	"
સૌ. શીવલક્ષ્મી હીરાલાલ ગોવિંદલાલ	"	"
સૌ. ભાનુમતિ પ્રીતમરાય પ્રજારાય	"	"
સૌ. પદ્માવતી મોનીલાલ અમુલજરાય	"	"
સૌ. રતનગૌરી હરીલાલ ચંદુલાલ	"	"
સૌ. મંગળાગૌરી ત્રીકમલાલ લક્ષ્મણ	"	"
સૌ. અતીલક્ષ્મી જળવંતરાય પરમોદરાય	"	"
સૌ. તારામણી ત્રીકમલાલ બાબાલાલ	"	"
સૌ. ધનલક્ષ્મી દરરાય અમુલજરાય	"	"
સૌ. સરતકાન્તિ કાકોરલાલ ચીમનલાલ	"	"
સૌ. મંગળાગૌરી ગુણવંતરાય જલવંતરાય	પુત્રી	"
સૌ. ગુણવંતગૌરી ત્રીભોવનદાસ કેશવલાલ	"	જુનાગઢ
સૌ. શીવલક્ષ્મી દીપમુખરાય નવનીમરાય	પુત્ર	"

મે. ત્રિમાસિકના અધિપતિ સાહેબ,

ગયા ત્રિમાસિકમાં કેળવણી ફંડના સેક્રેટરી સાહેબો નિંદ્રાવસ્થામાં હોવાનું વાંચતાં અત્યંત દિલગીરી ઉત્પન્ન થઈ છે; તેથી વધુ દિલગીરી તમને તથા તમારા વાંચકોને આ ચર્ચાપત્ર વાંચતા મશે. આજ કેટલાંએક વર્ષો થયાં ૬૨ વર્ષે અમદાવાદ કેળવણી ફંડમાંથી લગભગ ૧૫૦ થી ૨૦૦ રૂપિયાની ચોપડીઓ ખરીદ કરી આર્ટ્સ એન્જનીયરીંગ તથા મેકેનિક લાઇનના વિદ્યાર્થીઓને ઉપયોગ સારૂ આપવામાં આવતી હતી. ગયે વર્ષે સાત આઠ વિદ્યાર્થીઓએ પુસ્તકોને વાસ્તે ટૂસ્ટ ફંડના માનવંતા સેક્રેટરીઓ તથા પ્રમુખ સાહેબને અરજ કરી હતી; પરંતુ તે અરજીઓનો નિકાલ હજી સુધી આવ્યો નથી. તેજ એમની કાર્ય કરવાની પદ્ધતિનું બ્યાન આપે છે. વિદ્યાર્થીઓએ ત્રણ ત્રણ મહિના સુધી પુસ્તક વિના ચલાવ્યું, રાજ સેક્રેટરીને ત્યાં ધક્કા ખાધા તેના પરિણામમાં પુસ્તક મળ્યાં નહિ તેમજ કરો અરજીનો જવાબ હજી સુધી મળ્યો નથી! ડીસેમ્બર મહીનામાં પરિક્ષાના પરિણામ આવ્યા પછી વિદ્યાર્થીઓ અરજીઓ કરે તે લોકોની અમાશા જેવી અવદશા ન થાય તે ઇચ્છું છું.

છી. વિદ્યાર્થી.

મે. જ. ત્રિ. ના તંત્રી સાહેબ,

વિ. તમે મધ્ય અંકમાં કેળવણી ફંડના સેક્રેટરી સાહેબોને ચીમકી આપનારો ચર્ચાપત્ર છાપ્યો છે તેવીજ રીતે આ ચર્ચાપત્રને પણ છાપી જ્ઞાતિની સેવા બજાવશે.

આપણી જ્ઞાતિની ભરત્ય તેમજ અમદાવાદમાં, વાડીઓ—મકાનો છે છતાં ખંચના વાસણો જાણણોને ત્યાં રાખવામાં આવે છે અને તે રાખ્યા બદલનો તેમને ધગાર આપવામાં આવે છે. આજથી દાયકા પહેલાં ભરત્ય, અમદાવાદના ખંચના વાસણો દ્વારા તેના દાલ અડધા પણ દીસતાં નથી, તો તે વાસણો જ્ઞાતિના આદમી લઈ જાય છે તે પાછા બરોબર દરકાર લઈને મ્હેંચાડતા નથી અગર ખોચાયલા ભરપૈ કરી આપતા નથી કે શી રીતે તે તેના સેક્રેટરી-ઓજ ભણે!

સાંભળ્યા મુજબ, અમદાવાદની ટ્રસ્ટની લાઇબ્રેરીમાંથી અબ્યાસને માટે અપાતાં પુસ્તકો પાછાં આવતાંજ નથી; તેવીજ રીતે ભરત્યમાં રમપાગેલી ડાઈ-બેરીનું આને અસ્તિત્વ—નામ નિશાન પણ નથી.

સારા વિદ્યાર્થીઓ, વિદ્યાર્થી છવન પુરં કર્યા પછી પોતાના અન્ય જ્ઞાતિ બંધુઓને તે પુસ્તકો ઉપયોગમાં આવે તે અર્થે જ આપ્યાં હતાં; તે વડેજ ઉક્ત લાઇબ્રેરીઓની હયાતી થઇ હતી. જ્યારે આવી રીતની વ્યવસ્થા આપણા માનનીય સેક્રેટરી સાહેબો કરી રહ્યા છે અને જ્યારે પુસ્તકની ભેટ આપનારાઓ તેનો આવો સદુપયોગ (?) થતો જાણ્યો ત્યારે સ્વનિમ્નમાં પંચને કોઇ પણ પ્રકારની ભેટ આપશે કે ?

શ્રી. જ્ઞાતિબંધુ.

છંદગીમાં ફાવતું શી રીતે.

(સંપાદક—રા. D. K.)

એક ઇચ્છેલ પુસ્તકમાં આ સંબંધિ દુઃકાણુમાંજ લખવામાં આવ્યું છે, તે ઉપયોગી લાગવાથી તેનું આપાંતર અને આપ્યું છે.

- ૧ ઉંડું જ્ઞાન—દરેક વિષયનું બરોબર જ્ઞાન હોવું નથી તો પરીક્ષામાં સફળ થવાનું નથી તેવીજ રીતે સામાન્ય જ્ઞાનનો પણ ઉડો અભ્યાસ હોતો નથી તો છવનમાં પણ સફળ થવાનું નથી, મરિ જ્ઞાન પણજ જરૂરી છે.
- ૨ નિર્ણય—ધણી બાબતોનું જ્ઞાન હોય પણ તેના ઉપયોગમાં—સારાસારમાં નિર્ણય કરવામાં આવે નહિ તો તે જ્ઞાન નકાસું થઇ પડે. ડહાપણથી દરેક વાતનો જે નિર્ણય કરવામાં આવે તો ધણેજ લાભ થઇ શકે.
- ૩ ઉદ્યોગ—દુનિયામાં ફાવતું હોય તો ઉદ્યોગ તો ધણેજ જરૂરનો છે. સર્વત્ર ઉદ્યોગી પુરોષોને જ જય મળે છે. આજસ સમો રાત્રી નથી અને ઉદ્યોગ જેવો બીજો એક પણ મિત્ર નથી.
- ૪ ઉત્સાહ—ઉદ્યમ કરવો પણ તે ધસડાઈ ધસડાઇને નહિ પણ હમેશા ઉત્સાહથીજ કરવો જોઇયે. કોઇના ક્ષાથી ફક્ત વેઠજ ઉતાર્યા નેતું કામ ઉત્તમ થાય નહિ પણ જે તે ઉત્સાહથી કર્યું હોય તો ધણેજ ઉત્તમ થાય.
- ૫ પદ્ધતિ—જે કાંઈ ઉદ્યમ કરવો, જે કાંઈ કામ કરવું તે બધામાં કાંઈક પદ્ધતિ—કાંઈક ધોરણ હોવું જોઇયે. પદ્ધતિ વગરના કામમાં ધણેજ ગોટાળો થઇ જાય છે અને તેમાં કાંઈ સહીવાર હોતો નથી.
- ૬ ઓટ—કામ કરવામાં ઓટ પહોંજ રાખવી; જોઇયે, યાચ છે, કરાય છે એમ ના કરવું જોઇયે. નહિ તો કામ રખડી જાય.

- ૭ નિયમિતપણું—હમેશા કરેલો વામદો નિયમથી ખાજો. અમૂક વખતે કોઈને મળવા વચન આપ્યું હોય તો મળવું જ નેહયે. શાળામાં, સભાઓમાં વગેરે ઠેકાણે પણ વખતસર જવું નેહયે.
- ૮ સ્વ આધાર—કોઈપણ બાબતમાં પારકી આશાએ બેસવું નહિ, હમેશા પોતાની ભત ઉપર જ ભરોસો રાખવો અને ભતે જ પોતાનું કામ કરવાની રેખ પાડવી. “પારકી આશા સદાય નિરાશા.”
- ૯ સાવધતા—હમેશા સાવધ રહેવું. મળતી તક ગુમાવવી નહિ. દુનિયામાં દરેક માણસને એવા પણ પ્રસંગો આવી જાય છે કે તે વખતે જો સાવધતાથી તેનો બરોબર ઉપયોગ કરી દીધો હોય તો તેનું પરિણામ ધણું જ સારું આવે.
- ૧૦ કરકસર—નકામું ખર્ચ કभी કરવું. પોતાની આવકનો તેમ ખર્ચનો બરોબર હિસાબ રાખવો. આવક કરતાં જલ્દી વધવા દેવી નહિ જ. આડીઅવળી નુકસાનકારક ખર્ચાત દેવો રાખવી નહિ. પૈસાનો તેમ વખતનો પણ ખર્ચાવ કરતાં રીખવું.
- ૧૧ ક્ષમાશી—હમેશા દરેકની સારી બાજુ જોવી અને આશાભર્યા રહેવું. અડચણો નહિ જ આવે એમ તો ના ધારવું, પણ તે આવશે તો આ પ્રમાણે દૂર કરી સકારો એમ નક્કી કરી આશાભર્યા રહેવું; પહેલેથી જ નિરાશા આવે તો કામ થઈ શકે નહિ.
- ૧૨ ખંત—હમેશા ખંતીલા થવું. એકાદ વખત કોઈ વાતમાં વિજય મળે નહિ તેથી તે ઓછ દેવી નહિ પણ ઉત્સાહથી મંડળા રહેવું. એકવાર કામ શરૂ કર્યા પછી વિપ્રથી ફરી ફરીને અડચણ આવે તોપણ ઉત્તમ જનો તે તણ દેતા નથી.
- ૧૩ નમ્રતા—હમેશા નમ્ર રહેવું, અદબસર વર્તવું, બોલવા ચાલવામાં ઘણી જ સભ્યતા રાખવી અને વાણી ઉપર કાબુ રાખવો.
- ૧૪ ઉપરી સાધેવું વર્તન—ઉપરીઓને ખુશી કરવાનો રહેલો રસ્તો પોતાનું કર્તવ્ય બરોબર બજાવવું તે છે. દયાય જૂલ યાય તો તે હુપાવવાનું પાપ કરવું નહિ પણ ખુલ્લે દિલે તે કબજ કરવી અને જુકા બદાના કાઢવા નહિ; કોઈ વાર ઉતાવળીયો ઉપરી હોય છે તો તરત તપી જાય છે, તે વખતે શાંતિ રાખવી; શાંતિથી તે પણ શાંત થઈ જાય છે, પણ સામા તપી જવાથી વિપરીત પરિણામ આવે છે.

૧૫ નીતિમય વર્તન—આ વિના તો કદીયે ખરેખરી સફળતા જીવનમાં મળવાની નહિજ. પોતાની જાતને અને પોતાના મનને ઘણું જ પવિત્ર માનવું. અતે સત્યનોજ જય છે તે હમેશા યાદ રાખવું.

૧૬ ધર્મ—ધર્મે સંબંધિ હિતમ લાવનારો રાખવી. જ્યેમ કે એવુંજ બીજું કાંઈ હોય તે દૂર કરવું. ધર્મમાં કદિ સ્વાર્થ ધારણ કરવો નહિ.

જીવનમાં સફળતા મળી કે નહિ તે કાંઈ માણસે એકાંકી રીતે પેસા ઉપરાધી મપાય નહિ. પૈસો તો પાપથી પણ આવે છે. ખોટાં કામથી-પાપથી દૂર રહી નીતિમય જીવન રચવું તેજ ખરી સફળતા છે. અત્રે તો સફળતા મેળવવા ફક્ત વિષયોજ ગણાવ્યા છે પણ તે દરેક વિષયને કોઈ વિદ્વાનો એક પછી એક બધને વિસ્તારથી ચર્ચશે તો ઉપકાર થશે. છેવટે મી દ્રાહનના રાખદો ઠાંકી આ બંધ કરોશું.

“તમારે દુનિયામાં એક સત્તા સમાન ગણાવું છે ? તો તમે તમારાપણું “રાખો અને ફાણા આમ કહે છે અને દીકણા આમ કહે છે જ્યેમ રહેમાં “તાણાનારા બીજી પંક્તિના મનુષ્ય થશે નહિ. તમારા અંતરાત્માની હચ્ચતાનો “અવાજ સાંભળો અને પછી જે સાબુત મુદ્દાથી અને જુદીના ધોરણથી ન “બંધાયેલા હોય તેવા કોઈપણ રીતરિવાજો કે મનુષ્યકૃત કાયદાઓની દરકાર “કરો નહિ.”

વાંચો

ૐ
ભાઈઓ

વાંચો

એક જાણવા ભોગ ખબર.

અમારે ત્યાંથી અનેક પ્રકારનાં ચૂંટ્યા અહીંયા તથા મથુરાજીમાં બનતાં સર્વ ગુણકારક અને સ્વાદીષ્ટ ચૂંટ્યા મળશે દરેક જાતનું ચૂંટ્યું જુદી જુદી જાતનો ફાયદો કરે છે. ખાસ શીયાળાની ઠંડી રૂઠામાં સાલમ પાક મળશે. તેમજ કાયમને માટે બદામી પુરી, મધન પુષ્ટિ માટે મળશે. દરેક જાતની મસાલાની સોપારી, વિશેર પરચુરણ ખાવાને માટે સ્વાદીષ્ટ થીજે મળશે.

જનારનાર તથા વેચનાર,

૭૦ મુંબાદેવીને નાકે
મારવાડી બજારના
નાકાપર મુંબાઈ નં. ૨

પંડયા નરોત્તમદાસ લવજી
સોપારીવાળા.

આ અક્ષરસત્રિય ત્રિમાસિક રા. મગનલાલ જગજીવનદાસના ‘સરસ્વતિ’ પ્રીન્ડીંગ પ્રેસ ૩૩૨-૩૩૪ નાગદેવી સ્ટ્રીટ મુંબઈમાં જ. દા. મંડળને માટે કરાપ્રસાદ છાંટાલાલ દેસાઈએ હાપી મુંબઈ ૩૬ સી. પી. ટેન્ક નં. ૪ માં પ્રગટ કર્યું છે.

પ્રો. ગજજરની આયોનિક ફાર્મસીમાં બનલી

ભરોસાદાર, સોંધી, ઉત્તમ

અને ઘરમાં વાપરવા લાયક

દવાઓ.

ઘરની અંદર ભરોસાદાર દવાઓ હોય તો જરા જરામાં
ડાકતરતું ખર્ચ થતું નથી, અને તાબડતોબ મદદ મળે છે.

ફીવર ડ્રોસઃ—દરેક જાતના તાવ ઉપર અકસીર નાની ખાટલી ૦-૪-૦
મોટી ખાટલી ૦-૧૨-૦

હીવર સોલ્યુશનઃ—કબજાત દૂર કરનાર. ૭ ઓંસની મોટી ખાટલીની
કીંમત ફક્ત ૧-૦-૦

ટોનીક સોલ્યુશનઃ—શક્તિ આવે છે તથા લોહી સુધરે છે. નાની ખાટલી
૧-૨-૦, મોટી ખાટલી ૨-૦-૦

દુધ પાવડરઃ—મ્હોમાંનાં જાંતુ નાશ પામે છે. સડતા દાંત સુધરી જાય
છે. મોટી ડબ્બી ૦-૬-૦, નાની ડબ્બી ૦-૪-૦

કંફ પીલ્સઃ—ઉંધરસ, સરોષમ તથા શરદી ઉપર અકસીર. શર થતો દાય
અટકાવે છે. ૧૦૦ ગોળીના ૦-૪-૦

ખીજ પણ અનેક દવાઓ છે. વધુ ખુલાસા માટે લખો.

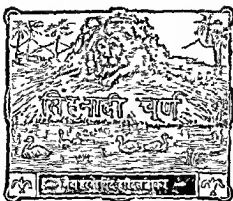
ધી આયોનિક ફાર્મસી.

ગીરગામ—મુંબઈ.

અમદાવાદના એજન્ટઃ—

ચુનિલાલ મયાચંદ મહેતા.

ત્રણ દરવાજા

ભૂખ લાગતી ન હોય, ખાંધે પચતું ન હોય, ખાટા ઓડકાર આવતા હોય, ઉલટી થતી હોય, મોળ રહેતી હોય, એ વિગેરે સર્વ ઉપચોને સમાવી, ખગડેલી પાચનક્રિયામાં સુધારો કરી, દસ સાફ લાવી, શરીરમાં તરું લોહી લાવવામાં સિદ્ધનાદી ચૂર્ણ અદ્ભુત કાર્ય કરે છે. ખીસી ખીવાતી કે તંબાકુ ખાવાતી દેવ છોડવી હોય તો છોડાવી દે છે. જમ્યા પછી હમેશાં મોપારીને દેકાણે પણ ઉપયોગ મા લેવાય છે. શરીરે અશક્ત ન્દાનાં જમ્યાંને પણ અપાય છે, સ્વાદમાં અમૃત જેવું છે, પાચ દબ્બર વર્ષ પહેલાંના પ્રાચીન વૈદ્યકીય ગ્રંથો ઉપરથી ખનાવવામાં આપ્યું છે. તેના અતિ ઉત્તમ ગુણને લઇને અનેક ઉમદા કુટુંબો હમેશાં ઉપયોગ છે. આપ એનો એક વખત ઉપયોગ કરશો તો એમજ કહેશો કે પરચુ ઉપયોગની અનેક વસ્તુઓમાં ખરેખર સિદ્ધનાદી ચૂર્ણ એ પણ એક ખાસ ઉપયોગનીજ વસ્તુ છે. શીગી એકના દસ આના પોસ્ટેજ પ્લુટું.

ધાણા જીલ્લાના હબ્બર ડેપુટી કલેક્ટર સાહેબ મે. ૨૧. ૨૧. મણીલાલભાઈ અજીતરાય ઠાકેરજી છે કે-સિદ્ધનાદી ચૂર્ણ મ્હેં મગજ ના ચાક ઉપર, અજીલ ઉપર તથા ગરોર અને મનને બિતેજત કરવા માટે વાપરી જોયું છે અને તે બાળકમાં દોષીઓમાં તે ચૂર્ણના જે ગુણો આવ્યા છે તે મને અનુભવથી ખરા માત્રમ પડ્યા છે.

વૈદ્ય હરગોવિંદ હરિદત્ત ઠાકર.

માલેક.—આવં ઔષધાલય સિદ્ધનાદી ચૂર્ણ ઠીયો.

૬૦ માધ્યમભાગ, પાજગપોળ સામે પો નં ૪ મુમર્ષ

બ્રહ્મક્ષત્રિય

ત્રિમાસિક.

ચત્તિષ્ઠત જાગ્રત પ્રાપ્ય વરાન્નિવોષત ॥

Arise! Arise! Stop not Until the Goal is Reached

જાગો, ઉઠો, વિરમો નહિ, સાધ્યો ન આશય ક્યાંસુધી -
ઉપનિષદ

૧લી એપ્રિલ. ૧૯૧૫.

સાર્વિ- નવાજમ પોસ્ટ- સાથે

રૂ. ૧-૦-૦.

પ્રેમ । —કેશવપ્રભાદ જીરાલાલ દેમાર્ડ

મી એ એનએન મી

સૂચના —બ્રહ્મક્ષત્રિય ત્રિમાસિક મહત્ત્વ,

૨૯, મી ૧૨ ન ૮, મુબઈ.

“ જામનગરનું મશહુર ઝંઘાહીર અથવા નયનામૃત. ”

શુદ્ધ સાચા મોતીનો સુરમો.

આ સુરમાઓ હમારે ત્યાં વંશપરંપરાથી જનતા આવેલા છે. તે એવી તો સરસ છે કે તે આંજવાથી આંખોના તમામ દુષ્ટ અને લય-કર દરદોનો જડમુળથી નાશ થાય છે. શોર્ટ સાઈટ, ચીપ્પંગનું વળવું, પાણીનું ઝરવું, ધારીનું આવવું, આંખોનું વખતો વખત ઉઠવું, વિગેરે તમામ જનતાં દુષ્ટ રોગોને માટે હમારા સુરમાઓ અકસીર છે. વિશેષ આ સુરમાઓ આંજવાથી ચરમાવાળાને ચરમાની જરૂર રહેતી નથી. આ આ સુરમાઓ ખાસ કરી રાત્રીના ઉજાગરા કરનારા મહેતાજીઓ, દારીગેરા તથા વિદ્યાર્થી માટે અમૃત સમાન છે. તેની વિશેષ તારીફ નહિ કરતાં એક વખત વાપરી ખાત્રી કરવા મંજાણત લક્ષામણ કરીએ છીએ. આ સુરમાના ઉત્તમપણા માટે અમેને મોટા બાહોશ ડાક્ટરો તથા રામજી તરફથી સર્ટીફિકેટ મળેલાં છે. હમારા સુરમાઓ આજે લગભગ ૬૦ વર્ષ થયાં ચાલુ છે. તેના લાભ નીચે મુજબ છે. સુરમા નં. ૧ના રૂ. ૪, નં. ૨ના રૂ. ૨, નં. ૩ના રૂ. ૧ના તોલા લેજે.

તે સિવાય હમારે ત્યાં તમામ જનતાં ઉમદામાં ઉમદા અત્તરો, રોન્ટ, સ્કાંડુઓ, અગરબત્તીઓ, મુરખાઓ, પેટન્ટ દવાઓ અને જામનગરની મુખ્યસિદ્ધ વસ્તુઓ જેની કે સુડીઓ, કંકુ તથા બત્રીશું જથ્થાબંધ તેમજ છુટક કીશ્વર લાવે મળશે. એકવાર માત્ર મંગાળી ખાત્રી કરો.

દેડ ઓણીસ—લુકમાનજી ઇસમાલજી અત્તરવાળા,

કુલ બજાર—જામનગર.

ચાંચ ઓણીસ—એ. એલ. અત્તરવાળા એન્ડ પ્રધર્સી,

ભુલેશ્વર—મુંબઈ.

નાના છાકરાંઓ માટે શક્તીની

અકસીર દવા

ડાંગરેનું ખાલામૃત.

શીશી ૧ની કી. આના ૧૨. ૮. ખ. આના ૪,

કે. ડી. ડાંગરે કાંઠ, ગીરંગામ—મુંબઈ.

અસક્ષાત્રિય ત્રિમાસિક.

પુસ્તક (મુ.)]

એપ્રિલ ૧૯૧૫.

[અંક ૨જો.

અનુક્રમણિકા.

— + + + + + —

વિષયક.	લેખક.	પૃષ્ઠ.
૧ સન ૧૯૧૪ની સામનું અવલોકન...	૨૧. ત્રિદોશન ...	૭૩
૨ વાંચનના ફાયદા ...	૨૨. સ્વ. ત્રિદોશન પહેન...	૮૧
૩ કે ના ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલે ...	૨૩. વૈકુંઠલાલ શ્રીપતરાય હાકોર, ખો. એ. ...	૮૫
૪ ઓ. મી. ગોખલસાલ દરીલાલ સેતલવાડ...	૨૪. સેવાધર્મી...	૮૬
૫ જ્ઞાતિ ગોરવ (કાવ્ય) ...	૨૫. ધીરજલાલ ગોખલસાલ દેસાઈ ...	૯૭
૬ જ્ઞાતિના રીત રિવાજ ...	૨૬. જ્ઞાતિધંધુ...	૯૬
૭ સુદિ તેજ ખર્ચ નાણુ છે...	૨૭. સૌ. રસિકમણી ...	૧૦૩
૮ પદિકાનું ઈનામ (વાર્તા) ...	૨૮. રૂ. ...	૧૦૪
૯ જ્ઞાતિના મેળાવડા	૨૯. દેસાઈ દરિયાસાહેબ માનપત...	૧૧૦
	૩૦. કન્યા ઉત્તેજક પરિક્ષા ...	૧૧૪
	૩૧. અસક્ષાત્રિય કેળવણી કમિટીનો મેળાવડો ...	૧૧૬
૧૦ પ્રાક્તજિક નોંધ...	૩૨. ત્રિમાસિક ઓર્ગેન ...	૧૨૨
૧૧ સામાજિક સ્વીકાર ...	૩૩. " " ...	૧૨૪
૧૨ પત્રમાનસ તરંગ...	૩૪. " " ...	૧૨૫

ઝંડુ ફાર્મસીની અકસીર દવાઓ.

બાળાગોળી.

નહાનાં બચ્ચાંઓને શરૂઆતથી જ આ ગોળી આપવાથી ડાઘ પણ રોગ થતો નથી, એટલું જ નહિ પણ બાળકનો આંધો મજબુત થાય છે. બચ્ચાંનું ભડું ધમ્ધનાર દરેક માથાપે આ ગોળી અવશ્ય આપવી. આ ગોળી ડાઘ પણ કેશી ચીજની મેળવણી વગરની - કેવળ વનસ્પતીની જ બનાવેલી છે.

૨૦૦ ગોળીની બાટલીની કિંમત રૂ. ૦-૮-૦.

પ્રદરની દવા.

પ્રદરનો રોગ સ્ત્રીઓનો છૂપો દુરમન જ છે. આ રોગ લાગુ પડ્યા પછી શરીરમાં ધીમે ધીમે નબળાઈ આવે છે અને છેવટ શરીર નફન ફીણ થઈ જાય છે, માટે આ રોગ થવાની સાથે જ તેનો ઉપાય કરવાની થયું જ જરૂર છે. આ દવા અસરમાં યશી જ અકસીર માહુમ પડી છે.

૧ તોલાની બાટલીની કિંમત રૂ. ૦-૮-૦.

મંદાગ્નિવદી.

અનાજનું પાચન બરાબર ન થતું હોય, દરત સાફ ન આવતો હોય, વારંવાર હાજતની ઈચ્છા રહ્યા કરતો હોય, ખાવાની રૂચી ન થતી હોય, અને જેને ડીસ્પેપ્સીયા જેવું જાણાતું હોય, તેમને માટે આ ઉત્તમ અને અકસીર ઈલાજ છે.

૦૧ રતલની બાટલીની કિંમત રૂ. ૧-૦-૦.

હાયરોગ, લીસ્ટરીસીયા, તાલુ, સુવારોગ વગેરે તમામ જાતની ત્યાંબી-ઓને માટે શાસ્ત્રીય દેશી દવાઓ તેમ જ હંતમંજન (દુધ પાઉંડર) વગેરે અમારે ત્યાંથી મળશે.

પ્રાર્થસહીય માટે લખો:—

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટીકલ વર્ક્સ,

એલ્ફીનસ્ટન રોડ, મુંબઈ.

અક્ષત્રિય ત્રિમાસિક.

પુસ્તક ટ્રસ્ટ.] ૧લી એપ્રિલ ૧૯૧૫. [અંક ૨જો.

સન ૧૯૧૪ની સાલનું અવલોકન.

(૨. ત્રિલોક્ય.)

આ લેખમાં સન ૧૯૧૪ ની સાલમાં આપણી ન્યાતમાં બનેલા બનાવોનું અવલોકન કરવાનું યોગ્ય છે. સમાજ તેમજ ન્યાતના આયુષ્યની દ્રષ્ટિથી જોતાં એક વર્ષ ધણીજ અલ્પ મુદત કહેવાય અને એ અલ્પ મુદતમાં બનેલા બનાવો ઉપરથી જો કાંઈ અનુમાન કાઢવામાં આવે તે હમેશાને માટે ભાગ્ય પાત્રી સકાય નહિ. જેમ પાસ જોવી નહીં વરતુ પવન કંઈ દિશા તરફ ફરકાય છે તે દર્શાવી આવે છે તેવી રીતે આ અલ્પ સમયમાં બનેલા બનાવો ઉપરથી આપણી ન્યાતનું વળણ કંઈ દિશા તરફ છે તેનો કાંઈક ખ્યાલ બાંધી શકાય.

૧. ત્રિમાસિકનો મુત્તમ-કેટલાક અપરિચિત કારણોને બીધે ત્રિમાસિક બંધ પડ્યું હતું તે મુંબઈ નિવાસી કેટલાક હત્સાહી-યુવકોની સદ્વાચતાથી હક્ત વર્ષની શરૂઆતથી પાછું સજીવન થયું છે. અંગ્રેજ રાજ્ય શરૂ થયા પછી હિંદુસ્થાન બહાર વસતી અનેક પ્રજાઓ અને મુખ્યત્વે કરી આપણાથી સરકૃતિમાં આગળ વધેલી પાશ્ચાત્ય પ્રજાઓના નિકટ સંબંધમાં આવવાથી આપણા સમાજની બીજી સમાજો સાથે તુલના કરવાનો આપણને પ્રસંગ મળ્યો; તુલના કરતાં આપણા સમાજમાં કેટલીક ન્યૂનતા માલમ પડવા લાગી; આ ન્યૂનતાનું મૂળ કારણ આપણા રીતરિવાજોમાં જણાયું અને હાનિકારક રિવાજોમાં બનતો ફેરફાર કરવાની જરૂર જણાઈ. લગભગ અડધી સદી થયાં સમાજ સુધારાના અનેક પ્રયત્નો આપણા દેશમાં ચલાય છે. આપણી ન્યાતમાં

પણ હાનિકારક રિવાજો કાઢી નાખવાનો અથવા તેમાં ઘટતો ફેરફાર કરવાનો લાંબો વખત થયાં પ્રયાસ થાય છે. પહેલો પ્રયત્ન સંવત ૧૯૦૩માં એટલે આજથી ૬૮ વર્ષ ઉપર થયો હોય એવું ત્રિમાસિકના પહેલા વર્ષના પહેલા અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા “એક જુનો એકડો ચાને કરાવ” એ નામના લેખ ઉપરથી માલુમ પડે છે. લગભગ વીસ થીસ વર્ષ ઉપર નવીન વિચારના કેટલાક ચંદ્રચંદ્રાણું એક ખાનગી મંડળ રચનાણું હતું અને ન્યાતમાં કયા કયા રિવાજોમાં શા શા ફેરફાર કરવાની જરૂર છે એ વિષય ઉપર એક ખરડો એ મંડળ તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલો. આ ખરડાએ થોડો વખત ન્યાતમાં ચળવળ કરી મુકી હતી, ત્યાર પછી વખતોવખત છૂટાછવાયા થતો થયા કરતા, પણ દરેક વ્યક્તિને પોતાના વિચાર દર્શાવવાને અને તે ન્યાતની સમસ્ય મુકવાને કાંઈ સાધન નહોતું. આ ખોટ ત્રિમાસિકે પુરી પાડી છે, તેને મઠિ એના જન્મકાતા અને પુનર્જન્મ દાતાઓની ન્યાત ક્ષણી છે ત્રિમાસિકમાં આજ કુધી અચાંપલા વિષયોનું વિવેચન કરવાનું આ સ્થાન નથી. ન્યાતની ઉત્પત્તિનું એ એક સાધન છે એમ કહીએ તો અતિરાયોક્તિ કહેવાય નહિ. ન્યાતની ઉત્પત્તિનું બીજું સાધન કાન્દરનસ બાળવયમાં મૃતપ્રાપ્ત થઈ તેને પાછી સજીવન કરવાની ન્યાતી બંધુઓને લેખકની સવિનય વિનંતી છે.

૨. જન્મ મરણ—મઠિ સાક્ષમાં ૭૫ જન્મ થયાં છે જે પૈકી ૪૭ ઠાકરાઓ અને ૨૮ ઠાકરીઓ છે; આમાં ઠાકરાઓની જન્મ સંખ્યા ઠાકરીઓ કરતાં અધિક છે. સને ૧૯૦૭ની આપણી ન્યાતની વરતી ગણતરીના આંકડા ઉપરથી માલુમ પડે છે કે આપણી ન્યાતમાં સ્ત્રી કરતાં પુરુષની સંખ્યા અધિક છે. વળી ઠાકરીઓ કરતાં ઠાકરાઓનું જન્મ પ્રમાણ અધિક જણાય છે નેથી સ્ત્રી અને પુરુષની સંખ્યામાં દિવસે દિવસે અધિક અંતર પડતો જતો હોય એમ લાગે છે.

મરણ કુલે ૪૫ થયાં છે; જેમાં ૨૧ સ્ત્રી અને ૨૪ પુરુષ છે. આથી સ્ત્રી પુરુષનું મૃત્યુ પ્રમાણ લગભગ સરખું જણાય છે. જન્મની સંખ્યામાંથી મરણની સંખ્યા બાદ કરીએ તો એકંદરે ત્રણ વર્ષમાં ૩૦ વ્યક્તિઓનો વધારો થયો છે. મરણનું તપસીલચાર કાલક નીચે પ્રમાણે છે:—

ઉમર.	પુરુષ.	સ્ત્રી.	કુલ.
૧	૯	૮	૧૭
૨	૧	૧	૨
૩ ^૦	૧	૦	૧
૪	૦	૦	૦
૫	૦	૨	૨
૫ વર્ષ સુધીનું કુલ	૧૧	૧૧	૨૨
૬ થી ૧૦	૧	૧	૨
૧૧ થી ૧૫	૦	૧	૧
૧ થી ૧૫ વર્ષ સુધીનું કુલ	૧	૨	૩
૧૬ થી ૨૦	૦	૧	૧
૨૧ થી ૩૦	૧	૪	૫
૩૧ થી ૪૦	૨	૧	૩
૧૬ થી ૪૦ વર્ષ સુધીનું કુલ	૩	૬	૯
૪૧ થી ૫૦	૧	૦	૧
૫૧ થી ૬૦	૪	૧	૫
૬૧ થી ઉપર.	૪	૧	૫
૪૧ થી ઉપરનું કુલ	૯	૨	૧૧
એકંદર...	૨૪	૨૧	૪૫

ઉપરના કોષ્ટક ઉપરથી મળે છે એકાવતારી બીના એ માત્રમ પડે છે કે એકંદર મૃત્યુ સંખ્યા ૪૫ માં ૨૨-એટલે સેંકડે વચાસ ટકા, પાંચ વર્ષની અંદરના બાળકો છે. વળી એ ૨૨ પૈકી ૧૭ એક વર્ષની અંદરના વયના બાળકો છે. ઇગલાંડ અને બીજા યુરોપીય દેશો સાથે સરખાવતાં હિન્દુસ્થાનમાં બાળકોનું મૃત્યુ પ્રમાણ ઘણું અધિક છે. આપણી ન્યાત ધણ એ બાળકોમાં અપવાદ ૩૫ જણાતી નથી. સને ૧૯૧૧ માં ઇગલાંડમાં બે વર્ષની અંદરના બાળકોનું મૃત્યુ પ્રમાણ સેંકડે ૮ ટકા હતું, તેની સાથે સરખાવતાં એ વર્ષમાં હિન્દુસ્થાનમાં સેંકડે ૪૮ ટકા હતું આ અધિક મૃત્યુ પ્રમાણના મુખ્ય ત્રણ કારણો માનવામાં આવે છે.

(૧) દેશની દરિદ્રતા (૨) બાળવિવાદ (૩) કેળવણી દુરીયાર દાઇએનો આ દેશમાં અભાવ.

આ પૈકી પહેલાં બે કારણો આપણી ન્યાતને લાજ પાડી શકાય નહિ. ત્રીજા કારણથી યતાં મરણો અટકાવવાને પ્રત્યુતી વખતે જોમ અને તેમ કેળવણી અને અનુભવી દાઈની મદદ લેવાની ખાસ ભલામણ કરવામાં આવે છે. ઉપર બતાવેલા ત્રણ કારણો સિવાય આપણી ન્યાતમાં બાળકોના અધિક મૃત્યુ પ્રમાણનું કારણ જીવાન સ્ત્રીઓની શક્તિનો દિવસે દિવસે યતો જતો હોય છે. આપણી ન્યાતની જીવાન સ્ત્રીઓ પૈકી સમગ્ર પચાસ ટકા-બેકે તેથી ઘણું વધારે હીરદીરીયા, સુવારોગ, ક્ષય, વિગેરે રોગથી પીડાતી માત્રમ પડે છે આ રોગોના કારણે સોમી કાઢી તે અટકાવવાને જાતો પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે.

વળી એ કોષ્ટકનું સૂક્ષ્મ રીતે અવલોકન કરતાં બીજા એક દલીલ આપણી નજરે પડે છે તે એ કે ૧૬ થી ૪૦ વર્ષની વયમાં એટલે અર જીવાન વયમાં પુરુષ કરતાં સ્ત્રીઓનું મૃત્યુ પ્રમાણ બેગુનું છે; ૨૧ થી ૩૦ વર્ષની વયમાં સ્ત્રીઓમાં ૪ મરણ ધરાં છે જ્યારે એ વયમાં પુરુષમાં ફક્ત ૧ જ મરણ છે; સને ૧૯૧૧ ના સેન્સસ રીપોર્ટ ઉપરથી માત્રમ પડે છે કે મુંબઈ હાલકામાં ૧૫ થી ૩૦ વર્ષની વયમાં પુરુષ કરતાં સ્ત્રીનું મૃત્યુ પ્રમાણ અધિક છે. આપણી ન્યાતમાં ઘણું એ વયમાં સ્ત્રીઓનું મૃત્યુ પ્રમાણ વધારે જણાય છે. આ અધિક મૃત્યુ પ્રમાણના કાળ રીપોર્ટમાં નીચે લખેલા કારણો આપેલાં છે:—

(૧) ન્દાની ઓપરીઓની અવગણના.

(૨) બાળ વિવાદ અને તેને લીધે ન્દાની વધથી માતૃત્વ પ્રાપ્તિ.

(૩) પ્રત્યુતી સમયે સ્ત્રીઓની માવજત તરફ બેદરકારી.

(૪) પ્રત્યુતી પછી થોડા વખતમાંજ ધણું ધા ધંધામાં પડવું.

(૫) વિધવા સ્ત્રીઓનું કષ્ટમય જીવન.

ઉપર કહેલાં કારણો પૈકી કેટલાંક કારણો આપણી ન્યાતને પણ લાગુ પાડી શકાય. પણ એ શિવાય આપણી ન્યાતની સ્ત્રીઓની શક્તિના હાસતું એક વિશેષ કારણ છે. એ કારણ સર્માં વહાલાંના મરણ પાછળ લાંબા કાળ સુધી નિઃસત્વ અન્ન ઉપર નિર્બંધ કરવાનો રિવાજ છે અને હીંધે ઇશ્વરે આપેલી શક્તિનો વિના કારણ નાશ કરી પરમાત્માની સામે આપણે બળવો કરીએ છીએ. આ રિવાજની સામે ત્રિમાસિકમાં વારંવાર લેખો આવે છે, કોન્ફરન્સે નિયેધદંક ઠરાવો પસાર કર્યા છે અને એનાથી થતા ગેરફાયદા આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈએ છીએ છતાં પણ આપણામાં એ રિવાજ નાબુદ થઈ શકતો નથી એ રૂઢિદેવીના અમલનો પ્રતાપ છે. રૂઢિદેવી ! તારા ખપ્પર નીચે તે' કેટલા પ્રાણીઓને નિઃસત્વ, નિર્મોહ્ય, નિર્બળ, નિસ્તેજ મારી નાખ્યાં છે ! પણ તેમાં તારો દોષ નથી. હું તારા જનક મારા જ્ઞાતિ બંધુઓનો દોષ કાઢું છું. હું તારાં પ્રાણિક સારી રીતે જાણું છું; પણ તારાં મરણ અમારા હાથમાં છે એ પણ હું ઠીક સમજું છું. મારા જ્ઞાતિ બંધુઓ, જીવન સહન આજ કાલના રણસંઘામમાં ટકી શકવાને અને આપણા બાપદાદાઓએ સંપાદાન કરેલો મોબીલ જળવી રાખવાને આધિક શક્તિની જરૂર છે. માટે આ રિવાજ બંધ કરી સ્ત્રીઓની શક્તિનો હાસ થતો અટકાવો. આ રિવાજને શાસ્ત્રની સંમતી નથી પણ એથી હજારો મરનારની પાછળ શોક કરવાથી તેની અસહ્ય ગતિ થાય છે, એવું ગરૂડ પુરાણમાં રૂપ્ય લખેલું છે; જેથી તમારા મૃત સંબંધીઓના હિતની ખાતર તથા શાસ્ત્રને માન આપવાની ખાતર આ રિવાજ બંધ કરો. મારી જ્ઞાતિ બગિનીઓ ! તમારું હિત તમે સમજતાં નથી એ જોઈ મારું હૃદય રૂદન કરે છે. તમારો ધાણીઆટો તો અમારો આટો કાઢી નાખે છે. ઉપરના કોષ્ટક વરૂં જરાક નજર કરો અને બાળક અને જીવાન સ્ત્રીના અકાળ મૃત્યુ જેમ જાને તેમ અટકાવવા તમારાથી જાનતો પ્રયાસ કરો. તમારા પોતાના, તમારી સંતતીના, તમારા કુટુંબના, તમારી સાવિ પેઢીના હિતની ખાતર રડવા કુટવાનું અને તેની સાથે દલકું નિઃસત્વ અન્ન ખાવાનું છોડી દો. રડવા કુટવા પાછળ તથા ધાણી આટો વિગેરે દલકું અન્ન ખાવા પાછળ જે પૈમા ખર્ચો છે તે પૌષ્ટિક ખોરાક ખાવામાં વાપરો એમ કરવાથી વૈધ અને દાકતરનાં બીજ પણ જોઈ શકે.

આ કોષ્ટક ઉપરથી ત્રીજી એક હકિકત માલમ પડે છે તે એ કે ૪૦ વર્ષની ઉપરની વયમાં સ્ત્રીઓ કરતાં પુરુષોનું મૃત્યુ પ્રમાણ ચાર ગણું વધારે છે. આ ઉપરથી એક અનુમાન કાઢી શકાય કે એ વયમાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા પુરુષ

કરતાં ઓછી હોવી જોઈએ. ગયા વસ્તી પત્રકના આંકડા આ અનુમાનને પુષ્ટિ આપે છે. જો આપણે આ અનુમાન સ્વીકારીએ તો સ્ત્રીએ કરતાં પુરુષો વધારે આયુષ્ય ભોગવે છે, એવું એક ઉપ-અનુમાન કાઢી શકાય. પરંતુ આ લેખના ઉપોદ્ધાતમાં જણાવ્યા પ્રમાણે એક વર્ષના આંકડા ઉપરથી ખાત્રી-સાચક અનુમાન કાઢી શકાય નહિ.

રોગના પ્રમાણમાં મૃત્યુ સંખ્યા નીચે પ્રમાણે છે. આ સંખ્યામાં પાંચ વર્ષની અંદરના બાળકોની ગણતરી કરી નથી કારણકે ન્હાનાં છોકરાંના મરણનું કારણ જાણવું ઘણી વખતે મુશ્કેલ પડે છે.

સૂચ.	૪	હૃદયબંધ.	૨	ગળાંનો રોગ.	૧
ધડપણ.	૩	હુબ.	૧	ન્યુમોનીયા.	૧
અકસ્માત.	૩	કેન્સર.	૧	આંતરડાનો રોગ.	૧
તાવ.	૨	સુવારોગ.	૧		
લકવો	૨	જળંધર.	૧	કુલ	૨૩

એકંદર ૨૩ મરણ ૧૩ રોગોથી થયેલાં જણાય છે અને તેમાં રોગનો રાજ સુવરોગ અમર્યાદે છે એ જરાક ચોચનીય કહેવાય.

૩ લગ્ન.

ગયા વર્ષમાં લગ્ન છ થયાં છે તેમાં વધુની ઓછામાં ઓછી વય ૧૪ વર્ષની અને વધારેમાં વધારે ૧૮ વર્ષની છે; વરની ઓછામાં ઓછી ૨૨ અને વધારેમાં વધારે ૩૦ વર્ષની છે. આપણી ન્યાતમાંથી બાળ વિવાહનો રિવાજ ધીરે ધીરે નાબુદ થતો જાય છે એવું ઉપરના આંકડા ઉપરથી અનુમાન થઈ શકે. સન ૧૯૦૭ની વસ્તી ગણતરીના આંકડા જોતાં પણ એજ અનુમાન નીકળે છે. કેટલીક વખતે ૪૦થી અધિક વયના વિધૂર સાથે ૧૫-૧૬ વર્ષની કુમારીકાના લગ્ન કરવામાં આવે છે આવાં લગ્ન કન્યાની દ્રષ્ટિથી અદિતકર કહેવાય; પણ જે ન્યાતમાં વિધવા વિવાહ નિષિદ્ધ ગણવામાં આવે છે અને પુરુષને ગમે તેટલી વખત અને ગમે તેટલી વય સુધી લગ્ન કરવાની છૂટ આપવામાં આવેલી હોય છે તે ન્યાતમાં આવાં લગ્ન અનિવાર્ય છે. બાળ વિવાહ, છોકરી-ઝોને ઉચ્ચ પ્રકારનું શિક્ષણ આપવામાં વિગ્રહ છે એની ફરીયાદ વારંવાર સંમિલનમાં આવે છે. આપણી ન્યાતમાંથી બાળવિવાહ બંધ થયો છે છતાં ધળીજ યોદ્ધા બાળાઓ ઉચ્ચ પ્રકારનું શિક્ષણ લે છે. પરિક્ષિતિ બંદસાયા છતાં બુની બાવનાઓ બદલાતાં ધોરો વખત લાગે છે તેનું આ એક ઉત્તમ દુદાહરણ છે.

૪. શિક્ષણ:—યુનિવર્સિટીની જુદી જુદી પરિક્ષાઓનું ગયા વર્ષનું પરિણામ નીચે પ્રમાણે છે:—

પરિક્ષા	મેટલ	પાસ થયા.
એમ. એ.	૧	૧
એલ. એમ. એન્ડ એલ....	૧	૧
એલએલ. બી.	૩	૨
બી. એ.	૫	૩
ધન્દર... ..	૧૪	૬
પ્રીવીયસ	૧૬	૬
મેટ્રીક	૪૫	૧૧

મેટ્રીક અને પ્રીવીયસની પરિક્ષાઓનું પરિણામ સંતોષકારક કહેવાય નહિ. મેટ્રીકની પરિક્ષાનું પરિણામ આ વખતે આખી યુનિવર્સિટીનું જ ધણું ઉત્તરનું હતું જેથી એમાં વિદ્યાર્થીઓનો ઝાઝો દોષ કદાચ નહિ. દરેક માખાપનું વળણ છાતરાઓને ફાલેજનું શિક્ષણ આપવા તરફ વધારે જણાય છે પણ આજકાલ ઉચ્ચ પ્રકારના શિક્ષણની પાછળ વધી ગયેલો ખર્ચ અને યુનિવર્સિટીની છેલ્લી પરિક્ષા પસાર કર્યા પછી હવેથી નોકરી સ્વીકારવાની ફરજ પડતી હોવાને લીધે કેપાલ ધંધાનું શિક્ષણ લેવા તરફ લગ્ન આપવાની દબે જરૂર છે. ધંધા શોજનારમાં પડવાથી આપણી ન્યાતને મોલસો આપણે જાળવી રાખીશું નહિ એવી કેટલાકને ધારણી લાગે છે. એ વિષે અધિક વિવેચન નહિ કરતાં ફેલુઆરી માસના “મોર્ટન રિવ્યુ” માં પ્રસિદ્ધ થયેલો ફેલાસવાસી રાજ બહાદુર લાલા બેજનાથનો “The future of the Educated Hindu” નામનો લેખ વાંચવાની વાંચકને ખાસ સલામણુ કરવામાં આવે છે.

શ્રી શિક્ષણના સંબંધમાં લેખકને લેધએ તેટલી માહિતી મળી રાખી નથી. ત્રિમાસિકના ગયા વર્ષના અંકો જોતાં માલમ પડે છે કે એક બાજાએ શુજસત વર્તકાયુક્ત સોસાયટી તરફથી લેનાયલી પરિક્ષામાં તથા ચાર બાજાઓએ રાજાની પરિક્ષામાં ઉપલે નંબરે પાસ થઈ; તથા કેટલીક બાજાઓએ સનાતન ધર્મની પરિક્ષા પસાર કરી ઈનામો મેળવ્યાં છે. આપણી ન્યાત બીજી ન્યાતો કરતાં શ્રી કેળવણીમાં અગ્રી છે એવી માન્યતા છે, પરંતુ ઉચ્ચ પ્રકારનું શિક્ષણ ધણીજ થોડી બાજાઓ લે છે. હજી સુધી સારી શ્રી લેખક આપણી ન્યાતમાંથી નીકળી દોષ એવું લેખકની જાણમાં નથી. શ્રીઓને કેવા પ્રકારનું શિક્ષણ આપતું એ વિષય હાલમાં સમાજમાં ઘણો ચર્ચાય છે. શુદ્ધકાર્યમાં, સમાજ સેવામાં અને સંસાર સુધારાના કામમાં શ્રીઓ

મદદરૂપ થાય તેટલા માટે પ્રગલ્ભ વિચારના પુસ્તકો વાંચી અને સમજી શકે એવા પ્રકારનું ઉચ્ચ શિક્ષણ એમને આપવું જોઈએ એવો લેખકનો અભિપ્રાય છે.

૫. સાહિત્ય સેવા—ગઈ સાલમાં નીચે લખેલાં ત્રણ પુસ્તકો આપણી ન્યાત તરફથી પ્રસિદ્ધ થયાં છે:—

૧. પ્રમાદધનની પ્રભુતા—કર્તા રા. રા. ધીરજલાલ નરભૈરામ દેસાઈ.
૨. રવિકાન્ત—કર્તા રા. રા. ચુનીલાલ નરભૈરામ દેસાઈ
૩. મોતીના પટલા—કર્તા શ્રી. મંગળાગવરી સેતલવડ.

આ શિવાય માસિકોમાં આપણી ન્યાતના લેખકોના છૂટાછવાયા લેખો જોવામાં આવે છે. આથી સાહિત્ય સેવા તરફ આપણે બેદરકાર નથી પણ ન્યાતના સુશિક્ષિતોની સંખ્યાના પ્રમાણમાં અન્ય જ્ઞાતિની સાથે સરખાવતાં લેખકોની સંખ્યા ઘણી ઓછી છે.

૬. સમાજ સેવા—સમાજ સેવાની કલ્પના અંગ્રેજી શિક્ષણનું પરિણામ છે. આપણી ન્યાતના કેટલાક શુદ્ધરથો એમાં આગળ પડતો ભાગ લે છે એ ધણી આનંદની વાત છે. રા. રા. કેશરીપ્રસાદ મણીલાલ ઠાકોરે ઇંગ્લાંડમાં કેટલાંક વર્ષ રહી ત્યાંનો અનુભવ મેળવ્યા પછી પાછા ફરી ગયે વર્ષ સમાજ સેવાને માટે પોતાની છાંદમી અર્પણ કરી છે. એમના જેવા સ્વાર્થ ત્યાગી નરો આપણી ન્યાતમાં ઉત્પન્ન થવા છે તેને માટે આપણે ધણું અભિમાન આણુવા જોઈએ. સૌરવક સર્વોચ્ચ લીગ તરફથી દોષીકા સમિલનના મેળાવટાઓમાં ગયે વર્ષે મુંબઈનિવાસી કેટલાક યુવકોએ સહકારીપણું તથા મધ્યપાત નિયેષ ઉપર બાળ્યુ આપ્યાં હતાં કેટલાક પુરકો મુંબઈમાં જુગાર નિયેષક મંદળીમાં કામ કરે છે. અગદાવાદમાં કેટલાક વિદ્વાન શુદ્ધરથોએ વર્તમાન મંગેવનમાં બાગ લીધાં અને, બીજામાં પણ કેટલાક શુદ્ધરથો ખેતીવાડી અને ઉદ્યોગ ધંધાની સંસ્થામાં, કોઓપરેટીવ સોસાયટીમાં તથા અનાય આશ્રમમાં ઉત્સાદથી કામ કરે છે. એ શિવાય ડા. નિલકંઠરાય ડાહ્યાભાઈ છત્રપતિ મુંબઈમાં તથા રા. પ્રાણશંકર હસ્તુભાઈ મુર્ગા બહેસંઓની નિરાજ અને શ્રીમતી સુલોચના બહેન અમદાવાદમાં વનિતા વિશ્રામ ચલાવે છે એ સર્વને વિદીત છે.

ઉપસંહાર:—ઉપલી દર્શીકત પરથી માલમ પડે છે કે, બાળક અને જુવાન સ્ત્રીઓનું મૃત્યુ પ્રમાણ ધણું અધિક છે. આ મૃત્યુ પ્રમાણ ઓછું કરવાને અને જુવાન સ્ત્રીઓની શક્તિને દ્વિગુણ કરવાને અરકાવવાને દાનિકારક શિવાજી કાઢી નાખવાને દરેક વ્યક્તિએ બનતો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. બાળ વિવાદ બધ થયાં છે છતાં ઉચ્ચ પ્રકારનું શિક્ષણ ધણીજ યોગી બાળાઓ લે છે. સમાજ સેવામાં આપણે ધણેક સારો ભાગ લઈએ છીએ; સાહિત્ય સેવા તરફ દુર્લક્ષ નથી પણ એ તરફ જમારે લક્ષ આપવું જોઈએ.

વાંચનના ફાયદા.*

—++++—

(ગં. ૨૬. ઇહેન બુદ્ધેચનાએ આપેલું ભાષણ.)

દિનપ્રતિદિન આપણી ન્યાયમાં કેળવણીની કોમલ સમજણ છે અને તેને લાભ હવે બધાંજ ધરોમાં લેવાય છે તે ઘણું દુર્લભ પામવાનું છે. જુના વિદ્યાર્થિઓ પણ છોકરીઓને બહુવચનમાં આડે ન આવતાં જુરોથી બાળપણથીજ નિરાળે બેસાડે છે; તેમ બાળવંત યોડાં યાય છે તેથી, કે વરની અછતને લીધે, અભ્યાસ કરવાનો વખત પણ પહેલાં કરતાં વધારે મળે છે તેથી પ્રથમ કરતાં અભ્યાસમાં વધારે ફાયદો યાય છે. છતાં ફક્ત નિરાળમાં ચાલતા વિપ્ર-યતું જ્ઞાન મળવાથી જુદિનો વિકાસ જોઈએ તેટલો થતો નથી, તે માટે તો બહોળા વાંચનની જરૂર છે.

અમાં સુધી વાંચનનો ખરો યોગ લાગ્યો નથી ત્યાં સુધી કંઈપણ અવ-જાન હોય અથવા સ્પર્ધા કરી ઇનામ મેળવવાનું હોય તો વાંચવાનું મન યાય માટે આ પરિણામો ઉદ્ભવ થયો છે. આ વધે ફક્ત આજીવ પહેલોએ તેનો લાભ લીધો છે તેમને ધન્યવાદ થટે છે આશા રાખવામાં આવે છે કે વાંચનના ફાયદા જણાવાથી દરેક માતાઓ તથા ઉછરતી પહેલો તેનો વધારે લાભ મેળવશે અને તે ફક્ત ઇનામો મેળવવા માટે નહીં પરંતુ પોતાના જ્ઞાનના વિસ્તાર ખાતર તેનો અભ્યાસ ભરી રાખશે.

જે યારં ચોપડી બંધ્યા કે અમુક અમુક પરીક્ષાઓ પાસ કરી તે ખરી કેળવણી કદેનાય જ નહીં; તે તો પાસેમાં પહેલી પુણી જેવું છે. નિરાળોમાં જે કાંઈ શીખીએ છીએ તે આપણી શક્તિએ ને કેટલીક રીતે કેળવે છે પણ તેથી આપણને સંપૂર્ણ કેળવણી મળી છે એમ મનાય નહિ.

બહુલું એ એક માત્ર સાધન છે આપણે સ્વીકારવું જોઈએ કે મનુષ્યમાં જન્મથી ગુણ, સહિત, જ્ઞાન વિગેરે ગુણ રહેલાં છે. જેમ હુમતું દહિં બતાવી તેમાંથી માખણ કાઢીએ છીએ તેજ પ્રમાણે મનુષ્યમાં ગુણ રહેલા ગુણો અમુક અમુક સાધનોથી બહાર આણી શકાય છે. ઉપદેશથી, વાંચનથી, અવલોકનથી મનુષ્ય માત્ર પોતાનામાં ગુણ રહેલા ઉત્તમ ગુણો બરાબર બહારી શકે છે.

નિરાળતાં અભ્યાસ શિવાય દરેક પહેલોને સારાં પુસ્તકો વાંચવાની ઘણી જરૂર છે. સારી સોજતથી આપણી જુદિ સુધરે છે અને સારા ગુણો આવે છે;

* કન્યા વાંચન ઉત્તેજક પરિણામો ઇનામ સમારંભ વખતે આપેલું ભાષણ.

તેમજ સારાં ઉપયોગી પુસ્તકોનું સેવન કરવાથી બુદ્ધિનો વિકાસ થાય છે ને આનંદ મળે છે. પુસ્તકોમાંથી આનંદ મેળવવો હોય તો વાંચનનો શોખ રાખવો.

આ વિષે મહારા વાંચવામાં આવેલું એક દ્રષ્ટાંત એ છે કે એક વિદ્વાન નર, “ મેકાલે ” પાસે સંપત્તિ હતી. તેને કીર્તિ, પદ્મ અને અધિકાર મળેલાં હતાં અને તે છતાં પણ તે પોતાના જીવન વૃતાંતમાં લખે છે કે પોતાની જાંદગીમાં તેણે જે ધણા જ આનંદી અને સુખદાયી કલાકો ગાળેલા તે પુસ્તકોને લીધે જ તેના જીવનમાં હતા એક ન્હાની છોકરીને લખેલા એક મનોરંજક પત્રમાં તેણે લખ્યું છે કે— ‘ તમારા ધણા સુંદર પત્રો મારે હું તમારો ઉપકાર માનું છું, તમને આનંદ આપે તે કામ કરવા હું હમેશાં તૈયાર છું, અને તમે પુસ્તકોને આહો છો એ નહીં મને ઘણાજ દર્પ થાય છે; કારણ મારી ઉમ્મરે તમે પહોંચીશો ત્યારે તમારી ખાતરી થશે કે દુનિયામાં મળતાં ફળ, સુખડી અને પૂરી, રમકડાં ને રમતો અને તમારા એ બધાના કરતાં પુસ્તકો ધણાજ સારાં છે. મોઠા મોઠા મહેસો અને બાગો હોય, સાસાં સારાં ખાણાં થાય, ગાદીઓ અને સુંદર કપડાં ભેઠલે તેટલાં મળી શકે અને સેંકડો નોકર હાય નાથે હોય એવી સ્થિતિવાળો મોઠામાં મોઠો રાત્રી મને બનાવે અને તેની સાથે એવી સરત રાખે કે મારે પુસ્તક વાંચવા નહીં તો હું કઠી પણ રાત્રી યવનાની હા પાડીશ નહીં. જેને વાંચવાનો શોખ નથી એવા રાત્રી યવના કરતાં તો પુષ્કળ પુસ્તકો વાંચવા મળે એવા કાતરીયામાં રહેનારા મરીબ માણસની સ્થિતિ હું વધારે પસંદ કરીશ.”

બહેનો ! આમાંથી આપણે સમજી શકીશું કે જેને વાંચનનો શોખ લાગ્યો છે તેને બીજા દુરક વસ્તુ ઈન્દ્રિય ન જણાતાં-આનંદ ન આપતાં-તુચ્છવત્, લાગે છે. તે વસ્તુઓ બોમવવા છતાં પણ તેમાં તેનો રસ જણાતો નથી. વાંચન એ એવી ઉત્તમ વસ્તુ છે કે જે તેના આપણને શોખ લાગે તો જંગલમાં પણ આનંદથી રહી શકીએ છીએ. કટલીક વસ્તુઓ એવી હોય છે કે તે અમુક વખતે કે અમુક સ્થળે અતુલ્ય આપતી નથી પરંતુ આ શોખ તો મમે તે વખતે ઉપયોગી થઈ પડે છે. દુઃખના વખતે, નીતિ અને ધર્મનાં પુસ્તકો વાંચવાથી અનેક દ્રષ્ટાંતો બાળીને હૈયે આવે છે. ઘેર કે બહાર તે બેભાનરૂપ લાગતું નથી. પરદેસમાં પણ તે સાથે આવે છે. ઉજ્જડ જગ્યામાં પણ રાત્રિ દિવસ આનંદમાં પસાર થાય છે. વાંચન એ એક મિત્ર કરતાં વધારે મજા કરે છે. તે આપણને જ્યારે તેનો શોખ લાગે છે ત્યારે જણાય છે. જેને તે જાણનારો રસ પડ્યો હોય છે તેને વાંચન એ એક ખોરાક તુલ્ય જણાય છે;

અને જેમ ખાવાનું ન મળતાં જીવ આકુળ બાકુળ થાય છે તેમ વાંચનના શોખીનને જો તે વસ્તુ નથી મળતી તો આખા દિવસમાં કાંઈપણ કર્તવ્ય નથી કર્યું એમ લાગે છે. પુસ્તકો એ કત્તમ શિક્ષક છે અને તેના ઉપયોગ શિક્ષકોની ગરજ સારતો હોયની એમ જણાય છે. ખરું છે કે બાલ્ય હૃદયોને અનુભવી જ્ઞાનવાળાની જરૂર છે, અને તેથી પુસ્તકોમાં જણાવેલા વિચારોમાંથી પોતાને માટે કયા ઉપયોગી છે તે જાણવા વક્રીલ અને અનુભવીની મદદની જરૂર છે. વાંચન કેવી રીતે વાંચવું જોઈએ તો ફાલ્ગુનારક યદ્ય પડે તે પણ જાણવું જોઈએ. ઉપર ઉપરથી પાનાં ફેરવી ગયા અને ચોપડીઓ વાંચી રહ્યા એમ કરવાથી ફાયદો થતો નથી. હાલમાં આપણે જોઈએ છીએ તો નિશાળોમાં જણતી બહેનોને પુસ્તકો વાંચવાને આપવામાં આવે છે, પરંતુ તેમાંનાં ઘણાં ખરાં તો ઉપર ઉપરથી તે વાંચી પાછાં આવે છે; તેથી તે વાંચન જોઈએ તેવું ઉપયોગી થતું નથી.

વેદાંત શાસ્ત્રમાં શ્રવણ, મનન અને નિદિધ્યાસન એમ ત્રણ વિભાગ પાડેલા છે. પુસ્તકોને બરાબર અથવા તે ઇતિમુખી રસપૂર્વક વાંચવા એનું નામ શ્રવણ છે. વાંચતી વખતે વંચાતા નિયમમાં જે જે શુભ મદદ કરવા લાયક હોય તે બાબતપર ધ્યાન રાખી વિચાર કરવો તેનું નામ મનન છે. તેજ વચ્ચેના વિષયને આચારમાં મૂકવો, તે પ્રમાણે આપણું વર્તન રાખવું-તે તે શુભમય થવું તેનું નામ નિદિધ્યાસન છે.

દ્રઘાંવ તરીકે દરિશ્વંદ્ર તારામતિનું નાટક વાંચતાં હોઈએ તો તે પૂર્ણ વાંચી જવું, વાંચતાં વાંચતાં તેને આવી પડેલી અનેક વિપત્તિઓ, ને વખતે રાત્ર દરિશ્વંદ્રે રાખેલાં સન્નિધિય, તારામતિનું પતિ સાથેનું સદ્ધર્મીય વિગ્રીપણું, અંતમાં તેમને મળતો વિજય એ બાબતો ઉપર વિચાર કરીએ તો તેમાંથી આપણે તદ્દનુસાર વર્તવા કાંઈકે નિશ્ચય ઉપર આવીએ છીએ; અને વાંચ્યા પ્રમાણે વર્તવું એજ વાંચન વાંચવાની રીતિ છે.

બહેનો! બીજે એક નજર આગળ બેનેલો દાખલો લઈએ. શ્રીયુત્ ગાંધી કે જેમણે દક્ષિણ આફ્રિકાની સત્યાગ્રહની લડાઈમાં અનેક કષ્ટ વેઠ્યાં, તેમનાં પત્ની તેમનાં સહાયક બન્યાં અને અત્યારે ઠેર ઠેર મૃત્યુને પાત્ર બન્યાં છે.

આ ઉપરથી આપણે એ સૂત્ર યાદ રાખવાનું છે કે હરેક મનુષ્યે જેવું વિચારવું અને આચરવું. અને આ સૂત્ર પ્રમાણે જ્યારે આપણે વર્તીશું, જ આપણે સતિઓનાં ગળદણનાં નામોની રમણાવળીમાં જોડાઈશું.

બહેનો ! પૂર્વની સતિ સ્ત્રીઓ લુઓ અને તેમના જેવા બનવા પ્રયત્ન કરો. પૂર્વનાં અને આજનાં ચારિત્રવાન પુરુષો અને સ્ત્રીઓનાં જીવન અવલોકવા માટે જેમ બને તેમ વાંચનનો શોખ જરૂરનો છે.

ચારિત્રવાન અને બળવાનનાં જીવિતો આપણને તેવાં બનવાની છાપ પાડી શકે છે તેમજ ધર્મિષ્ઠ મહાત્માઓનાં જીવિતો આપણને તેવાં બનાવે છે. ઐતિહાસિક બિનાઓ વાંચવાથી પણ આપણી પૂર્વની સ્થિતિ, હાલની સ્થિતિ, જગતની ઉચ્ચપાયાલો, કુદરતની અચ્ચ લીલાઓ અને આ સપ્તમા ઉપરથી જગતકર્તા વરદનું આપણું વલણ વિશેષ અંશમાં ખીલાવી શકાય છે.

બહેનો ! આ ઉપરથી આપણે એજ એવાનું છે કે જેમ બને તેમ ધરકામ ઉપરાંતનો નવરાસનો વખત ઉપયોગી વાંચનમાં ગાળવા પ્રયત્ન કરવો. વાંચનનો શોખ હોય તો વર્તમાન પત્રો, માસિકો વાંચવાનું મન થાય, બાકી તો ધણા ધરકામાં પોતાના નામ પ્રમાણે રોજાંદા કે અઠવાડિક પત્રો ને માસિકો ઘણા આવતાં છતાં કંઈપણ તેમને ખબરો હોતી નથી. પેપરો વાંચવાથી આઠ કાળમાં શું શું થાય છે તે બધી સમજી જાય, ખોટા વહેમો તથા કઠંગા રીવાજો કેવી રીતે દુર કરવા તે પણ વાંચનના અભ્યાસથી થઈ શકે છે. સંસારમા પુત્રી તરીકે, પત્ની તરીકે, માતા તરીકે, સાસુ, નણંદ, દેરાણી, નેકાણી તરીકે આપણી શું શું ફરજો છે, કેવી રીતે વર્તવાથી આપણો સંસાર સુખમય નિવડે એ સવળુ પુસ્તકોના બહોળા અભ્યાસથી જ થઈ શકે છે. જેમ વિરંધ જ્ઞાન મેળવાય છે તેમ આપણું કર્તવ્ય વગર કુંચવણે સમભય છે. દરેક સ્ત્રીઓ ત્યાં સુધી પોતાના ધર્મો સમજે નહિ, હૃદય કેળવાઈને કામળ બન નહીં, પ્રેમથી પીગળે નહીં, નમૃતાશી નર ઝળકે નહિ, બીજાને વતન પ્રકારે શીખામણ આપવા સમય બને નહિ, કુટુંબ પ્રતિની પરસ્પરની ફરજો અદા કરી શકાય નહીં ત્યાં સુધી ખરી કેલવણી લીધી છે એમ મનાય નહીં. તેથી અતમાં પણ એજ સબ્જો વાપરું છું કે વાંચનથી મિત્રની સાથે ચોક્કસ કરો, અને સાસુકારેત્તા, દુષ્ટવ્યો, ચાંચવ્યો, મનવ્યો, નિદિશ્યાનિત્ય; એ આત્માપ્રતિ અવલંબવાના કુચારોને આપણા વ્યવહારની બુદ્ધિમાં સ્થાપાવી “ લુઓ, સામજી, વિચારો અને આવરો ” એને આપણું જીવનસૂત્ર બનાવી જગતકર્તાની વિરાજ બુદ્ધિ ઉપર આનંદથી દિવસ ગાળવા આપણા અદ્ય જીવનમાં ભાગ્યશાળી થઈ શકે.

કૈલાસવાસી ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલે.

(૨૧. વૈકુંઠજીવ શ્રીચતરાય ઠાકોર બી. એ.)

Be inspired with the belief that life is a great and noble calling; not a mean and grovelling thing, that we are to shuffle through as we can, but an elevated and lofty destiny.
(Gladstone).

But for whom should I work if not for the people ? Born of the people, trusted by the people, I hope to die of the people.

(C. Bradlaugh).

આસરે દરોઝ વર્ષેપર ૨૧. ૨૧. ૩૫૯૫. સી. બોનરજી તથા ન્યાયમૂર્તિ બદ્દીન તેયબજીના સ્વર્ગવાસ નિમિત્તે શોક બહેર કરવા અમદાવાદમાં સભા મળી હતી તેમાં સ્વ. દિ. બ. અબ્દુલ્લાજીએ કહ્યું હતું કે “ આપણો દેશ ગરીબ છે, અને તેમાં દેશાભિમાનની લાગણીમાં અને દેશાભિમાની પુરુષોની સંખ્યામાં તે મુખ્ય કરીને ગરીબ છે. તેવા દેશમાંથી દેશ ભક્તિ સ્વર્ગમન થવું તે ખચીત દિલથીરી ઉપજવનારી બીના છે. x x x મહા પુરુષો દેશની દોલત છે. હિંદ ગરીબ છે, અને મહાપુરુષોની દોલતના સંબંધમાં તે ખાસ કરીને ગરીબ છે. જે દેશમાં મહાપુરુષો મોટી સંખ્યામાં ઉત્પન્ન થાય છે તે મોટા અને ધનવાન ગણાય છે. આપણા દેશમાં મોટા પુરુષો યોગા ઉત્પન્ન થાય છે તેની સાથે બીજી અફસોસની વાત છે કે જે મહાન નરો સ્વર્ગવાસી થાય છે તેમની જગે પૂરે એવા પુરુષો આપણા દેશમાં ઘણે પ્રસંગે માલમ પડતા નથી.”

દશ વર્ષેપર બોલાવણા ઉપણા સખ્ટો આને જિરોચે કરી લાગુ પડે છે. જે મહાપુરુષનાં જીવનપર હિંદુ ધર્મી આશા બાધી હતી, જે મહાપુરુષે જીવન ધર્મનું લોક એવાનો ઝગકતો વાવટો દેશસમક્ષ ધર્યો હતો, જે મહાપુરુષ પોતાની જ બુદ્ધિ, વ્યવહારકૌશલના, સાદાઈ અને મીત્રતાના સાત્વિક વૃત્તિયા હિંદી તેમજ યુરોપી અને અવર દેશની પ્રજાના તમામ વર્ગમાં પ્રિય થઈ પડ્યા હતા. તે મહાપુરુષ નામદાર ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલે સી. આઈ. ધ.ના પરલોકવાસથી હિંદને પરલોકી બોટ નાની સૂતી નથી.

૨૧. ગોખલેનો જન્મ ઇ. સ. ૧૮૬૬ માં ગરીબ માબાપને પેટ થયો હતો. અઠાર વર્ષની ઉંમરે મેન્ડ્યુએટ થઈ તેઓ વીસ વર્ષની વયે ફર્ગુસન કૉલેજમાં

બ્રિટિશર તરીકે જોડાયા, અને ફક્ત રૂ. ૭૫) ના માસિક પગારથી સંતોષ માની વીસ વર્ષ સુધી એ રસ્તે દેશ સેવા કરવાનું મત લીધું. ઇતિહાસ અને અર્થશાસ્ત્ર એમને બહુ પ્રિય હતાં અને તેનો જ એમણે આ જગ્યાએ ખાસ અભ્યાસ કર્યો. એ વિષયો એમની રાજકીય પ્રવૃત્તિઓમાં કેટલા ઉપયોગી થઈ પડ્યા એ જાનબહાર છે. એકવીસ વર્ષની વયે તેમને પુના સાર્વજનિક સભાના ત્રિમાસિકનું આમિત્ય સોંપ્યું; પચાસમે વર્ષે તેઓ પ્રેસિડેન્ટમલ કોન્ફરન્સના અને એમ્બલેટરીશમે વર્ષે કોએસના સેક્રેટરી નીમાયા.

ફ્રેંચમન કોલેજમાં જોડાયા ત્યારથી, ઘણું ખર્ચ તે પહેલાં, તેમણે મહંમ મહર્ષિ રાનડેની આંખ આગળ દિંદના આર્થિક પ્રયત્નો જોયા. અભ્યાસ કર્યો; એમ કહીએ તો વાસ્તે કે એમની દરેક પ્રગતિમાં રાનડેનો મુખ્ય હાથ હતો. રાનડે એમના ગુરુ, એમના સહાયક હતા. સને ૧૮૬૭માં દિંદની નાણાં વિષયક સ્થિતિ સંબંધી તપાસ ચલાવવા છત્તીસમાં જે કમિશન બેઠું તેમાં, સરકારી નોકરીને લીધે રા રાનડેથી જઈ રાજ્ય તેમ નહીં હોવાથી, એકત્રીસ વર્ષના યુવાન ગોખલેને મોકલ્યા. તેમણે ત્યાં આપેલી જુગતી, રજૂ કરેલા આંકડા અને સમર્થ દલીલો દિંદના દેસબંધને લાયક હતા.

છત્તીસની સુમાદરી દરમિયાન બનેલા જે બનાવો આ વખતે યાદ આંધ્યા સિવાય રહેતા નથી. પ્રથમ તો એમને કેસે આગળ ચલેલા અકસ્માત અને બીજે મુંબાઈ સરકારની પક્ષે વખતની રાજનીતિ સામું છત્તીસમાં એમણે લખેલા લેખો. કેસે આગળ એમની કેબિનનું ખાસલું એમની છાતી સામું ભેરથી ચઢાડ્યું; દિંદુ-સ્તાનના સુભાગ્યે તેઓ તે વખતે બચ્યા પણ તે દિવસથી છાતીનું દરદ દર દરમોગનું કાયમ રહ્યું. છત્તીસમાં લખેલા લેખોની લાંબું રેન્ડરરેન્ડની સરકાર અને અહીંના અચેજ પત્રો ઘણાં કરેરાઈ ગયાં, અને લખેલી દલીલત પૂરવાર કરી આપવા અગર માફી માગવા રા ગોખલેને સુચના કરી રા ગોખલે માથે રહેલા એક માનનીય અદરજ નેએલે આ સવળી ખીનાથી વારંકમાર ફૂટા તેમણે આ લેખકને કહ્યું હતું કે રા ગોખલેને બળર પૂરી પાડનાર અદરજોને કંઈ નુકસાન થશે એ બીજાથી જ તેમના બચાવ ખાતર તેમણે અગ્રી માંગી, અને મોકલી દારંસી-અગ્રીનિનો ટાપલો માથે લીધો. પણ નિષ્કામ વૃત્તિથી કાર્ય કરનાર દેશસેવક માન અવગાન, લાભદાની કર્યા જુએ કે ? એમનું અંતિમ લક્ષ્ય દેશસેવા જ હોય છે, તો પછી તેમને ખોલે લય કર્યા રહે ? રા. ગોખલે એમના કાર્યમાં નિત્ય નિયમ મુજબ મર્યા રજા, અને ત્રણ વર્ષ બાદ મુંબઈની ધારાસભામાં વિદ્વા અને દેસાદાકમર્યા ભાષણોથી અને તે પછીની કારકાર્દોથી બની ગયેલા કુખદ બનાવની વિસ્મૃતિ કરાવી.

સને ૧૯૦૨માં સર શીરોજીશાહ મહેતાએ એક જીવ્ય નેતાને રોકે એવા એમના હુમેશના સ્વભાવ મુજબ રા. ગોખલેને પોતાની જગોપર નામદાર વાઇસરાયની કાઉન્સિલમાં શોહિયા, અને એ જગોપર તેઓ છેવટ સૂધી રહ્યા. એ ચૌદ વર્ષ દરમિયાન એક કેળવાયેલા હિંદી પ્રસંગ મળે દીર્ઘજીવોગ અને કંતંવ્યનિધાયી શું કરી શકે તેમ છે એ એમણે પ્રત્યક્ષ બતાવ્યું. લોકપ્રતિનિધિ છતાં કાઉન્સિલમાં અને રાજકર્ત્રી કામમાં એમના અભિપ્રાયોનું વજન-ગૌરવ સૌથી વિશેષ માનનીય ગણાયું, દેશ વિદેશના સમર્થ નાયકોના આદર અને પ્રેમના પાત્ર થઇ યુરોપી પ્રજામાં હિંદના એક સર્વોત્તમ રાજકીય પ્રતિનિધિ તરીકે તેઓ લેખાયા એ એમની કામ લેવાની-કરવાની રીતનું રહસ્ય હતું.

સને ૧૯૦૫માં કાંગ્રેસનું પ્રમુખપદ તેમને મળ્યું, તેજ વર્ષે તેમણે રાનડે ઇન્સ્ટિટ્યૂટ અને તેમનું ચિરંજીવ સ્મારક સર્વન્દસ ઓફ ઇડિયા સોસાયટી સ્થાપ્યાં. છેલ્લાં વરસોમાં મફત અને ફરજિયાત કેળવણીનો કાયદો પસાર કરાવવા સાર લીધેલી તનતોડ મહેનત ઉપરાંત ડીસેન્ડ્રલાઇઝેશન કમિશન, અને નહીં ભૂલાય એવી આફ્રિકામાં હિંદવાસીઓની હાડમારીની ચલવલ અને પબ્લિક સર્વિસ કમિશનમાં એમનું સંપૂર્ણ લક્ષ પડેવાયું હતું. છેલ્લા કમિશનનો રીપોર્ટ બહાર પડે તે પહેલાં તો ફક્ત આગાહીપત્રાસ વરસની વધે હિંદના આ એક મહાન નાયક, સેવક અને ભક્તે શુક્રવાર તા. ૧૯ ફેબ્રુઆરીની રાત્રે સાઠાદશ વાગે દેહ છોડી. આને આખી દુનિયા એક અવાળે એમના યરોગાન કરે છે. હિંદના નહેરુ જીવનમાં લગભગ એક દાહોકા સૂધી એમની જગો પૂરાવી મુશ્કેલ છે એ દેશનું કમભાગ્ય છે. દેશસેવાના કામે એક દાઢે થવા મુશ્કેલ છે. આપણા દેશમાં નિઃસ્વાર્થી કામ કરનારાઓ પણ ઘણા ઓછા છે, અને જે છે તેમના શરીર પર અતિશય ભાલે છે. નહેરુ, સેવાનો આવો ભાલે કાંઈક ઓછા હોત તો રા. ગોખલે યોગ્ય ધણું વધુ છવત એ નિઃસંશય છે. એમનું અકાળ મૃત્યુ દેશને એક આપ સમાન છે, અને તેનું પ્રાયશ્ચિત રા. ગોખલેના શુભ ગાથ હાય જ્યેષ્ઠ જેથી રહેવાથી નહીં પણ દેશસેવાનો જે માર્ગ એ મહાયુરવે બતાવ્યો તે માર્ગ જઈ, થયેલું નુકસાન ઓછું કરવાનો અને એમનું આરભેલું કાર્ય સંતોષપૂર્વક પૂરું કરવાનો છે.

આજ કાલ મહાયુરવનો દલકાળ જેને તેને છૂટથી આપી દેવામાં આવેછે; પણ દેશની ધાર્મિક, સામાજિક, આર્થિક યા રાજકીય પ્રગતિનું ચક્ર જે પોતાની બુદ્ધિ, કળાકૌશલ્ય યા બાહુબળ વિગેરે શુભેશી અસાધારણ વિજયથી સુમાર્ગે

ઔનરેબલ મી. ચીમનલાલ હરીલાલ સેતલવાડ.

(લેખક:—સેવાધર્મ.)

પરમાત્માના કોઈ નહિ કળી શકાય તેવા મહાન્ નિયમને આધીન થઈ, આખા હિંદુસ્તાનને પ્રિય થઈ પડેલા, આજી જમાનામાં આખા ભારત વર્ષને કર્મ યોગનો ગૃહ પાઠ શીખવી રહેલા, અને આખી ઇચ્છા સંસ્તનતમાં કુનેદબાજ રાજ્યદારી તરીકે નામના કરી રહેલા, ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલે એમના પ્રિય કર્તવ્ય પ્રદેશને છોડીને ગયા માસમાં ચાલી મયા. તેમના જવાબી જે સિત્ર સિત્ર ક્ષેત્રોમાં દિવના ઉદ્ધાર માટે તેઓ કામ કરતા હતા ત્યાં તેમનું સ્થાન સુનુ પડ્યું; અને તે પુરવાનું અન્ય દેશાભિમાની પુરોનું પરમ કર્તવ્ય થઈ પડ્યું. આજી એક સ્થાન આપણા દેશની ના. વાઈસરોયની વડી ધારાસભામાં ખાલી પડ્યું, અને તે પુરવાને માટે આપણા જ્ઞાતિજી ૨૧. ૨૧. ચીમનલાલ હરીલાલ સેતલવાડ ખરા દેશ સેવકોને છાને તેવી તત્પરતાથી તૈયાર થયા. અને ગઈ તા. ૧૩ મી માચે મુંબાઈની ધારાસભાના બિન સરકારી સભાસદોએ તેમને ના. વાઈસરોયની ધારાસભામાં કામ કરવાને માટે યોગ્ય ઠરાવીને ના ગોખલેની જગોએ સુંદી કઠાયા. લોકો તરફથી સુંદાઈને જે હુશમાં હયા જગ્યાએ પહોંચવાનું કોઈ પણ હિંદોને આપણા દેશમાં શક્ય છે, તે જગ્યાએ ૨૧. ચીમનલાલજી સુંદી કઠાયા છે. આ માત્ર મેળવનારા તેઓ પ્રથમ જ સુજરાતી હિંદુ છે; અને તે માટે આપણી આખી નાત બ્યાજખી અભિમાન ધરાવી રાકે; આ પ્રસંગનો લાભ લઈ તેમના ઉપયોગી અને બોધક જીવનનું દુર્લભ વર્તાવ અને આપ્યું છે.

૨૧. ચીમનલાલજી એક પુરાણ અને જાણીતા કુટુંબના નબીરા છે. તેમના દાદા અંબારાંકર હીજરાયનું નામ આખા સુજરાતમાં જાણીતું છે અને પ્રમાણિકપણા માટે તે તે કહેવત રૂપ છે. તેઓ અમદાવાદના મુખ્ય સદર અમીનના હયા અને માનભર્યા હોદ્દા ઉપર હતા, અને તેમને વિધે લખંતો જેસ સધરસેંડ સાહેબે જણાવ્યું છે કે “શુદ્ધ દાનત અને કામની એકાગ્રતા તથા પ્રમાણિકપણામાં એમને આંટે તેવા બીજા કોઈ દેશી ગૃહસ્થ મહેં જોયા નથી.” વળી એમના પ્રમાણિકપણાની કયા તો હજી પણ સુજરાતમાં ધણી જાણીતી છે.

રા. ચીમનલાલજીના પિતા રાવ સાહેબ હરીલાલજી પણ સદર અમીનને
 બાંધે આવવા ભાગ્યશાળી નિવડ્યા હતા. સને ૧૮૫૪ની સાલમાં શુભ
 સાદિન્યમાં જાણીતા થયા, “ કાર્બસ વિલાસ ” અને “ કાર્બસ વિરહ ” ના
 નાયક, એ. કે. કાર્બસ સાહેબે લખ્યું હતું કે, હરીલાલ અંબારાંકર, એમના
 પિતા એમો મહારી જાળખાણના સપળા ન્યાયાધીશોમાં ધણાજ હોશિયાર
 અને પ્રમાણિક હતા, તેમનો હોદ્દો ધણી જ સારી રીતે શોભાવે તેવા ચિન્હ
 દાખવે છે. આ ઉપરાંત વોકર સાહેબ, ન્યુનહેમ સાહેબ વગેરે જાણીતા
 ન્યાયાધિકારીઓએ વખતોવખત તેમના કામ માટે સતોષ દર્શાવ્યો હતો; અને
 સને ૧૮૭૭માં તેઓ નોકરી ઉપરથી ફારગ થયા ત્યાર પછી તેમની સેવાની
 પિઠાન કરીને દિંદુરવાનના વાહસરોય લોર્ડ લીટને તેમને રાવ સાહેબના
 ઇલાકાળની સનદ બક્ષી હતી. ઇંગ્લેન્ડ સરકારની સેવા બાબતે ગાદ બીલ દ્વારા
 વર્ષ સુધી રા. સા. હરીલાલજીએ લીમિટના દિવાનનો માનવંત બાંધે
 ભોગવ્યો હતો; દિવાન તરીકે તેમણે રામ અને પ્રભ બંનેની પ્રીતિ સંપાદાન કરી
 હતી. રા. ચીમનલાલજી મર્દુમ રા. સા. હરીલાલજીના ખીલ પુત્ર છે. તેઓનો
 જન્મ ભરૂચ શહેરમાં ઇ. સ. ૧૮૧૪માં થયો હતો. તેમણે પોતાની રાજબાતની
 કેળવણી અમદાવાદમાં લીધી હતી. સને ૧૮૮૦માં મેટ્રીક્યુલેશનની પરીક્ષા પસાર
 કરી, તેઓ વધુ અભ્યાસ માટે મુંબઈ આવ્યા અને એલ્ફીન્સ્ટન કૉલેજમાં દાખલ
 થયા. આ વખતે જાણીતા ડૉ. વર્ડસ્વર્થે ત્યાં પ્રીન્સીપાલ હતા; અને તેઓને
 રા. ચીમનલાલજીની ખંત, ઉલટ તથા વિદ્યા પ્રીતિને લીધે તેમની તરફ પક્ષ-
 પાત થયો હતો; અને તેમનો સંબંધ શ્રી શિખમાંથી ફેરવાઈને મેટ્રીકો થઈ
 ગયો હતો. અને કૉલેજ છોડ્યા પછી વર્ષો સુધી બન્ને વચ્ચે પત્ર બ્યવહાર
 ચાલુ રહ્યો અને ૧૮૮૪માં ઉત્તિહાસ અને અર્થશાસ્ત્રનો વિષય લઈને તેમણે
 બી. એ. ની પરીક્ષા પસાર કરી. આ સમયમાં, દરેક વિદ્યાર્થીની માફક તેમની
 આગળ પણ “ ધંધાની પસંદગી ” નો સવાલ આવીને ઉભો રહ્યો. ડૉ.
 વર્ડસ્વર્થે તેમના કુટુંબની પ્રજ્ઞાતી જાણવા પામેલા હોવાથી તેમણે સૂચના
 કરી કે સનંદી નોકરી માટે ઉમેદવારી કરવી. તે વખતે જીલ્લાના જાણીતા
 અને નામીયા કુટુંબના નબીરાઓને આ લગ્ન જગાઓએ નીમવાનો દિવાન
 હતો, અને ડૉ. વર્ડસ્વર્થે ફક્ત સૂચના કરી એટલુંજ નહીં પણ એતલવાડ
 કુટુંબની તવારીખ આપીને ગવર્નર સાહેબના સેક્રેટરી ઉપર મળ્યુત ભલામણ
 પણ આપી; પરંતુ વિધિએ કંઈ જીલ્ડુંજ નિમ્યું હતું. રા. ચીમનલાલજીને

તરતને માટે ન્હાની લાલચ આપી સઘને માટે સરકારી નોકરીની સુનાની સાંકળે બાંધી લેવા નહોતા; પણ બીજા ક્ષેત્રોમાં ધુમવાનું, રળવાનું અને અવનવી લોકસેવા કરવાનું તેમને માટે નિર્માપણું હતું. તેથી તેજ વખતે સરકારે ઠરાવ બહાર પાડ્યો કે હવે એ જુની રીતીને બદલે ખાતાના માણસોને જ હંથા ઓઢા હપત નિમવા. આ ઠરાવને કીમે શ. સીમનલાલજીની નિમણુંક થઈ નહીં. બી. એ. પાસ થયા પછી સરકારી ટ્રાન્સલેટરની ઑફીસમાં રૂ. ૧૦૦)ને પગારે તેઓ નિમાયા હતા, અને સાથે સાથે કામદાનો અધ્યાસ પણ કરતા હતા. ૧૮૮૭ના નવ્યુચારી માસમાં તેમણે એલએલ બી.ની ડીગ્રી મેળવી અને મુંબઈમાં વકીલાત કરવા માંડી.

આ પછીના એમના જીવનનું વર્તીત તે એક ઝળકતી કારકીર્દીની કહાણી છે; વકીલાતના ધંધામાં દિનપરદિન તેઓ વધુ અને વધુ ફાવવા ગયા. હાઈ-કોર્ટમાં બજીટી અપીલોમાં તેઓ રોકાતા હતા, તેમ બહારમામની કોર્ટોમાં પણ તેઓને લઈ જવામાં આવતા હતા. અને ધીમે ધીમે એક બાહોરા મારા-શામી તરીકે તેમની પ્રતિષ્ઠિતિ ચોદિસ પ્રસરવા લાગી; પરંતુ ધંધાના દળાણમાં તેઓ લોકસેવા વિસર્જી નહોતા. બી. એ. પાસ થયા તે વખતથીજ કોઈપણ પ્રકારે દેશસેવા કરવા તરફ તેમની તીવ્ર વૃત્તિ હતી. તે સમયમાં શુજરાતી ભાષાનો વિકાસ ધંભોજ ઓછો થયેલો હતો અને તેમાંથી રાજકીય અથવા તેા શાસ્ત્રીય પુસ્તકો તેા ઘણાજ ઓછા લખાયલા હતા. આ હપરથી પોતાની માતૃ ભાષાને સમૃદ્ધ કરવાના હેતુથી, તથા પોતાના દેશભાઈઓમાં નવીન જ્ઞાન પ્રસારવાના વત્સાહથી તેમણે હૉટન સાહેબના " સિંદરીસ હિંદુસ્તાન " નામના ગ્રંથનું ભાગંતર કર્યું. ત્યારબાદ બીજા જે શાસ્ત્રીય ગ્રંથના પણ તેમણે શુજરાતીમાં અનુવાદ કર્યા. આપણાજ જ્ઞાતિજેઠુ સદ્ગત દિ. બા. અંબાલાલજીએ મીલકૃત અર્થશાસ્ત્રનું ભાગંતર કર્યું હતું. તે પહેલાં અને ત્યાર પછી શુજરાતી ભાષામાં અર્થશાસ્ત્રનું એક પણ પુસ્તક નહોતું, તે ખોટ પુરી પાડવા શ. સીમનલાલજીએ રૉસેટકૃત પુસ્તકને આધારે " અર્થશાસ્ત્રના મૂળતત્વો " નામનું પુસ્તક રચ્યું. આમાં તેમણે ઘણા પારિભાષિક શબ્દો નવા રચીને રાખ્યા કર્યા છે. આ પુસ્તક દ્રૂતિગ્ર કોલેજમાં વિદ્યાર્થીઓને વંચાવવામાં આવે છે. ત્યાર બાદ તેમણે અર્થશાસ્ત્રનું જ્ઞાન લોકપ્રિય થાય તે સાર અર્થશાસ્ત્રની વાતો ઇમેજ હપરથી અનુવાદ કરીને લખી આ વાતો ઘણીજ સરળ ભાષામાં લખેલી છે, અને તેમાં અર્થશાસ્ત્રના મૂળ સિદ્ધાંતોનો સમાવેશ કરેલો છે.

માંડયો, જેને પરિણામે તેઓ પોતાના ધંધામાં ઘણાજ આગળ વધ્યા. અને અત્યારે તેઓ મુંબઈના ધારાસભીઓના મોખરાની ઢારમાં ગણાય છે.

મુંબઈની અંદર પ્રાથમિક કેળવણી ઉપર દેખરેખ માટે પહેલાં એક જોઈન્ટ સ્કુલ કમિટી નામે મંડળ હતું. ઓ. મી. સેતલવાડના કેળવણી સંબંધી પ્રશ્નોના ખાસ અધ્યાસને લીધે ઈ. સ. ૧૮૯૭ની સાલમાં સરકારે તેમને આ મંડળના સભાસદ નીમ્યા. ૧૯૧૦માં પ્રાથમિક કેળવણીનો બધો જુમ્મો તેમજ કારોબાર મુંબઈની મ્યુનિસિપાલિટીને હાથ ગતવ્યો તે વખતે, અને ત્યાર પછી પણ ઓ. મી. સેતલવાડને મ્યુનિસિપાલિટીએ સ્કુલ્સ કમિટીમાં ચુંટી કાઢીને મોકલ્યા. અને ૧૯૦૨ની સાલથી તે આ કમિટીના સભ્યોએ પોતાના પ્રમુખ તરીકે વખતોવખત ચાલુ નિમ્યા છે અને હજી પણ તેઓ તેના પ્રમુખ તરીકે ચાલુ છે. આ કમિટીદ્વારા તેમણે મુંબઈમાં પ્રાથમિક કેળવણી સંબંધી સંગીન સુધારા દાખલ કર્યા છે. તેમાં ખાસ કરી શિક્ષકોની યોગ્યતા, તથા શાળાઓ માટે યોગ્ય મકાનોની બાબતમાં તેમણે ઘણું ધ્યાન આપ્યું છે. બધી મ્યુનિસિપાલિટીના તેઓ હજી પણ સભાસદ છે અને તે દ્વારા પણ દેશસેવા બજાવે છે.

૧૮૯૭ થી ૧૯૦૩ સુધી તેઓ ધારાસભાની ખંડાર રહ્યા. પરંતુ જે સંસ્થાના પ્રતિનિધિ યજાને તેઓ સર્વાંશે યોગ્ય હતા તેજ સંસ્થાએ છેવટે તેમની કદર કરી, અને ૧૯૦૩ની સાલમાં મુખ્યાલ્ય યુનિવર્સિટીએ તેમના પોતાના પ્રતિનિધિ તરીકે ધારાસભામાં ચુંટી કાઢીને મોકલ્યા. તે વખતથી કે આજ સુધી તેઓ આ સંસ્થા તરફનીજ ધારાસભામાં બિરાજે છે, અને આજ ત્યાં આગળ નિહરતાથી શ્રેષ્ઠ સેવા કર્યા કરે છે અને આ લીગેઓ લખાય છે તે વખતે પણ તેઓ હાઇ કોર્ટના એડીશીયલ એસાઇનીની જગ્યાના સલાહ ઉપર મુંબઈની ધારાસભામાં ચર્ચા ચલાવી રહ્યા છે. ધારાસભામાં ઉચ્ચ કેળવણી બાબત તેમણે જે સેવાઓ કરી છે તેમાં જે મુખ્ય તરી આવે છે. લૉર્ડ હેરીસના વખતમાં પુનાની ફર્ગ્યુસન કૉલેજની મળતી સરકારી માંદ બંધ કરવામાં આવી તે સંબંધી એમણે ઘણી સખત લડત ચલાવી હતી, તથા બીજી સેવા અમદાવાદની ગુજરાત કૉલેજના સંબંધમાં તેઓએ કરી હતી. અમદાવાદની વધતી જતી આબાની તથા ત્રિધાર્મીઓની સંખ્યા ધ્યાનમાં લઈને ત્યાં આગળ અગ્રવર્ધિત કૉલેજને બદલે આદર્શરૂપ સરકારી કૉલેજ હોવી જોઈએ, એ મત તેમણે સરકાર આગળ રજુ કર્યો અને સરકારે તે છેવટે સ્વીકાર્યો પણ ખરો. આ ઉપરાંત બીજી કૉલેજના સાધન વધારવા તરફ તથા છાત્રાઓને રહેવાના મકાનોના સુધારા તરફ તેમણે વારંવાર સરકારનું ધ્યાન ખેંચ્યું છે અને તેમાં સુધારા પણ કરાવ્યા છે. આ સામાન્ય કેળવણી ઉપરાંત

બેસી રહેનારા પણ, જે ધારે તો પોતાના ધંધા ઉપરાંત દેશ સેવામાં ધણી સમય આપી શકે. અલગત સ્વ. ગોખલે માફક નિવૃત્તિ નિવાસ અંગીકાર કરી શકાય તો તો ધણુંજ ઉત્તમ; પરંતુ તેમ ન વાચ તો કાંઈજ ન કરવું તે કાંઈ બચાવની નથી.

ગૃહસ્થનમાં તેઓ સાદા, નિરભિમાની, શાંત પ્રકૃતિના અને મિલનસાર સ્વભાવના ગૃહસ્થ છે. ધંધાની રોકાણને લીધે અને અન્ય પ્રવૃત્તિઓને લીધે સાંસારિક પ્રશ્નો તરફ તેઓ જલ્દીજે તેટલું ધ્યાન આપી શક્યા નથી; છતાં એ પેઠે જાતે તો ધણુંજ આયજ વધેલા વિચારો આ બાબતમાં ધરાવે છે. તેઓ ઉપલાજ કારણથી તથા મુંબઈના વસવાટને લીધે, નાત સંબંધી બાબતો તરફ પણ કાંઈ લક્ષ આપી શક્યા હોય તેમ લાગતું નથી. પરંતુ આપણે બ્રહ્મસૂત્રોએ જાહેર દેશસેવાઓ કરનાર આ જાતિબંધુને આપણા જાતિભોગે પણ-બહુબદાટ કે ક્યવાટ વિના વધુ ને વધુ દેશસેવાઓ કરવા માટે આનંદ સાથે આગ્રહ કરીશું. ઑનં મીં સેતલવાડનાં પતિ પણ મુંબઈમાં કેટલું ધર્મા ગુજરાતી ઢિંદુ સ્ત્રીમંડળદ્વારા પોતાની પહેનોની સેવા કરે છે તેની નોંધ લેવી અસ્થાને નહીં અણાય.

ઑનં મીં સેતલવાડની બુદ્ધિશક્તિ, ધારાસમાનો તેમનો અનુભવ, તેમની ચર્ચા કરવાની પદ્ધતિની ઉત્તમતા, ભાષણની છટા તથા જાહેર સવાલોનો અભ્યાસ તથા કેળવણી સંબંધી વિષયોનું તેમનું જ્ઞાન ધ્યાનમાં લેતાં, જે માનવંત ગૃહસ્થની અધુરી મુકેલી સેવા બલવવા તેઓ વડી ધારાસભામાં જાય છે તે તેઓ ધણે દરજ્જે બલવી શકશે એમ આશા રાખીશું. તે સંબંધીની તેમની યોગ્યતા બાબત મુંબઈના એક જાણીતા પત્રમાંથી ઉતારો કરીને આ ક્રેકો લેખ સમાપ્ત કરીશું:~

“ x x x x x તેઓ જયંતજ એવું ખાણી ધરાવે છે કે જે
 “ કીર્તિવંત નરની જગ્યાએ તેઓ સુટી કઢાયા છે, તેમના જીવન મહોટી
 “ લોકપ્રિયતા, નામના, અને પ્રભ તથા નામદાર સરકારની બંનેની એકસરખી
 “ પ્રસંસા મેળવવાને, અને મહુમ મીં ગોખલેની માફક દેશ પરદેશમાં
 “ પોતાની કીર્તિનો ડોકો વગાડવાને તેઓ લાગ્યશાળી થયા વિના રહેશે નહિ.
 “ દેશસેવાને ખાતર મહુમ મીં ગોખલેની માફક જાતિભોગ આપ-
 “ વાને તૈયાર થવાની ઑનં મીં સેતલવાડને પ્રભ મળજીતીથી
 “ માનપૂર્વક અપીલ કરેછે.”

જ્ઞાતિ ગૌરવ.

—++00++—

(રા. ધીરજલાલ ચીમનલાલ દેસાઈ)

૧. સ્થિતિ.

ઉપજાતિ વત્ત.

શુભો! અયા કાળ અનેક વિત્યા,
અનેક કષ્ટા ધરી ખંત છત્યા;
છતી રહી સુરિયતિ એ અત્યારે,
શું જ્ઞાતિ એવી તજવી અમારે? ૧

પ્રજા યદ્યં છર્ણુ જન્મી મહાન,
યુવાન કાર્યેન્નયન ને રમાન;
જલ્દથી છતી કાળ ધણા અત્યારે,
શું જ્ઞાતિ એવી તજવી અમારે? ૨

પિતાજી માતા બહુ બંધુ છે ત્યાં,
દિને દિને વૃદ્ધિ અનેક છે ત્યાં;
‡અમારી કીર્તિ દગ્ધુ ને વખારે,
શું જ્ઞાતિ એવી તજવી અમારે? ૩

વર્ણાશ્રમે પંક્તિ ગણાય ઉંચી,
શુભેજ જ્ઞાને કરમેય ઉંચી;
ઉંચી અમારી બહુ છાપ પાડે,
શું જ્ઞાતિ એવી તજવી અમારે? ૪

ન દુઃખ દે ને નહિ કષ્ટ દે એ,
ન વાત વિચિત્ર કદિ વહે એ;
ન બંધનો કારી જરા અત્યારે,
શું જ્ઞાતિ એવી તજવી અમારે? ૫

ન અન્ય જ્ઞાતિ સમ બંધનો છે,
ન અન્ય જ્ઞાતિ સમ પીડનો છે;
પ્રદેશ ભર્તા દરખે વધાવે,
શું જ્ઞાતિ એવી તજવી અમારે? ૬

* The Hindu Caste system has existed for much longer than two thousand years and may continue to exist as long in the future. I do not believe in the probability of the extinction of the caste system. The modern modifications of it are merely superficial. (The Indian Review: July 1913 p. 501)

‡ Caste is a unifying factor in India. It makes the whole Hindu world kin. etc. (Ibid).

૨. ઉદ્દેશ.

૧૯૫૦ છે હંડા બહુ જ્ઞાતિ તેવે,
 જણાય રહેલે ન ખર્ચ મહુલે;
 ભલે નકામી મણવા અત્યારે,
 ન જ્ઞાતી તેથી તજવી અમારે. ૭

૨૦ દેહના સુખની પૂર્ણવાનો,
 ઉદ્દેશ છે હાલની વિદ્વવાનો;
 સુખે ખરે તેથી નવું અત્યારે,
 ન જ્ઞાતી તેથી તજવી અમારે. ૮

અનેક જન્મો તણી મુધ્ધતાનો,
 ઉદ્દેશ છે જ્ઞાતિ તણે મનનો;
 * જન્મો મરીમું નીજ જ્ઞાતિ માહે,
 ન જ્ઞાતિ તેથી તજવી અમારે. ૯

કહે ન કો' જ્ઞાતિ તણ જવું ક્યાં,
 રહીત નતી નહિ કાણ સંસ્થા;
 સદાય જ્ઞાતિ સુખદા અમારે,
 ન જ્ઞાતિ તેથી તજવી અમારે. ૧૦

વિદેશ દેશે બધુંએ નિહાળી,
 વિવેક રવામી વહવા પુકારી:--
 " સર્વે ભૂમિને સડ દેશ માહે--
 " બધેજ નતિ વસતિ નિષે તો--
 " વર્ણાશ્રમી નતિ જ આર્ય વર્તે
 " મુદ્રેષ્ઠ તે " ડોલર " નતિ કર્તે"
 પ્રમાણ વાણી જીવીની અમારે,
 ન જ્ઞાતિ તેથી તજવી અમારે. ૧૧-૧૨

* દિ. બા. અંબાલાલ બાઈએ એક પ્રસંગે કહ્યું હતું કે હું ક્ષત્રી કોમે જન્મ્યો છું અને ક્ષત્રી તરીકે મરવા પુરણું છું.

† વિવેકાનંદ સ્વામીએ એક બાણભાષામાં કહ્યું છે કે દરેક દેશમાં મેં જ્ઞાતિ વિભાગ ન્તેયા છે, પાશ્ચિમાત્ય દેશોમાં જ્ઞાતિ વિભાગ ડોલર (અમેરીકામાં ચાલતો એક મિકકો)-દ્રવ્ય ઉપર આધાર રાખે છે; તેના કરતાં વર્ણાશ્રમ ધર્મે પ્રમાણેના ભારત વર્ષના જ્ઞાતિ વિભાગ ધણા સારા હેતુવાળા છે.

ઉદ્દેશ એ કમીનું યુગ્મ-લેટકું છે.

જ્ઞાતિના રીતરિવાજ.*

—++—++—

(લેખક-જ્ઞાતિખંડુ.)

જુલાઈ ૧૯૧૪ના ત્રિમાસિકમાં ઉપરના વિષય ઉપર રા. રા. મણીલાલ અણ્ણતરાયના વિચારો વાંચ્યા પછી દરેક મુખ પ્રમંજે શું ખર્ચ થાય છે તે લખી મોકલું છું. અને તેમાંથી કેટલો ખર્ચ આવશ્યક છે તે વિચારવાનું કામ જ્ઞાતિ સમસ્તનું છે. આપણી નાતમાં દિંદુ ધર્મ પ્રમાણે ગર્ભાધાનથી માંડીને યતા સંસ્કારો પૈકી કેટલાક તો છેક નીકળી ગયા હોવા છે; એટલે તે સંસ્કારોને પાસ્તે દરેક કુલમાં જુદા જુદા રીતરિવાજો છે. કેટલાક કુટુંબોમાં આમાંના ધણીખરા સંસ્કારો બીલકુલ યતા જ નથી, તેથી જે રિવાજો જ્ઞાતિ સમસ્તને લાગુ પડે છે તે વિષે જ લખું છું.

ઉપનયન.

ઉપનયન (યજ્ઞોપવિત) સંસ્કાર હજુસુધી આપણી જ્ઞાતિમાં દરેક કુટુંબમાં પ્રચલીત છે. આ સંસ્કારમાં યતા કેટલાક ખર્ચ જરૂરના છે ન્યારે બીજા દેખાદેખીથી અને રૂઢીને અંગે યતા હોય એમ જણાય છે. આ સંસ્કારમાં મુખ્ય વાત બાળકને દ્વીજ બનાવવાની છે; બાળકને ગાયત્રીના મહામંત્રનો ઉપદેશ કરવામાં આવે છે; પછી તેને વિદ્યાભ્યાસ કરાવવાને ચારે વેદનું અતિ મુદ્દમમાં મુદ્દમ રૂપ-રૂકત પ્રત્યેક વેદનો એક એક ગ્રંથોક જોવાપીરે પાંચ મીનીટમાં જ વિદ્યાભ્યાસની ક્રિયા પુરી કરવામાં આવે છે; તેને અંગે યતા ખર્ચમાં આશરે દરેક રૂપિયા દહેજ કિંવા અસ્તીજ (શુકલજ) ને અને પુરોહિત-ગોસ્થને પાંચ રૂપિયા મળી કુલે ખર્ચ ધર્મક્રિયામાં રૂપિયા પંદરને સુમારે થાય છે. સાધારણ રીતે ઘણેખરે ઠેકાણે આ પ્રસંગને દિવસે જ જ્ઞાતિ જમણુ કરવામાં આવે છે, તેમાં આશરે બસોથી ત્રણસો સુધીનો ખર્ચ થાય છે. લોકોમાં પાતાની આબરૂ જળનાય અને પોતાનું સારું કદેવડાવવા સારૂ વરઘોડો કાઢવામાં આવે છે જે ખાતે આશરે પચાસથી ચોણસો રૂપિયા સુધીનો ખર્ચ કરવામાં આવે છે.

લગ્ન.

આ વિધિ કાયદા પ્રમાણે સરકારે માન્ય રાખેલી અને ધર્મશાસ્ત્રે પણ ચુદસ્વામ્યમની ખાસ જરૂરીયાત તરીકે સ્વીકારેલી હોવાથી બંધાને કરવી પડે છે.

* ૧૯૧૪ના જુલાઈના અંકમાં રા. રા. મણીલાલએ જ્ઞાતિના રિવાજ કેવા હોવા બેઠ્યે તે ચર્ચા કરી છે. આ લેખમાં જુદુંજ દૃષ્ટિ બિંદુ દેખાય છે. રિવાજ ક્યા ચાલે છે અને તેમાં શું ખર્ચ થાય છે તે આમાં ઠીક બતાવ્યું છે. ત્રિમાસિક ઑફીસ.

મરણ પ્રસંગે થતો ખર્ચ.

આ ક્રિયામાં થતા ખર્ચમાં પહેલાં કરતાં હાલ ઘણો ઘટાડો થયો છે. જે દિવસે મરણ થાય છે તે દિવસે કાંઈ નકામું ખર્ચ થતું નથી. ત્રીજે દિવસે ચોરી એટલે ઉઠમણું આપણે કરીએ છીએ. વૃદ્ધ મરણના ઉઠમણા વખત તેના ધરના તેમજ તેના નજદીકના સંબંધિયાઓ તરફથી બધી મળી કુલે દસથી પંદરેક રૂપિયાની રકમ ગોરને આપવામાં આવે છે. આ રકમ સાથે જ કાંઈક વધુ રકમ સખાવત તરીકે સંબંધિયાઓ આપે તો સારી રકમ એકઠી થાય જે કેળવણી ફંડમાં જાય અગીયારમાને દિવસે રૂપિયા દસ દબેજને મળે છે તેમાંથી ગોરને ફક્ત એ રૂપિયા શુભલજ આપે છે. તેરમાને દિવસે પદસન્ન્યાસ કરવામાં આવે છે. સન્ન્યાસ તેમજ મહેટું પદ ગોરને અપાય છે, જેમાં રૂપિયા દસથી માંડીને તે રૂપિયા દોઢસો સુધીનો માલ ગોરને મળે છે. જે છુટાં તેર પદ કરવામાં આવે છે તેમાંથી એક શુભલજ-દબેજને મળે છે અને બાકીનાં કુળ ગોર સિવાયના બીજા પુરોહિતોને વહેંચી દેવામાં આવે છે દરેક પદની કિંમત દરેક માણસની સ્થિતિ પ્રમાણે જે ત્રણથી પાંચ થા સાત રૂપિયા સુધીની હોય છે; અને તે દરેક પુરોહિત જે ત્યાં હાજર હોય તેનેજ મળવું જોઈએ એવી ગેરસમજ દેનાર તેમજ આપનાર માને છે. વારંવાર રીતે આ પદો બ્રાહ્મણોને જ આપવાં જોઈએ. અમર જે પુરોહિતોને જ તે પદ આપવાં હોય તો તે પુરોહિતોને અગાઉથી કહેવડાવવું જોઈ ઘણા પુરોહિતો નકામા તે વખતે આવી દાન આપનારને તકલીફ આપે છે તે બંધ થાય, તેમજ પુરોહિતોમાંથી પણ કલેરા ઓછો થશે જે પુણ્ય આપવાથી થાય છે તેના કરતાં પણ વધારે પુણ્ય તે સિવાજ બંધ કરવાથી થશે. હમાસી તેમજ વર્ધી ખાતે કંઈ ખાસ ખર્ચ થતું નથી. વર્ધી વખતે જો ચાર રૂપિયા પુરોહિતને અને પાંચ રૂપિયા દબેજને આપવામાં આવે છે.

તેરમું, હમાસી અને વર્ધીના એમ ત્રણ જ્ઞાતિભોજન વૃદ્ધના મરણ પ્રસંગે થતાં હતાં તે ધરીને ફક્ત તેરમાની એક નાત કરવામાં આવે છે. મરણની નાતમાં સગની નાત જેટલો ખર્ચ થતો નથી કારણ કે તેમાં જમવા જનારાં હવે માત્ર બેસંચો અને ઠાકરાંચોજ હોય છે. આ નાતનો ખર્ચ કમી કરી તેને બદલે કેલવણી ફંડ અથવા જ્ઞાતિના બીજા ફંડમાં રકમ સરવાળામાં આવે તો સારું.

ઉદ્દણાં દસ બાર વર્ષમાં ઘણાં ખર્ચ કમી થાય છે છતાં કેલવણી ફંડ-ફંડની બંડોળ વધતી નથી એ જોઈજનક છે. આવકનો વિચાર કરી ધર્મ-દાનની બાબતમાં ધનની રાકતા બતાવવી જોઈએ નહીં.

બુદ્ધિ તેજ ખર્ચનાણું છે.

(સૌ ૧૦ રસીકમણી બાળમુકુંદરાય દેસાઈ.)

એક સખસને પગાર મળતો હોય તો તેને વ્યાજ લેખી તેની મુદ્દા કેટલી થાય તે લેવાથી તેના પગારની તુલના સારી રીતે કરી શકાયો. જો સેંકડે પાંચ ટકા લેખે વ્યાજ ગણવામાં આવે અને તેને પગાર બાર માસે રૂ. ૪૦૦૦) મળતો હોય તો તે માણસનો પગાર રૂ. ૮૦૦૦૦) ની મુદ્દાના વ્યાજની બદલાવર ગણી શકાય. જો તેના પગારમાં બાર મહીને રૂ. ૧૦૦૦) નો વધારો થાય તો તેની મુદ્દા પચીસ ટકા વધી એમ કહેવું તે ખોટું નથી. અને તેને મળતો પગાર રૂ. ૧૦૦૦૦૦) ની મુદ્દા ઉપર પાંચ ટકાના વ્યાજની આવક બદલાવર લેખી શકાય.

પૈસો હોય અને બુદ્ધિ ન હોય તેના કરતાં પૈસો ન હોય અને બુદ્ધિ હોય એ હજાર દરજ્જે સારું છે બુદ્ધિશાળી માણસ બુદ્ધિબળ વડે પોતાની કમાણી વધારી શકે છે, પરંતુ બુદ્ધિહીણ પણ પૈસાદાર માણસ તેમ કરી શકતો નથી. બુદ્ધિશાળી માણસને દર માસે રૂ. ૧૦૦) મળતા હોય તો પોતાની અકલ્પના જોરથી બાર માસ બાદ રૂ. ૨૫)નો દરમાયો વધુ મેળવી શકે છે એટલે પાંચ ટકાનું વ્યાજ ગણતાં પોતાની મુદ્દા રૂ. ૨૪૦૦૦) ઉપરથી રૂપિયા ૩૦૦૦૦) ની કરી શકે છે. જ્યારે તેટલીજ મુદ્દાવાળો બુદ્ધિહીણ પણ પૈસાદાર માણસ પોતાની મુદ્દામાં કેવળ વ્યાજનો જ એટલે રૂ. ૧૨૦૦)નો વધારો કરી શકે છે. બુદ્ધિશાળી માણસની આવક અગર પગાર વધવાનો એટલે મુદ્દા વધવાનો દરેક સંભવ છે, જ્યારે બુદ્ધિહીણ માણસની મુદ્દા ઘટવાનો પણ સંભવ છે.

પોતાની જાતે પોતાની ભૂલ સુધારી વિચાર કરી સુધરવું એ દરેક માણસ કરી શકે તેમ છે. બુદ્ધિશાળી માણસ હંમેશાં શાંત મગજે વિચાર કરે છે, પોતાની ભૂલો ઉપરથી ધડેલ લે છે, અને તક મળે પોતાની અવલોકન એટલે અહીં મુદ્દા વધારવા હંમેશાં તૈયાર રહે છે, અને છેવટે પોતાના મનોરથ પાર પાડે છે.

ધણા લોકો પૈસાને મુખ્ય ચીજ ગણે છે તે ભૂલ છે, કારણ પૈસો બુદ્ધિ આણી શકતો નથી પરંતુ બુદ્ધિબળથી પૈસો આવે છે, એમાં શક નથી.

પરીક્ષાનું ઇનામ.

(રા. K.)

"Congratulations" દીનું! મહેને લીલી લમણાજ કહી મઠ કે તારા પાસ થયાનો તાર આવી ગયો. ખરેખર ધણું જ ખુશી થવા જેવું છે કે હું એક પણ પરીક્ષામાં પાછો પડ્યો નથી અને વળી M. A. માં તો ખીબ વર્ગમાં આભો. હવે તો તું M. A., LL. B. થયો તે મદારા સામું ભેધરા પણ ખરો કે? હું તો બિચારો B. A." આમ ઉતાવળું બોલતો બોલતો એક યુવક એક મધ્યમ કદના ચોરડામાં પેઠો. આ ચોરડો તદ્દન સાદો હતો, પણ સ્વચ્છ હતો. વચ્ચોવચ્ચ એક મોટો દિવો લટકતો હતો, તેની તળે ગોળ નાનું ટેબલ હતું; તેના ઉપર કાચનું ફલાવર પોટ હતું, અને તે સાથે પાનની પેટી તથા ઉમેછ છાપું પડ્યાં હતાં. એક ઘુણામાં વાંચવાનું ટેબલ હતું, તેના ઉપર કેટલીએક ચોપડીઓ ગોઠવેલી હતી, કેટલીએક ઉપાડી અને અર્ધ ખુલ્લી પડી હતી. ટેબલની બાજુમાંજ નાનું સરખું કબાદ હતું. તે આખુંએ ચોપડીઓથીજ અર્ધું હતું અને બીજી તરફ કાચના આરસાવાળું મોટું ભંડારીયું ભીંતમાં જરેજ હતું તે અડધું ઉપાડું હતું અને અંદર સફાઇબંધ ગોઠવેલાં કપડાં ટેબલાં હતાં આ ચોરડામાં એક યુવક કાંઈક વિચારમાં બેઠેલો હતો. ઉપર પ્રમાણે બોલતો બોલતો બીજો યુવક ત્યાં આભો.

"Thanks" વીનું! હું ધારતો હતો જ કે તું આવીશ. હવે મદારી અમસ્તી મરકરી કરીસ નહિ. પરીક્ષાઓ પાસ થયે કાંઈ વિદ્વતા આવતી નથી. હું બિચારો B. A. હું પણ આયારે તદાર નામ સૌના મોં ઉપર છે. B. A. થયા પછીના ચાર વર્ષમાં તો તારા સચિત્ર માસિકે તારી કીર્તિ ચોતરફ વધારી દીધી છે, અને તારા ઉદ્દતા પુસ્તકે તો ગજબ જ કર્યો છે. કાલે જ કસબમાં તારી સંજિનાં વખાણ થતાં હતાં. એ તો તારાથી જરા પૈસા સંબંધી અડચણોને લીધે આગળ જઈ સકાયું નહિ, નહિ તો તું પણ M. A., LL. B. થાત. બોલ બીજી શી શી ખબરો છે."

આ પ્રમાણે બંને જણા વાતો કરતા કરતા બેઠા. દીનુની ન્હાની બેન લીલી બે પ્યાલા મદા મૂકી ગઈ વિનુએ તેને જરા ચીડવી-રમાડી વિનોદ કરાવ્યો. પછી મદા પી બને મિત્રોએ પાન ચોપારી ખાતાં ખાતાં ધણી વાતો કરી મદાર જવા નીકળ્યા.

હીનુ—બોલ વિનુ ! આને ક્યાં ફરવા જઈશું ? આને કલબ તરફ જવા મ્હારો વિચાર નથી. બધા મ્હારાં વખાણજ કરવા મંડી જશે, તે મ્હારે સાંભળવું નથી. વળી થોડો સવિધનો વિચાર પણ કરીશું.

વિનુ—હા, એ ઠીક કહ્યું. મ્હારે પણ જરા તારી સાથે નિરાંતે વાત કરવી છે. ચાલ આપણે આને લાંબે સુધી એકાંત મળે તેવી જગ્યાએ ફરવા જઈએ, કે નિરાંતે વાત થઈ શકે.

બન્ને જણા પછે દૂર સુધી નીકળી પડ્યા. રસ્તામાં કાંઈ કાંઈ બોલ્યું નહિ. દરેક પોતપોતાના મત સાથે વિચારમાં હતા. ઉપર એક ઘણીજ એકાંત સૃષ્ટિસૌંદર્યવાળી જગ્યાએ તેઓ અટક્યા અને રૂમાલ પાથરી બેસીપર જ બેઠા. પછી વાતમાં ને વાતમાં જ વિનુ બોલ્યો.

હીનુ—આને કેટલાએક દિવસ થયાં હું તારી સાથે એક વાત કરવા માશું છું. વળી થોડા વખત ઉપર તારા બાપાજીએ પણ મ્હને તે વિષે તારી સાથે વાત કરવા જણાવ્યું હતું.

હીનુ—ઓહો ! એવી તે શી અગત્યની વાત છે ?

વિનુ—એમ અનલપ્તજાનો ફોજ કરીસ નહિ. શું તને પોતાને જ હવે એમ નથી થતું કે તું પચાસ વર્ષનો થયો, બહુને પાર ઉતર્યો; વળી તારા પિતાજી જે વૈશે સુખી પણ છે, તે હવે તારે લમ્બો વિચાર કરવો લેઈયે ?

હીનુ—હા, હા, આ તો તે જ જીનો વિષય; પણ બોલ, તારે જે કહેવું હોય તે કહે, આજ હું તે સાંભળવા તૈયાર છું. આપણે સામાન્ય રીતે તો તે વિષય ઘણી વાર ચર્ચા છે, અને હું મ્હારા વિચાર જાણે છે.

વિનુ—હા, માઈ હા, હું ક્યાં ના કહું છું. પણ તું હવે એ બધા વિચારો, તારી સ્થિતિને, તારી નાતને અને તારા સર્વ સંલેગો ધ્યાનમાં રાખીને બેસાડી લેને, એટલીજ મ્હારી વિનંતી; પછી જે વાંધા હોય તે કહે.

હીનુ—લે સાંભળ ત્યારે. મ્હારું કહેવું એમ છે કે લગ્ન તે પ્રેમનું પરિણામ હોવું જોઈએ. અને હજી હું પ્રેમમાં પડ્યો નથી.

વિનુ—પણ સાથે સાથે હું એમ પણ કહું છું કે અમુક વાતો તપાસ્યા પછી તો પ્રેમ તે લગ્નનું પરિણામ પણ થઈ શકે. મ્હને માફ કરજે; આપણા નિબંધોમાં તથા નિરાજની ચર્ચામાં આપણે આ વાતમાં હૃદયને-હૃદયની લાગણીઓને જ પ્રાધાન્ય આપીએ છીએ, પણ બધા સંલેગો ધ્યાનમાં લઈને-શુદ્ધિને

પણ ઉપયોગ કરીને-વિચાર કરવો જોઈએ. કહે, મદને કહે, સમનું કારણ પ્રેમ તે શી રીતે ઉદ્ભવ થવાનો છે ?

દીનુ—એ તો કાણ જાણે. મહેં તે તો વિચાર નથી કર્યો.

વિનુ—શું રસ્તે જતી કાણ છેકરીને જોઈને તું મોઢમાં પડી જવાનો છે ? કે તોફાન કરતા કાણ ઘોડાને પકડી આશમાંથી સુંદરીનો રનેઢ છતવાનો છે ? વિચાર નથી કર્યો તો શું સ્વપ્ના જુવે છે ?

દીનુ—ઓહો તંત્રીજી, વાતોના પ્લોટ તો ઠીક તૈયાર રાખ્યા છે. આટલો બધો તપી શું કરવા બંધ છે ?

વિનુ—ના, એમ હરી ના કાઢ. એક વાર સમ તરફ આમ બેઠરકાર રહ્યો છે તેજ કારણથી તને તે તરફ અભાવ ઉત્પત્ત થયો છે. જરા બુદ્ધિ વાપરે, તપાસ કરે, અને તારે સાચકની કન્યા પસંદ કરે, અને એને તારો પ્રેમ અર્પણ કરે, એનો પ્રેમ છતી લે.

દીનુ—પણ, એ પસંદગી કરે ક્યાંથી ? બહી ગયો આપણું નાતોનાં બંધનં !

વિનુ—હા, છે એ બંધન છે. અને પણ ધણાં અકારાં છે. એ બંધન દેશોદયમાં ધણા નહે છે; બહુ કબૂલ. પણ મુદા ઉપર આવને, હાલ જે વસ્તુ-સ્થિતિ છે તેમાં એકવાર તું નાતના ભેદ વગર પણ પસંદગી કરવાનું નક્કી કરે તો પણ તે જની શકે તેમ છે.

દીનુ—ના, એ તો કઠણ કામ. આપણાં સંસારમાં નાતની પણ છોકરી-ઓના ગુણદોષ કે વિચારો જાણવા કઠણ તો પંદારની તો વાતજ શી કરવી ? અને તે વિના પસંદગી ક્યાંથી ?

વિનુ—એમ છે, તો પછી નાતમાં કેમ નજર નાંખતો નથી. સાધારણ રીતે કેળવાયલી કન્યાઓ મળી શકે તેમ છે. વળી તારે જેવી કેસવાણી આપવી હશે તેવી તું તેને આપી કે અપાવી સકશે, પણ એકવાર પસંદ કરે ત્યારે ને ?

દીનુ—પણ તેની શી ઉતાવળ છે ? યાચ છે, બેઠેં છું.

વિનુ—ઉતાવળ કેમ નથી. બાઈ તું તો ધણે. શુદ્ધ, મુક્ત અને ત્રિધાતુ વિલાસી છે, પણ જેમ બાળસમ સાચું નથી તેમ ઘણી મોટી હમ્મર મુધી બિચવાદિત રહેવું પણ સારું નથી તે તું ક્યાં નથી જાણતો. જેમ હમ્મર યાચ તેમ કુદરત તેનું કામ કર્યા કરે છે, અને મનુષ્યમાં રહેલી જાતિ-સંરક્ષક રતિને પરિણામે મોઢ કે કામ ઉદ્ભવ યાચ તો કાણવાર રિપરીત થઈ બેસે.

હમરે વધેલી કુમારિકાની નીતિ સંબંધી જોઈલી સંભાળ લેવાની તેલી શું આપણી પણ નીતિ નહિ સંભાળવાની? અલગત દરેક માણસની અદંતા એમજ કહેશે કે હું તો શુદ્ધ રહી રાખીશ. બલે કદાચ રહી પણ શકે, પરંતુ જે વખતે મોહની બરતી થાય ત્યારે તે આટલાવી ન પણ શકાય આ બરતી વિવાદિત પુરવઠે અડચણ કરતા નથી, પરંતુ અવિવાદિતની નીતિને તેથી બચે.

હીનુ—પણ ત્યારે શું આ બધીકનો માર્ગો ગમે તેની સાથે લગ્ન કરી દઉં?

વિનુ—ના, હું તને એમ કયાં કહું છું. આપણી નાતમાં નજર ફેરવ. સારા નકારા માણસો તો બધાને જણીતા જ છે. રોગી માખાપ પણ આપણી જાણમાં જ છે. પછી અમુક કન્યાઓના અણુદોષ જણવા તે પણ અધરું નથી. તારે જોઈએ છે, તેમાં તારી ખાસ જોઈએ જેની કેલવણી સંબંધી તું જ ધ્યાન રાખે છે, અને જે તારી આટલી બધી સેવા ઉઠાવે છે તે તો આપણી આખી નાતમાં બહુ માનીતી છે; અને યેરેયેર એને જોઈએપણીઓ છે તે તને નોંધ્યે તેટલી મદદ કર્યે.

હીનુ—(જ્યાં દસીને આંખ પલકાવીને) અને ખીજું કોઈ મદદ નહિ કરે?

વિનુ—હા, દહાડું તું તો તોફાનમાં છે. હું જાણું છું તું કહેવા માગે છે તે. પણ એ તો જેવો તારે તારી જાણી સાથે સંબંધ. મદારે ઘેર આવે છે ત્યારે તું તાના મનુને બહુ રમાડે છે; તે ખુશામત કરીને એની પાસે કામ કઢાવવા પ્રમિતો હોય તો કાણ જાણે. પણ તું દસવાની વાત રહેવા દે, અને હવે તારે જે કહેવું હોય તે કહે. લગ્નના સિદ્ધાંતની તો તું તરફેણમાં છે એમ ધારીને જ આ વાત કરું છું.

હીનુ—હા, લગ્ન સામાન્ય રીતે તો આવશ્યક છે એમ હું સ્વીકારું છું. પણ તારું કહું કબુલ કરું તો પણ ત્યારે તો પ્રેમની તથા પસંદગીની ગોઠાણે ઉકેલ કયો? પણ ખીજ સિદ્ધાંતોનું કેમ?

વિનુ—ખીજ કયા સિદ્ધાંતો વળી? શું કોઈ તારા પૈસા લે તેનો? હા, કબુલ કરું છું કે દમણા દમણા આપણી નાતમાં આ રિવાજ યહો વધતો જાય છે, અને આમ વધ્યા કરશે તો પરિણામ સારું નહિ આવે, પણ હવે આટલા મોટા યજ્ઞને પાછો છે તેઓનો તો ચેતવનો જ વાંક છે. હું તો કહું છું કે તેઓની સંપૂર્ણ મરજી પૈસા લેવાની જ હોય છે, પણ તારી જાણતમાં કાંઈ તે બચ નથી. તારા પિતા એક પાછ લે તેવા નથી. પછી વળી શા સિદ્ધાંત છે?

દીનુ—સ્વતંત્રતા સંબંધી મદારા સિદ્ધાંત ।

વિનુ—એટલે, તું શું કહેવા માગે છે ? તું એમ કહે છે કે પરણ્યાથી તારી સ્વતંત્રતામાં ખલલ પડશે કે એ તો શું સ્વતંત્રતા કે સ્વચ્છંદતા ?

દીનુ—અરે આજણો શું ઘણું જાણે છે ? સાંભળ તો ખરે. હું તો એમ કહું છું કે મદારી બાનો સ્વભાવ તો તું જાણે છે. તો હું પરણું અને પછી મદારા સ્વતંત્ર વિચાર અમલમાં મૂકું તો ધરમાં રાજ કંકાસ થાય અને વળી પરણનારીને દુઃખ થાય.

વિનુ—એ પણ તારી બીજા બેઠી છે. તું હવે કાંઈ નવાનહીએ બરધાર નથી. હવે સાધારણ રીતે સામુ નણંદના કાંઈ ત્રાસ નથી અને વળી તારા બાપાજી સાથે એકવાર હમણા મદારે વાત થઈ હતી તે વખતે એમણે તો જુદી જ યોજના કહી હતી. એમણે કહ્યું કે “દીનુના લગ્ન થશે કે તરત જ બાલુકરના અમારા નાના ઘરમાં જ એને જુદો વાસ આપવો છે, કારણ કે માથે પડ્યા શિવાય-જુદું ધર ધયા વિના, માણસને માથે પૂરતી જવાબદારી આવતી નથી અને તે બિનઅનુભવી રહે છે. અને જે વહુ આવશે તે સૌજ સત્તાની આપશે અડચણ અવસરે અમે બધાં એકનાં એક; પણ નહિ તો ધા જુદું.” આ વખતે ચાચી પણ બેઠેલા હતાં એટલે એ પ્રશ્ન તારે તો છે જ નહિ; પરંતુ આ તો બધું તું ગામમાં જ રહેવાનો વિચાર કરે તો. પણ વખતે પરદેશ જાય-તારો વિચાર બદલાયમ ધંધા નોકરીનો થાય તો તો આ સવાલ ઉભો થતો નથી; પણ ઉલટી લગ્નની વધારે જરૂર જણાશે. વળી પ્રેમનો, પ્રેમના આનંદનો વિચાર કર. તારા જેવા ક્ષેત્ર, વિદ્યાવિભાસી, અને પરોપકાર તથા લોકસેવાના આરાધનાના સદ્ગુણોમાં રહીને કાંઈ બાળા કેટલી બધી સુખ પામશે, અને ઉન્નત થશે. વળી આપણે લોકસેવા માટે ને ને જોડવણો વિષે વિચાર કર્યા છે તે બધામાં કાંઈ સુસિદ્ધિત સ્ત્રીથી કેટલી સરળતા મળશે. તારી બહેન મારફતે દાલમાં પણ આપણને કેટલી મદદ મળે છે ? માટે નક્કી કર અને તારી પતિનિમા તારા સરકાર ઉતાર.

દીનુ—ચાલ, ચાલ, હવે જઈએ. હજી તો છુટ્યા મનુ માટે રીકડીયા લેવાની છે. અને તારે પેર આવવા આવવાનું છે.

વિનુ—એમ કરીને વાત હડાવી દઈશ નહિ ચાલ મદારે ત્યાં આવે છે ત્યારે તો આજે તારી બાબીના બેલ પણ સાંભળજે. બન્ને જણા ઉઠ્યા અને વિનુને ઘેર ગયા. અંદર પેસતાંજ નાનો મનુ દોડતો આવીને દીનુને બાબી

પડ્યો ને બોલ્યો, “ દીનુતાતા, દીનુતાતા, તમે પાપ યથા તે મને એક હુપીઓ આપો. અને અમાલી તીલડીઓ લાવો.” દીનુએ એને ટીકડીઓ આપીને હંચડી ઉપર વિનુના ખંડમાં લઈ ગયો. ત્યાં વિનુની વહુએ ઉભણી માગી, ત્યારે દિનુએ કહ્યું કે ખરું જોતાં તો જે પાસ થાય તેને ઇનામ મળવું જોઈયે; માટે તમારે મને પરીક્ષાનું ઇનામ આપવું જોઈયે. તરતજ વિનુની વહુએ મનુને કાંઈ કહ્યું ને મનુ દોડતો નીચે ગયો. તે દરમિયાન વિનુએ કપડાં ઉતારતા એની વહુને પોતે દીનુ સાથે કરેલી વાત કહી. આ ઉપરથી તે અને દીનુ ખડખડ દશી પડ્યા. વિનુ તો આભો બની ગયો અને કહ્યું કે તું પણ તું દીનુના મતની યજ્ઞ કે? તું મ્હારી સાથે પરણીને પરતાઈ છું? એટલામાં મનુ આવ્યો અને બોલ્યો “ જા ! જા ! ખૂબ આ આવ્યા. આવતા નહોતા તે હાથ ધાલીને ચેંટી લાવ્યો છું.” એની બાએ કહ્યું “ દિનુમાઈ, લ્યો આ તમારી પરીક્ષાનું ઇનામ ” એમ કહી એણે સરસાનો હાથ દિનુના હાથમાં મૂક્યો. અને બોલી સરસા બહેન તમારું મેટ્રીકનું પરિણામ પણ આજે જ જણાવું છે તે તમે પણ આ ઇનામ લ્યો.

વિનુને હવેજ એની વહુએ બધી વાત કરી કે દીનુ ચાચા કાંઈ મફત મનુને રમાડવા નહોતા આવતા. એમણે પસંદગી કરી હતી, પ્રેમ પણ કયો હતો, અને રહામા પણ તે ઉદ્ભવ કયો હતો. નાના મનુએ પાંખવાળા-વીરવાળા-નહાનાદેવનું કામ કર્યું હતું અને બાલીએ સરસા તણુંદણું તથા દિનુ હીચરડું દુતીકર્મ કર્યું હતું. બન્નેન એકબીજાનો પરિચય કરાવ્યો હતો અને બન્ને છવનમાં અમૃત રેડયું હતું; અને વિનુએ જે બોધ દોષો તે પહેલાજ તેની પત્નીએ તો બોધવું ઇચ્છીત ફળ પ્રાપ્ત કરાવ્યું હતું અને વિનુના બોધ બધો નકામે જ ગયો હતો. આ વાત એતાથી ખાનગી રાખવા માટે દિયર બોલઈએ તેની ક્ષમા માગી પણ પોતાની ન બાપી બહેનનો અંગીકાર કરવા માટે વિનુએ જ દિનુનો ઉપકાર માન્યો.

રા. દેસાઈ હરિપ્રસાદ વિષ્ણુપ્રસાદ.

આ વર્ષે સમગ્રાણે નીકળતાં જ્ઞાતિના અમગળ્ય અને બરચના પ્રખ્યાત દેસાઈ કુટુંબના નજીરા રા. હરિપ્રસાદ વિષ્ણુપ્રસાદ દેસાઈનાં લગ્ન અમદાવાદવાળા રા. માણિકલાલ સાકરલાલ દેસાઈનાં પુત્રી ઈન્દુમતિ સાથે સુરતમાં થયાં હતાં. બરચ, આમોદ, અમદાવાદ વગેરે સ્થળોના ઘણા જ્ઞાતિજન્યો અને બગિનીઓ બાળગોપાળ સહિત આ લગ્નમાં ભાગ લેવા આવ્યાં હતાં. આ પ્રસંગને લાભ લઈ સુરત જ્ઞાતિ પંચ તરફથી રા. દેસાઈજીને મુખ્યારક્ષાની આપવાનો એક મેળાવડો કરવામાં આવ્યો હતો; જે વેળા પંચ તરફથી નીચરું માનપત્ર રા. શ્રીપતરાય હકુમતસાથે વાંચ્યું હતું.

માનપત્ર.

“દેસાઈજી હરિપ્રસાદ વિષ્ણુપ્રસાદને સુરત જ્ઞાતિએ માન આપવાનું આમંત્રણ આપ સર્વ પ્રત્યે કરતાં આપ સર્વ મુજ પુરોએ અમારા આમંત્રણને સ્વીકારી અત્રે પધારી અમને માન આપ્યું છે તે માટે આપ દેસાઈજીને તથા સર્વ મુજ પુરોએ અત્રેની જ્ઞાતિ ધણે આભાર માને છે.

આપની જ્ઞાતિમાં બરચ દેસાઈજીની માઠીનું સ્થાન સર્વોપરિ ગણાય છે. એ સ્થાન ઉપર આપ હરિપ્રસાદ વિષ્ણુપ્રસાદ નામે તા. ૫મી ડિસેમ્બર ૧૯૦૬ ના રોજ સ્થાપિત થયેલા નળી અથે ધણા જ દર્શિત થયા હોયે.

આપને જન્મ સુરત મધ્યે સ્વર્ગવાસી ધીરજલાલ મથુરાદાસનાં પુત્રી પદેન દરકારથી તા. ૭મી ફેબ્રુઆરી ૧૮૬૩ના રોજ થયેલો છે, અને તા. ૭મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૫ એટલે આજે જ વર્ષ ૨૩માં પ્રવેશ થયો છે. જન્મ દિવસ તથા દમારા તરફથી માન આપવાનો દિવસ પણ એક જ નળી અમેને વિરોધ આનંદ થાય છે.

આ વાઠીનું મકાન બંધાવનાર પણ સ્વર્ગવાસી ધીરજલાલ મથુરાદાસજીના સ્વર્ગવાસી ભાઈ પ્રાણલાલ મથુરાદાસજી છે. એટલે આપના મોસાળ પક્ષની બંધાવેલી માલકીમાં જ આપને માન આપવાનો પ્રસંગ મળ્યો તેથી પણ આનંદમાં વૃદ્ધિ થાય છે.

બરચના દેસાઈજીની માઠી ચાલુ રહેવાના સંભોગે આપનાં દાલ લગ્ન થયાં છે અને તે પણ આપની જન્મબૂમીપર જ, જેથી અત્રેની જ્ઞાતિ વિરોધ

માન ગત્યું સમજે છે. એ જોડું નિરંતર સદ્વર્તનમાં પ્રવૃત્ત રહે અને જ્ઞાતિના મુનઃકાંક્ષે દિખમાન યાપ એવી ઇચ્છા અમે રાખીએ છીએ.

આપનું જોડાયલું જોડું વિદ્યાર્થી સારી કેળવણી મેળવે, આપનો ચાલતો ઓસરફોડ કોલેજનો તથા હો કલાસનો અભ્યાસ ઇશ્વર કૃપાથી આપ પૂર્ણ કરે અને અમે સર્વ એવી ઇચ્છા રાખીએ છીએ કે આપને ગળેલો સ્વાનુભવનો સાલ બીલ બાળ વિદ્યાર્થી આપના તથા તે માર્ગપર ચડાવવા આપ સમર્થ થાઓ.

ભરૂચના દેસાઇજીની માઠી વિચેરનો સર્વ અધિકાર આપને સને ૧૯૧૪નાં ઓક્ટોબર માસમાં મળ્યો છે. આપ હરિના દ્વારે પ્રસાદરૂપે સ્વિકારાયલા છે; એ પ્રસાદનો ગધુર સ્વાદ જ્ઞાતિના હિત અર્થે થોડો થોડો આપતા રહેશે. એમ અમે સર્વ શુભ ઇચ્છા રાખીએ છીએ.

સુરત જેવી જન્મભૂમિપર આપે રાજેન્દ્રલાલ મલ્હોત્રાલાલના નામથી ૧૩ વર્ષે રહ્યા બાદ ભરૂચની માઠીપર સ્થાપન થવા છતાં પણ આપે ભક્ત પ્રસંગે આપની જન્મભૂમિને વિસારી મુકી નથી. સુરત ખરેખર “રમણ”માં રાખી રહ્યા છે. એ સખ્ત તરફ આપનું સ્થુલ શરીર વિરોધ બેસાડું રહેલું જણાય છે. આ સ્થુલ ભૂમિકાપર કોઈનો સ્થુલ દેહ કાયમ રહ્યો નથી, માટે આપના સુરેખ દેહ સુરેખ ભૂમિકાપર આપની મૂળ સુરતને પિછાની તે સાથે એકરૂપ રહી કાર્ય કરતા રહ્યો તથા આપની કીર્તિ વિરોધ પ્રકારરૂપ નિવડે એવી અમારી પ્રભુ પ્રત્યે નમ્ર પ્રાર્થના છે.

માઠા ૧૬ ૮, સંવત ૧૯૭૧, તા. ૭મી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૧૫ વાર રવી.

ઉપર પ્રમાણેનું માનવત્ર વંચાવા બાદ રા. રા. મલ્હોત્રાલ અછતરાયજીએ સ્વર્ણવાસી ધીરજલાલ મધુરાદાસજી જેમણે આપણી જ્ઞાતિની આર્થિક કિયતિ સારા સુધારા ઉપર મુકી આપેલી તથા આ વાલીનું મકાન બંધાવી આપનાર બાળ કૃષ્ણાગૌરી જેણે ખરેખર કદ વેડી મદાત ભોગ આપ્યો છે તે બાળત તેમની ઉત્તમ પ્રશંસા કરી હતી. બાળ વિદ્યાર્થીઓ માટે કેલવણી ફંડની ખાસ જરૂર છે. હાજર રહેલા બાળકો એ ફંડનો લાભ લેવા ઉત્સાહી જણાય છે. એ ફંડમાં સર્વેએ પોતાનો લાભ સમજી યોગ્ય મદદ કરવી જોઈએ. બાદ રા. રા. દીપતરાય દક્ષમતરાયે સર્વ સમક્ષ જાહેર કર્યું કે આ વાલીનું મકાન બંધાવી આપનાર બાળ કૃષ્ણાગૌરી જેણે પોતાના ઐદિક મુખનો ભોગ રાખી અત્રેની જ્ઞાતિને આ

કન્યા વાંચન ઉત્તેજક પરિક્ષા.

ગં. સ્વ. સુચોચના બંદેન તથા રા. કેશવપ્રસાદે યોજાણી આ પરિક્ષા વિષે ત્રિમાસિકની નોંધમાં લખ્યુઆરી માસના અંકમાં ઇશારો હતો, એટલે તે વિષે વધુ વિવેચનની જરૂર નથી. આ પરિક્ષા લખ્યુઆરીની દસમી તારીખે થઈ હતી, તેમાં નીચેની બાબાઓ નીચેને અનુક્રમે પાસ થઈ હતી.

૧. નિર્મળા કાકોરલાલ	૨. અશુભતી નરસિંહલાલ
૩. પ્રાણગૌરી દ્વારકાદાસ	૪. સુમનગૌરી જ્યોત્સનાલ
૫. મુશીલા હરીપ્રસાદ	૬. નિર્મળગૌરી હરીપ્રસાદ
૭. સાંતાગૌરી ગણીલાલ	૮. કુમુદગૌરી ત્રીકમલાલ

આ સપ્તગી બાબાગાને ઇનામ આપવાનું ઇચ્છ્યું હતું. આ ઇનામ બંધેથી આપવા મઠે પરિક્ષા તરફ સદાનુમતી ધરાવતી નાતની સ્ત્રીઓનો એક મેલાવડો કરવામાં આવ્યો હતો. આ મેલાવડાનું પ્રમુખસ્થાન શ્રી. કમળા બહેન જુલાખીદાસને આપવામાં આવ્યું હતું. હેમણે સાપણ કરતાં જણાવ્યું હતું કે:-

“બાબાઓને કેસવણી આપવી ભેગબે અને તે કેસવણી એવી નેપથે “કે તે મોરી ઉમરે પણ કામ લાગે; પોતાની ને બચ્ચાની તંદુરસ્તી નાજવી “સકાય; તથા શુદ્ધ વ્યવસ્થા ઉત્તમ કરી સકાય તથા નીતિ અને ધર્મનું પણ “જ્ઞાન મળે તેમણે વધુ બાબાઓ આમ પરિક્ષાનો લાભ લેશે એમ આશા રાખી હતી.”

આ મેલાવડામાં ગં. સ્વ. સુચોચના બંદેને વાંચનના ફાયદા વિષે એક ઉત્તમ સાપણ આપ્યું હતું, તથા શ્રી રત્નમતી બંદેને બાબાઓને બોધ આપતાં પણ અનુમતિ પણ આપણે કર્યું હતું.

* આ સાપણ આ પત્રમાં બીજે સ્થળે આપ્યું છે.

સૌ. રૂઢમણી બહેનના લાપણનો સાર.

દેશકાળ બદલાતાં કેળવણીના કાયદા દરેકના મનમાં વસ્યા છે. અને તે કારણથી અગવડ વેળીને પણ મા બાપ છોકરીઓને શાળામાં મોકલે છે. પરંતુ કૃત્ત શાળાનું જ લક્ષ્યતર બસ નથી. સામાન્ય જ્ઞાન તથા શુદ્ધ શિક્ષણની જરૂર છે. બહેનો, તદ્દમારે ભાગ્યે આ જ્ઞાન મેળવવાનો વખત વધ્યો છે તો તેનો સદુપયોગ કરજો. હજરતી બહેનો માટે મુરખીઓનો કટાક્ષ છે કે તેઓ હજી ખજ હોય છે; તથા ધર કામનું જ્ઞાન તેમને જરૂર હોતું નથી; કૃત્ત એ તો ટાપડીપમાં રહે છે, અને ફેરનેબસ કપડાં પહેરી મોજ શોખ મારવાનું સમજે છે. તો તેવા અપવાદમાંથી તમે મુક્ત રહેશો અને કેળવણીને નિંદવા વખત લાવશો નહિ, એવી મદદારી તમને નમ્ર વિનંતિ છે વળી આજની છોકરીઓ નબળી છે એમ અપવાદ છે તો તેમાંથી જાણવા પ્રયત્ન કરશો. આદાર, વિદ્યાર અને વ્યાયામના નિયમો પાળજો. માઈકાંકલા, પીળા, ચંડરોગી રહેવા કરતાં મજબુત કદાવર જાંધાના બનવા ચત્ન કરજો. સામાન્ય વાંચનથી ધર્મોજ્જ્વલાળ થાય છે. નિશાળમાંથી ફારક થયા પછી પુસ્તકોને વિસ્તરશો નહિ તમારે સદ્ભાગ્યે આપણા યુવાન બધુઓ તમો જેમ વધારે કેળવાવ, અનેક પ્રકારનું જ્ઞાન મેળવી સારા અને નિરભિમાની બનો તેવા પ્રયાસ કરે છે અને તનમન અને ધનથી તમને દરેક રીતે મદદ કરે છે. તે ભાઈઓનો હું ઉપકાર માનુહું.

સદરહુ પરિક્ષાના ઉત્પાદકો તથા પરીક્ષકનું કામ કરનાર રા. ગુટલાલ હીરાલાલ તથા બીજી રીતે મદદ આપનાર ડૉ. દરીપ્રસાદ મજરાય પણ અભિનંદનને પાત્ર છે. આશા છે કે આવી પરિક્ષાઓ વારંવાર અને બીજે આમ પણ થશે."

સૌ. રૂઢમણી બહેનનું ભાવણુ યથા પછી સૌ. કમીલા કેશરીપ્રસાદે પ્રમુખનો ઉપકાર ગાન્યો હતો; ત્યાર બાદ મેલાવશે નિસર્જન થયો હતો.

ભરૂચ બ્રહ્મક્ષત્રિય કેળવણી કમિટીનો છઠ્ઠો વાર્ષિક. ધનામનો મેળાવડો.

ભરૂચ બ્રહ્મક્ષત્રિય કેળવણી કમિટીનો છઠ્ઠો વાર્ષિક ધનામનો મેળાવડો દેસાઇશ્રી હવેલીના કુશાદે હોલમાં તા. ૧લી જાન્યુઆરીએ સાંજના પાંચ કલાકે કરવામાં આવ્યો હતો. રા. ગણીલાલ કુશારામ દેસાઇએ દરખાસ્ત મુકતાં જણાવ્યું કે હાલનો જમાનો નવા અને જુના વિચારવાળાઓ વચ્ચે સંઘ્રામનો છે. એ સંઘ્રામ આપણી નાતમાં જ નહિ, આપણા દેશમાં જ નહિ પરંતુ સમગ્ર દુનિયામાં નવા અને જુના, જુવાનિયા અને વૃદ્ધો વચ્ચે ચાલુ છે એ સંઘ્રામ આચાર વિચારના બેદનો છે. તેનો બરખ બરાબર સમજીને જમાનો અને જમાનાતું વસણ સમજીને કામ લઇ રાકે એવા અનુભવી અને વૃદ્ધને આવા મેળાવડામાં પ્રમુખસ્થાન આપવામાં આવે તો ઠીક. વૃદ્ધ થયા પછી જુવાનોની સાથે મળીને તેમને સ્ત્રીયે રસતે દોરવી રાકે એવા વૃદ્ધ પૈકીના એક રા. લક્ષ્મીરામ મદિપતરામ છે, અને તેમને આજની સભાનું પ્રમુખસ્થાન લેવાની દરખાસ્ત મુકું છું. આ દરખાસ્તને રા. કદયાણુરાય પ્રાણશંકરભાઈ યેઝય શબ્દોમાં અનુમોદન આપ્યું હતું. પ્રમુખે બેઠક લેતાં તેમના વખતની કેળવણી અને હાલની કેળવણીની સરખામણી કરી બતાવી ઈમેલ કેળવણી તે વખતે નવી હતી એટલે થોડું થઈ શકે જુજરાતી નામું કામું સળી ઈમેલ સહી કરતાં શીખી ફરીએ નોકરીએ વળગી જતા. અગાઉ આઠ આના શી પછી લોકોને આપવી બારે થઇ ચકતી હતી, વગેરે કેળવણીની સુરક્ષાઓ વર્ણવી પછી નાતમાં વડોલોની ભરતીથી આવેલી લિજ્જા વિયતિ, કેળવણીનો, ભરૂચ રાહોનો અને નાતનો ઇતિહાસ છુટાછંવાયો આપી લંબાણુ ભાષણ પુરું કર્યું હતું. ત્યાર બાદ કેળવણી કમિટીના સેક્રેટરી રા. સ. અંબારાંકર ઉત્તમરાગ મલજીએ સન ૧૯૧૩-૧૪નો રિપોર્ટ નીચે મુજબ રજૂ કર્યો હતો.

“આ રીપોર્ટ બે વર્ષનો છે અને આજે રાજ્ય કર્તાનું નવું વર્ષ રાજ થાય છે તેથી તે ગઈ કાલ તા. ૩૧-૧૨-૧૪ સુધીનો લખાવેલો કાઢ્યો છે. આ રીપોર્ટ પાંચમા અને છઠ્ઠા વર્ષનો અનુક્રમે પાંચમો છે.

ઉ

૩૭૮૮-૮-૧ પાછલી સીલક અને ઇન્વેસ્ટમેન્ટ

૧૧૮૦-૭-૧ મુંબાઇ બેન્ક
૧૦૦૦-૦-૦ બરચ કો. ઓ. બેન્ક
૯૦૦-૦-૦ સ્પીરી બેન્કના શેર ૧૮
૫૦૦-૦-૦ સરકારી લોન
૧૦૦-૦-૦ ઇન્ડસ્ટ્રીયલ મીલનો શેર ૧
૧૦૮-૧-૦ સીલક

૩૭૮૮-૮-૧

૩૧૭-૨-૪ ઇન્વેસ્ટમેન્ટની ઉપજના રૂ. ૧૦૦૦)ની નવી લોન
લીધી તેના વંદાવ તથા ચલેલું બ્યાજ મળે એવામાં.
૩૧૬-૦-૦ બલિસો,
૧૨૧-૦-૦ ભુવાની જમીનનો ઇમફે.

૪૬૦૨-૧૦-૫

૧૧૧-૦-૦ સ્કોલરશીપ અને ઇનામોના ચુકવ્યા
૬૦-૦-૦ રા. બા. સુનીલાલ વેલીલાલની સ્કોલરશીપ
૬૦-૦-૦ દેરાઈ વિપ્લવસાદકલ્યાણશાયકની
૧૫-૦-૦ દેરાઈ બાઈલાલ મંજરાયના ઇનામના
૧૦-૦-૦ દેરાઈ મુકન્દરાય આત્મારામના ઇનામના
૬-૦-૦ ડાકટર મંજુલાલ બદવરાયના ઇનામના
૫-૦-૦ સીચનલાલ સુનીલાલના ઇનામના

૧૧૧-૦-૦

૧૬૫-૨-૬ રી તથા મદદના
૫૬-૪-૬ ઇનામનાં પુસ્તકો અને મેળાવડા ખર્ચ
૪૨૭૦-૩-૫ સીલક અને ઇન્વેસ્ટમેન્ટ

૧૫૦૦-૦-૦ સરકારી લોન
૯૦૦-૦-૦ સ્પીરી બેન્ક શેર ૧૮
૧૧૫૦-૦-૦ જુદી જુદી કો. કે સોસાયટીમાં શેરો
૧૦૦-૦-૦ ઇન્ડસ્ટ્રીયલ મીલનો શેર ૧
૬૨૦-૩-૫ શેરોના હાથપર

૪૨૭૦-૩-૫

૪૬૦૨-૧૦-૫

૩ દેસાઈ વિષ્ણુપ્રસાદ કલ્યાણરાયજીના સમારકની રકમ વખતસર ધી ધીજીઅન રૂપીશી બેંકમાંથી હપ્તાકી લેવામાં આવી હતી અને તે રકમ કમિટીના જનરલ બેલન્સમાં સમાયલી છે.

૪ સને ૧૯૧૩ ની રા. બા. યુનીસાલ વેળીલાલ અને દેસાઈ વિષ્ણુપ્રસાદ કલ્યાણરાયજીની રકોલરશીપ મેળવવા મીંચ મંજુલાલ સાકરલાલ દેસાઈ અને ૧૯૧૪ની મેળવવા મીંચ મોક્ષમદનલાલ નરબેરામ હકદાર છે તેમાં રા. બા. યુનીસાલ વેળીલાલ વાળી રકોલરશીપો બદલ રૂપીશી બેંક ફરયામાં જવાથી હાલ તુરત કાંઈ થઈ શકે તેમ નથી; તેા આ બાબદ ન્યાત મળશે ત્યારે સરદાર રા. બા. મોતીલાલ યુનીસાલ સાથે ઘટતો બંદોબસ્ત થવા માટે રજુ કરવામાં આવશે.

સતોષ ધવા જેવી દુષીકત એ છે કે આ બંને વિદ્યાર્થીઓએ બંને વર્ષમાં ભરત્ર દાર્દસ્કલની જેમસ ઝીવજીની રકોલરશીપ મેળવી છે.

૫ રા. બાઇલાલ મજરાય દેસાઈનું દીનામ મીંચ હાકોરલાલ અંબારાંકર મલજીને ધોરણ ૧નું તથા મીંચ કનૈયાલાલ મજનલાલ દીવાનજીને ધોરણ ૫નું અને મીંચ ધનવંતરાય બળવંતરાય દેસાઈને ધોરણ ૪નું મળે છે.

૬ રા. દેસાઈ વિણપ્રસાદના સ્વર્ગવાસ થયા પછી તેઓનાં માતૃશ્રી તરફથી બે રકોલરશીપો નાતના હાકરાઓને આપવાનું જહેર થયેલું અને તે બાબત મેં તાલુકદારી સહિબ જોડે પત્રવહેવાર ચાલેલો, પણ રા. દેસાઈ દરીપ્રસાદની સગીર વયને લીધે તેનો નિકાલ કાંઈ થયો નથી. હવે તેઓ લાયક હમરના થયા છે, માટે તેઓને તે ચાલુ કરવા વિનંતી કરું છું.

૭ પરિણાના પરિણામો નીચે યુજબ છે:—

સને ૧૯૧૩.

હાકરાં ઉચી કેળવણી.

				બેઠા	પાસ
બીજી એલએલ બી	૧	૧	
પહેલી	"	"	૧	૧	
બીએ	૧	૧	
ઇન્ટર આર્ટ્સ	૫	૧	
પ્રીવીઅસ	૫	૩	
મેટ્રીક	૮	૪	
સેકન્ડ ક્લાસ ઇજનેરી	૧	૧	
			—	—	
			૨૨	૧૨	

				બેકા	પાસ
ઉ. ધો. ૧	૧૧	૧
" ૫	૫	૩
" ૪	૧૦	૪
" ૩	૩	૧
" ૨	૫	૨
" ૧	૭	૧
				—	—
				૪૧	૧૨
શુ. ધો. ૪	૩	૩
" ૩	૪	૪
" ૨	૧૧	૬
" ૧	૧	૧
બાળ વર્ગ	૩	૩
				—	—
				૨૨	૧૭

૮૫

૪૧

કન્યા કેળવણી.

ઉ. ધો. ૬	૧	૧
શુ. ધો. ૪	૨	૨
" ૩	૪	૧
" ૨	૧	૦
" ૧	૨	૨
બાળ વર્ગ	૫	૪
				—	—
				૧૫	૧૦

એ બેકા ૧૦૦ પસાર ૫૧

સને ૧૯૧૪.

છોકરા ઉચી કેલવણી.

				બેકા	પાસ
એમ. એ.	૧	૧
બીજ એલએલ. બી.	૧	૧
• બી. એ.	૩	૨
ઇન્ટર આર્ટસ	૭	૩
પ્રીવીયસ	૫	૧
				—	—
				૩૧	૧૦

				બેઠા	પાસ
ટ્રોઈમ ગ્રેડ-૨	૧	૧
" " ૧	૧	૧
ઇ. ધો. -૬	૪	૩
" ૫	૮	૨
" ૪	૪	૧
" ૩	૩	૧
" ૨	૮	૨
" ૧	૩	૨
				—	—
				૩૧	૧૧

				બેઠા	પાસ
સનાતન ધર્મે	૨	૨
ઈજનેરી	૧	૧
શુ. બાણવર્ગ	૪	૨
" ધો ૧	૩	૩
" " ૨	૪	૨
" " ૩	૧૧	૭
" " ૪	૧	૧
				—	—
				૨૩	૧૫

કુલ

૮૭

૧૪૧

કન્યા કેળવણી.

				બેઠા	પાસ
શુ. બાણવર્ગ	૧૧	૧
" ધો. ૧	૬	૬
" " ૨	૨	૧
" " ૩	૨	૨
" " ૪	૨	૦
" " ૫	૨	૦
				—	—
				૨૫	૧૦

કુલ બેઠા ૧૧૦ પાસ ૪૬

૮ નાતની લાયઝેરી ખાતે બી. એ. કલાસની ઐત્તિક ઉત્તિહાસની ચોપડોઓ પુરી ખરીદ કરી લેવામાં આવી છે.

૯ ઉપદ્રમાં આ રીપોર્ટ ખતમ કરતાં કોલેજની, હાઈ સ્કુલની, વકીલાતની અને બીજી ન્હાની મોટી સંવલ્લી પરીક્ષાઓમાં ફોલોમંદ તિવડનારાઓને મુખારકબાદી આપતાં બનીપમાં તેની ફોલો હમ્ધુ' હુ'. બની ને ગ્રહસ્થો કેળવણીના આ કામમાં સીધી અને આડકત્રી મદદ આપે છે તેમનો ત્યા તમે હાજર થયેલાં સર્વે બાધઓનો આભાર માનું છું"—ત્યાર બાદ પ્રમુખ સાહેબે ફોલોમંદ નીવડેલા વિધાર્થિઓને ઇનામ બંદેશ્યાં હતાં. નાતના વયોષ્ટદ સેક્રેટરી શ. અંબારાકેર હરપ્રસાદે વિધાર્થિઓને યોગ્ય રાખેલાં ઉપદેશ આપતાં કહ્યું કે ઇનામો લમને તમારે બેસી રહેવાનું નથી. આપણી રીતસાત મુધારો વગેરે. શ. કૃષ્ણલાલ બળવંતરાય અને શ. સા. મલછએ પ્રસંગોપાત વિવેચન કર્યા હતાં, પ્રમુખનો ઉપકાર માનવાની દરખાસ્ત મુકતાં શ. મોતીલાલ સાકરલાલે ગઈ બે સાલોની પરિક્ષાના પરિણામો ઉપર માળાપોનું ધ્યાન બેગી એકલા શિક્ષકનો દોષ હઈ બેસી ન રહેવાની માળાપોને ભલામણ કરી હતી, અને શાં મહીલાલ અજીતરાયે તે દરખાસ્તના ટેકામાં બજાવ્યું કે હાલના જીવાનીયાઓમાં ઉદ્ધતાઈ કરતાં રપછ વકતાનો ખાસ શુલ્ક છે, ઉપર ઉપરની સહકાઈ, હેતુપ્રીત ખતાવી રામદેવ રાખવાનો શુલ્ક તેમનામાં નથી. બરોર દારૂ ખી, ત્રીકાળ સંધ્યા કરવાનો આડંબર રાખતા નથી, તેઓ ને કહે છે તે છુપાવતા નથી. વરવિક્રમ તરીકે પૈસા લેવા એ તો Demand અને Supply, "આપ અને લે"ના નિયમ પ્રમાણે ગ્હાસ મામા કેન્દ્રિ. બા. અંબાલાલ-ભાઈ કહેતા તે હું માનતો નહિ, પારંતુ હવે તે માનું છું. તમારી છાકરીઓને એવી કેળવણી આપો કે તેમને લાયક વર ન મળે તો તેઓ તેમના પગ ઉપર ઉભી રહી રાકે અને પોતાનો નિર્વાહ સ્વામ્યથી કરી રાકે વગેરે.

આદ પાન-ગુલાબ લઈ મેળાવડો વિસર્જન થયો હતો.

પ્રાસંગિક નોંધ.

દરેક જણને આગળ વધવાની આકાંક્ષા હોય તે સ્વાભાવિક છે તેમજ સાત્તકારક પણ છે. તેવી જ રીતે એક નાતને પણ આગળ આપણી પ્રગતિ. વધવાની ઇચ્છા હોવી જ લેઇયે, અને તદનુસાર તે પ્રયત્નો કરે. આપણુ ત્રિમાસિક તથા કેલવણી ફંડ વગેરે બધી પ્રવૃત્તિઓ નાત આગળ વધે તે ઉદ્દેશથી જ થાય છે, પરંતુ આ બધામાં એક વાત ખાસ યાદ રાખવાની છે કે આપણી આખી નાત તે હિંદની પ્રજાનું એક ન્હાનકડું અંગ જ છે, અને આપણે બધાનો મૂળ ઉદ્દેશ તો આખી પ્રજા આગળ વધે તે જ છે, અને દરેક નાતો અથવા એવી જ જાતના મંડળો, પોતપોતાની પ્રગતિનું કામ ઉપાદી લે તો કામની વહેંચણી યદ્ય જાય અને પરિણામે પ્રજા સમસ્તમાં પ્રગતિ થાય. માટે આ ઉદ્દેશ ભૂલી જવો લેઇયે નહિ.

કમનસિમે ધણીવાર આ મૂળ ઉદ્દેશ ભૂલી જવામાં આવે છે. આગળ વધવું એનો અર્થ એમ નથી કે આપણી પાડોશી નાતો થતી ભૂલ. કરતાં આગળ વધી જવું, પણ એનો અર્થ તો એમ છે કે આપણે હાલ છીએ તેના કરતાં આગળ વધવું, અને તે આપણે એકલાએ નહિ પણ પ્રજા સમસ્તે. ત્યાંસુધી કેાઇપણ પ્રજાનો એક વિભાગ-કોઇ નાત-અથવા તો સ્ત્રીઓ-પાછળ પડી ગયો હોય ત્યાંસુધી પ્રજા સમસ્તની પ્રગતિ યદ્ય શકે જ નહિ. જો એક સાંકળની નવાણુ આંકડીઓ મળજીત હોય અને ફક્ત એક જ નળણી હોય તોપણ આખી સાંકળ તુટી જાય છે, તે જ પ્રમાણે પ્રજાનું પણ સમજવું, અને આખી પ્રજાની પ્રગતિ થાય નહિ ત્યાંસુધી તેનું એક અંગ-એક નાત-તે સી રીતે આગળ વધી શકે? માટે જો આપણે ખરેખર આગળ વધવું હોય તો બીજી નાતોને ભૂલી જવો લેઇયે નહિ, અને આપણી નાતોના અંગેવાનોએ તથા કાર્ય વાહકોએ બીજી નાતો તથા જાતોની પ્રગતિ તરફ પણ ધ્યાન રાખવું લેઇયે. કેટલીએક નાતો ઉપર એકલચેટાપણાનો તથા અવહાલ અને અજાણનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે, તે તેમણે ફર કરવો લેઇયે કોઇ નાતમાં ફટા ધણા તાબા હોય છે, અને છેવટે તેમાંથી ઉત્તરણીયો ખાઇ જવામાં આવે છે અને પાડોશી નાતો પૈસાની તાણને જ લીધે અધમ અવસ્થામાં પડી રહે છે. તો આવી વખતે તેઓ તરફ વળી નાંખવાથી પ્રજા સમસ્તને લાભ થશે.

કેલવણીમાં ત્યાં કેટલાએક મુધારાઓમાં પણ કેટલીએક નાતો આગળ વધેલી હોય છે. તેઓ ગમે તેવી આગળ વધેલી હશે પણ એક વિનંતી. જ્યાં સુધી બીજી નાતો પણ તે પ્રમાણે આગળ નહિ વધે ત્યાં સુધી કાંઈ શુભ પરિણામ આવશે નહિ. માટે કેળવણી નાતોએ બીજી નાતોને આગળ વધવામાં ધણી જ મદદ કરવી જોઈએ. વળી બનતાં સુધી જ્ઞાતિ કલ્યાણ માટે જે કાંઈ સંસ્થાઓ કાઢવી તથા ફંડ ઉઘરાવવાં તે એનાં શખનાં જોઈએ કે જ્યારે એ નાતોને તેની જરૂર ઓછી યાય ત્યારે તે સામાન્ય પ્રજાના હિતમાં વાપરી શકાય. જ્યાં સુધી સામાન્ય પ્રજાની હિંસામાં કોઈ નાત આવી ના હોય ત્યાં સુધી જ તેને પ્રગતિની જુદી હિસાબની જરૂર છે, પરંતુ સામાન્ય હિંસામાં આવી જતાં તેની પ્રગતિની હિંસાઓ પણ સામાન્ય હિંસાઓ સાથે જોડી દેવી જોઈએ.

આપણી નાતનાં મુખ્ય આર સ્થળ છે:—અમદાવાદ, ભરૂચ, જુનાગઢ અને સુરત. આ દરેક ઠેકાણે અમારા જણના મુજબ જુદાં જુદાં કેલવણી ફેરો. કેલવણી ફંડ છે. આ દરેકના ઉદ્દેશ અને હેતુ એકસરખા છે, તથા દરેક ફંડ નાતભાઈઓના જ ઉપયોગ સાથે છે. તે તે બધાને જુદાં જુદાં ગામોમાં સંકોચાવી નાખવા કરતાં જો એકઠાં કરવામાં આવે તો તેથી ધણો વધારે લાભ થઈ શકે; કારણ કે આપણી માતમાં પ્રાથમિક કે હાઈસ્કૂલની કેલવણી મારેની ન્હાની મદદ ધણા જુજ માણસોને છે. પરંતુ હમ્ય કે ઔદ્યોગિક કેલવણી માટે સંગીત મદદ કરી શકાય તો ધણો લાભ યાય. આ માટે મોટા ફંડની જરૂર પડે અને જો બધા જ સ્થળોનું નાત સમસ્તનું એકત્ર ફંડ કરવામાં આવે તો તે મહોટું યાય. અલબત્ત તેની વ્યવસ્થામાં ગામેગામના પ્રતિનિધી હોવા જ જોઈએ. અને તેને લાભ આપવામાં કોઈ પણ ગામને ખાસ પસંદગી આપવી જોઈએ નહિ.

આવતા મે માસમાં સુરત ખાતે સાહિત્ય પરિષદ મળશે. આજના અંકમાં નાતનું અવલોકન કરતાં રા. ત્રિવિદ્યન જણાવે સાહિત્ય પરિષદ. છે કે જો કે સાહિત્ય પ્રવૃત્તિમાં આપણે પાછળ નથી, પણ નાતમાં કેળવણી છે, તેના પ્રમાણમાં આપણે ગુજરાતી સાહિત્યને સંગીત મદદ કરી નથી. અમને આરામ છે કે આપણા કેળવણીનાં યુવકો અને યુવતીઓ તથા સજ્જારીઓ આ તરફ લક્ષ આપશે અને આ અપવાદ દૂર કરાવશે. ગણાવવા બેસીએ તો કેટલાએક સ્વીકારાંયલા સાક્ષરો આપણે આપણી નાતમાં ગણાવી શકીએ. પરંતુ હાલમાં તો ફક્ત એકાદ બે

નામ બાદ કરતાં સામાન્ય ધ્યાન એવે તેવો કોઈ સાદાર આપણામાં નથી. આત્મ કારણ આપણી અશક્તિ નથી પણ બેદરકારી છે માટે આ નરકની પ્રવૃત્તિ વિશેષ થશે અને તેની શરૂઆત આવતી સાહિત્ય પરિવૃદ્ધીય થશે એમ આશા છે.

૨. ત્રિલોચને આ અવલોકન લખી મોકલ્યું છે તે માટે અમે તેમનો ઉપકાર માનીએ છીએ. આ પ્રમાણે વખતોવખત આપણાં ગત વર્ષનું સરવધયાં થાય તો આપણે કેટલે છીએ તે જાણી શકીએ, આ અવલોકન અવલોકનનો આધાર ત્રિમાસિકની ખબરો ઉપરથી લીધેલો છે તે ત્રિમાસિક આ રીતે કેટલું ઉપયોગી છે તે સૌ જોઈ શકશે. વળી આ ખબરો ઉપરથી આમ ઉપસંહાર થાય છે તો અમારે સર્વને વિનંતી કરવાની કે આ સઘળી ખબરો અમને વેળાસર મળે તેમ કરવું તથા જન્મ, મરણ, ઉત્તર અને રોગ વગેરે બાબતોની શરોસાદાર ખબર અમને મોકલી આપવા મહેરબાની કરવી.

આભાર સ્વીકાર.

નીચેનાં પુસ્તકો અભિપ્રાયાર્થે અમને મળ્યાં છે. જેની પહેાંચ ઉપકાર સાથે સ્વીકારીએ છીએ. સ્વળ સંકોચને લીધે સમાલોચના આવતા અંક ઉપર મુસતવી. બાળપોથી.—કર્તા રા. કાનજી કાલીદાસ ભેશી ... મુલ્ય ૦ -૨-૦
આયત્રી સ્વવચાજ.—કર્તા રા. મણીલાલ નંદવરાય ત્રિવેદી ... મુલ્ય ૦ -૨-૦
મુંદરી સદ્બોધ માળા.—(કન્યારાજાઓમાં ઇતિહાસ માટે મંજુર

થઈ છે.) સંપાદીકા સૌ. દયાગૌરી જીવલરામ પંડ્યા ... મુલ્ય ૧ -૦-૦
સુરોપની ભયંકર લકાઈ અને શિદ્ધીસ પ્રત્યે હિન્દની વફાદારી

(સચોત્ર) કર્તા રા. જીગલરામ મંગળરામ પંડ્યા ... મુલ્ય ૦-૧૨-૦
રાસમંદિર.—કર્તા રા. ગોકલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા ... મુલ્ય ૦-૮-૦

ત્રિમાસિકના બદલામાં મળતાં ચોપાનીયાંની પહેાંચ ઉપકાર સાથે સ્વીકારીએ છીએ.

કપોળ. કપોળમિત્ર, દશાલાહપત્રિકા, સારસ્વત પ્રકાશ, ઉનેવાળ અભ્યુદય, ખડાવતા મિત્ર, શ્રીમાળી અભ્યુદય, અનાવિલ દિત્તેન્દ્ર, પટેલ બંધુ, ઉદિત્ય દિત્તેન્દ્ર, સાર્ગવ ત્રિમાસિક, વાલ્મિક કાયસ્થ ત્રિમાસિક, સાહિત્ય, શુદ્ધિપ્રકાશ, સમાલોચક, કેળવણી, બાળશિક્ષક, સામ્યોદય, ગુણરાત્ર.

વર્તમાન તરંગ.

- હિંદુસ્તાનની વડી ધારા સભા (ઇમ્પીરીયલ કૌન્સિલ)ના મુખ્ય ઇલાકાના પ્રતિનિધી તરીકે ઓ. મી. ચીમનલાલ હરીલાલ સેતલવાડ બી. એ. એલએલ. બી. એડવોકેટને મુખ્યની ધારાસભામાંથી ચુંટી કાઢ્યા છે.
- યુરોપીય વિગ્રહને લઈને હિંદુસ્તાનમાં “ઇમ્પીરીયલ વૉર રીલીફ ફન્ડ” ઉઘાડવામાં આવ્યું છે, તે ફંડમાં નાણા ભરાવવાનું કામ શ્રી મંગલા-ગૌરી સેતલવાડ ધણી ઉત્સાહથી કરે છે, તેમના શુભ પ્રયાસથી મુખ્યની મીનેમેટાયાફ કંપનીઓએ અને નાટક કંપનીઓએ ધોતાના ખેલોની ઉપજ મળકુર ફંડમાં આપી છે.
- અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટીના મેમ્બર તરીકે રા. કૃષ્ણલાલ નરસીલાલ દેસાઈ એમ. એ. એલએલ. બી. ખાડીયા વૉર્ડમાંથી ચુંટી કાઢ્યા છે.
- મુખ્યમાં આ વર્ષે ઉજવવામાં આવેલા હોલિકા સંમેલનમાં રા. કેશવ-પ્રસાદ મણીલાલ ઠાકોર અને રા. જીવણુલાલ માધવલાલ ને આસીરદેવ સેક્રેટરીઓ અને રા. મણીભદ્ર નીલકંઠરાય છત્રપતી બી. એ. એલએલ. બી. ને વ્યવસ્થાપક કમિટીના સભાસદ નીમવામાં આવ્યા હતા. રા. બા. ચુનીલાલ હરીલાલ સેતલવાડે પરેલ વિભાગ ઉપર હુતાસની નિમિત્તે કરવામાં આવેલ મેળાવડાનું પ્રમુખસ્થાન સ્વીકાર્યું હતું; જે વેળાએ તેમજ માંડવી વિભાગ ઉપર મેળાવડામાં સમયોચિત બોધક ભાષણો આપ્યાં હતાં.
- અમદાવાદમાં હોળીના દિવસોમાં રાત્રી રાખાના વિદ્યાર્થીઓનો એક મેળાવડો કરવામાં આવ્યો હતો. તે પ્રસંગે રા. જીવણુલાલ વજરાય દેસાઈ બાર-એટ-લૉએ અને ડૉ. હરિપ્રસાદ વજરાય દેસાઈએ હોળીના તેજનોથી યતાં નુકરાન, સંસાર મુધારો, તથા કેળવણી સંબંધિ ભાષણ આપ્યાં હતાં.
- રા. ઈશ્વરલાલ હીરાલાલ દેસાઈ બી. એ. એલએલ. બી. ને અમદાવાદ જિલ્લાની કોર્ટમાં રા. ઈશ્વરલાલ નરસીલાલ દેસાઈ બી. એ. એલએલ. બી., રા. અંબાલાલ અલમૈલા બી. એ. એલએલ. બી.

- અને રા. સાકરલાલ મેલાલાઈ અલમોલા ખી. એ. એલએલ. ખી. ને ભરૂચ
જીલ્લાની કોર્ટમાં વકીલાત કરવાની સનદો આપવામાં આવી છે.
- રા. શ્રીચતરાય જાદવરાય વકીલ વડોદ્રા સેનીટરી એસોસીએશનના
મેમ્બર નીમાયા છે.
- રા. ઠાકોરલાલ સુનીલાલ ઠાકોર ખી. એ. ડૉ. ઓપરેટીવ ફ્રેટ
સોસાયટીના ઉત્તર વિભાગના એક્ટીવ ઓફીસર રૂ. ૧૦૦) ના પગારથી
નીમાયા છે
- રા. સાકરલાલ જશવંતરાય (વડોદ્રા)નો પગાર વધી રૂ. ૭૦ નો
થયો છે.
- ડૉ. વૈકુંઠલાલ મણીલાલ દેસાઈની અજમેર રેલ્વે હોસ્પિટલમાં
રૂ. ૭૦ ના પગારની નીમણૂક થઈ છે.
- રા. કાન્તિલાલ દોલતરાય ઠાકોર એમ. એ. રૂ. ૫૫ ના પગારથી
મુંબઈ સેક્રેટરીયેટના રેવન્યુ ડિપાર્ટમેન્ટમાં નીમાયા છે.
- રા. વિષ્ણુભસાદ રતનરામ ઠાકોર ખી. એ. ભરૂચ પીટીઠ ગર્લ
સ્કૂલમાં રૂ. ૫૦ ના પગારથી ભારતર નીમાયા છે.
- રા. મણીલાલ કન્યાજીરાય ઠાકોર ખી. એ અમદાવાદ મેરીન
ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં ભારતર તરીકે રૂ. ૪૫) ને દરમાયે નીમાયા છે.
- ભરૂચ ખેતીવાડી મંડળના આયોજ લાલુડાની મેનેજિંગ કમિટીમાં રા.
ઇન્દરલાલ મણીલાલ દેસાઈને મેમ્બર તરીકે નીમવામાં આવ્યા છે.
- રા. બાપુરાવ જીવજીલાલ દેસાઈ ઇન્ડિયામાં કેમીસ્ટ્રીની પરિક્ષા
પસાર કરી અત્રે આવ્યા છે.

પરિક્ષાનાં પરિણામો.

એમ. એ.

અર્થતિલાસ નરભેરામ ડાકેર
એચીકલચર (બીતીનાડી) બીજી વર્ષ
બળવંતરાય શ્રીપતરાય દેસાઈ
બીવીયસ.

કાન્તીલાસ અંબારાકર મલસ
હોદાલાલ બીડીલાલ (પુરોહીત)
ફાલુપ્રસાદ હોદાલાલ દેસાઈ
હરીપ્રસાદ બુલાબીદાસ દેસાઈ
મનહરલાલ સાકરલાલ દેસાઈ
અંદ્રલાલ પ્રાભુલાલ દેસાઈ

અમદાવાદ
વડોદરા
ભરૂચ
અમદાવાદ
"
"
ભરૂચ

વેકુંડલાલ ભોગીલાલ દેસાઈ
વેકુંડલાલ બુપતરાય દેસાઈ
એટીક.

અર્થતિલાસ રતનરામ ડાકેર
ઉદ્ધેપ્રસાદ સાકરલાલ ડાકેર
કાન્તિલાલ હોદાલાલ રોતસવાડ
રોહિની ફરટ મેડ.

બહેન ઉર્મિલા કેરાલાલ રોતસવાડ

આમોદ
સુરત
સુરત
અમદાવાદ
"
મુંબઈ

સાગન.

દેસાઈ હરીપ્રસાદ વિષ્ણુપ્રસાદ (ભરૂચ) જ. વ. રકનાં સાગન બહેન ઇન્દુમતિ માણેકલાલ સાકરલાલ (અમદાવાદ) ઉ. વ. ર. ર. સુરત
ડાકેર સત્યેન્દ્રલાલ અંબારાવ (") રપનાં " મનહરચોરી ચીરધરલાલ બાપાલાલ (") " ૧૭ ભરૂચ
દેસાઈ ત્રીકગલાલ કુરેણુરામ (આમોદ) " રકનાં " નિર્મળચોરી છબ્બુરામ મોકબલાઈ... " " ૧૫ "
દેસાઈ કુલસંકર મુદરલાલ (ન્યુનાગઢ) " રપનાં " ચીરમતી ચંદુલાલ વલ્લુભાઈ ... " " ૧૬ અમદાવાદ

જનોઈ.

ફાલુલાલ ભરૂચરામ હરિનાથ

હરમ વર્ષ ૮ આમોદ.

જન્મ.

—:-(૦):-

સૌ. ધનસદમી જીવજીવાલને	પુત્રી	અમદાવાદ.
સૌ. મંચળાગૌરી બુધનરાયને	"	"
સૌ. કપીલાગૌરી પ્રાણુલાલ કીરપારામને	"	"
સૌ. પાંખડી દરીપ્રસાદ મજરાયને	"	"
સૌ. મંચળાગૌરી ત્રીકમલાલને	પુત્ર	"
સૌ. જ્યાગૌરી હનનલાલ કાનુંવાને	"	"
સૌ. વિજયગૌરી પ્રાણુલાલ દરીલાલને	"	"
સૌ. પ્રાણુગૌરી કૃષ્ણલાલ નીલકંઠરાયને	"	"
સૌ. જયગૌરી સાકરલાલ પ્રાણુમુખરામને	"	આમોદ
સૌ. ચતુરસદમી ઠાકોરલાલ ચીનનલાલને	"	"
સૌ. નંદગૌરી ચામનલાલ બેગીલાલને	"	બારુચ
સૌ. બાનુમતી દીનકરરાય નરભેરામને	પુત્રી	"

મરણ.

—:૦:-

	ઉ. વ.	રોજ	સ્થળ.
પ્રીતમરાય મજરાયનો બાળક પુત્ર	૩ માસ		અમદાવાદ
સૌ. કાન્તા મુકુન્દરાય કેરાવલાલ	૨૨	એનીમીયા	"
સાકરલાલ પ્રાણુમુખરામનો બાળક પુત્ર	૨ દિવસ		આમોદ
મં. ૨૧. કમળાબહેન (૧૬ કલ્યાણુરાય પ્રાણુસાંકરરાયના પુત્રી)	૪૫	તાવ	"
સૌ. ચતુરસદમી બાપાલાલ દરીલાલ	૨૭	ન્યુમોનીયા	અંકલેશ્વર
મુદ્રીકા કાન્તિલાલ સાકરલાલ	૨૧	વરાધ	દીંદી
મં. ૨૧ વનુરાસી બહેન	૭૫	પડપણ	બારુચ
મં. ૨૧. દુર્ગાબહેન	૭૨	"	"
સૌ. ચંદ્રમણી બલરંતરાય કલ્યાણુરાય	૩૮	હીવર	"
સૌ. નર્મદા ધીરજીરામ રામચંદ્ર	૬૫	તાવ	વટોદ્રા

વખત અને પૈસાનો બચાવ.

જો તમને તમારા વખત અને પૈસાનો બચાવ કરવો હોય તો એક વખત અમારી દુકાનની મુલાકાત લો; અમારે ત્યાં ઘણાજ સારા હોઝીયરી માલ કીલ્લવત ભાવે મળશે; તે છતાં કોઈ પણ જાતની ગ્રહકોને છેતરાવાની મુદ્દલ ધારતી નથી; કેમકે અમારે ત્યાંથી લીધેલો માલ જો પસંદ નહિ પડે તો આઠ દિવસની અંદર અમે પાછો લઈ તેના પૈસા પાછા આપીએ છીએ, તેમજ બદલી પણ આપીએ છીએ; અમારે ત્યાં બધી જાતની હોઝીયરી જેવાંકે ગંજીફરાક, મોજાં, રૂમાલ, ખમીરો, કોલસ નેકટાઈઓ, ઘણીજ સરસ કવોલીટીની મળશે; તે સિવાય ખાસ વરસાદની સીઝનને માટે વૉટરમુફ કેટો તૈયાર મળશે અમેએ આજ સીઝનને માટે વિલાયતના જુના અને જાણીતા મેકરો પાસેથી તરેહવારે જાતના જેન્ટલ, લેડીઝ અને બોયઝ વૉટરમુફ કેટો, ક્લોકો દરેક રંગના અને દરેક મેકરના જેવાં કે કાળા બ્રાઉન, કેશમીર ફરના દરેક સાઇઝના ન્યુ સ્ટાઇલના મોટા જયામાં મંગાવેલા છે.

ખાસ વિનંતિ:—એક વખત અમારી દુકાનની મુલાકાત કરવાની

ભલામણ કરીએ છીએ.

હાજી અબુબકર તાહેરમહમદ.

જુલેઈફ-મુબઈ.

ઉત્તમ વાંચન
શિક્ષણ આદ્ય
બ્રહ્મસત્રિય ત્રિમાસિકના
ગ્રાહકોને ઉત્તમ તક.

નીચેનાં પુસ્તકો આ પત્રના ગ્રાહકોને ધણે જ કીમતી ભાવે મળશે.

કિંમત.

રૂ. આ. પા.

મુંગી ભાર્યા અને મોજી મિત્ર...	૨-૦-૦
રામપ્રતાપ વીર રસ કથા	૦-૮-૦
ચંદ્રસેન અને વેણી પદ્મિની	૦-૮-૦
સુંદરી સદ્ગોધમાળા	૧-૦-૦
યુરોપની ભયંકર લડાઈ	૦-૧૨-૦

લખો:—

શ્રી 'સરસ્વતી' પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ,

નાગદેવી સ્ટ્રીટ-માંડવી,

મુંબઈ.

મો. ગજજરની આયોનિક ફાર્મસીમાં

ખેતલી લેણેસાદાર, સોંધી, ઉત્તમ

દવાઓ.

અને ઘરમાં વાપરવા લાયક

ઘરની અંદર લેણેસાદાર દવાઓ હોય તો જરા જરામાં
ડાક્ટરનું ખર્ચ થતું નથી, અને તાબડોતોબ મેદદ મળે છે.

ફીવરડોઝાઃ—દરેક જાતના તાવ ઉપર અકસીર નાની બાટલી ૦-૪-૦,
મોટી બાટલી ૦-૧૨-૦.

લીવર સોલ્યુશનઃ—કબજામાં દૂર કરનાર. ૭ ઓસની મોટી બાટલીનો
કીમત ફક્ત ૧-૦-૦.

ટ્રાનીક સોલ્યુશનઃ—શક્તિ આવે છે તથા લોહી સુધરે છે. નાની બાટલી
૧-૨-૦, મોટી બાટલી ૨-૦-૦.

કુથ પાવડરઃ—મ્હોમાંનાં જંતુ નાશ પામે છે, સડતાં દાંત સુધરી જાય
છે. મોટી ગળી ૦-૬-૦, નાની ગળી ૦-૪-૦.

કફ પીલ્સઃ—ઉધરસ, સલેખમ તથા શરદી ઉપર અકસીર. શર થતો કાપ
અટકાવે છે. ૧૦૦ ગોળીના ૦-૪-૦.

ખીંછ પણ અનેક દવાઓ છે, વધુ જુલાસા માટે લખો—

ધી આયોનિક ફાર્મસી,

ગીરગામે-મુંબઈ.

અમદાવાદના એજન્ટઃ—
ચુનીલાલ મયાચંદ મહેતા,
તથા દરવાજા.

અહ્મદાબાદ ત્રિમાસિક.

उत्तिष्ठत जाग्रत प्राप्य वरान्निबोधत ॥

Awake! Arise! Stop! Until the Good is Revealed.

જાગો, ઉઠો, વિરમો ત્યાં સારું ન આશય ત્યાં મુદી —

ઉપનિષદ

વર્ષ ૮ મુ.] જુલાઈ ૧૯૧૫ [અંક ૩ મે.

વાર્ષિક લવાનમ પોષ્ટલ માર્ગે રૂ. ૧-૨-૦

પ્રમાણ — કેશવપ્રભાદ છોટાલાલ દેસાઈ, બી. એ., એન.એન. બી.
અવસ્થાપક — અહ્મદાબાદ ત્રિમાસિક મંજી ૩૯ સી પી રોડ નં ૮ મુ.અ.ઈ.

શ્રીયુક્ત દાશીરના કાવેર	૧	દુરિપ્રસાદ મજરાય દેસાઈ	૧૨૮
મજરાય રાહુરનો કલિદાસ અને બ્રહ્મકૃતિઓ	૨	રા. રા. બાઈલાલ મજરાય દેસાઈ	૧૩૫
મદાની પરિક્રમા	૩	રા. રા. પરિક્રમાવાસી	૧૩૫
સ્ફરણા	૪	રા. રા. શ્રીપતરાય હુમનવમય હામેર	૧૩૮
વિમળા (વાતા)	૫	રા. રા.	૧૪૫
અહ્મદાબાદ ત્રિમાસિક ઇલામી હરીફાઈ	૬		૧૪૨
ગાના બાળકોનો ખોરાક	૭	રા. રા. કેશવપ્રસાદ છોટાલાલ દેસાઈ	
		બી. એ. એલ.એલ. બી.	૧૪૩
લાખી છદ્મીની કૃત્તી	૮	રા. રા. ચીમનલાલ હરદેરામ હામેર	૧૪૬
અનસીબની કદાચી	૯	રા. રા. પાઈકે - રા. રા. D. H.	૧૪૭
બાળકોનું પ્રદર્શન (ચર્યાપત્ર)	૧૦	રા. રા. M. O.	૧૫૦
પ્રાસનિક નોખ — ખજૂર અનર વગેરે	૧૧		૧૫૦

મુ.બ.ઈ. — માર્ગ, ૩૩૨-૩૩૪ નામદી રોડ, શ્રી 'સરસ્વતી' પ્રેસમાં

સોફ મંગલલાલ અગ્રજવનદામે છ.પુ.

આશિર્વાદ.

“ખાળકના ન્દાના હૃદયને આશિર્વાદ આપો. એ ઘોળો આત્મા આપણી પૃથ્વી માટે સ્વર્ગમાંથી સુખન લઇને આવ્યો છે.

એને સર્વત્ર તેજ ંહાલું છે, એને પોતાની માનું મ્દોં ંહાલું છે.

એ માદીને ધિક્કારતાં શીખ્યો નથી; એ સોનાની પાછળ વશખાં મારતો નથી.

એને છાતી સરસો ચાંપો, અને આશિર્વાદ દો.

સેંકડો આડાઅવળા રસ્તાવાળી આ ભૂમિમાં એ આવ્યો છે,

લોકોની આટલી બધી હોડમાંથી તમને એણે ક્યાંથી પસંદ કર્યા, તમારેજ ખારણે એ કેમ આવ્યો, અને રસ્તો પૂછવા એણે તમારો હાથ કેમ ઝાલ્યો તે તો હું જાણતો નથી.

પણ તમારે માટે એના મનમાં કોઈ પણ નતની સંકા નથી. તમે એને ત્યાં લઈ જશો ત્યાં એ તમારી પાછળ પાછળ, હસતો હસતો ને વાતો કરતો કરતો આવશે.

એના વિશ્વાસને પાત્ર થશે, એને સીધે રસ્તે લઇ જશે, અને એને આશિર્વાદ દેશે.

એના માથાપર તમારો હાથ મૂકશે, અને તેને માટે ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરશે કે એની જીવનરૂપી હોડીની નીચેનાં મોલં કદાપી તોફાની થાય, તોપણ પ્રભુની કૃપાનો પ્રવન એ મોલંને રાખત કરી, હોડીનાં સડોમાં બાચ અને એને નિર્વિધને રાખિતને ખંદે લઈ જાય.

તમારા કામની ધમાલમાં એને ભૂલી ના જશો, તમારા અંતઃકરણમાં એને આવવા દેશે, અને એને આશિર્વાદ આપશે.”

અસક્ષાત્રિય ત્રિમાસિક.

૧૬૬ મુ.] ૧લી જુલાઈ ૧૯૧૫. [અંક ૩ જો.

શ્રીયુત્ કવિ રવિન્દ્રનાથ ટાગોરના

“બીજના અંદ્ર” માંનાં બે કાવ્યો.*

—:—

(ડૉ. હરિપ્રસાદ મજરાય દેસાઈ.)

(“આશિર્વાદ” અને “યાદગીરી” એ શ્રીયુત્ ટાગોરનું
બે બે પુસ્તક—“બીજનો અંદ્ર” એમાંથી પસંદ કરેલાં
૧૦૦ જેટલા ગદ્ય કાવ્યો છે. પહેલામાં માળાપત્ની છોકરાં મૃત્યેતી
ફંસીર જવાબદારી બાબત અસરકારક કહ્યું છે, અને બીજામાં
ઝાકરાંનાં માળાપ તરફ ફેરવેલા બાબત હંડો માર્મિક
રસ છે. આ વિષયો ઉપર ધણું લખાયું છે; નિબંધો, પુસ્તકો
થા ઉપદેશોદ્વારા જે જે કંઈ કહી શકાય તે બધું માત્ર આ બે
કાવ્યોમાં કાવ્યોદ્વારા કવિ પોતાની અદ્ભુત કલાને પ્રતાપે સ્પષ્ટ
કરી શકે છે, અને હૃદય વીધી નાખે છે. ગદ્ય લખાણો કરતાં
કાવ્યોમાં કેવી સ્વચ્છ અને આશ્ચર્યકારક શક્તિ રહેલી હોય છે
તેનું ઉત્તમ દર્શાવ આ બે કાવ્યો છે, એવો સ્વાસ્થ્ય નય મત છે.)

* આ મહાન કવિને નામદાર સહેનસોદના જન્મ દિવસે
સેરે નાઈટનો મહાબ આપવામાં આવ્યો છે, તેથી દરેક દિવંદ-
વાસીને આનંદ થશે.

આશિર્વાદ.

“ બાળકતા ન્હાના હૃદયને આશિર્વાદ આપો. એ ઘણો આત્મા આપણી પૃથ્વી માટે સ્વર્ગમાંથી સુખન લઇને આવ્યો છે. એને સૂર્યનું તેજ વ્હાલું છે, એને ચોતાની માનું મ્હોં વ્હાલું છે.

એ માટીને ધિક્કારતાં રાખ્યો નથી; એ સોનાની પાછળ વલખાં મારતો નથી.

એને છાતી સરસો ચાંપો, અને આશિર્વાદ દો.

સેંકડો આડાઅવળા રસ્તાવાળી આ ભૂમિમાં એ આવ્યો છે.

સ્રોતોની આટલી બધી જાડમાંથી તમને એણે ક્યાંથી પસંદ કર્યા, તમારેજ ખાસે એ કેમ આવ્યો, અને રસ્તો પૂછ્યા એણે તમારો હાથ કેમ ઝાલ્યો તે તો હું જાણતો નથી.

પણ તમારે માટે એના મનમાં કોઈ પણ નિતની સંકો નથી. તમે એને ત્યાં લઈ જશો ત્યાં એ તમારી પાછળ પાછળ, દસ્તો દસ્તો ને વાતો કરતો કરતો આવશે.

એના વિશ્વાસને પાત્ર થાશે, એને સીધે રસ્તે લઈ જાશે, અને એને આશિર્વાદ દેશે.

એના માયાપર તમારો હાથ મૂકજો, અને તેને માટે ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરજો કે એની ઇચ્છાથી દોડીની નીચેનાં મોભાં કદાપી લોકોની સાથ, તેજસ પ્રભુની કૃપાનો પવન એ મોભાંને શાન્ત કરી, દોડીનાં સડોમાં લશાય અને એને નિર્વિઘ્ને શાન્તિને ખંદરે લઈ જાય.

તમારા કામની ધમાલમાં એને બૂલી ના જશો, તમારા અતઃકરણમાં એને આવવા દેજો, અને એને આશિર્વાદ આપજો.”

યાદગીરી.

“ બેટા ! મ્હારે તને કંઈ આપવું છે; કારણકે સંસારના પ્રવાહમાં આને આપણે છૂટાં પડીએ છીએ.

અહીંથી આપણાં જીવન જીવી જીવી દિશાએ વહાં જશે, હું ક્યાં જઈશ ને હું ક્યાં જઈશ ! આપણે આવેા પ્રેમ પણ ભૂલઈ જશે !

પરંતુ આ બેટા આપીને હું તારું હૃદય મ્હારું કરી રાખવાની આશા રાખું એવો મૂર્ખ નથી.

હું હજી ન્હાનો છે, તારો રસ્તો લાંબો છે, અને જે પ્રેમ અમે તારી આગળ લાવીએ છીએ, તે તો હું એક ઘુંટડામાં પી નય છે, અને પછી તારા પાછે વળીને અમારી પાસેથી દોડી નય છે.

તને તારી રમતો મ્હાલી લાગે છે, તારા બાઇબધો મ્હાલા લાગે છે; હરો. તારી રમતોમાંથી અને બાઇબધો આડે અમારે માટે તને વિચાર સરખોએ ના આવે તો કંઈ નહીં.

અમે, ખરેખર ! તવરાં બેઠાં બેઠાં ધડપણમાં હું ન્હાનો હતો એ દહાડા યાદ કર્યા કરીશું, ને જે સદાને માટે અમારા હાથમાંથી ગયો તેને ધણા હેતુથી અમારા મનમાં રાખીશું.

નહી તો ઝડપજીવ ગીત ગાતી ગાતી, ભેજડો તોડીને અને રસ્તે નડતાં વિઘ્નો વટાવીને દોડી નય છે; પણ પર્વત ન્યાં હોય છે ત્યાં ને ત્યાંજ ઇસો રહે છે, જંધું સંભાર્યા કરે છે, અને એની પાછળ પાછળ પોતાના હૃદયનો પ્રેમ જહેવલાવે છે.”

“ભરૂચ શહેરનો ઇતિહાસ” અને બ્રહ્મક્ષત્રિયો.

(રા. ભાઈલાલ મલરાય દેસાઈ.)

ગયા જાન્યુવારી માસની આખરમાં કામ પ્રસંગે મુદ્દારે અંકલેશ્વર જીવું યયું હું ત્યાંથી પાછા વળતાં સગાં રમેદિઓને મળવાના નિમીત્તે ભરૂચ ઉતરવાનું થતાં કારણપરાત્ ત્યાં જો ત્રણ દિવસ રોકાણ થયું. નવરાસનો વખત પુરતક સાથે વાત કરવામાં આજવાના હૃદયથી આસપાસ નજર કરતાં “ભરૂચ શહેરનો ઇતિહાસ” “પ્રાચિન અને અર્વાચીન” નામનું પુસ્તક દ્વારા આગ્યું. તે વાંચવા ઉત્કંઠા, ધર્ષ, ચરમા સાથે ન હતાં પણ ન્દાના બાળકોને પણ ચરમા વગર ના આવે એવા જમાતામાં હું ઉછરેલો ન હોવાથી વર્ગ ચરમે કામ ચાલી ચકયું. એ પુસ્તકના કર્તા રા. રા. ગણુપતરામ દ્વિ'મતરામ દેસાઈ ભરૂચના વતની અને મુદ્દારા ક્લાસ માસ્તર હતા તેમની કૃતી જોઈ મને સ્વાભાવિકપણે ધણો પ્રેમ હત્યમ થયો. પિપય પણ એકંદરે રસ ઉપજાવે એવો અને ધણો ઉપયોગી. ભરૂચ શહેરની પાછલા વખતની જાહેરાતો, રીત રિવાજ અને શહેરસમગ્રી ઉત્કૃષ્ટતા ઉપર ધણુ સાઈ' અંગવાણું પાડનાર હોવાથી મન પરાવાયું અને ધણો આનંદ થયો આ પુસ્તકમાં જેવા, જાણવાનું અને મન કરવાનું ધણું છે તેથી તે વાંચવા આપણી જ્ઞાતિના સર્વ આબાલવૃદ્ધને હું ભલામણ કરું છું. અને એ પુસ્તકના પ્રકાશ ૨૦ મે “બ્રહ્મક્ષત્રિય તથા તેમના પુરાદિત” એ મવાળા નીચે કેટલીએક હકીકત છે તે આપણા ત્રિમાસિકના દફતરમાં નોંધવા જેવી લાગવાથી આ નીચે આપી છે.

રા. રા. ગણુપતરામજીએ લખે છે કે:—“એ ન્યાતમાં પહેલાં કન્યાની ધણી અછત હતી જન્મ વખતે ૫૮૭ ૩. ૭૫૦) તથા હુમડાં વગેરે રીતબાતના ૩ ૨૫૭ મળી ર. ૧૦૦૦) કન્યાના બાપને વરના બાપ તરફથી અપાતા હતા. હાલ કન્યાની છત ધણી હોવાથી ૫૮૭ ૩. ૭૫૦) આપણું દસે, ૭૫૦) આપે તે પોતાની મરછ માફાન. ધણી ખરી જન્મજો ઉલટા વરને પ્રામા નાજાં આપવા પડે. રકમ કેટલી તે કાંઈ મુકર નહી, પણ કન્યાના બાપના ગમ ઉપરાંત આપવા પડે. આ કારણથી જેને વેર કન્યા આવતરે તેના બોજ મધ્યા સમજે છે. કારણકે ત્રિજિ ઉપરાંત રકમ આપવી પડે તે કારણદાર બની નય એમાં શી નવાઈ? કાઠને પડે પાંચ સાત હાકરી દોય તે જો શીમંત

આં પુસ્તક દિવાન સાહેબ અરદેસર જમરોદછ દંરતુર સાહેબને વાંચવા મોકલેલું તેઓએ આં બાબત વાંચી નીચેના પેરેઆફ વધાર્યો છે તે લખી જણાવ્યો છે.

“ આ માહો રિવાજ, જે આ ન્યાતમાં પ્રવેશ થયો છે, તેના માહાં પરિણામ અવિષ્કારમાં ખમવા પડશે એમ છે. અને પારસી કોમની જે નબળી હાલત તે એજ માહા રિવાજને લીધે મદ પડેલી છે. તેનાં કડવાં ફળ પરિણામે શું નિષ્ફળ તે લખવા કરતાં વધારે સારી રીતે કહી શકાય છે. પારસી તેમજ ક્ષત્રિયની કોમ બહારથી દેખાવમાં સુધારામાં આગલ પડતી, ચંચળ ને સાહસિક કહેવાય છે, છતાં તેમના સંસાર વ્યવહારમાં જે સજો પેઠો છે તે સજેલા ભાગને જે મજબુત અને તિરેલુ હથિયારથી કાપી નાંખવામાં નહિ આવે તો એ સજો કોમના આખા શરીરે લાગી જશે તો પછી કોમના બચાવની આશા થોડી રહે છે. અને આવી સુધરેલી, બાહોરા અને વિદ્વાન જાતિમાં આવો શરમ, દુષણ અને નામોરીબરેલો રિવાજ પ્રવેશ થયો છે. તેથી ન્યાતની ચટ્ટી કે તેની નબળી આવડી જાય છે, તેમાંનું શું સમજવું ? એ બાબતમાં ન્યાતના આગેવાન પુરવો તથા સ્ત્રીઓએ પુખ્ત વિચાર કરવા જેવું છે.”

ઉપલા કથનમાં આ. રા. ગણપતરામભાઈ આ માહા રિવાજના કારણમાં કન્યાની છત ધણી હોવાનું જણાવે છે તે સાથે કદાચ આપણે સમજત યદ્યપ્ત નહિ તોપણ એ માહા રિવાજે જોરથી પગપેસારો કર્યો છે એટલું જ નહિ પણ ખુબ નેસમાં જમ્યો છે એ વાત વિવાદઅસ્ત નથી અને તે ક્ષત્રિય કોમના આબાસવૃદ્ધ કોઈથી અભાગી નથી એટલું જ નહિ, પણ એ માહા રિવાજને સૌ કોઈ ધિક્કારે છે એમાં પણ સંશય જેવું નથી. છતાં અભયજ જેવું તો એ છે કે એ રોગને દાખવાને બદલે હલકો વધારે ને વધારે પ્રમાણમાં તે ફાટતો જાય છે તે સૌ કોઈ કહી મરકરીની રીતે જોઈ રહે છે.

પાશ્ચાત્ય દેશના સાંસારિક રીત રિવાજો તે દેશને માટે મને તેટલા સારા હશે ના નહીં તે વાતને આપણે સાગત વલગતું નથી; પરંતુ આ દેશના પ્રચલિત રીત રિવાજો કે જે લાંબા કાળના અને રીઝ દ્રષ્ટીના બારિક અવલોકન પછી પાકા અનુભવ અંતે નિર્મોલ્ય થયેલા છે, તેમાં વગર સમજે ફેરફાર કરવો એ પડતીનું જ ચિહ્ન છે. એ માન્યતા અંધ પ્રજ્ઞાથી નહિ પરંતુ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી પણ સિદ્ધ થતી જાય છે.

નવિન સુશિક્ષિત વર્ગ જેમના કુમળા મગજપર પાશ્ચિમાત્મ તત્ત્વવેત્તાઓના એકદેશીય જડવાદના વિચારોએ પર કહેલું હોય છે તેઓની યુક્તિ પ્રયુક્તિપૂર્વકની રહીયોથી જેમને તેવા જ્ઞાનનો સંસર્ગ લાગ્યો નથી તેમને એકબીજાની સંસ્થાત્મક ચિંતે ડામાડોળ થવાનો સંભવ છે. પરંતુ આ દેશના અને પાશ્ચિમાત્મ વિદ્વાનો કે જેમને ઇર્ષ્યે કૃષ્ણથી પાશ્ચિમાત્મ તત્ત્વવેત્તાઓનું જ શિક્ષણ પ્રથમતઃ મહત્ત્વ ભાદ આ દેશના સાક્ષ અને તત્ત્વવેત્તાઓના વિચારોનું અને સાંસારિક રીત રિવાજોનું અવલોકન કર્યું છે તે ન્યારે મુખ્ય કહે આપણા આચાર વિચારોની તરફેણમાં પોકારી પોકારીને મત આપે છે એટલું જ નહિ પણ આપણને તેથી આડા જવાને માટે ઠપકા સાથે શિખામણ દેતા લેઈએ છીએ ત્યારે એવા સંસયને માર્ગ રહેતો નથી.

વિષયના મુદ્દાપર ૨૫૯૧લે આવતાં સ્ત્રી-પુરુષના લગ્નની બાબત (Supply and Demand) 'આપ અને લે' યાને ખર્ચ કહીએ તો 'ખર્ચ પ્રમાણે ભાવ'ના ધોરણપર અવલંબીને ઊઠારીઓની બાબતમાં વરવાળા તરફથી પૈસા આપવાનું થાય એ જે દેશના અને જે લોકોના તત્ત્વજ્ઞાનનું પરિણામ હોય તે દેશના અને તે લોકોના સમુદાયમાં લેવાઈને તેનો લાભ લેવામાં આવે તો બધે લાગણી મળાય; પરંતુ હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રનું સિદ્ધાંત જ સ્ત્રી-પુરુષનું લગ્ન-એ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષના સાધનનું કારણમૂલ ગણાય છે. ત્યાં લગ્નની બાબતમાં (Supply and Demand) 'ખર્ચ પ્રમાણે ભાવ'ના ધોરણે બાજરની બાજરી પ્રમાણે ઊઠારીઓના વેચાણ જેવું થાય એનાં જેવું શોચનિય ભાગ્યે જ બીજું હોઈ શકે.

ઉપરોક્ત દિવાનજી અરદેશર જમશેદજી દરેતર ભાથના વતની હોઈ કલેક્ટરના હેડ ક્વાર્ટર્સ અને આમોદના મામલતદાર દળા તે બખતથી આપણી જ્ઞાનિના સમુદાયથી સારી રીતે વાકેફનાર હોઈ આપણા તરફ સારી લાગણી ધરાવનાર વિદ્વાન અને વ્યોજક મુદરક છે, કે જેમણે જુનાગઢના દિવાનપદને પણ દિશાનું છે તેઓના દીર્ઘદીવાના ઉદ્યાર તરફ પુરતું લક્ષ આપવાની વિનંતી કરીને જ અને વિરમીશું.

મારી પરિક્રમા.

—++—++—++—

" From his native hills

" He wandered far: much did he see of men,

" Their manners, their enjoyments and pursuits,

" Their passions and their feelings chiefly those,

" Essential and eternal in the heart,

" Which 'mid the simpler forms of rural life,

" Exist more simple in their elements,

" And speak a plainer language."

The Excursion (Wordsworth.)

આપણા બાળકો સ્ત્રી પુરુષો સૌ દિવસ ઉઘે પરિક્રમાવાસી કે અપવ્રંશ સુજરાતીમાં કે રૂઢ ભાષામાં પરક્રમા-આવાસીના નામથી બહુીતા અને નામની માફક જ આચાર અને પોતાનાં જીવનના ઉદ્દેશમાં ધસાણ કે છલું થયેલા બાળક, વેળાથી જુલે છે. જ્ઞાનની તૃષ્ણાથી વૃંદાવર્ધના પરિક્રમાવાસીની માફક પ્રાચિત કાળમાં આપણા ધર્મર્થાઓ પ્રવાસે નીકળતાં. વૃંદાવર્ધનો આ વિષયનો પાત્ર અને પોતે સહેલગાદના રોખથી જનસમાજ, તેના સ્વભાવ અને આચાર વિચાર લેવા નીકળે છે. આપણી નાતના ધણા યુવાન સ્ત્રી પુરુષો કેવળ ચોખ્ખી સહેલ- માહે નીકળતાં નથી પણ સુતાસુત્ર નાનાં મોટાં પ્રસંગોએ સહેલગાદે ભય છે, એમાં લેવા બહુવાનું તેમને ધણું મળે છે; પણ તેમનો સંબંધ કરવાની કે તેમાંથી જરૂરી તારવણી પોતાના કે બીજાના લાભને માટે કરવાની આપણને હજી દેવ પડી નથી. આવા પ્રસંગોએ એ ઉપરાંત અનુભવનું મેદાન અને પ્રસંગો બહોળા અને વિશેષ થાય તેમ કરવાની છતાંસા હજી આપણામાં નહીં નથી. વૃંદાવર્ધના લેવા સરલ જીવનો આપણે લેવાના નથી, પરંતુ ઉત્તિદાસ, વાર્તાઓ અને સમાજશાસ્ત્રના દૃષ્ટિબિંદુઓ-નજરોથી આપણે જે લેઈએ, અનુભવોએ તે, તેમાં ખાસ કરી સંસાર કે સમાજ સુધારણાના મોટા મોટા સવાલો નહીં પરંતુ નાની ખાસિઅતો, વિગતો, રહેણી કરણીઓની વંસલોની ધણા જ સામાન્ય રૂપમાં મોંઘ, ચર્ચા, તારવણી અને સરખામણી થાય તો આપણને કંઈક ઉપયોગી સાદિત્ય તેષાર થાય. તેનાથી આપણી નાતસુધારણા ઉપર બારે અસર કરવા લેવા ઉત્સાહપૂર્ણ બીજાઅનુભવી જીવાનિયા આસાવાદિ ધવાની જરૂર નથી. આ ચર્ચા સામાન્ય રૂપમાં જ કરવાની જરૂર છે, કેમકે ચોક્કસ બતાવે. લઈ તેમ કરવાથી આપણી નાની નાતના નાના માણસોને તેમના બોટા ધમલાંની વિરહ

જાટકુલીથી ઉતારી પાડવાના પ્રસંગે અન્યથા યામ તો કંઈક સારા કામની વાદ-
વાદ કરવાથી નાતના પીર કે શિરોમણીને બાવ કોણમાં ઉપજવી નાતમાં જ
આગળ વધવાની સાંકડી ઇચ્છાને દેકો આપવાનું અયોગ્ય પગલું લેવાય.

* * * * *

આપણા જીવાનો ઉપર આરોધ છે કે તેઓ નાતમાં જ રહી, નાતના
સુધારાનાં પગલાં લેવાને બદલે નાતને તોડી નાખવાનાં પગલાં લે છે. નાતના
જીવાનોએ નાતનું ત્રિમાસિક કઠાડણું, નાતની પરિવર્તન ધરડાઓ-વડીલોને સાથે
સહ શરૂ કરી અને નાત સુધારણા વિષે કોના વિચારો ભણ્યા. નાતનું રીક્ટરીંગ
ફેંડ શરૂ કર્યું અને નાતના સ્થાનિક ફેંડો સ્થાપવા કે પગમર કરવામાં જીવાનોની
લોકતી સદાય છે. આ સૌ પગલાં જીવાનોએ ધરડાઓ સાથે મળીને નાતની
ચડતી માટે લીધાં, છતાં તેમના ઉપર આરોધ છે કે તેમણે નાત તોડી નાખ-
વાનાં પગલાં લીધાં છે, અને લે છે. નાતના ધરડાઓ અને વડીલો નાતની પંગતે
નહીં પણ ઉચીક મધ્ય માંસ સફાણુ કરતા હતા, અને હંજીએ કોણક કરતા
હશે. પરનાતની દસડી કે ડંચો ઉપસીઓ રાખતા અને હંજીએ તેમ કરનારા
હયાત છે. આવા ધરડા અને વડીલોએ નાતની આખર, અને હિંદુ નાતોનું
બ્રહ્મવ નળગ્યું અને નાતને તોડી નહીં પણ રહી છે. તે કેવળ વિચારોની
ચર્ચા અથવા તે પોતાને ખરું લાગે તે ખુલ્લેખુલ્લું કહી દેવાથી કે નીતિથી
દસડા રિવાજે કે ખીન જરૂરીયાત કર્મકાંડ કે લોકાચાર તરફ ફક્ત નાપસંદગી
જણાવવાથી જીવાનોએ નાતને તોડી નાખવાનાં સૌ પગલાં લીધાં તે સમજાવું
મુશ્કેલ છે.

* * * * *

દરેક સમાજમાં અને જમાનામાં નાના અને નજીવા જણાતા પણ નીતિની
નજરે ધણી અગત્યના સુધારાઓ જરૂરી ડોવાનું જીવાન વર્ગ જણાવે છે.
ધરડા અને વડીલોને નીતિની નજરે તે ખરા જણાય છે પણ પોતાની દેવાયલી
નજરને લીધે તેમને વ્યવહારમાં મુકતાં મનમાં આંચકો આવે છે; પરંતુ વ્યવ-
હારમાં મુકતાં જીવાન વર્ગને વિરોધી બળ નડતું નથી અને પછી થોડે વર્ષે
તે સૌ અસલી રિવાજે જેથી જ નજરે લેવાય છે આના દાખલા તરીકે
છાકરાઓના કાન વિધાવવાનો, કુળદેવીને બકરાનો બાગ આપવાનો, છાકરા-
ઓએ માથે ધારી રાખવાનો, છાકરીઓને છુંદણું છુંદાવવાનો, અધરણી કરી
મારીએ બેસાડવાનો, બારમા તેરમા જમવાનો, અચડબડો બાંધે ચડાવવા
કે કરી બાંધવાનાં કપડાં અને ચારે વજનના ધરેલાંથી પોતાની શ્રીમંતાઈ

અને ખ્યાનદાની ખતાવવા વિગેરે વિગેરે રિવાજો બંધ થયા કે યના જય છે અને તે ધણાજ પ્રાચિન જૂતકાળના વિષય તરીકે માદદાસ્તમાંથી જુસાતા જાય છે, ઇશ્વર જેમ જમાનાને અનુસરતા દશાવતારધારી છે તેમ સમાજ અને નાતો પણ અવતારધારી છે. જીવાનો પ્રસંગોપાત નાનના જીવની અયવા તો ધસાઈને કે જમાનાને ખીનઅનુસરતા આચારવિચારો અને રિવાજો ત્રાસદાયક લાગવાથી નાતને ઉરાડી મૂકવાના ઉદ્દેશો કઢાડે છે, તેથી કંઈ નાન હી વરો? નાનમાં જમાનાને અનુસરતા તત્વો દાખલ થતા જાય અને નવા જમાના જીવાનીયાઓ આપણા દેશના સંજોગોમાં અને અગવડોમાં નાતની સંસ્કારને ખડક જેવી પૈસિશીક, એલ્લાઈટિક અને દ્વિંદી મદાસાગરના મદા તોફાની મોજાઓ સામે ટકર ઝીલી ટકતી વસ્તુસ્થિતિના અભ્યાસથી જોનાં શીખે છે, એટલે તે પોતાને નાતનું સળજ અને હુપયોગી અંગ બતાવવાને મહેલે છે એમ બન્યું છે અને જ્યાં સુધી દ્વિંદુરતાનની નાતો રહેશે ત્યાં સુધી બનશે સંસારથી પરવારેલા કે થીમંતાઈ અને અજ્ઞાનને લીધે જીવાનોના પદ્ધતિસર અને સળજ વિચારોના પ્રવાહ અને વેગ સમજવાની તરફી નહીં લેનારા કે તેથી અલગ રહેવામાં માત્ર સમજનારા આપણા સમજી, વડીલ અને વૃદ્ધ સ્ત્રી-પુરુષો આપણા સંસારની નાની નાની ત્રાસદાયક કે નીતિ વિરુદ્ધ બાબતો ઉપર ધ્યાન આપી જીવાનો સાથે તે વિચારવામાં જોડાય તો તેમાં નાતનું બધું છે. જમાનાઓની જરૂરીયાતોને લઈને, યોડોની ઢાળતો અને માનસિક વધારાને લઈને ધાત્રા રિવાજો, રીતો, અને ધર્મો ધીરે ધીરે ચલ્યાયા છે, ધસાયા છે, જુસાયા અને જુલાયા છે, અને ફરી નવા થયા છે, એજ સંસારના વિશ્વકર્મના ચાક-ચક્રનો ધોરી રસ્તો છે, આજના ધરડાઓને લે જીવી આંખે નવા તમાસા લાગે છે, તેવાજ નવા તમાસાઓ દાલની પ્રજા જીવી થતાં જોશે આજે સૌ વિદ્યાર્થીઓની નજર વર્તમાનપત્રો, પુસ્તકો, છતિદાસ અને જૂઓજ ને સીમે આખી દુનિયા ઉપર પડે છે. રેલમાઝી અને આગબોટથી દુનિયામાં ફરે છે કે ફરશે, અયવા તો ફરેલાના સદવાસમાં આવી મનુષ્યના જીવનના મુખના તત્વો શાંતળી, લેઈ, વાંચી અને વિચારી ખીજઓને લે બાળતો મુખ ચાપે છે, તે પોતાના મુખના કારણે ફર નહીં કરે એમ માનવાને કારણે શોધવાનું તેમને મુશ્કેલ લગાયો. દુનિયાના નકસા ઉપર જોતો જીવાન, સંસ્કૃત, ફારસી અને અંગ્રેજી જીવનના ચિત્રો લેઈ ધ્યાનપૂર્વક વિચારવા અને સરખાવવા મહેલે છે તો તે આખા વર્ગમાં જ બાંધવા, સંભાળવા અને વધારવાના વિચારો આવવાને બદલે સળજા તોફા પાડવા કે નાસ કરવાના વિચારો જ આવના

દશે ? યા તો સૌ કરી, પરચારી દુઃખી થઈ, જેમ પાપની સાંતિ નવા કે
વ્રતોની નહોં સામી રાકનાસએ. તેમ કયાંના કેવળ આડંબરથીજ ખીભને
ચોનાના જેવી નિરાસામાં મૂકવાને લલચાવી તેમાં પોતાની સફળતાનો સંતોષ
માનનાસએનો પોતાને ફાલનારી સંસારની ભજો, અને દુઃખોથી છટકતા
નુવાનો સામેનો તેમનો ગર્વમયો કેવળ બળાયો જ છે ?

* * * * *

નવા અને નુના પચ્ચે સૌ દેસ અને જમાનાઓમાં ચાલતા, વિષદ-
વિરોધ વિષે આટલું દાલ બસ છે. આજ ધોસળોથી, નહીં અને નવી નગરે,
નવી અને નુની આર્યસંસ્કૃતિ અને સમાજતાવની “ સર્વસાષ્ટ ” (પરીક્ષા,
કસોટીના નિયમો અને સિદ્ધાંતો) થી આપણી નાતના જીવનની નાની નાની
નજીવી બાબતોની ચર્ચા અને સંમેદ દરે પછી કરીશું. એક કવિ કહે છે કે
Trifles make the sum of human happiness નજીવી બાબતોથીજ
માનુષી બાબતોનો એકંદર સંમેદ થાય છે, અને એજ નાની, નજીવી બાબતોથી
સૌના જીવનના મોટા મોટા વ્યવહાર, આચાર અને રિવાજો ચલાય છે,
અને જંદગીમાં વખાણને પાછા તાખા નેવા જાગી ભથ છે.

મેલો ઘેલો પરિક્રમાવાસી.

—:—

સ્ફુરણા.*

(વિદ્યાસધાત.)

++//+++

(શ. શ્રીપતરાય હકુમતરાય ઠાકોર.)

દે માતા ! વિશ્વાસ વિષે ઉપર બતાવ્યું કે સરીરના વિષે પ્રાણ રહે છે,
ત્યાં મૂંઘી સર્વ ઉદ્દિઓમાં સન્નિ હોય છે અને જે-જેમનાં કાર્ય નિયમિત કરે
છે; પ્રાણ છુટો પડેથી સર્વ ઉદ્દિઓ બગદિન થઈ નિર્જીવ બને છે. વિશ્વાસ
એ સૃષ્ટિ વિષે પ્રાણુથી બગ છે-એમને પીએ છે.

હે માતા ! દરે આખો સખ્દ વિશ્વાસધાત એટલે શું, તે કરવાનું
સામાન્ય કારણ શું, તેના ઉપર કેટલું ફર્ક રહી તે કેવી રીતે વપરાય છે,
આપણી બુદ્ધિને કેવી રીતે જમિન કરે છે તથા તેનાં કેવાં માઠાં પરિણામો
આવે છે, એ વિષે વિચાર કરીએ.

આખા વિશ્વની આશ એવી છે કે દરેક વ્યક્તિ પોતાને સોંપાયલા વિશ્વાસ પ્રમાણે પોતાનો ધર્મ બજાવી ઉત્તતિના માર્ગમાં સદાય કરે. દરેક વ્યક્તિની આશ એવી છે કે આ સંસારસુખ તથા શાંતિમાં ચાલે. આ ચાલતી આશરૂપી પ્રવાહમાં આડ નાંખવો, અટકાવ કરવો અગર ઘા કરવો તેનું નામ (વિશ્વ+આશ+ઘાત) વિશ્વાસઘાત કહેવાય છે.

હાલમાં ઇંદ્રિના વિષયસુખ તરફની રુચિ વધુ વધુ પ્રસરતી જાય છે. કોઇને કોઇ ઇંદ્રિના વિષયનો શોખ, તે કોઇને બીજી ઇંદ્રિના વિષયનો શોખ હોય છે. ન્હાતું બાળક અજ્ઞાન અવસ્થામાં સારું ખાવાનું શું તથા સારું પહેરવાનું શું તે અમલ્યું નથી. જે ખવડાવે તથા જે પહેરાવે, અગર જેવા સ્થાન ઉપર સુવાડે ત્યાં સુધી રહે છે. માળાપ પોતાના બાળકને હાડમાં સારા ખાવાના-પીવાના, તથા પહેરવા વિગેરેનાં સાધનો આપે છે. બાળક સમજણું થતાં તે વસ્તુઓ તરફની તેની ઇંદ્રિઓ વિરોધ જાગૃત થતી જાય છે, પછી તેને સુખ આપવા માળાપની પાસે માગણી થાય છે. માળાપની શક્તિ જો હોય છે તો તે વસ્તુઓ પુરી પાડી શકે છે. જેઓનાથી પહેાચી વળાતું નથી તેમના ઘરમાં ઉપર પ્રમાણે દેવાયલા બાળકો જુદા કરે છે, પોતપોતાને પરિતાપ ઉત્પન્ન કરે છે, તથા કલેરામાં ઉતારે છે. ઇંદ્રિઓ ન્હાના બાળકરૂપ છે. આપણી આંખને સીનેમેટોગ્રાફ નાટક જેવા જેવો જેવા, બીજી સારી સારી વસ્તુઓ ભેધ તે ખરીદ કરવા ઇચ્છા થાય છે; આપણા નાકને સુગંધીદાર વસ્તુઓના સમાગમમાં રહેવાની ઇચ્છા થાય છે; કાનને નાટકના ગાયનેા સાંભળવા તથા તે સાથે વાજાંત્રો ખરીદ કરવા તથા ગાયનેા ગાતા શીખવા ઇચ્છા થાય છે; આપણી જીભને સારા સારા મિષ્ટ અગર સ્વાદિષ્ટ પદાર્થો ખાવા પીવા ઇચ્છા થાય છે; આપણા શરીરને સાજુ તથા અત્તર વિગેરે પદાર્થો ઝીળી સાફ રાખવા, જીલ્લા તથા સુંવાળા વસ્ત્રો પહેરવા ઇચ્છા થાય છે. એ પ્રમાણે દરેક ઇંદ્રિ પોતાના વિષય ભોગવવા ઇચ્છા કરે છે અને તે ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાને સાધનો ખરીદ કરે છે. તે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવા આપણી કમાણી છે કે કેમ ? વસ્તુઓ એક પ્રસંગે ખરીદ કર્યા પછી જો ઇચ્છા પૂર્ણ થાય છે કે તેમાં રુદ્ધિ થાય છે; એ ઇચ્છા બીજી વસ્તુ સાથે અગર બીજા માર્ગથી ઓછા ખર્ચે તથા પ્રચારો પૂર્ણ થઈ શકે છે કે કેમ ? ઉપર જણાવેલી વસ્તુઓથી જો ઇંદ્રિઓને સુખ મળે છે તો શું જેઓએ એ વસ્તુઓનો ઉપભોગ ક્યો નથી તેઓ શું દુઃખી અવસ્થા ભોગવે છે ? શું તેઓનો બહેવાર ચાલતો

નથી? શું તેઓને જોવામાંથી બાતલ કરવામાં આવે છે? શું તેઓની સાખ હલકી પડે છે? શું તેઓ પોતાની સ્થિતિ તથા તંદુરસ્તી સાચવી શકતા નથી? તેનો ઉપયોગ કરનારા જ સુખી તથા રૂઝપુટ હોય છે? હે માતા! એ અનુભવ કોઈતા આપેલા યોધથી મળતો નથી, પણ દુનિયામાં પડતા ધક્કાથી અને કેટલાકને પોતાના માતૃપિતાની તથા વડીલોની તેમ સારા પ્રયોગની રહેણી જોવાની ખંતથી મળે છે.

હાલમાં મુંડી ચાને બંડોળ વિના વેપારમાં સાધનો કમી થતાં જાય છે. બજારમાં મળતી વસ્તુઓના બાવ દિન પ્રતિદિન ચડતા જાય છે. ઉછરતી પ્રજામાં એકેક શોખના અર્થ વધતા જાય છે. આવકનાં સાધનો કમી અને અર્થનું ખાસું વધારે. સરળ રસ્તે મળતી આવકથી સંતોષ રહેતો નથી. અર્થ પુરા પડી શકતા નથી. અર્થ ક્યાંથી પુરો કરવો તેની યોજના રાત દિવસ હુલ્લના વિષે ચાલી રહે છે. સરળ અર્થ હોય તો તેટલું સાધન ઉદ્યોગ કરતાં મળી આવ્યા શિવાય રહે નહીં. અવિચારી અર્થ કરવાને તેવાંજ પગલાં ભરવા તેમનાં મન દોરવાય છે. તેમના અવિચારી કૃત્યથી વિશ્વાસપાત ચાય છે કે કેમ તે ઉપર તેમનું સક્ષ રહેતું નથી. પૈસો પેદા કરવાનું સાધન નીચું હોય આખર તથા રહેણીને કલંક લગાડતું હોય, તથા મનિષ્યમાં દુઃખકર્તા હોય તોપણ પૈસો પેદા કરવો એજ વાત પ્રધાનપણે હોય છે.

હે માતા! હું મુંબઈ સહેરમાં ફરવા નીકળ્યો. રસ્તે ચાલતાં ધણાજ પ્રકારની દુકાનો તથા તે ઉપર પાટીયાં મારેલાં જોયાં. નવી નવી દુકાનો તૈયાર થતી જોઈ, વિચાર આવ્યો કે સહેરમાં લોકો ઉદ્યોગમાં ધણા શુંચાયલા જણાય છે તેથી લોકોની સ્થિતિ સારી હોવી જોઈએ. આગળ ચાલતાં મને એક મિત્ર મળ્યો, તેને મેં આ સહેરની વાત કરી કહ્યું કે આવા સહેરમાં જો રહેવાનું ચાય તો મને પણ સારો ઉદ્યોગ પ્રાપ્ત થાય. મિત્રે કહ્યું કે બાક, તું હજી અભણ જણાય છે. દુકાનોના ઠાક જોઈ મોહ પામીશ નહીં. કહેવત છે કે 'ઢમ ઢોલ માંહી પોલ' તે પ્રમાણે ભંડોળ વિનાનો વેપાર ચાલે છે. સહેરમાં એવી કોઈકજ દુકાન હતી કે જે એક અમુક રોકના સ્વતંત્ર પૈસાથી ખોલવામાં આવી હોય. દુકાનદારોમાં ધણા ખરા તો કરને નાણાં લાવી દુકાન ચલાવે છે. દુકાનના બાકા આપવા, કરજના જોખ હલકા કરવા તથા પોતાના ઠાકમાકડાળા અર્થ નિભાવવા જોટલા પૈસા પેદા કરવા લોકો ધણાજ પ્રવૃત્ત હોય છે. કેટલાક દુકાનદારો 'એકજ ભાવ-એજોળો માલ' વિગેરે લખીને પાટીમાં રહેાડાવે છે. લોકો તેમના વિશ્વાસે દોરવાય છે. દુકાનદારો જાણે

સારો બધું આગ્યો તેમ સમજી પોતાની જેટલી હાથચાલાકી-વાક્યાતુરી વપરાય તેટલી વાપરી લોકોને પાચમાં નાંખે છે. હે મિત્ર ! દુકાનદારો કેવી ચાતુરી વાપરે છે, તેનો અનુભવ તને ચમલો જણાતો નથી. ચાલ મહારી સાથે, લોકો ઉદ્યોગ કરવા છતાં આખાદ થતા નથી તેનું મૂળ કારણ શું છે તે તને બતાવું. તે ઉપરથી મેં મહારા મિત્ર સાથે ફરતાં ફરતાં જોયું તો કાઠીઆ તથા તોળાટ વર્જના લોકો પોતાના ત્રાજવાં તથા તોલમાં આંધું તોલ આપતા, કંદોઈ, કણ્ઠીઆ, મેદા, કાઠી તથા વીરીવાળા લોકો દલકા પદાર્થ વાપરતા. કાપડના વેપારી નમુનામાં માલ બતાવી જુદો માલ આપતા. સોની લોકો ગાળવાની વસ્તુમાં ભેજ કરતા, અગર મુનામાંથી કચ્ચર કઢાડી લેતા. આડતીઆઓ આડતનો લાભ પોતાના રોકને નહીં આપતાં પોતેજ ઉપયોગ કરતા. મહારાજો, આચાર્યો, શુર્યો શિષ્ય વર્જને એકઠા કરી મેંદા-ગકરાના પાકાની માફક વાટો કરી શિષ્યોને તેટલા વાડામાં ઘેરી રાખી, તેઓના દ્રવ્યથી પોતાના ઠાકમાઠના ખર્ચ ચલાવતા. નોકર વર્ગ પોતાના રોક તરફથી મળતા પમાર ઉપરાંત દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરતા જણાયા. સધળો ઠાક માત્ર પ્રપંચનોજ જણાયો. લોકો ખીન્નને વિશ્વાસ આપી ઠગતા ગયા તેમ પોતે પણ પોતાના ઉદ્યોગમાં ઠગાતા ગયા, તેમ ઉદ્યોગને દલકો પાડતા, આપણી સાખને કલંક લગાડતા તથા દેરાની આબાદીમાં આડે આવતા થયા.

આપણો દેશ આખાદ થતો નથી તેનું મુખ્ય કારણ વિશ્વાસઘાત છે. આપણે આપણાંજ મુળ કાપીએ છીએ. નપાન દેશમાં દોડસો બસો વર્ધનાં દેવદારનાં જાડ છે તે જાડ તેની ઉમરના પ્રમાણમાં વિસ્તારમાં નથી. કદમાં તથા ઉંચાણમાં ઘણાજ કમી છે. તે જાડનાં મૂળને પૃથ્વીમાં ઉંડાં પેસવા દેતા નથી પણ નીચેથી કાપતાજ રહે છે. તે પ્રમાણે આપણે પણ આપણા ઉદ્યોગનાં મૂળ (જેને વિશ્વાસ-પ્રમાણિકપણું-સત્યતા કહીએ) તેનેજ કાપતા રહીએ છીએ.

આ પ્રમાણે ચાલતી આપણી રહેણીનું બંધારણ યતાં તે પ્રમાણની ટેવ-સ્વભાવ બંધાય છે. આપણી રહેણી ખરાબ માર્ગ ઉપર બધું છે તેનું લક્ષ રહેતું નથી. આપણે કરીએ છીએ તે બ્યાજબી છે, તે પ્રમાણે અંધ વિશ્વાસે દોરવાઈ અનીતિના માર્ગ તરફ ચડતા જઈએ છીએ.

મનુષ્ય ઉપર પ્રમાણે પોતાના ન્હાના ન્હાના યતાં કાર્ય નીતિના છે કે અનીતિના છે, પ્રમાણિક છે કે વિશ્વાસઘાતક છે તે વિશે વિચાર કરતો નથી; પણ પોતે બ્યાજબી સમજે છે અને અંધ વિશ્વાસે દોરવાઈ કાર્ય કરતો રહે છે.

- મ. કેટલાક મનુષ્યો પોતાના ઉદ્દેશમાં સારા પૈસો મળી આવશે તેવી ધારણા કરી સારાં કપડાં લતાં પહેરે છે, સારા ખાવા પીવાના રાખે છે. સારા ઠાઠમાઠમાં રહે છે અને એ પ્રમાણે રહેવાથી આપણી પ્રતિષ્ઠા વધશે એમ માને છે.
- ન. કેટલાક મનુષ્યો પોતાની વાંચ્યાતુરી વાપરી સામા માણસને ભોળવી નાંખવાથી આપણી દુશીઆરી જણાય છે તથા બીલથી અલગ રહેવાથી આપણે મરતબો સચવાય છે એમ સમજે છે.
- ક. કેટલાક મનુષ્યો બીલ સામે ખોટા વામદા અગર બરોસા આપવાથી બીલનાં ઘરમાં કુસંધ તથા કલેશ દાખલ કરાવવાથી, તેમ સામા માણસને દલકો પાડવાથી આપણા કારજ સરે છે એવું માને છે.
- દ. કેટલાક મનુષ્યો આશ્ત તથા દુઃખના પ્રસંગે બાધા રાખવાથી ધુતારા-કોના પ્રપંચને વચ મદ દ્રવ્યનો વ્યય કરવાથી આપણા દુઃખ નિવારણ યાય છે એમ સમજે છે.
- ર. કેટલાકને પોતાનો જ વિશ્વાસ નહીં હોવાથી વાતચિતમાં પોતાના કોઈ દેવતાના, ગાયના કે બ્રાહ્મણના સેવન ખાવાથી પોતાના વચન ખરા મનાય છે એવા વિશ્વાસે દોરવાય છે.
- રૂ. કેટલાક મનુષ્યો સામા માણસને પ્રથમથીજ રાત્રી રૂપે સમજે છે. તેમના તરફથી આવી પડતાં કષ્ટ તથા દુઃખ અનુભવરૂપ નહીં માનતાં દુઃખ તથા કષ્ટરૂપ ધારી કુતર્કો કરે છે.
- જી. [લાંબા કાળથી ચાલી આવતા રિવાજ ને હાલના પ્રસંગને વિપરિત કરતા છે છતાં પણ તેમાં ફેરફાર કરવાથી આપણી પ્રતિષ્ઠાને હાનિ પહોંચશે એવા ભયથી તે કાર્યમાં આગેવાની કરતા નથી.
- ચ. કેટલાક લોભીઆ-લાલચુ વારસાના અગર અન્ય માર્ગથી મળવાના ધનની ઉમેદમાં તે ધણી કચારે મરે અગર ફસાય તેની શદ્દ ભેતાં અંધ વિશ્વાસે દોરવાઈ નિરોધોળી અવસ્થામાં દિન ગુજરે છે.
- ક્રિયામાણુ તથા સંચીત કર્મ ઘટ્ટ મયે પ્રારબ્ધનું બંધારણ યાય છે તેમ ઉપર જતાવેલા કર્મો વિશ્વાસપાતવું બંધારણ ઘટ્ટ કરે છે. 'વાંવે તેડું લણું' 'બીજ તેવાં ફલ' 'કરે તેડું પામે' એ નિયમાનુસાર મનુષ્યો પોતાના કર્મો-નુસાર સુખ દુઃખ ભે મેવે છે.
- હે માતા ! શિયાળાની કકડતી ટાઢમાં ઉઠ્યા પાણીના ગુલા પાસે બેસવાથી અથવા ગરમ કપડાં પહેરવા ઓઢવાથી ટાઢ દુર રહે છે તે પ્રમાણે વિશ્વબળના સંગમાં રહેવાથી દુષ્ટ કર્મો દૂર રહે છે એ વાત મને દ્રઢ થવાથી

વિશ્વજનના સંગમાં નિરંતર રહેવાય તથા મ્હારો વ્યવહાર આનંદમાં પસાર થાય તેમ વિચારી દરરોજ સવારમાં ઉઠતાં અગર સ્નાન કર્યા પછી નીચેના સંકલ્પ કરતો.

હે સર્વ વિદારક પરમેશ્વર! આપ મને દ્રઢ કરો, સર્વ પ્રાણીમાત્રને મિત્ર, દ્રષ્ટિથી જોડ, મિત્રની દ્રષ્ટિથી અમે જોઈએ અને પરસ્પર દ્રોહ રદિત વર્તીએ.”

એ પ્રમાણે સંકલ્પ લીધા પછી મ્હારા નિત્યના વ્યવહારિક કાર્યની સરખાત કરતો. આસુરી શક્તિ પોતાનું બળ ચલાવી મને ધણી ધણી સાલચો ખતાવી અવળા માર્ગ તરફ લઇ જવા પ્રયાસ કરતી; પણ લીધેલો સંકલ્પ યાદ આવતાં તેનું વિરોધ બળ ચાલી શકતું નહીં અને મ્હારો દિવસ આનંદ તથા શાંતિમાં નિર્જનન કરતો.

હે પુત્ર! એ આસુરી શક્તિ બહારથી આવે છે તેનાથી આ અસુરોને હોં ઉઠેરી, પાલન કરી, મ્હારા સારીર વિષે તેનું રહેઠાણુ કરાખ્યું છે.

સારીરમાં કોઈ રોગ પેદા થયો હોય તો તેને નિવારણુ કરવા માટે દાકતરો પ્રથમ તેને જીભાબની દવા આપી પેટમાંથી વિક્રિયા પ્રથમ કાઢી નંખાવે છે; પછી તે પેટેના રોગ ઉપર દવા ચાલુ કરે છે. જીભાબની દવા લીધા પછી જેમ જેમ તેની અસર પેટ વિષે થતી જાય છે તેમ તેમ પેટમાં રહેલી વિકારો ખળમળવા માંડે છે, અનેક પ્રકારે ધુધવાડા ખડગડાટ કરે છે, પેડનો કોઠો ખળમળાવી મુકે છે, બહાર નિકળવા બહુ મહેનત આપે છે, પણ ખાંધેલી દવાના બળ આગળ નહીં ચાલવાથી ઝાડા-પિરાળ માર્ગે બહાર નિકળી પેડનો કોઠો નિર્મળ કરે છે. તે પ્રમાણે આ લીધેલા સંકલ્પથી દુષ્ટ વિકારો સારીર વિષે ખળમળાટ કરે છે પણ બળહીન થઈ નારા પામે છે.

‘Ancient wisdom માં લખ્યું છે કે:—

“The enemies which rise within the body

“Hard to be overcome, the evil passions

“Should be manfully fought, who conquers these

“Is equal to the Conqueror of the worlds.”

હે પુત્ર! આપણા સારીરને વિષે પાંચ ક્ષેત્રો તથા પાંચ જ્ઞાનેત્રો છે, જે પુરુષની એક જ ઇદ્રિ સ્વચ્છંદીપણે વર્તે છે તેના કેવા દાસ થાય છે તે વિષે હું તને પ્રાયશ્ચ દાખવ્યો બતાવી શકતી નથી. પણ એ જગતના વ્યવહારમાં નિદાનવાં જણાઈ આવશે. ઇદ્રિએ જેમ સ્વચ્છંદી બને છે, તેમ તે માણસના

ધુરા દાસ યતા નય છે આ ઉપરથી દે પુત્ર ! તું એમ નિશ્ચય નહીં કરતો કે એ ઇદ્રિઓ નકામી છે, એક કોઈ સિખાઈ પાસે તરવાર હોય તે તરવારનો ને બરાબર ઉપયોગ કરી નજીતો દશે તો તે તરવારથી તે સિખાઈ પોતાનું તથા પોતાને સરખે આવેલાનું રક્ષણ કરી શકશે. ને તેનો ઉપયોગ કરતાં નહીં આવડતો દશે તો તેજ તરવારથી તેનું ટોડું કપાઈ જશે. એ પ્રમાણે જે પુરુષ પોતાને વિષે રહેલી ઇદ્રિઓનો બરાબર ઉપયોગ કરતાં નજીતો દશે તો તે પુરુષ ધારેલાં પરાક્રમ સિદ્ધ કરી શકશે. તદ્વારા વહીવેાએ જે ઇદ્રિઓના પરાક્રમે કરી જગતના વિષે મદાન ખ્યાતિ મેળવી છે, એ ઇદ્રિઓને જેવે માગે હોરવશે તેવે માગે તેવા પ્રકારનું કાર્ય કરી બતાવશે. માટે જે તદ્વારે તદ્વારા વહીવેાના જેવી ખ્યાતિ મેળવવી હોય તો એ ઇદ્રિઓને રાખેલી તરવારની માફક યોગ્ય કળનમાં રાખજો.

દે પુત્ર ! પૂર્વકાળમાં લોકોના કલ્યાણ અર્થે આદ્યો તમને સારા બોધ આપી પોતાના મનનો, ક્ષત્રિઓ પોતાના દેશની શાંતિ અર્થે પોતાના તનનો, તથા વૈશ્ય લોકો દેશની આબાદી અર્થે પોતાના ધનનો ભોગ આપતા હતા. દાસની પ્રજા પોતાના સરીરશુભ માટે પ્રયત્નનો ભોગ આપે છે. અગ્નિમાં એક પ્રસંગે થી નાખ્યું હોય, અને બીજે પ્રસંગે મરચાં નાંખ્યાં હોય તો તે અગ્નિમાંથી કેવો ધુમાડો નીકળશે તે તદ્વારા અનુગ્રહ બદાર દશે નહીં. દાસના મનુષ્ય બાવળનાં બીજ દોપી કેરીની ઉમેદ રાખે છે. દે પુત્ર ! દરેક કાર્ય પછીથી તે મનથી, વાણીથી અથવા સરીરથી કરતા પહેલાં તે કાર્ય તદ્વારા તરફ કોઈ વ્યક્તિ કરે તે પ્રસંગે તદ્વારી સ્થિતિ કેવી થાય છે તેનો પ્રથમ વિચાર કરી તે કાર્યનો સરસ્થાત કરજો. મદારી આપેલી સિખામણ તદ્દેં પછી જ દક્ષ ઉપર લીધી છે તેથી મદારી આત્મા ધણે જ પ્રસન્ન થયો છે. મળેલો અનુભવ દુર્લભ નહીં યાય તે ઉપર ધ્યાન આપજો. મૂળ પ્રશ્નનો ખુલાસો નજીવાની તદ્વારી ઇચ્છા થતી દશે. પછી સમયની અનુકૂળતા પ્રમાણે તને તદ્વારે (બ્રહ્મશત્રિયનો) ધર્મ છે તે સમજવીશ.

ADVICE.

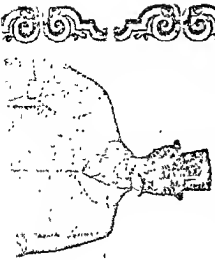
Train your mind in strong impartial and gentle thoughts. Train your heart in purity and compassion. Train your tongue to stainless and to true and stainless speech; so shall you enter the way of Holiness and Peace and shall ultimately realise the immortal Love.

વિજયવિજયવિજય

કટોકટ લડાઈના વખતમાં દેશની સેવા

લડાઈના ગાંધીજીર આમલ વખતે ગાંધીજી ત્યાં જાણીતા

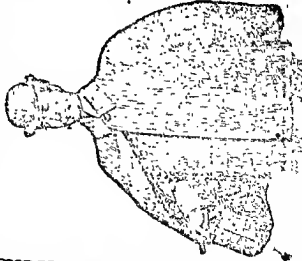
મેકરોના વરસાદની સીઝન માટે વોટરગુરુક કોટીંગ ગાંધીજી વેચાણ.

Waterproofs for Monsoon, 1915

Purchasers are requested not to fail to have a look in our shop for Water-proofs of Gent's, Ladies and Boys, before buying elsewhere.

Entirely New Stock of Water-Proofs of Higher and Lower Qualities have just arrived from London from the best English Manufacturer. Latest Pattern and Shapes of up-to-date Style can be had from our shop only and also at very cheap Rates than others.

વિમળા.*

—++%++—

(૨૧. V.)

(૧)

પી. એન્ડ એ. કું. ની સ્ટીમર 'દિન્ડુસ્થાને' ઇંગ્લેન્ડનો કિનારો છોડે આને ચાર દિવસ થયા હતા. દરિયો ધણે તોફાની હતો; આકાશમાં પણ વાદળો હતાં. આ સ્થિતિમાં ઉતારઓનો મોટો બામ પોતપોતાની ફૂંબિનમાં ન છૂટે બરાબ રહ્યા હતા. તે પૈકી ફ્રી-સિકનેસ નર્સી નડી હોય એવું, દરિયાની મુસાફરી પૂર આનંદથી ભોગવતું, તંદુરસ્ત શરીર અને સારી રીતમાતથી સ્ટીમરપસના સઘળા ઉતારઓનું ધ્યાન ખેંચતું મીઠું પેનીનું સુખી કુટુંબ હતું.

મીઠું પેની મુખબનો મ્યુનિસિપલ કમિશનર હતો. તેની સાથે તેની ધણીઆણી, બે દીકરીઓ મિસિસ મેકડોનલ્ડ અને મિસ રોઝ, મોટી દીકરીનો વર મીઠું મેકડોનલ્ડ અને મીઠું પેનીના રનેહીનો પુત્ર મીઠું હાર્ડિંગ હતા. 'હાર્ડિંગ'ની નિમણુંદ હમણાંજ અમદાવાદના આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર તરીકે થઈ હતી.

મીઠું પેની એક જમાના પૂર્વના અને હમણાં પણ કોઈ કોઈવાર દેખાઈ આવતા એન્થ્રો-ઇડિયન સત્તાધિકારીનો નમુનો હતો. તોછડાપણું, વ્હેમ, ગારી સિવાય અવર રંગની ચામડીની પ્રજા તરફ, તેમના આચારવિચાર તરફ તિરસ્કાર વસિ, અને પ્રસંગ પડે તોયે તેમની સાથે ન છૂટે જ બળજબં. આ

કિમિવ હિ મધુરાણાં મણ્ડનં નાહતીનામ્ ॥ *

(૨)

બ્રૂમધ્ય સમુદ્રમાં સ્ત્રીમર દાખલ થતાની સાથે પ્રકૃતિએ પોતાનું ૩૫ બદ્ધયુ. સૂર્યનારાયણ પૂર બહારમાં ખીલ્યા, મોન પણ શાંત થતાં ગયાં, અને સરીરને સ્ફુર્તિ આપતી દરિયાના પવનની મીઠી મીઠી લહેરોએ આજ સુધી પોતપોતાની કૃંજિતમાં બરાછ રહેલા ઉતાડ્યોને બહાર આપ્યા. ડેક (તલક) પર સ્ત્રીમરને શોભતી રમતગમતો સડ થઈ, અને તેને પરિણામે દરિયાની સપાટી પર દોડતી આ નાની સૃષ્ટિપર રહેલા ઉતાડ્યો કાંઈપણ અંતર રાખ્યા સિવાય, જાતિભેદ બૂલી જઈ માંહો માંહે બળ્યા અને માસુંલસ પહોંચતા પહેલાં તો કેટલાક ગાઢ મિત્રો બની ગયા.

માસુંલસ કાલે બગેરે પહોંચારો. એવી ખબર સાંજે મળી. ત્યાંથી ખીલ ઉતાડ્યોને સ્ત્રીમર પર લેવાના હતા. પોતાની કૃંજિતમાં આવતા ઉતાડ કેવી રીતભાતના, કેવા આચારવિચારના, કયા વર્ણના હશે એની કૌ કોઈને ચિંતા પડી. કૃંજિતના સ્ફુર્તિસ (વહીવટદારો) વધુ ઉતાડ્યો સાડ સગવડ કરવા અને ખોલીમાં નકામો બહાર પડેલો સામાન યોગ્ય જગ્યાએ ગોઠવવા બળ્યા.

“ભારી ખોલીમાં કેણુ આવે છે ?” આ સવાલ ધણાનાં મોંમાંથી નીકળતો અને તેનો જવાબ “મને માલૂમ નથી” એ મળતો. “છાકરાંઓ હશે ખરાં ?” “હું શી રીતે કદી સારું ? મારા ઉપરી બહુતા હશે.” “કોઈ અસમિલન હોય તો કેવું સારું ? પણ આ શું ? અત્યાર સુધી કેવી નિરતિ મુસાફરી કરી ? આવી રીતે તે ઉતાડ્યો બરાબ હશે ?” વગેરે વગેરે.

હિંદુસ્થાનનો વધતો જતો વ્યાપાર અને તેથી દેશપરદેશ સાથે તેનો વધતો જતો સંબંધ, આ દેશના ઉત્કર્ષ સાડ કેટલાક ઉદારચરિત્ર યુરોપી ત્રીપુરધોએ તેના ધર્મ, સાહિત્ય, કળા, વિજ્ઞાન આદિનો જગત સમક્ષ કરેલો ઉદ્યોગ, દેશના સુંદર-રમણીય આંખ કરી રહે એવા જોવાલાયક સ્થાનો વગેરે સારા સારા યુરોપી તથા અમેરિકન લોકોને આ તરફ શિયાળાની રજામાં ખેંચી લાવતા, અને તેથી સ્ત્રીમરની દરેકે દરેક બર્થ (સુવા ખેસવાની જગા) રાકાઈ નથ નવાઈ ન હતી એ અનુભવી મુસાફરો તો સમજતા. ખીનઅનુભવીને . વખતે ધણું શીખવાનું મળતું.

પેની, મેકડોનાલ્ડ અને હાર્ડિંગની ખોલીમાં ત્રણથો વધુ જગો ન હતી. ત્રિમાસિક પેની તથા તેની એ દીકરીને પણ તેની જ સગવડ મળી હતી એટલે ‘થોયુ’ કોઈ આવી શકે તેમ ન હતું.

* સુંદર સરીરને કંઈ વસ્તુ યોગ્ય નથી આપતી ? (કાલીદાસ.)

“અને આપણી જમવાની ગોઠવણ પાત્ર તેવી જ છે એ બહુ સારું થયું.” ઉત્તરઐની આવડી જતી હાર તરફ નજર કરતાં પેની બોલ્યો.

“કેટલો બધો સામાન ?” સામાનથી બરચક બે ટ્રાલી (લદારી) ઝૂંગલ (વઢાણમાં પેસવા નીકળવાનો રસ્તો)માં ઢલી રહી તે તરફ લેની મિસિસ પેની બોલી. “એકજ માણસ ! અને આખો ચોરડો સામાનથી બરવાનો !”

“કોઈ અમલદાર લેવો લાગે છે. પણ ચાટલા સામાનની તે શી જરૂર હતો ?” પેની બોલ્યો. “પાછળથી મંજાવવો હતો. કેટલુંએ વધારાનું તુર આપ્યું હતો ? હમણાંની યુવાન પ્રત્ન આવી રીતે વૈસો બરબાદ કરે છે, અને પછી જુઓ મારે છે કે પગાર પૂરતો નથી.”

“વખતે પૈરીઝમાં એમનો વસવાટ હતો.”

“તો એજન્ટની મારફત મંજાવવો હતો. અરે ! પણ આ તો કોઈ ‘નેટિવ’—(દિંદનો વતની) છે !” એક નવિન શુદ્ધરૂપને ઝૂંગલ તરફ આવતો લેઈ પેની બોલ્યો. સૂર્યનારાયણનો તડકો એના તેજસ્વી મોં અને હંચા બાંધાવાળા પણ એકવડા કાઠાના શરીર પર સંપૂર્ણ રીતે પ્રકાશ નાંખતો હતો. “સેકન્ડ ક્લાસ પેસેન્જર હતો.”

“કિંમતી સામાન તરફ લેનાં એ સેકન્ડ ક્લાસ હોય એમ હું નથી માનતી.”

“કોઈ મુબકનો વેપારી પૈરિસમાંથી લેઈતી ખરીદી કરી આવ્યો લાગે છે.”

“અને એ ફર્સ્ટ ક્લાસ પેસેન્જર હોવો લેઈએ.”

“હશે આપણે તેની શી પંચાયત મારી બોલીમાં વધરાની જગો નથી એટલે બસ. ‘નેટિવ’ ની સાથે પંદર દિવસ મુસાફરી કરવી મહા મુશ્કેલ !”

દિંદના સુધરેલા-આગળ વધેલા, અને વધતા ઇચ્છના વતનીઓ સામું બંધાયેલા તેના પવિત્રા બૂવમરેલા ત્રિચાર, ખોટી ચૂપ તે નળની હોવાથી મિસિસ પેની ચૂપ રહી. . . જુનાગઢના ગાંઠ દિવાન દક્ષમતરાયના પુત્ર અને હાલના નવાખના ખાનજી સેફ્ટેરી ઓ વીલેંટને તે ઓળખતી નહોતી હતી; તોપણ તે કોઈ વ્યાપારી નથી, અને આવો સામાન બજારમાં એકી વખતે ન મળી શકે એ તેની વિચક્ષણ બુદ્ધિથી તેણે લેઈ લીધું.

(૩)

સૂર્યનારાયણે પશ્ચિમ દિશા તરફ પ્રયાણ શરૂ કર્યું. રીમર પણ ઉપડી. થોડીવારમાં નિત્ય નિયમ મુજબ શત્રિના ઓજન સાર કપડાં બદલવાનો થંટ પાડ્યો. ઓ પેની પોતાની જગ્યાપર (જમવાના ટેબલ પાસે) વખતસર

આવી પહોંચ્યો. મિસિસ પેની વગેરે આવે તે પહેલાં વીરેંદ્ર 'સફૂન' આગલ આવ્યો અને પેનીના ટેબલની અડોઅડ આવી ઉભો. પેનીએ તેના તરફ નજર ફેરવી નહીં, કારણ પોતાના ટેબલપર કોઈ આવી શકશે નહીં એવી એને સંપૂર્ણ ખાતરી હતી ! મિસિસ પેની અને તેની બે દિકરીઓ એટલામાં આવ્યા. તેઓએ તેમની બેઠક લીધી એટલે વીરેંદ્ર પેનીની બાજુની ખુરશી પર બેસવા ફર્યો. મીઠા પેની આ અતિક્રમણ કરનાર (એના મનને ધૂસણીઆ) સામું તીવ્ર દ્રષ્ટિથી જોઈ રહ્યો, અને માસેલ્સથી એટલા 'નેટિવ' ને ઓળખ્યો.

“આ ટેબલ અમે રોકેલું છે એટલે મહેરબાની કરી બીજા જગો રોકી લ્યો.” ધુંધવાતા ચિત્તે તે ઉભો થઈ જોડ્યો.

વીરેંદ્રનું મોં ઉતરી ગયું. પેનીના કુટુંબીવર્ગ તરફ તે જોઈ રહ્યો. “માફ કરજો. મારા મનમાં કે-દરો, મારી જ બૂલ થઈ.” એક સદ્ગૃહસ્થને સૌમતા રાખેલો બોલી ધીમે પગલે તે પાછો ફર્યો.

‘બેસારમ માણસ !’ શી ધૃષ્ટતા ?’ મનમાંને મનમાં પેની બોલ્યો. “હું એમ ધારું છું કે બીજા પંચત સિવાય આજે આવશે નહીં.” પોતાની જાત તરફ નજર કરી તેણે કહ્યું.

“એ ગોઠવણ તો ક્યારની થઈ ગઈ છે; પણ ત્રીજી નહીં કરી શકાય.” મિસિસ પેની બોલી.

“ત્યારે તો સ્ટીમરવાળાએ કાંતો ગણતરી બંધ ઉતાર લેવા, કાંતો તેમને બેસાડવાની વધુ સારી સગવડ કરવી.”

“વેલા સુંદર ગૃહસ્થ કોણ હશે ?” મિસ રોઝ પોતાની મોટી ખદેનને પૂછ્યું.

“હું નથી જાણતી. પણ જો ! એ આ તરફ પાછા આવે છે.”

“કેવું સારું ?” ધીમે સ્વરે રોઝ બોલી. “ખદેન, જો, જો. આપણા ટેબલને છેડે એક વધુ ખુરશી ગોઠવેલી જણાય છે. વેલા ગૃહસ્થ સાથે તે હોય તો મને કેવો આનંદ થાય ? મને તો એ કોઈ દિવસ રાજકુમાર જેવો લાગે છે.”

વીરેંદ્ર અને તેની આગલ સ્ટીમરનો કારેભારી આવી પહોંચ્યા.

“આ સાતમી ખુરશી આપને સાથે જ ગોઠવી છે. આ સૌ લોક ‘Vegetarianism’ શાકાહારી છે એટલે આપને બીજા કોઈ પણ રીતનો વાંધો નહીં રહે. આપને તકલીફ પડી તેથી દિલગીર છું.” કારેભારી બોલ્યો.

પેની ફરીથી ઉભો થયો, અને મનમાં ભરાઈ રહેલો ઉકાળાટ મહા મહેનતે દાબી રાખતો તે બોલ્યો, “રુટબર્ટ ! આ ટેબલપર મારું કુટુંબ અને એવા ખાસ અંગતતા માણસ બેસે છે એટલે બીજા કોઈ પણ સાથે હોય એ ઇચ્છવાનું નથી. એ ખાસ મારું જ-મારા કુટુંબીવર્ગ સાથે જ રહેવું જોઈએ.”

“સાહેબ! એ શી રીતે બને? આપ જુઓ છા કે આગળ પાછળ બધી જગો રોકાએલી છે.”

“પણ—પણ એતે—એમને બીજી પંચતે એસાડો તો શું? આઠ વાગે તેમ બની શકશે.”

“તે વખતે પણ તેમ યહુ અસમ્ય છે; વળી એમને સાત વાગતાં જમી પરવારતું છે. આપ ખોટું ન લગાડ્યો. મારું કહેવું અનુકૂલ ન લાગે તો મારા કપરી સાથે બંદોબસ્ત કરી લેવા મારી આપને વિનંતી છે.” એટલું બોલી કારભારી ઝડપથી ચાલતો યથા. એને બીજાં અનેક કામ કરવાં બાકી હતાં.

વીરેંદ્રે પોતાની બેઠક કીધી. હવે પછી ક્યું પંગલું ભરતું એ વિચાર કરતો પેની હલો રહ્યો. મિસિસ પેની તે કબી વધ. હમણાં બનેલો બનાવ એની પ્રકૃતિને રચતો પણ ન હતો. તે ધીમે સ્વરે ઠાઠ ન સાંભળે તેમ બોલી “તમે આ શું કંદો છો? તમારી સૂગ તે કેવી? અત્યારે એને બેસવા દો, અને જમ્યા બાદ હવે પછી તમારે જે બીજી મોકલવું કરવી હોય તે કરજો, મને આ નથી ગમતું.”

જમણું પીરસાયું, નહીં પીરસાયું હોય એટલામાં મેકડોનલ્ડ અને હાર્ડિંગ આવી પહોંચ્યા. રોઝની પાસેની બેઠક પર હાર્ડિંગ બેસતો હતો એવામાં એની નજર વીરેંદ્ર પર પડી. એના મોં પર આનંદ છવાઈ રહ્યો. વિચારસાગરમાં ઝોકા ખાતાં વીરેંદ્રને જગાડતો, રોકહેન્ડ કરવા સારૂ હાથ આગળ ધરતો તે બોલ્યો, “ઓહો! મીઠાં વીરેંદ્ર! તમારા મેલાપ આઠી યશે એ મારા ખ્યાલમાં જ ન હતું. વાહ મુશી આનંદમાં છો? પરિસમાં ગયું તો ખર્ચ કેની?”

પેની તો આલો બની ગયો. “અરે, આ પરદેશી તરફ અસમ્ય વર્તન બતાવ્યું એ ઠીક ન યહું.” આ વિચાર એની આંખ આગળ ઢેરલીએ વાર તરી આવ્યો. મિસિસ પેની અને મિસ રોઝ પણ એક બીજા સાથું ભેદ રહ્યા. આવે પ્રસંગે શું એવરકર છે તે મિસિસ પેની સમજતી હોવાથી તે બોલી, “મીઠાં હાર્ડિંગ, તમારા નિત્ર સાથે મને ઓળખાણ કરાવી આપશો?”

પેનીને આ ન ગમ્યું. એણે એની ધણીઆણીને પગ હળવે રહી દાખ્યો. “અરે! આ નવી ઓળખાણ કરવાની એને શી જરૂર છે? અને બની ગયલું પ્રકરણ ફરી ઉકેલે શા લાભ?” પણ મિસિસ પેનીએ આ સુચના ધ્યાનમાં ન લીધી અતઃ, મીઠાં પેનીના વિચાર મુજબ, બજામાં ધી હોમલી હોય તેમ, તે બોલી, “મીઠાં વીરેંદ્ર, દિવસોર છુ કે તમે મીઠાં હાર્ડિંગના સ્નેહી હશો એ અમે જાણ્યું નહીં. અમારા મનને તમે હવે કાંઈ ત્રાહિત માણસ નથી અને અમારા મંડળમાં એક વધારો થયાં ભેદ મને થયો આનંદ થાય છે.”

મીઠાં પેની આડુંગવાકુળ થઈ ગયો. તેણે ફરીથી તેની ધણીઆણીને પગ દાખ્યો. તેની અસર પણ મહેલાં જેટલી જ થઈ.

“આપ જોવાનો પરિચય થયો એમ મારી જાતને હું જાગ્યરાણી સમજું.” સંપિનય નમન કરતો વીરેંદ્ર બોલ્યો.

મિસ રોઝ વિગેરેની પિછાન પણ હાર્ડિંગે કરાવી. “મીં વીરેંદ્રને હું ઘણો વખત યયાં બોળ્યું છું. ઇટન અને એક્સફર્ડ બંને જગોએ અમે સહાધ્યાયી હતા, અને એ જોવા સારા ખવાસના અને મિલનસાર પ્રકૃતિના છે કે તમને સૌને એમની સોબતથી રમુજ પડશે.”

વાર્તાવિનોદમાં જમણ ક્યારે પૂરું થયું એ કાંઈએ જાણું નહીં. એમાં સૌથી વધુ રસ તો મિસ રોઝને પડ્યો. વીરેંદ્રના જ્ઞાતિ, કુટુંબ, રમતગમત, કેલવણી ઇત્યાદિ વિષયોને લગતી પ્રશ્નપરંપરાનો આધ વહો જ ગયો. હંસલું મુખ, ખુલ્લું દિલ અને ચિવેછી વર્તન શું શું નથી કરી શકવું? વીરેંદ્રે થોડીવારમાં સૌને સંતોષ પમાડ્યા. મીં પેત્રીને પણ પોતાનો વિચાર થોડાં ઘણો બદલ્યો પડ્યો. અને જમી ઉઠતાં પહેલાં તે બોલ્યો, “મીં વીરેંદ્ર, હું આશા રાખું છું કે તમને મારા સરખાતના વર્તનથી બોલું તો નહીં લાગું હોય.”

“નહીં, નહીં. એવું તમો ધારશો જ નહીં. મારી જ ચૂક કે હું રડુઅઈને સાથે લઈને ન આવ્યો, અને નકામું તમારું દિલ કચાડ્યું.”

વીરેંદ્રની સોબતમાં મિસ રોઝનો આનંદ મનમાં સમાતો ન હતો. જ્યાં સુધી વાર્તાલાપ ચાલુ રહ્યો ત્યાં સુધી એની આંખો તેના સારીર પર, તેજસ્વી મુખપર, મધુર શબ્દોપર ઠરી રહી. એના વિચારનો વેગ, એનું મન, એનું હૃદય સર્વેવ જાણે તેની તરફ આકર્ષાયું. અને પોતાના મનની નિદોષ પણ પ્રબળ ઇચ્છા દર્શાવતી તે બોલી, “પિતાજી, હિંદુસ્થાનના સૌ લોક મીં વીરેંદ્ર જોવા હોય તો કેવું સારું? અને આ મુસાફરી એમની સોબતમાં ચિવસોના દિવસ સુધી ચાલુ રહે તો હું કેટલી રાજી થાઉં?”

કાલા લાંબા કેરા, વિરાલ કપાળ, ગોળ તંદુરસ્ત મોં, હંચી ડોક અને પાતળા હાથવાળી, ધોળા પહેરવેશમાં ધૂપાયણી નાનુક પણ ધારીલી ગૌર વર્ણની આ સુંદર યુવાન પૂતળી સામું અનિકારી દ્રષ્ટિથી વીરેંદ્ર જોઈ રહ્યો. એ આંખો, એ મોં, એ કપાળ અને ધયેલા વાર્તાવિનોદે એની બાલ્યાવસ્થા-કિશોરાવસ્થા સભારી. આસરે સાત આઠ વર્ષ અગાઉના-છઠ્ઠાં જવા મીકળતાં પહેલાંના દિવસો સાંભર્યા પોતાના ધરમાં એક આસને, એક હોંચકે કલાકોના કલાક સુધી જવળી એની કિવ સદગ્ધી ત્રિમણ સાથે જાણેલા દિવસો સાંભર્યા. જ્યારે

રમતગમતમાં છેક ન જોયો,

પ્રદર જતો દિન એક;

છેક દિન યાદી વિરામી નય.

... તે તે ક્યમ વિસરાય ? *

‘વિસરાય કે ન વિસરાય, એ તો એક સ્વપ્ન’ જ થઈ ગયું. માત્ર ભણકારા રહી ગયા, અને તે આ મનને, સરીરને સંતાપે છે. હિંદુસંસારના રિવાજ મુજબ એ બિચારી ક્યારની પરણી ગઈ હશે. ઇશ્વર એનો સંસાર સુખી કરે’ પેની અને તેના કુટુંબની રજા લઈ પોતાના કૃષિન તરફ પાછા ફરતા વીરેંદ્રનું મન આવા અનેક વિચારોએ ચક્રોળે ચડાવ્યું. ખુદ્દુ આકાશ, મીઠી ચાંદની, દરિયાની શીતલ હોર અને સુસન્નિત બિછાનું મોઢી રાત સૂધી એને નિદ્રાવરા કરવા અસકત નીવડયા.

(૪)

હાર્દિજ અને વિશેષ કરી વીરેંદ્રની સોમતમાં રોજનો ઘણો વખત પસાર થતો. ગમે તેવો પણ આખરે તો વીરેંદ્ર પરદેશી, એટલે પોતાની ઠીકરીનું મન-હૃદય તેના તરફ ઢળતું જતું અટકાવવા એક દિવસે પેની પોતાની ધણી-આણીને ઉદ્દેશીને બોલ્યો, “આ તારી ઠીકરી કાંઈ દિવસ માડં નાક કપાવવાની છે.” ઠીકરી ઠીકરી જતવાન, દુનિયામાં આગલ પડતા નીકલે તો તે “મારા” અને કાંઈ દોષ દેખાય તો તે “તારા” — એવું બોલનારા પુરો જગતમાં બોધા નથી !

“આવું સંભલાવવાને કાંઈ કારણ છે ?”

“પેણો વીરેંદ્ર તારો જમાઈ ન થઈ પડે એ ભેજે. એ બન્ને શી શી અને કવી કેવી વાતો કરે છે એ તેં સાંભળ્યું છે ? એ જાતનું ઉત્તેજન એને ન મળવું ભેઈએ.”

“ઠીક. હું ભેઈશ.”

“હમણાના વખતમાં ‘નેટિવ’ ને આંગણી આપશો તો પહોંચીએ વળગવા આવશે. મારા બાપ છવતાં કાંઈ ‘નેટિવ’ ની મગફર હતી કે એક ટેબલપર સાથે જમી શકે ?”

“એ વખતમાં અને હમણાં ઘણો ફેર પડ્યો છે. પૂરતી કેલવળી લેવામાં અને યુરોપિ વર્તન, રીતરિવાજ સમજવા સાથે હિંદના વતનીઓ કેટલો પ્રયાસ કરે છે એ તમારી ભણ બહાર નહીં હોય.”

“દેશી ગમે તેટલો કેલવાય પણ આપણા સ્ત્રીવર્ગ સાથે ગાઢ પરિચયમાં આવે એ સલાહભર્યું નથી. ઇંગ્લેંડમાં રહેતી છાકરીઓ એ ત્રોકો પાછળ આંધળેલી થઈ ફરે છે એ ભેઈ મને નિરરકાર છૂટે છે.”

લંડનમાં અહીં તહીં ભટકતા, પારકે પૈસે તારાધિત્રા કરતા અને પોતાના દેશને બદનામ કરતા કેટલાક હિંદીવાનો ભેગો વીરેંદ્ર નથી એ તો હું ખાત્રી-પૂર્વક કહી શકીશ. એ કાંઈ ઉંચા કુલનો, ગર્વથીમંત અને આપણે ભેને ‘Perfect gentleman’ સદૃશરૂપ કહી સજીએ એવો છે.”

“એવું વર્તન એ ક્યાં સૂધી ભળવી રાખશે એ ભેવાનું છે. વિરોધ કાંઈ કહેતો નથી, પણ હાય પસવા ન પડે તો ખસ.” (અપૂર્ણ.)

“બ્રહ્મસૂત્રિય” ત્રિમાસિક ઈનામી હરીદ્વાઈના નિયમો.

૧. આપણી નાતનાં ગીતો, દાહરકાં અને બાલવાર્તાઓનો ધસાઈ અને ખુસાઈ જતો સમદ્દ જળવાઈ રહે તેને માટે ઈનામી યોજના ચલાઈ છે.

૨. તા. ૧૫ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૫ સુધીમાં

(૧) કામપણ સત્રારી એક દાહરકું અથવા ગીત કાગળની એક બાજુએ લખી મોકલી એ વિષયના ખાસ ઈનામની હરીદ્વાઈ કરી શકશે.

(૨) આપણી નાતનાં ન્દાનાં બાળકોને આનંદ આપવા પરમો કહેવાતો એક બાલવાર્તા કાગળની એક બાજુએ કામપણ સત્રારી લખી મોકલી એ વિષયના ખાસ ઈનામની હરીદ્વાઈમાં ભાગ લઈ શકશે.

(૩) આપણી નાતના સવિધના છોકરા અને છોકરીઓના નામના નમુનાની (દરેકની સંખ્યા ૨૫) યાદી, ચાલુ જમાનાને લાવકના અને આપણા આચારવિચારને લાગુ પડતા તેમજ બાલવામાં સરળ અને કાનને મધુર લાગે તેવાંજ નામ માટેની ઈનામની હરીદ્વાઈ સપલી જુઓએ માટે ખુલ્લી છે.

(૪) “મદારી ઇત્થાઓ અને ધારનાઓ” એ વિષય ઉપર વધુમાં વધુ ૫૦૦ શબ્દ અથવા ૧૦૦ લીટીના નિબંધની ઈનામી હરીદ્વાઈ દાઈરકું અને ફોલેજના વિદ્યાર્થીઓ માટે ખુલ્લી છે.

૩. આ ૪ ઈનામો માટેની તુરંત જુદી હરીદ્વાઈ કરવારાઓએ પોતાના લખાણ ઉપર સંજ્ઞા-આટનામ લખવાં અને પોતાનું નામ, સરનામું અને સહા એક બંધે પરખીદીઆમાં સાથે બીડવાં. તંત્રીના સરનામા ઉપર “ઈનામ માટેની હરીદ્વાઈ” એમ લખવું.

૪ નિયમો અને લખાણ, “બ્રહ્મસૂત્રિય ત્રિમાસિક” ના તંત્રી. નં. ૩૬ સી પી. ટેન્ક, મુંબઈ એ સરનામે મોકલવાં

નાનાં બાળકોનો ખોરાક.

(રા. કેશવપ્રસાદ સી. દેસાઈ.)

આપણા દેશમાં બાળકોનું મરણ પ્રમાણ ધણું જ છે. છવતાં જન્મેલાં બાળકોમાંથી લગભગ પચીસ ટકા બાળકો તે પહેલાં બાર મહિનામાં જ મરી જાય છે. આનું એક મુખ્ય કારણ માતાઓની અજ્ઞાનતા છે, અને બીજું કારણ આપણાં લોકોમાં વસેલા જ્ઞેમ છે. બાળકોની દવા તેા ધાયજ નહિ. કાંઈ આદાંબવળાં ઓસડીયાં કે ઘસારા, વગર રદમજે પાયાં કરે. વળી બળીયા, અહબડા કે એરી નીકળ્યાં હોય ત્યારે પણ ડાક્ટરને તેા બતાવાયજ નહિ, આવા આવા કેટલાએ જ્ઞેમો બીજી રીતે પણ આગળ વધેલા લોકોમાં પણ જોવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત કેટલાએક લોકો જાણે કે અજાણે ધણાજ ખેદકાર હોય છે. એક માતાએ પેતાને મોટી ઉમરે, ધનવા એકના એક વાડા પુત્રને દિનેરનો જીલાબ આપ્યો. આ દિવસ તેણે આખી રાત ઉપાડા પોલા કોડીયાના દીવામાંથી લીધું. એમાં કાંઈ અવકું પડ્યું હતો, કે કોણ જાણે છં હતો, તે, છોકરાને કાંઈક થયું અને ઘોડા કલાકમાં મરી ગયો. આ પ્રમાણે કેટલીએ બાધા આખરીએ મેળવેલા, વંશરક્ષક, કાંઈક બાળકો માતાની અજ્ઞાનતા અને ખેદકારીના લોભ થઈ પડતા હોય.

આજે આપણે નાનાં બચ્ચાંના ખોરાક સંબંધી કાંઈક વિવેચન કરીશું; અને તે શા પ્રમાણમાં આપવો જોઈએ તે, તે જાણતના માહિત્યાર લોકોના લેખોમાંથી અંગ્રેજી દર્શાવીશ. આપણા લોકોમાં કાં તેા જ્ઞેમથી, કે અમે તે કારણથી, બાળકને જન્મતાં વાર ધવડાવવા દેતા નથી. પરંતુ મધ ને દીવેલનું કે એકું જ કાંઈ પુમકું કરીને તેના મોંમાં નીચેાવે છે, અને તેનું કારણ એમ આપવામાં આવે છે કે તેથી ચેટનો ખુલાસો થાય. પરંતુ તેઓ જાણતા નથી કે આની બચર્યા કુદરતે માના ધાવણમાં કરી રાખેલી છે, અને સાધારણ રીતે કોઈપણ જાતના કૃત્રિમ ખોરાક કે દવાની કાંઈજ જરૂર નથી. વળી બાળક ત્રણેક વાસાનું યાય છે, ત્યાં સુધી તેને ધવડાવતા નથી પણ ગળણુથીના પાણી ઉપર કે એવાજ કયા ઉપર રાખે છે. ડાક્ટરના મત મુજબ આ પણ બીજકુલ. બ્યાજબી નથી. કુદરતની ખુબી એવી છે કે બાળકની જરૂરીયાત પ્રમાણે જ માતાના ધાવણમાં વળતોવળત ફેરફાર થવા કરે છે, અને તેથી કોઈપણ વખતે

સાધારણ રીતે તો બાળકને ધવડાવવામાં જરાકે ગેરફાયદો નથી, પણ કલહુ ન ધવડાવ્યાથી બાળકને અને માતાને બન્નેને ગેરફાયદો છે. ગળધુથી ભેગો દુર્ગમ જોરાક બાળકને માટે સારો નથી, તેમ માતાનું ધાવણ બાળક ધાવે નહીં તેથી માતાને ગેરફાયદો થયો છે. આ બન્ને વાત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. પણ આથીયે વધારે તુકસાનકારક વાત તો બીજી છે. માતાને-બાળક માતાને-છાકરે ક્યારે ધવડાવતું તે કદીયે કહેવામાં આવ્યું હોતું નથી. અને તેથી ધવડાવવાની અંદર નિમિત્તપણાની જરૂર છે એ તે બિચારી ભણતી જ નથી, અને તેથી જ્યારે જ્યારે બાળક રડવા માટે છે ત્યારે તરત જ તેને ધવડાવવા મંડી ભય છે. આથી બાળક તરત તો છાનું રહી ભય છે, પણ તેને સીધે કેટલા ગેરલાભ થાય છે. તેથી બાળકના સારીરમાં કેવા રોગ વાસો કરે છે, તેનો કોઈ લાગ્યે જ વિચાર કરે છે. વળી કેટલીક વાર તો મા આખી રાત બાળકને ધાવણે જ વળમાડી રાખે છે અને છાકરે મરતુ પડે ત્યારે ભય ભય કયાં કરે છે.

આ ભતની અનિયમિતતાથી બાળકને કાં તો અપચો થાય છે, કષ્ટચાત થઈ ભય છે, અથવા તો જાડા થઈ ભય છે; તથા બાળકના પેટમાં ગેસ ભરાય છે અને તેથી બાળક બેચેન થઈ ભય છે. કોઈવાર ભૂખને સીધે તે બેચેન થઈ દરી એમ ધારીને વળી પાતું એને વધારેને વધારે ધવડાવવામાં આવે છે અને તેથી કામ થતું જ ક્યણી ભય છે. આમ થાય છે ત્યારે વળી કેટલા એક લોકો બાળકની બેચેની દૂર કરવા કોઈ પણ ભતની બાળાગોળી લાવે છે. આ ગોળાઓમાં સાધારણ રીતે અડીણ મૂખ્ય દોષ છે અને તેથી બાળક ઘેનમાં પડી રહે છે અને તેને બેચેની ઓછી લાગે છે. 'જરા મુધરેલા લોકો આવી બાળાગોળી આણુતા નથી પણ દાંધક બીજ ભતની દવાઓ આણે છે. પરંતુ આ સ્વથા ઉપદ્રવનું મૂળ કારણ જે ધવડાવવાની અનિયમિતતા તે તરફ કોઈ ધ્યાન આપતું નથી. પણ જો દરેક માતા પોતાના બાળકને બરોબર નિયમસર ધવડાવે તો બાળકોમાંથી અડધો અડધ રોગ દૂર થઈ જાય. કેટલાએક લોકો એમ માને છે કે ધવડાવ્યાથી મા નબળી થાય અને તેથી છાકરો માટે ધાવ રાખે છે. એ માન્યતા બહુ જ ભ્રમભરેલી છે. અને સુખાચે દિંદુઓમાં તે દાખલ થઈ નથી. ધવડાવવાને માટે નીચે પ્રમાણેના વખત દાકરો સૂચને છે.

બાળકની ઉંમર: રહેવારના છ થી રાતના રાત્રે નવ થી રહેવારે
નવ સુધી કેટલે વખતે ધવડાવવું. છ સુધી કેટલે વખતે.

ત્રણ માસનું યાવ ત્યાં સુધી	બેથી અઢી	કલાકે	ચાર ચાર કલાકે
ત્રણથી છ માસ	" અઢીથી ત્રણ	"	" " "
છથી નવ માસ	" ત્રણ	"	આઠ "
નવથી બાર માસ	" સાડાત્રણથી ચાર	"	નવ "

.સાધારણ રીતે બાળક એક વાર ધાવતું છુટી જાય પછી તેને ફરીથી લગાડવું નહિ કારણ કે તે પોતાની બૂખ બરોબર સમજે છે. કેટલીએક માતાઓ કોઈ દોષ ત્યારે સારમાય છે, અને બાળકના ધાવવાનો વખત તેથી ચાલી જાય છે. તેમ જ કેટલાએક કુટુંબોમાં સાસુની કે બાપની કોઈ વિચિત્ર આમન્યાઓ હોય છે, તેથી અનિયમિતતા પણ જાય છે; પણ તેમ કદિ પણ કરવું નેહ્યે નહિ. બનતાં સુધી બાળકને બાર મહિનાનું યાવ ત્યાં સુધી ધવડાવવું નેહ્યે અને ત્યાં સુધી બને તો એને ધાન્ય ખવડાવવું નેહ્યે નહિ. કારણ કે તેની પાચનશક્તિને ધાન્ય અત્યુકૃષ્ટ નથી.

ગરેમીના દિવસમાં ઘણીવાર બાળક તરસાને, ક્ષીએ રહે છે. તે વખતે ધવડાવવા નહિ મંડી જતો, એને પાણી પાડું નેહ્યે. બાળકને રમવા માટે કેટલીકવાર રબરની ટોટી આપવામાં આવે છે. પણ તેમાં એક જાતનો ભય છે. બાળક તે રટોમાં ઘાલે છે અને બહાર કાઢે છે. આ દરમ્યાન કેટલીએક જાતના જાંતુઓ તે ટોટીમાં બરાઈ રહેવાનો, તથા લગ્ન થવાનો સંભવ છે; અને તેથી બાળકને કદાચ નુકસાન પણ યાવ. માટે આવી ટોટીઓ દોષ તો વારંવાર તેને હના પાણીમાં ધોવી નેહ્યે અને તે સાથે દાથીદાંત જેવો જ કેષ્ઠ પદાર્થ હોવો નેહ્યે કે ગટ સાફ થઈ રહે. ધાવણની શીશીઓની પણ ટોટીઓની મુજબ જ સંભાળ લેવી નેહ્યે.

ધાવણ સંબંધી આટલું વિવેચન કર્યા પછી ધાવણ ન આવતું હોય તો શું કરવું તે આપણે નેહ્યું. આવે પ્રસન્ને આંખણ લોકો બકરીનું અથવા તો મધેણનું દૂધ બાળકને આપે છે. પણ સાધારણ રીતે શીખણ ગાયનું દૂધ આપવું તે જ સારું છે. ગાયનું ભરોસાદાર દૂધ મેળવતાં આપણા લોકોને કોઈ બહુ દરસ્ત નહે નહિ. આ દૂધ આણીને તરત જ હકાગવું નેહ્યે. એક રટોળી તપેલીમાં પાણી ભરવું અને પાણીની અંદર ખીજ નાના વાસણમાં દૂધ રાખવું, અને પછી બધું દેવતાપર મૂકવું. પાણી છકળી ગયા પછી લગભગ પાંચેક

મિનિટ દૂધ ઉકળશે, આ રીતે ઉકાળવાથી દૂધનો સ્વાદ બગડતો નથી. બાળક ઉકે વાસામાં હોય ત્યારે આ ઉકાળેલા દૂધના એક ભાગમાં, જુદાજ ઉકાળેલા પાણીના ત્રણ ભાગ નાંખવા; અને અંદર થોડી સાકર નાંખીને તે બાળકને પાવું. જે શીશીથી પાવું હોય તેા શીશીની ટોટીની ધણી જ સંભાળ રાખવી અને દર વખતે બાળકનાં મ્દોમાં થાલતાં પહેલાં તે ઉકળતા પાણીથી ધોવી, કે કોઈ પણ જંતુ બાળકના મ્દોમાં ટોટી મારફતે લય નહિ. જેમ જેમ બાળક મોટું થતું જાય, તેમ તેમ પાણીનું પ્રમાણ એાડું કરવું. ત્રણ માસનું બાળક યાય ત્યારે એક ભાગનું દૂધ અને બે ભાગનું પાણી આપવું; છ માસનું યાય ત્યાં સુધીમાં દૂધ અને પાણી સરખાં કરવાં. આ રીતે બાળકને માફક આવે તે પ્રમાણે દૂધ વધાર્યા કરવું. પણ ઉપર કહ્યું છે તે મુજબ આ દૂધ પાવાના વખત પણ ધણાજ નિયમિત રાખવા જોઈયે. અને દરેક ટંકે જુદી જુદી ઉંમરે પાણી સુધાંતું દૂધ નીચે મુજબ આપવાનું એક વિદ્વાન ડાક્ટર સૂચવે છે.

પહેલા માસમાં દર ટંકે એકથી દોઢ અંધાળ, બીજા માસમાં બેથી ત્રણ અંધાળ
ત્રીજા " " ત્રણથી ચાર " ચોથા " ચારથી સાડાચાર,
પાંચમા " " સાડાચારથી પાંચ " છઠ્ઠા " પાંચથી છ "
સાત, આઠ અને નવમામાં છથી સાત " ૧૦-૧૧ને ૧૨માં આઠથી નવ,"

ઉત્તમમાં ઉત્તમ ખોરાક તેા દૂધજ છે. ન ચાલે જ, બનરમાં બીજા વેચાતા ખોરાકો બાળક મઠિ વાપરવા; અને તે પણ જાહેરખબરો વાંચીને ન આણવા, પણ જે ડાક્ટરની ફવા ચાલતી હોય તેની સલાહ લઇને જ આણવા.

—:—

લાંબી છંદગીની કુંચી.

ધરડાંઓની તન્દુરસ્તી.

(૨૧. સીમનગલ હરદેરામ ઠાકોર.)

ધરડાંઓની તન્દુરસ્તી નામની પોતાની ન્દાની સરખી ચોપડીમાં ડોક્ટર સીમુર ટેલર લખે છે કે રૂપુષ્ઠ અને તાજાં માણસો જ લાંબી છંદગી બોગવે છે એમ નથી. છંદગીના વિભા ઉતારનારી કંપનીના દફતરો પરથી માલમ પડે છે કે પાનગી માઠીના અને નબળા બાંધાના માણસો પણ મજબુત બાંધાના માણસો કરતાં લાંબી છંદગી બોગવે છે. લાંબી છંદગી સાથે કેટલાક (૧) ઉપવાની રાત્રિ, (૨) એક પણ રાત ઉંધ વખત નહીં

શુભાવળી, તથા (૩) સાંત સ્વભાવ રાખવો એ ત્રણ બાબતને પ્રાધાન્ય મળે છે; પણ ડૉક્ટર દેવર એથી વધારે અગત્યતા એધે ઉતરેલી અસરને આપે છે. લાંબી છ'ંદશી ભોગવેલા વડીલોનાં ફરજ'દો ખાસ કરી, સામાન્ય સંયોગોમાં લાંબી છ'ંદશી ભોગવે છે. પણ ખાવાની ટેવ હોયો એ પણ જરૂરી મરવાની નિશાની છે. ૯૫ વર્ષની ઉમ્મરનો એક ઘરડો માણસ લખે છે કે તે દમરો પોતાના બાણા ઉપરથી સહેજ બુખ્યો ઉઠી જતો હતો. ડૉક્ટર સાહેબ હુકો કે યુંગી પીવાની વિરૂદ્ધ નથી પણ ખીડી પીવાની ટેવની વિરૂદ્ધ છે. નાસ્તા કે ખપોરના ખાણા પછી ફોદી પીધાથી દરકત નથી. ચોડી મ્હા ને ચોદું દુધ-મીઠ કરીને પીવાની વિરૂદ્ધ પણ તેઓ નથી. તેઓ લખે છે કે મરદોની છ'ંદશી પોતાની પ્રજાની શીકર અને કાળજીથી ઘટે છે. પોતાની છ'ંદશીના વિમા ભેઓ ઉતરાવે છે તેને આ દ્રીકર રહેતી નથી અને તેથી તેઓની છ'ંદશી વધે છે. સ્ત્રીઓની છ'ંદશી ધરના ચાકર માણસો સાથે કંઠાસમાં કંકાસથી ઘટે છે, ચાકર માણસોથી યતી ભુલો તેઓએ કેટલીએક વખત દરજીજર કરવી ભેઘ્યે. ડૉક્ટર સાહેબની આ વાત વિલાયતની સ્ત્રીઓને લાગુ પડતી જણાય છે. આપણી સ્ત્રીઓને ધરણાંગાંઠા તથા હુગડાંલતાની ફેશનની ખામીથી ધરના સાથે કંઠાસમાં કંકાસમાં ઉતરવું પડે છે, ને બનેની છ'ંદશીને દાનિકારક કેમ નહીં હોય ?

કમનસીબની કહાણી.

—++---++—

મ્હારો હેવાલ લખું ? હા, લખીય. જરૂર લખીશ. ખરેખરે લખીશ. હજીએ મ્હને યાદ છે; નાનપણમાં હું બહુ લાડવાઈ હતી. બાપાજી મ્હને બહુ રમાડતા, બા મ્હને બહુ લડાવતી. આદર ને આદર રહેતી, અને 'બહેન' વગર કાંઈ મ્હને બોલાવતું નહિ. રાયપૂરમાં અગત્યાઈની કન્યાશાળામાં મ્હને ભણવા મોકલી'તી, અને ચોદું ભણી પણ હતી. પણ છાત્રીને વળી બહુ શું કરવા ભણવું ? અને તેમણે હું તો લાડજી હતી, એટલે રમત કરતાં કરતાં ભેટવું ભણી તેટલું ખરી. નવમે વર્ષે તો મ્હારો વિવાહ થયો હતો, ત્યાર પછી તો બારસ અમાસે સાસરે જમવા જવાનું થતું હતું એટલે પછી નિશાળે તો ન જ જવાય ને ? સાસરે પણ સાસુ મ્હને બહુ રમાડતા હતા, જરા ખીલાવતા પણ હતા અને મ્હારી બાની અને બાપાજીની બહુ વાતો પૂછી લેતા હતા.

ખામમે વર્ષે મહારાં લગ્ન થયાં, એ કાંઈ નાની હમ્મર કહેવાય નહિ. પણ હું જરા હલેલી હતી તેથી મહેને એમાંનું કાંઈ યાદ નથી. ફક્ત એટલું જ નહીં હું કે તેવામાં મહેને બહુજ મઝા પડતી હતી. લાડકાણાકુ ખુબ ખાવાના મળતા હતા, અને ચારે તરફ મહારાં માન ધણાં હતાં.

તેમનું વર્ષ પુરું થતાં થતાં તો મહેને સાસરે રાખી પણ ખરી. રાજ્યાતમાં તો જરા ઠીક હતું. રાત્રે જમીને જવાનું તે બહાણું વાતાં તો પાછાં આવતાં રહેવાનું. પણ ધીમે ધીમે સાસરે વધારે રહેવાનું થયું. બધું કામ કરવાનું માથે આબુ. સાસુના બોલ, નહુંદનાં મહેણાં સાંભળવા માંડ્યાં કામ કરવાનું બધું અને જરા કાંઈ નહિ. ખાવાનું સૌથી મોડું, ત્હાડું ગોતા જેવું, વળી સાક તો રજીજ ક્યાંથી હોય. કોઈ વાર બોતને તો દાળો પોપડો જ આવે, અને દાળ તો તપેલામાં જ લેવાની હોય. આતું મહેં તો કહી બેયેલું નહોતું. મહેને ધણું જ દુઃખ લાગવા માંડ્યું. કંટાળતી, રડતી, ખૂં ખાતી પણ નહિ, પણ કહું કેને ? મહારા વર ખિયારા બે વાર મેટીકમાં નાખાસ થઈ આ વર્ષે જ પ્રીવિયસમાં ગયા હતા. એક સાંજ પડે કોલેજથી આવતા અને યાત્રીને લોય થઈ જતા. વળી પાછું બાંચવાનું હોય તે રાત્રે વાંચે. દિવસે હું તો મેઝ પર જઈ રહું જ નહિ. કાંઈ રહી ગયેલું લેવા નહિં તો જ સાસુ નહુંદ પીરતાલ પાડતા તો અમથું તો જવાય જ કેમ ? રાત્રે જમને ખિયારા મહારા પતિને હું શું કહું ? અને કહીને પણ શું ? મા બહેન આગળ એમનું ચાલે પણ શું ? વળી હજી હું એમની પાસે મન બોલીને વાત પણ કરી રાકતી ન હોતી. કઈ પણ શી રીતે ? એક દિવસ જરા કહું, ન રહેવાયું તેથી કહું. આખો દિવસ બહુજ પલગીતી તેથી કહી દેવાયું, પણ પરિણામ શું આબુ ? એકદમ ગુસ્સે થઈ ગયા. બેરાંની ભતને ગાળો દીધી. “મહારી મા બહેન માટે આતું કહેનાર, તું કોણ ?” એમ કરીને મહેને એક બે લગાવી દીધી. મહારા માખાપને ગાળો ચોપડાવી. આમ થયા પછી બીજી વાર હું શી રીતે કાંઈ કહું ? દિલાસો ફક્ત મહારી બાને હતો, સાંજે ત્યાં નહિં ત્યારે જોયું. થોડી ધણી વાતો કહું. હું રડું, એ રડે. કાંઈ સાડ સાડ ખાવાનું કરી આપે, અને પાછી બેઠેલી સાસરે મોકલી દે.

આવામાં મહેને અવાવ પડવા માંડ્યા. મહારી બાને તો આનંદ થયો. સાસુજી પણ લોકો આગળ કુલાતાં હતાં. નહુંદને હજી સારો દહાડો નહોતો આવ્યો તે મનમાં બળતી હતી અને મારું મન તો હું જ નહું. આટલું દુઃખ બોલું હતું તે વળી આ આબુ ! બહેનો આ સંસાર ! મનમાં કાંઈને કાંઈ થઈ જતું હતું ; અને શું થશે તેની અભરામણ થયા કરતી હતી. મહારા વર

પણુ જિયારા ચિંતા કરતા હતા. એકવાર તો એમ પણ બાલી ગયા કે આટલી નાની ઉંમરમાં આમ ન થયું હોત તો સારું. સાર એ તો સૌ જાણે છે, પણુ કુદરતનો નિયમ કાંઈ ઉશાપાય છે? સુખમ-અહમચર્યની તો વાતો કરવી રહેલ છે. દારૂ ને દેવતા સાથે લાવવા અને પછી કહો કે સળગે નહિ. નાની ઉંમરમાં પરણાવે, પતિપત્નિ-સર યુવાન-વરવહુને એકઠાં કરો, અને પછી કહો કે આમ ન થયું હોત તો ઠીક હતું. એ કહેવાતું નામ કાંઈ નહિ. ધરડાં તો ખુશી થયા. પણુ આ તો મારા પતિમાં કાંઈ નવા સંસ્કાર થયેલા તેથી આવડા નિયાર આવ્યા. ખરેખર અત્યારની આ નાતની છોકરીઓને સહે તમે મેવડા જોવી કહો. સોજ સત્તરે પરણે છે તેથી સહે કેટલાકા બળાપો કરે પણુ મદારા પોતાના દિવસો મને પાદ આવે છે; ત્યારે તો એમ જ લાગે છે કે હાલની છોકરીઓ નથીબદાર છે. સાસુના સપાટામાં તેર ચોદની ઉંમરથી એમને જીવું પડતું નથી, છોકરવાલ પતિ સાથે સંસાર સાર કરેલા પડતો નથી, માળાપતું ધર નાનપણમાં જ છોડતું પડતું નથી, અને સૌથી વધારે તો એટલી નાની ઉંમરે સુવાવડમાં સપડાતું પડતું નથી. મને અસાવા પડવા માંડ્યા ત્યારે ખવાય શી રીતે? મૂળ જ ખાવાતું મોળ આવે તેવું, તો આવે વખતે તો મહોમાં જ વેસે શી રીતે? મદારી જા હમેસા કાંઈને કાંઈ ખાવાતું કરી રાખતી તે ધર જઈને ખાતી; અને પોળમાં મદારી મારીતું ધર હતું ત્યાં રહેવારતા પહોરમાં ગમે તે બદાને સંટકી જતી. તે મદારે માટે અચ્છર દૂધ ઉકાળી રાખતી હતી તે પીતી. મદારા વર પણુ જિયારા કોઈ કોઈ વાર ગજવા ખર્ચમાંથી કાંઈક ખાવાતું મદારે માટે લાવતા; આમને આમ દિવસ ચાલ્યા ગયા. અધ-રણીનો વખત આવ્યો. અને રીતને માટે અને દેવરીતને માટે તકશરે થવા માંડી. આમાં રાજને રાજ મદારે મહેલાં સાંભળવાં પડતાં હતાં, અને રાજ હતું તો ઉદાસ જ રહેતી હતી. અધરણી પણુ યથા, નાતો જમી, સગાબંધાવાં જમ્યાં, બહુ યથુ પણુ એમાં પ્રધામાં મદને તો ત્રાસજ હતો. છેલ્લે દિવસે મારું સરીર એકાએક બગડી આવ્યું, મદને એકદમ મદારા જાપને ત્યાં મોકલી દીધી અને તેજ રાત્રે મહે એક મોચલા છોકરાને જન્મ આપ્યો. મને સખત મંદવાડ આવી ગયો અને દોઢ બે મહિને સાચ યઈ પણુ નબળી તો પણી જ યથ ગઈ; અને પેટનો દુખાવો સખત યથ આવ્યો. સાચ ગયા પછી પંદરેક દિવસે હું સાસરે ગઈ અને પાછો પહેલાંની માફક જ સંસાર ચાલવા માંડ્યો. એવું એ કામ, એવું એવું ખાવાતું, અને તેવાને તેવાં જ મહેલાં. વધારામાં મારું નબળું સરીર અને પેટનો દુખાવો.

વળી આ વખતે એક નવું દુઃખ કર્યું આવ્યું. એ દુઃખ તો કોઈને કહેવાય તેવું જ નહોતું. અત્યારે લખતાં પણ સરમ આવે છે; પણ હવે મ્હારે કોઈની દરકાર નથી અને તમને બધું લખવા વચન આપ્યું છે તે લખીશજ. આ દુઃખ મ્હારા પતિની કામવાસનાનું હતું. પણ એમનો શો વાંક ! એમને શો ખ્યાલ ! મારું નબળું શરીર અને પેટનો દુખાવો; પણ એમને શું ! આ દુઃખ હું કોને કહું. બધું તો બાને કહીને હૈયું હલકું કરતી હતી, પણ આનું કેમ ? નસીબ. પણ મ્હારા વર એકંદરે સાચા. મ્હને એમની તરફનો કાંઈ ખાસ ત્રાસ નહોતો અને હવે તો વળી સાસુ નહુંદ તરફના દુઃખમાં મારી દયા ખાતા પણ શીખ્યા હતા. અને કોઈક વાર તો એમના પ્રેમને હીથે હું બધું દુઃખ ભૂલી જતી હતી.

એવામાં વળી હું ફરી બેઠવાળી થઈ. આ વખતે તો મ્હારાં માખાપે માયાના પછને મને સાસરે મોકલી જ નહિ. સાસુએ બહુએ સાંડયા પણ મારી બા ડગી નહિ જ.

પણ મ્હારે ક્યાં અંપવાનું હતું. મને સાતમે મહીનો અધવાયો અને મ્હારા પતિને તાવ આવવા માંડ્યો. તાવ પછી તેમાંથી ત્રિદોષ થયો, અને ચાર અઠવાડિયામાં તો બધું પુરૂ થઈ ગયું. મારું નશીબ કુટુંબ અને સોળમે વર્ષે હું વિધવા થઈ. હવે તો કારમું, ન ખમાય તેવું દુઃખ આવી પડ્યું. છેલ્લા દિવસ જતા હતા તો પણ લોકીક કરવા માટે, સાસરામાં રહેવું પડ્યું. મારા પતિને મેં જ મારી નાંખ્યા હોય તેમ બધા મારી તરફ વર્તતા હતા. કુટુંબ ઉલી કરી. ફાકવાનું ને ફોટલા ખાવાનું તો હતુંજ. મારા શરીરની આવી સ્થિતિમાં આ મને પલુંજ નડતું હતું. તેમાં વળી ચુકીકર્મ અને નોમીયાથી તો તોળા ભગવાન ! એવો વખત કોઈને ન લાવશે. કેટલાં ફૂટ યાચ તેનું કોઈ પૂછે નહિ અને વળી કુટુંબ આવડે નહીં એટલે ઉપરથી ભાડે. છેવટે બારમાની સત્તમ પતી ગયા પછી તો મ્હારાથી ન જ રહેવાયું. શી રીતે રહેવાય ! હમમર ફક્ત વર્ષ સોળની અને તેમાં શરીરની આવી સ્થિતિ ! મેં તો એકદમ મારી બા ત્યાં કુટુંબ આવી હતી તેની પાસે જઈ રહી હતી. અને કહું કે મને ઘેર લઈ જા. અતે બા તે બા. કોઈની દરકાર ક્યાં કે પૂછ્યા વગર માઠીમાં પાલીને મ્હને ઘેર લઈ ગઈ. સાસરીયાએ આવો દીધી, લોકોએ બોલી અને જન્મારાના વેર થયા. તે જ રાત્રે મને ધૂટા પડ્યા થયા. છાકરી જન્મી પણ તેનું માથું બધું ખવાઈ ગયેલું હતું. દાકતરે કહું કે છેલ્લા થોડા દિવસ બેડાનર બોરાક ન મજવાને લીધે તથા અતિરાય

ગામ ખોરાકને લીધે આમ થયું. ધિક્કાર હતો આ સંસારના આ દુષ્ટ રિવાળે ઉપર કે જેણે મદારી ઉપરીના પ્રાણ લીધા.

મદારી કયા કહેવાઈ છે. ન છોરી બાળવિધવાને દુનિયામાં શું મુખ હોય ? વરસેક દિવસ તો મદારે મિચર રહી. સાસરેથી કાઠ બોલાવતું નહિ. એકવાર ગઈ ત્યારે મુખ ગાળેં દઈ લટીને સાસુ નજીકે કાઠી મૂકી. ફરીથી મહેં જવાની હિમ્મત કરી નથી. મદારેં ચરીર છેક લેવાઈ ગયું અને ડાકઠરે કહ્યું કે હવે લાગુ પડયો છે. પડેસ્તો. નાની હમ્મરમાં સાસરાના ધરતું આપ્તું કામ, પૂરું ખાવાનું નહિ, મૂળથી એકવટો બાંધો, ઉપરાઉપરી બે સુવાવડો, અને વળી પાછું વૈધવ્યનું દુઃખ. પછો હવે થાય તેમાં નવાઈ શી ! મદારેં ચરીર આમ બગડ્યું તેથી મદારાં એક માણી કાઠીયાવાડમાં હતાં તે મદને સમજાવીને એમને ત્યાં લઈ ગયા. મદારા માણીજી સારે દરજ્જાને હતા, અને સુધરેલાં વિચારના હતા. એમને પણ મદારા જેટલી જ છોકરી હતી, પણ હજી કુંવારી જ હતી. કાઠીયાવાડની, ચૂંચી હવાથી મદને આરામ થયો. અગો બન્ને બહેન માટે માસ્તર રાખ્યા; અને ગુજરાતી, ઇંગ્લેશ તથા સંસ્કૃતનું સાકું જ્ઞાન એમને અપાવ્યું. હવે તો હું મદારી મેળે જ વાંચીને જ્ઞાન સંપાદન કરેં છું. મદારી બહેન તો પરણી ગઈ છે, સુખી છે, એનું સુખ ચિરકાળ ટકો. થોડો વખત તો દુનિયાપરથી મદારેં મન હટી ગયું હતું, દુનિયાને હું ધિક્કારતી હતી. પણ વિદ્વાનો સાથેની ચાતુર્યિતથી, સજ્જનોની સોખમથી, અને સારા વાંચન ઉપરથી હવે એમ નિશ્ચય કર્યો છે કે જે દુઃખ મદને પડ્યું તેવુંજ દુઃખ દેશમાં પાણને પડતું હશે, અને તેથી ધણેજ અનર્થ મતો હશે આ અનર્થ દૂર કરવા હું પ્રયત્ન કરીશ. બાળસજ્જ બંધ કરવા, નાની હમ્મરમાં સાસરાનો-સુવાવડોના ત્રાસ ન પડે તેમ કરતું, અપરણી જેવા કલેશમય દુષ્ટ રિવાળે-રોવા કુટવાનું, ધાણી આંટા ફાકવાનું બધું બંધ કરવું, અને વિધવાએને જ્ઞાન આપવું. તેમનો અવતાર એજે ન જવા દેતાં દુનિયામાં તેમને ઉપયોગી કરી સુખી બતાવવી અને ખાસ કરીને સ્ત્રી જાતનો દરજ્જાને સુધારવો, આ બધાં કામ પાછળ હું મંદીરા, એકલી કામ કરીશ, અથવા વનિતા વિગ્રામમાં જોડાઈશ. આ વિચારથી મદારામાં નવું જીવન આવ્યું છે આરાધા છે કે તમે લાઇએ આ કામમાં મદદ કરો.

લી૦ હમનશીખ.

બાળકોનું પ્રદર્શન.

—:—

પ્રજ્ઞાપતિ ત્રિમાસિકના અધિપતિ ભેગ.

વિ. વિ. કે ગયા ત્રિમાસિકમાં સને ૧૯૧૪ ની સમાલોચના ઉપરથી જણાઇ આવે છે કે તે સાક્ષમાં આપણી નાતમાં ૪૫ મરણ થયાં; તેમાંથી ૨૨ મરણ પાંચ વર્ષની અંદરના બાળકોમાં થયાં છે; એટલે કે અડધો અડધ મોત બાળકોનાં થયાં છે. આ સ્થિતિ ધણી જ ખેદકારક કહેવાંચ અને તે દૂર કરવા તથા બાળકો તંદુરસ્ત થાય તે માટે જુદી જુદી ભાતના ઉપાય યોજવા જોઈએ.

હું એક સૂચના એ કરું છું કે પાંચ વર્ષ થા તો, ત્રણ વર્ષની અંદરના બાળકોનું એક પ્રદર્શન બરવું. વિલાયતમાં આવા પ્રદર્શનો બરાબ છે અને તે પ્રદર્શનમાં રત્ન કરવા માટે માતાઓ અમાડથી બાળકો તંદુરસ્ત રહે તે માટે સંભાળ રાખે છે. વળી આવા પ્રદર્શનમાં બધાં બાળકો એકઠાં થાય તે વખતે તેમની હાલતરી તપાસ પણ કરવી હોય તો તે જાની રાકે. હું ધારું છું કે આવાં એક પ્રદર્શનથી આપણી નાતને પણ ફાયદો થાય. આશા છે કે આ સૂચના નાતના હિતેથીજ ઉપાદી લેશે. તે બાળકોનું પ્રદર્શન બરવામાં આવશે તો તેની વ્યવસ્થા તથા ઇનામો માટે રૂ. ૨૫) હું આપીશ.

લી. સેવક,

M. C.

—:—

પ્રાસંગિક નોંધ.

—++—++—

મુરતમાં સાહિત્ય પરિષદ મળી હતી, તે વખતે ત્યાંની વડનગરા નાગર સંમિતિના ભરતકામનું તથા ચિત્રકળાનું એક નાનું સરખું નાગર સ્ત્રીઓનું મુંદર પ્રદર્શન, તેમની નાતના એક મંદળ તરફથી બરવામાં કલ્પા-પ્રદર્શન. આવું હતું. આ પ્રદર્શનમાં તરેદ તરેદનાં તોરણ, પડદા, શિવજીના નમુના, લેઇસ, ભરતના નમુના, ચિત્રકામ વગેરે લેવામાં આવતું હતું. આ પ્રકારની યોજના ધણી જ લાભકારક છે, અને તે માટે અમે મુરતના વડનગરા નાગરોને અભિનંદન આપીએ છીએ; અને આશા રાખીએ છીએ કે બીજા નાતો આવું અનુકરણ કરી આવાં પ્રદર્શનો કરશે. અમે ખાસ આમદ કરીએ છીએ કે ભદ્ર, અમદાવાદ વગેરે રથોએ આપણી નાતની સંમિતિના કામનું પ્રદર્શન કરવું જોઈએ.

આવાં પ્રદર્શનોનો એક હેતુ તો સ્ત્રીઓમાં લલિત કલાઓની વૃદ્ધિ યાચ તે છે. વળી નવરાસનો વખત નડામે ન ગાળતાં આડું કાંઈ સ્ત્રીઓ અને કરવામાં ગળાય તો ઘણા લાભ યાચ, અને દરેક સ્ત્રી પાસે આત્મપોષણ. પોતાનું યર રાણગારવાનાં સાધનો યાચ. પરંતુ તેથી પણ વધુ ઉપયોગી હેતુ તો એ છે કે સ્ત્રીઓ પોતાનાં આત્મ-પોષણનાં સાધનો ભેઈ શકે, શીખી શકે અને ખીલવી શકે. કદાચ સ્ત્રીઓને દરેક અવસ્થામાં કમાઈનાં સાધનોની જરૂર ન પણ પડે. પરંતુ પતિ ઉપર પૈસાની આકૃત આવી પડતાં, અથવા તો વૈધવ્યસ્થિતિ આવી પડતાં આવાં કમાવવાનાં સાધન હોય તો તે પોતાના માન, આબરૂ અને જીવન ભળવી શકે છે. આ ઉપરાંત દાસમાં વળી નવા સંલેગો ઉભા થતા નાચ છે. કન્યાઓની લક્ષ્મી નય તો વધતી જ નાચ છે, અને પશ્ચિમ તરફના આદર્શોને ભીંધે કાંઈ કાંઈ યુવકો લક્ષ્મી કરવાની નામરજી પણ બતાવે. પરિણામ એમ પણ આવે કે કેટલીક કન્યાઓને કદાચ અવિવાહિત અવસ્થામાં જીવન ગાળવું પડે. આ અવસ્થામાં જો પોતાના નિર્વાહ માટે-આત્મપોષણ માટે તેની પાસે કાંઈ પણ સાધન ન હોય તો તેની સ્થિતિ દયાજનક અને પરતંત્ર થઈ પડવાની. માંદે દરેક માખાપતું કર્તવ્ય છે કે પોતાની પુત્રીને જીવનનિર્વાહ કરી શકે તેથી રીતનું કાંઈક જ્ઞાન આપવું. અને આવાં કલા-પ્રદર્શનો યાચ તેમાં આ મુદ્દો ખાસ ભળવો જોઈયે, અને એછે પૈસે વધારે નફો મેળવી શકાય તેવી રીતની ચીજો બતાવવા તરફ ખાસ લક્ષ આપવું જોઈયે.

ગયા ત્રિમાસિકમાં ભરૂચ કેલવણી કમીટીનો રિપોર્ટ આવ્યો છે. તેમાંના પરીક્ષા સંબંધીના આંકડા વાંચતા મિત્ર યાચ તેવું છે. ઉંચી ભરૂચમાં કેલવણી-કોલેજના આંકડા બાતું ઉપર મૂકતાં પણ ઇચ્છે કેલવણી. ધોરણો અને ગુજરાતી ધોરણની પરીક્ષાઓમાં નપાસ થનારાની સંખ્યા યહી જ મેટી છે. ૧૯૧૪ માં ૩૧ ઊકરા દાઉરકુલમાં ૧ થી ૬ ધોરણની પરીક્ષામાં બેઠા તેમાંના ફક્ત ૧૧ પાસ થયા અને બાકીના વીસ જણે પોતાના જીવનનું એક આજીવ અમૂલ્ય વર્ષ એના એ ધોરણમાં ગાળવું. તે જ મુજબ ગુજરાતી ધોરણોમાં આઠ વિદ્યાર્થીઓ નપાસ થયેલા છે. આમાં હોય બાળકોનો નહિ પણ તેના આતાપિતાનો છે. યરની દેખરેખ રિવાજ ફક્ત નિરાળના શિક્ષણ ઉપર જ આધાર રાખેલા તે યોગ્ય નથી. સેસન ઉપર તેમ જ ઊકરાઓના ચારિત્ર્ય ઉપર દેખરેખ રાખવાની ખાસ અગત્ય છે. ઊકરાને નિશાબે મૂક્યો એટલે વેઠ હતરી એમ સમજવાનું નથી. એનું સવિધ્ય ઉજળું યાચ તે માટે તેનું ચારિત્ર્ય બંધાવું જોઈયે અને આ

ચારિત્ર્ય ગૃહશિક્ષણ વિના અધ્યાય શકે જ નહિ. પોતાનો છોકરો ક્યાં રમે છે, દોની સોખતમાં ફરે છે, ખીરસા ખર્ચના પૈસા રોમાં વાપરે છે, અને પોતાના વખતનો કેવો ઉપયોગ કરે છે, તે તપાસવાનું દરેક માખાપનું કર્તવ્ય છે. આ આંકડા ઉપરથી ભરતને ઘણો લાભ થવા સંભવ છે માટે બીજાં કચ્છોએ પણ આવા આંકડા તૈયાર થવા નોંધવે.

કન્યા કેલવણીની રિયતિ પણ આ આંકડાઓ ઉપરથી રોકકારક સાગે છે.

ગુજરાતી ધોરણમાં ૨૫ કન્યામાંથી ફક્ત દસ જ પાસ થાય

કન્યા કેલવણી. છે અને પંદર છોકરીઓનું આખું વર્ષ બગડતું દરો. વળી

૧૯૧૩માં એક કન્યા ઇંગ્લેન્ડ છટ્ટા ધોરણમાં હોવાનું બતાવેલું

છે. પણ તે શિવાય તે સાલમાં કે ચોદની સાલમાં એક પણ કન્યા ઇંગ્લેન્ડનો અભ્યાસ કરતી નથી. આ ઘણું જ રોકકારક છે. ગુજરાતી શિક્ષણ પૂરું કર્યા પછીથી તે લગ્ન થવા પછી સારું રાખતા સુધી છોકરીઓ પોતાનો કાળ શી રીતે ગાળતી દરેક તેનો વિચાર કરવા લાયક છે આપણામાં ગૃહશિક્ષણની ખામી છે તેથી છોકરીઓ તિરાળમાં જ વધારે સમય રહે તે ઇચ્છવા લાયક છે. વળી સાથે સાથે તેમનું જ્ઞાન પણ વધારી શકે અને કોઈ વખતે ચાત્ર-પોષણ કરવાનો વખત આવશે તો આ જ્ઞાન તેમને ઉપયોગી થક પડશે. માટે ભરતના નાતભાઈઓને તથા ખાસ કરીને કેલવણી કમિટીના સભાસદોને વિનંતિ કરવાની કે કન્યા કેલવણી તરફ વધારે લક્ષ આપે.

અમદાવાદમાં વનિતા વિદ્યામને લીધે કન્યાઓને તથા ખાસ કરીને ઉમ્મરે

પહેંચી ગયલી છોકરીઓને શિક્ષણમાં ધણી જ સવડ

વનિતા વિદ્યામ થક ગઈ છે. ઇંગ્લેન્ડ બહુવાની ત્યાં સગવડ થક છે

અને સ્ત્રી કેલવણી. ત્યારથી આપણી નાતની ધણી છોકરીઓ તેનો લાભ

લે છે, સાથે સાથે સંસ્કૃત તથા શીવવા વેતરવાનું પણ

શીખવાય છે તેનો લાભ પણ આપણી નાતની છોકરીઓ લે છે. વળી આ

ઉપસંત તેઓએ 'ભગિની વિદ્યોત્તેજક સમાજ' સ્થાપ્યું છે જેમાં દર રાત્રી-

વારે ઉપયોગી વિષય ઉપર વિવેચનો તથા ચર્ચા થાય છે તથા મહિનામાં

એક વાર ગરબા ગવડાવાય છે. આશા છે કે વનિતા વિદ્યામની ઉપયોગી પ્રવૃત્તિ-

ઓનો આપણી નાતની અમદાવાદમાં વસતી દરેક બહેન જરૂર લાભ લેશે.

વનિતા વિદ્યામમાં બહુતી બાળાઓનાં નામ આ અંકમાં બીજે સ્થળે આપ્યાં

છે, તેમજ મહાલક્ષ્મી ફીમેઈલ ટ્રેનીંગ કોલેજમાં બહુતી બાળાઓનાં નામ તથા

આ ઉપરથી મુંબઈમાં ઇંગ્લેન્ડ કેલવણી લેતી બાળાઓનાં નામ પણ આપેલાં છે.

આવતા માર્ચ માસમાં આપણી નાતમાંથી ચાર કન્યાઓ મેટ્રીકની પરીક્ષામાં

જેસવાની આશા રાખી શકાય તેમ છે.

સાહિત્ય પરિષદ વખતે સુરતમાં નાતોના ચોખાનીઆના પ્રતિનિધિઓનું
પણ એક સંમેલન થયું હતું. આનો હેતુ નાતહિતના
જ્ઞાતિમત્ર તથા નાતદ્વારા સમાજસુધારણાના વિવિધ પ્રયત્નો ચર્ચવાનો
સંમેલન. હતો. કેટલેક અંશે આ હેતુ સફળ થયો હતો, અને આ
સંમેલનના પરિણામે એક સંગીત કામ તો એ થયું કે દર
ઉપરાંત નાતના ચોખાનીઆએ દિવાળીની એક ખાસ ભેટ એકઠા મળીને કહા-
ડવાનો ઠરાવ કર્યો. આ કામ કરવા માટે એક કમિટી નિર્માઈ છે અને અમે
આશા રાખીએ છીએ કે દિવાળી ઉપર આ 'ત્રિમાસિકના આદેશને ઉપયોગી
'વિષયોથી ભરપૂર દળદાર ભેટ આપવા અમે સમર્થ થઈશું.'

પ્રો. બળવંતરાય કલ્યાણરાય ઠાકોરે તેમનાં સ્વર્ગસ્થ પત્નિ સૌ. ચંદ્રમણીના
સ્મરણાર્થે ત્રિમાસિકના આદેશને પોતે કરેલું 'અભિજ્ઞાન
ભેટ, રાકુતલા નાટક 'તુ' ભાષાંતર ભેટ આપવા ઇચ્છા દર્શાવી છે. આ
ઇચ્છા અમે આભાર સાથે સ્વીકારીએ છીએ. આશા છે કે અમારા
આદેશો કનિ કાળીદાસની આ ઉત્તમ કૃતિના વાંચનથી આનંદ તથા જ્ઞાન
મેળવશે ! આ ઉપરાંત પ્રો. ઠાકોરે 'કુતિ' 'સાવિત્રી ચરિત્ર' અને 'જ્ઞાતિ
ભાઈઓની એક ખીલ પ્રત્યે ફરજો' એ ત્રણ ભેટો ત્રિમાસિકના આદેશને
અમારે આપી છે.

આ લઘુ ગાળામાં પરણેલા દંપતિને અમે અભિનંદન આપીએ છીએ. વર-
વિક્રમ સખધમાં આ વર્ષે પણ જૂમ હતી તે સારૂ અમે ખરેખર
લજ્જા દિલગીર છીએ. મોટા મોટા વરચોડા, સારા સારા જમણ,
નાળિયેર વગેરેમાં ખર્ચ ઓછો કરીને આ વરવિક્રમ દૂર કરવા
તરફ હવે આપણા સમજી નાતમાંથીજે ઉતાવળે ધ્યાન આપવું જોઈએ.
કેટલેક ઠેકાણેથી પૈસા લેવામાં આવ્યા નથી એ સાંભળીને અમને ધણોજ
આનંદ થયો છે; તે ઉપરાંત વર તથા કન્યાઓની વધતી જતી લજ્જાની ઉગમરથી
પણ સંતોષ પામવા જેવું છે. ધણા ખર્ચ વર તો કમાતા પણ છે. તેમને
આશ્રય કરવાનો કે બલિષ્ઠ માટે અત્યારથી વિમો ઉતરાવી રાખવો તે ઉત્તમ
છે. ભરજીવાનીમાં કાંઈક અકસ્માત ધામ અને કોઈ બાંજા વિધવા ધામ તે
વખતે વિમો ધણોજ ઉપયોગી થઈ પડે. વળી મોવાની છંદગીમાં પણ તે પાછો
મળે તેવી ગોઠવણ થઈ શકે છે. આ બાબતમાં પદ્ધતિના દિવાળ ધણો ઉત્તમ
છે. વરવાળાઓ જે પૈસા લે છે તેના બદલામાં કન્યાને પૂરેપૂરું પડતું ધાલે તો
પણ સારું. આ પ્રમાણે પડતું ધાલવામાં આવે તો પણ વિમાનના લાભ વળી
જીવીજ જાતના છે.

આ સખંધમાં આ અંકમાં હપાયલા પત્ર તરફ અમે સર્વેનું ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. બાળક તે બવિધ્યનો શહેરી છે, અને અત્યારે બાળકોનું દેખાતું નાતું કુમળું પુલ જ ફાલીને બવિધ્યમાં કુટુંબના પ્રદર્શન. યદરૂપ ધરો; માટે નાનપણથી જ તેના આરોગ્ય તરફ ધ્યાન અપાય તે ઉત્તમ છે. બાળકોના ઉછેર સખંધી માતાઓને જ્ઞાન આપવું લેઈએ. આ સારૂ વિભાગતમાં માતૃશિક્ષણસાળાઓ સ્થાપેલી છે. મુખ્યધર્માં પણ સોશીયલ સર્વિસ લીગ તરફથી ડૉ. નાગૂબાઈ ભેષી, બાળક ઉછેરવા સખંધી માહિતી આપવા એક સ્ત્રીઓનો વર્ગ ચલાવે છે. આવા વર્ગો ખીલ ગામોમાં પણ ચલાવવા લેઈએ અને આપણી નાતની સ્ત્રીઓને આ જ્ઞાન મળે તેવી ગોઠવણ સારૂ આયોજાનોએ ઉતાવળે કરવી લેઈએ. તે સાથે બાળકોના પ્રદર્શનની સૂચના તો ખાસ કરીને ઉપાદેશ લેવી જ લેઈએ, આ પ્રદર્શન સારૂ વ્યવસ્થા કરી દિવસ કરાવી ઓછામાં ઓછા ત્રણ માસ અગાઉ તેની ખબર બધાને આપવી લેઈએ. અને દરેક માતાએ પુસ્તકો વાંચીને, અનુભવીને, પૂછીને પોતાનાં નાનાં બાળકને તે પ્રદર્શન સારૂ ઘણી જ સંજાળથી તૈયાર કરવાં લેઈએ. આ પ્રદર્શનમાં ડોક્ટરો દરેક બાળકને તપાસીને તે સખંધમાં માતાઓને સૂચના કરશે તો પણ ઘણાં લાભ થશે. માટે આ પ્રસંગ ન જવા દેતાં તેના લાભ લઈ દીવાળીના દિવસોમાં એક એક પ્રદર્શન ભરવા અમે ખાસ આગ્રહ કરીએ છીએ.

—:૦:—

શ્રી સુરત બ્રહ્મક્ષત્રિય જ્ઞાતિના છોકરા તંથા છોકરીઓને આપવાના ઇનામનો મેળાવડો.

આ ઇનામનો મેળાવડો તા. ૧૩ મી મે ૧૯૧૫ ને રોજ હૈદરાબાદનિવાસી રામ બહાદુર રૂપલાલજીના પ્રમુખપણા નીચે કરવામાં આવ્યો હતો.

ઇનામનું કાર્ય સર કરતાં પહેલાં સર્વ મળેલા ગૃહસ્થો સન્મુખ દેસાઇજી હરીપ્રસાદ વિષ્ણુપ્રસાદે નહેર ક્યું કે આજના ઇનામનું કાર્ય રા. રા. રૂપલાલજીના હસ્તે કરાવવા મ્હારી ઇચ્છા છે. એ વિચારને સર્વ બાંધુઓ સંમત થયા, અને રા. રા. રૂપલાલજીએ પ્રમુખસ્થાન લીધું.

રા. શ્રીપતરાય હકુમતરાયે એ કાર્ય સખંધી થએલી વ્યવસ્થા વિષેનો હુંકે રિપોર્ટ નીચે પ્રમાણે વાંચી સંજાળાવ્યો. દેસાઇજી હરીપ્રસાદ વિષ્ણુપ્રસાદ જેમણે અત્રેની જ્ઞાતિના છોકરાઓની કેળવણીના ઉત્તેજનાયે રૂ. ૧૦૦૧) એક હજાર એકની રકમ પોતાના થએલા લગ્ન પ્રસંગે ભરી આપેલી છે, અને તેના વ્યાજમાંથી છોકરાઓને આપવાનું ઇનામ નક્કી કર્યું છે, અને લોકે એનું વ્યાજ ચઢ્યું નથી છતાં પણ છોકરાઓને પોતાના થએલા લગ્નના વર્ષથી ઇનામ મળતાં ધાય એવી ઉમેદથી રૂ. ૩૫) પાંત્રીસ પોતાના મુ શ્રી માણેકલાલજી તરફથી મોકલી આપવાનું હાલમાં જ લખી જણાવવાથી ચાલુ વર્ષમાં ઇનામ સર

કરવામાં આવ્યાં છે. શ્રી સુરત બ્રહ્મશત્રિય જ્ઞાતિને ગં. ૨૧. બાઈ કૃષ્ણાએ વાલીનું મકાન બંધાવી આપ્યું છે તેમના માતાએ અનેની જ્ઞાતિએ ૩. ૧૫) પંદરની રકમ ઓકરીઓના ઇનામ માટે દ્વાડા આપી છે. હવે પછીના વર્ષ માટે બ્રહ્મશત્રિય પંચની કેલવણીકુંડની ચાલતી રકમમાંથી ૩. ૪૦૦) ચારસોની રકમ એજ ખાતર જુદી દ્વાડા તેના આપવા બ્યાજમાંથી દર વર્ષે ઓકરીઓને ઇનામ આપવા નક્કી કર્યું છે. દેશાધ્ય સાહેબ તરફથી જરાએલી રકમનું બ્યાજ તથા અનેની જ્ઞાતિએ જુદા કદાહેલા રૂપીઆ ૪૦૦) નું બ્યાજ આવતે વર્ષે ઉત્પત્ત યામ છે, એટલે ચાલુ વર્ષમાં ઓકરા તથા ઓકરીઓને ઇનામ મળશે કે કેમ એ વાત અનિશ્ચિત્ હતી. પણ તેઓના (બજવાન) નસીએ ગં. ૨૧. બાઈ કૃષ્ણાના મનમાં એવી છત્રાસા ઉત્પત્ત કરી કે ચાલુ સાલમાં ઓકરા તથા ઓકરીઓને ઇનામ વહેચવા. ગ્દને (શ્રીપતરામ હુકમતરાયને) ઉપરની બાબત નક્કી થતા સુધીને માટે નક્કી ન થાય તો હું ૪૦) ચાલીસ રૂપીઆ આપું છું એ વાત એમણે ખાનગીમાં કહી હતી. આ રકમ અગર ઉપરની રકમ મલશે એવી ખાતરી દોવાથી મેં અનેની જ્ઞાતિના સહુતા ઓકરા તથા ઓકરીઓના નામ, સ્કુલ તથા ધોરણ વગેરેની દલીલત તેમના વડીલો તરફથી મંગાવી, સ્કુલોમાંથી તેમના પરિણામો મંગાવી લીધાં. સ્કુલોના આવેલા પરિણામના આધારે ઓકરા ઓકરીઓના ઇનામ તેમના અવસ્થાસના તથા તેમના પાસ થવાના ધોરણ ઉપર વિચાર કરી નક્કી કરવામાં આવ્યા.

સહુતા મોટા ઓકરાઓમાંથી કેટલાકની ઇચ્છા એવી જણાઈ કે જેઓ પરીક્ષામાં બેસવા પામ્યા નથી અગર જેઓ બેઠા છે અને જેમનું પરિણામ હજી સુધી જણાયું નથી તેવાને માટે પણ ઇનામની તજવીજ થવી લેઈએ. આ તેમની ઉત્કંઠા લેઈને તેમને એવું કહ્યું કે તમે ઓકરાઓ મોટા છો અને તમારી મજજશક્તિ કાંઈ ખીણેલી હોવી લેઈએ અને તમે નાના બાળકોને આદર્શરૂપ નિવડો તે માટે, અને તમારા મજજની શક્તિ લેવા માટે દસ રૂપીઆનું ઇનામ જુદું કાઢું છું. ઉપરની ૩. ૪૦) ચાલીસની રકમમાંથી ૩. ૧૦) દસ આ માટે જુદા કાઢ્યા અને બીજે દ્વાડે એક ચાલી ઓકરા તથા ઓકરીઓમાં ફેરવી તેમને લખી જણાવ્યું કે નીચેના વિષયમાંથી કોઈ પણ એક વિષય પોતાની સરજ ગુજરાતી ભાષામાં એક મહિનાની મુદતમાં જે કોઈ ઓકરા અગર ઓકરી ગ્દારા તરફ લખી મોકલી આપશે અને તેમાં જેનો લેખ સારો જણાયો તેને ૩. ૫) ચી દસ સુધીનું ઇનામ આપવામાં આવશે.

વિષય.

૧ ‘ન્યાતોમાં વિક્રયતા દાખલ થતા રિવાજો.’

૨ ‘પ્રતિષ્ઠાને પાત્ર કોને ગણવા.’

ઉપર મુજબની ચાલી તા. ૬ એપ્રિલ ૧૯૧૫ ને રોજ રૂપી પછી કેટલાક ઓકરાઓએ, ઓકરા તથા ઓકરીઓનું ઇનામ જુદું રાખવા ઇચ્છા દર્શાવવાથી

એક નવો વિષય 'સુખી હવન કોનું ગણવું' વધારી જુદા ઇનામની ખબર તા. ૧૩ મી એપ્રિલ ૧૯૧૫ ને રાજ પટ્ટોચારવાની ખબર આપવામાં આવી હતી. આ યાત્રી મોટા ઓકરા તથા ઓકરીઓમાં કેટલાક દલકા ધોરણવાળા ઓકરા તથા ઓકરીઓ આ વિષય લખવાને અશક્ત હતાં તેમણે આ વિષય લખવાની ઉત્કંઠા ખતાવી તેમને પણ એ ખાળત પ્રયાન કરવા ઉત્તેજન આપ્યું હતું. ઇનામના વિષયો આવતા દરમ્યાન તેમજ ઓકરાઓના પરિણામની હકીકત પૂર્ણ થતાં દરમ્યાન દેશાદ્ય સાહેબ તરફથી રૂ. ૩૫) ની રકમ તેઓના મુ. શ્રી માણેકલાલજી તરફથી મોકલી આપવાની હકીકત પંચ તરફ મોકલેલા કાગળ લખી જણાવ્યાથી અને રૂ. ૧૫) ની રકમ પંચ તરફથી મળવાથી અને રૂ. ૪૦) નાંથી રૂ. ૧૦) ની રકમ વિષય લખનાર માટે, ગ. રવ. ખાઈ કૃષ્ણા તે મરદુમ પ્રાણસાલ મથુરાદાસજીના વિધવા તરફથી એમ કરી ચાલુ વર્ષ માટે રૂ. ૧૦) નું નીકળ્યું છે.

૧૧. ૨૧ રૂપસાલજીએ સત્તર ઓકરાઓને ઇનામ આપ્યાં, અને ઓકરીઓને પણ ઇનામ આપવાનું કામ ગ. રવ. ખાઈ કૃષ્ણાએ રૂપસાલજીના હસ્તે જાહેર કરવાથી છ ઓકરીઓને ઇનામ આપવામાં આવ્યું હતું. વિષયને માટે રૂ. ૫) નું એક ઓકરાને અને રૂ. ૫) નું એક ઓકરીને ઇનામ આપવાનું જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું.*

ઉપર પ્રમાણેનું કાર્ય પૂરું થયા પછી ૨૧. ૨૧ રૂપસાલજીએ પોતાને મળેલા પ્રમુખસ્થાન માટે સર્વનો ઉપકાર માન્યો, અને ઓકરા તથા ઓકરીઓની ઇનામની વ્યવસ્થા ચાલુ રહે તેમાં મદદરૂપે પોતે ઉત્તેજન રૂ. ૨૦) દર વર્ષે મોકલી આપવા જાહેર કર્યું. ત્યાર બાદ રામ બહાદુર રૂપસાલજીનો આભાર માની દારંગોટા આપી સભા વિસર્જન થઈ.

* ખતાવેલા ત્રણ વિષયોમાંથી કોઈ પણ વિષય પોતાની સરળ બુજ્જરાતી ભાષામાં લખી લાવનાર ઓકરા માટે રૂ. ૫) તથા ઓકરી માટે રૂ. ૫) નાં ઇનામ કહાડવામાં આવ્યાં છે. એ વાતની લેખીત નોટીસ એક મહિના પહેલાંથી ન્યાતના બાળકોને વાંચવા મોકલી હતી. લખાએલા વિષયો ઇનામ કહાડનાર જોતે જ તપાસનાર હતા. પ્રસંગ એવો બન્યો કે તેમની તબીયત બગડી, અને ઇનામના મેળાવડાનો દિવસ જોલો કરાવવામાં આવ્યો; જેથી એ વિષયો ખીજ ખંધુ તરફ તપાસાવવા સાડ મોકલી આપ્યા. ઇનામના મેળાવડાને દિવસે જ વિષયો તપાસાઈ રહ્યા. પોતાની સરળ ભાષામાં લખી લાવનારને જ ઉત્તેજન આપવાનું છે એ હદેશ લેખ તપાસનારના કાનપર આણી રાકાઈ નહીં. વિષયો લખી લાવનાર ઓકરાઓએ ઘણી ગડબડ કરી એ વાત વખતસર કાનપર આવી રાકી નહીં, તેથી ધારેલા હદેશ પાર પડ્યો નહીં. આ પોતાની ખતાવેલી રીતભાતથી ઇનામ કહાડનારને બલિષ્ઠ માટે એક સાફ શિક્ષણ ઓકરાઓએ આપ્યું છે.

જ્ઞાતિના ખખર અંતર.

નિમલુક, ફેરબદલી વગેરે.

(હૈદરાબાદ.)

- રા. બીમરાય ધનપ્રસાદ બી. એ. નિઝામ સરકારના વેટરનરી ડીપાર્ટમેન્ટના આસિસ્ટન્ટ ડિરેક્ટર તરીકે રૂ. ૨૫૦+૨૫=૪૦૦ (સુધી)ના પગારથી નિમાયા છે.
- રા. ગણેશ નાસયણ બી. એ. બી. એલ. હૈદરાબાદ પોલીસ ટ્રેઇનીંગ સ્કુલમાં પ્રોફેસર તરીકે રૂ. ૧૭૫+૧૦=૨૦૦ (સુધી)ના પગારથી નિમાયા છે.
- રા. રાય બાલમુકુન્દ બી. એ. ને નિઝામ સરકારની હાઈકોર્ટના જડજલ તરીકે કામ કરવામાં આવ્યા છે.
- રા. શંભુપ્રસાદ બી. એ. ને એકાઉન્ટન્ટ જનરલની ઓફીસના સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ તરીકે રૂ. ૧૫૦ના પગારથી નિમલુક થઈ છે.
- રા. કુલ બહાદુરને પહેલા મેજિસ્ટ્રાટ તાલુકદાર રૂ. ૩૦૦ ના પગારથી નિમવામાં આવ્યા છે.
- રા. શંકરપ્રસાદને ઓરંગાબાદ તાલુકાના ખીડગામના તાલુકદાર તરીકે બદલી થઈ છે.
- રા. રાધાક્રીશન એન્જનીયરની બદલી કારીમનગર થઈ છે.

(ગુજરાત.)

- રા. મણીલાલ અજીતરાય ઠાકોરને સળખોટમ ઓધી મેઈડના ડેપુટી કલેક્ટર નિમ્યા છે.
- રા. હરિહરજી હરિપ્રસાદ દિવાન કપડવંજના એકર્ટીંગ મામલતદાર નિમાયા છે.
- રા. કૃષ્ણલાલ કીરપારામ ઠાકોર સળજડજની બદલી વિરમગામથી પેત થઈ છે.
- રા. બાપાલાલ દરીલાલ દેસાઈ સળજડજની બદલી અંકલેશ્વરથી વિરમગામ થઈ છે.
- રા. ત્રીકમલાલ જલ્દુભાઈ દેસાઈ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરની બદલી એડન થઈ છે.
- રા. પ્રાણુલાલ કેશવલાલ લાખીયા પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરની બદલી બસરા થઈ છે.
- રા. શ્રીપતરાય બદવરાય વજીવ વડોદરા મ્યુનિસિપાલિટીમાં પ્રજા તરફના પ્રતિનિધિ ચુંટાયા છે.
- રા. નગીનલાલ બાલકૃષ્ણ ઠાકોર પેન્સન ઉપર રીટાયર થયા છે.

—સુરત શુજરાતીસાહિત્યપરિષદમાં ભાગ લેવા રા. બળવંતરાય ઠાકોર, રા. સા. અંબારાંકર મલજી, રા. નરહરિ કુશ્વારામ, રા. હરરાય અમુલખરાય, ડૉ. હરિપ્રસાદ મજરાય, રા. જીવજીલાલ ઠાકોર, રા. પ્રીતમરાય મજરાય, રા. કેશવપ્રસાદ છોટાલાલ દેસાઈ, રા. મોતીલાલ અમુલખરાય, રા. વૈકુંઠલાલ ઠાકોર વગેરે સહયુક્તરૂપે ગયા હતા. રા. કાન્તીલાલ છગનલાલ, રા. કનૈયાલાલ શ્રીપતરાય અને રા. મુકુન્દરાય બળવંતરાયે સ્વયંસેવકો તરીકે કામ કર્યું હતું—

—રા. જીવજીલાલ મજરાય બેરીસ્ટરે ધીકાંટા રાત્રીશાળાના વાર્ષિક સમારંભ વખતે સ્વદેશીમિત્રમંડળના પ્રમુખ તરીકે પ્રસંગને અનુસરતું ભાષણ કર્યું હતું અને સ્વદેશભક્ત ગાંધીને અમદાવાદમાં આશ્રમ કાઢવા વગેરેમાં મદદ કરી હતી—

—વનિતા વિદ્યામતે અંગે નીકળેલી “બગિની વિદ્યાતોજક મંડળમાં” સૌ. જયવંતી મજરાયે ‘રોના કુટવાના રિવાજ વિષે,’ બહેન પદ્માવતી શ્રીમનલાલે ‘વિદ્યા’ વિષે, બહેન વીરમતી ચંદુલાલે ‘પરોપકાર’ વિષે, બહેન વસુમતી છુલાખીદાસે ‘સતસંગ’ વિષે ભાષણો કર્યાં હતાં—

—રા. બળવંતરાય ઠાકોરે સુરતમાં લેનપંડિત સાલનના નહેરુ ભાષણ વખતે પ્રમુખસ્થાન લીધું હતું—

—રા. પ્રાણુલાલ કીરપારામ દેસાઈ તથા મોતીલાલ અમુલખરાય દેસાઈ તથા નૌતમલાલ ભગવાનલાલ છત્રપનીએ આજુ લડાઇને ભગતાં ભાષણો આપ્યાં હતાં. રા. મોતીલાલ દેસાઈએ નડીયાદમાં આપેલા ભાષણ વખતે મિત્ર-રાજ્યો ૧૫ દિવસમાં બર્લિન જઈ પહોંચે એવી હમેદ દર્શાવી હતી—

—સર્વન્ટસ ઍન્ડ ઇન્ડિયા સોસાયટીવાળા ‘રા. કેશરીપ્રસાદ મણીલાલ ઠાકોર પુનામાં સરાનારી પ્રૌવીન્સીયલ ઇન્ફરન્સને અંગે પ્રતિનિધીઓને આમંત્રણ આપવા વગેરેના કામ સાથે અમદાવાદ ગયા હતા, અને ડૉ. ચંદુલાલ મણીલાલ દેસાઈ પુનામાં મળેલી રાષ્ટ્રીયપક્ષની પ્રૌવીન્સીયલ ઇન્ફરન્સમાં રેલીગિયોને આમંત્રણ આપવા અમદાવાદ ગયા હતા; અને ત્યાર બાદ તેઓ ઇન્ફરન્સમાં ભાગ લેવા પુને પણ ગયા હતા—

—ડૉ. જમેતરામ બૂપતરાય દેસાઈને ઠાકોર મ્યુનિસિપાલિટી તરફ નાણિક રાહદેની સફાઈ વગેરે બાબત તપાસ કરી ઠાકોરમાં કેવા સુધારા કરી શકાય એમ છે એ બાબત રીપોર્ટ કરવાના કામપર નીમ્યા હતા—

- રા. કેશવપ્રસાદ દેસાઈએ સુરત સાહિત્યપરિષદને અંગે જ્ઞાતિપત્રોના તંત્રીઓનું સંમેલન યોજાયું હતું; એ મંડળના એક સેક્રેટરી તરીકે એમની નીમણૂક થઈ છે. એ સંમેલનનું કાર્ય ફોટોમંદ નીવડ્યું હતું અને એને અંગે એક વાર્ષિક પુસ્તક દર વર્ષે છાટવાનો યોજના થઈ છે—
- બરૂચ સાહિત્યસભા તરફથી પ્રો. બળવંતરાય ક. ઠાકોરે “સ્ત્રી કેળવણીના આવશ્યક તત્વો” એ વિષય ઉપર ભાષણ આપ્યું હતું. બીજું ભાષણ રા. કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનશીએ “નવું સાહિત્ય અને બાવનાઓ” એ વિષય ઉપર રા. સા. અંબારાંકર ઉત્તમરામ મલજના પ્રમુખપણા નીચે આપ્યું હતું.
- સો. રસીકમણી બાલમુકુંદરાય દેસાઈએ ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળમાં સો. કૃષ્ણભૌરી ચીમનલાલ સેતલવડના પ્રમુખપણા નીચે “સ્ત્રીઓના ધર્મ” ઉપર ભાષણ આપ્યું હતું.
- પ્રો. બળવંતરાય ક. ઠાકોર ગુજરાતીસાહિત્યપરિષદનાં એક સામાન્ય મંત્રી નીમ્યા છે.
- ડૉ. હરિપ્રસાદ મજરાય દેસાઈએ ગુજરાતસાહિત્યસભામાં “વિજ્ઞાનનું મહત્વ” એ વિષય ઉપર ભાષણ આપ્યું હતું.
- રા. કેશવપ્રસાદ છાટાલાલ દેસાઈએ (અમદાવાદ) ખાડીયા-રાત્રીશાળામાં “પુસ્તકો અને ચોખાનીયાંના વાંચનથી થતા ફાયદા” એ વિષય ઉપર ભાષણ આપ્યું હતું.
- સુરત સાહિત્યપરિષદમાં વાંચના સાર રા. ત્રંબકલાલ ચંદ્રસાંકરે એક સારો નિબંધ લખી મોકલ્યો હતો.
- રા. નરહરીલાલ કુરુજારામ દેસાઈ બી. એ. ને બરૂચ સેનીટરી એસોસીએ-શનના લેઝન્ટ સેક્રેટરી નીમવામાં આવ્યા છે, અને તેને અંગે તેઓએ બરૂચ, આમોદ, જંજીર વગેરે સ્થળોએ હલ્લા એ માસમાં મેંજક લેઝનર્નની મદદથી સાત ભાષણો-પ્રલેખ, મેલેરીયા વગેરે ઉપયોગી વિષયો ઉપર આપ્યાં હતાં.
- બહેન પદ્માવતી પ્રાણલાલ દેસાઈ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીની ઉંચા ધોરણની પરિક્ષામાં પાસ થયા તેમને રૂ. ૪૦ નું પહેલા નંબરનું ઇનામ મળ્યું છે—

પરિક્ષાનાં પરિણામ.

બી. એ.
કનૈયાલાલ કુશ્વરાશ દેસાઈ
નિપુણપ્રસાદ નંદલાલ દેસાઈ
ઈન્ડસ્ટ્રીયલ એડ.
નરદરીલાલ કલ્યાણરાય દેસાઈ
હાકોરલાલ યુનીલાલ દેસાઈ
એડીક.
કાન્તીલાલ ભોલીલાલ હાકોર
કનૈયાલાલ શીખતરાય હાકોર
અંબાલાલ માલિકલાલ દેસાઈ
રામલાલ મણીલાલ હાકોર

બરુચ -
અમદાવાદ
આમોદ
બરુચ
સુરત
બરુચ
"

સેકન્ડરાય બળવંતરાય હાકોર
રમણીકરાય શીખતરાય હાકોર
અંબાલાલ કલ્યાણરાય
અંબાલાલ લક્ષ્મીરામ
નરેન્દ્રલાલ બળવંતરાય
અંબાલાલ ભોલીલાલ દેસાઈ (પંજબ યુનિવર્સીટી) હુદાવાદ
દરીલાલ રાયેરામ
ભગવાન પ્રસાદ અંબાપ્રસાદ (કલકત્તા યુનિવર્સીટી)
સેકન્ડ એડીક. રોઈંગ.

બહેન વસુભતિ બુલાખીદાસ અંબાદાસ
બહેન છતેન્દ્રમણી ચેનીલાલ સોતલવડ
અમદાવાદ
મુંબઈ

લગ્ન.

ધીરજલાલ પ્રાણસુખરામ (આમોદ)
દુર્ગુલાલ મણીલાલ (બરુચ)
મંજુલાલ હીરાલાલ (અમદાવાદ)
રમણીકલાલ ત્રીકમલાલ ભાખીયા
વેદેન્દ્રલાલ બુપતરાય માલિકલાલ (સુરત)
મંજુલાલ રતીલાલ હાકોર (અમદાવાદ)
શંકુપ્રસાદ બળવંતરાય (")
હાકોરલાલ દરીલાલ (")
હાકોરલાલ લક્ષ્મીરામ (આમોદ)

રતનગૌરી આણંદરામ (અમદાવાદ) ૧૫
રમણીગૌરી પ્રાણલાલ દરેદરામ (બરુચ) ૧૪
હીરાગૌરી ચીમનલાલ નરેશરામ (અમદાવાદ) ૧૬
પદ્માવતી ત્રીકમલાલ જીવણલાલ (") ૧૭
પ્રભાવતી અમૃતલાલ બુપતરાય (") ૧૬
છતુભતિ લક્ષ્મીરામ પ્રસાદરાય (") ૧૬
પદ્માવતી બળવંતરાય ચંદુલાલ (") ૧૭
ધનલક્ષ્મી લક્ષ્મીરામ હસમરામ (સુરત) ૧૮
કન્યનગૌરી બળવંતરાય હીરાલાલ (બરુચ) ૧૬

જન્મ.

—:૦:—

રા. શંકરપ્રસાદ બી. એ.	ને ત્યાં	પુત્ર	હૈદરાબાદ*
રા. ગુરુદાસ	" "	"	"
રા. જગન્નાથદાસ	" "	"	"
રા. રાધાકૃષ્ણન બાલમુકુન્દ	" "	"	"
રા. નવરત્નલાલ	" "	"	"
રા. સુરજપ્રસાદ કનૈયાલાલ	" "	"	"
રા. ગણેશલાલ નિર્ગુણલાલ	" "	પુત્રી	"
રા. પૃથુરાજ ગેણીલાલ	" "	"	"
રા. એકમનાથપ્રસાદ લક્ષ્મીનારાયણ	" "	"	"
રા. મોહનલાલ નંદલાલ	" "	"	"
રા. કૃષ્ણદાસ નારણદાસ	" "	"	"
રા. ચંદુલાલ બંસીલાલ	" "	"	"
રા. શંભુપ્રસાદ બી. એ.	" "	"	"
રા. શંકરપ્રસાદ મનસજવાર	" "	"	"
સૌ. રસીકગૌરી ઠાકોરલાલ બગચંતરાય	"	"	મુરત
સૌ. બાનુમતી લક્ષ્મીરામ દરીલાલ	"	"	ભરૂચ
સૌ. ચંદ્રમણી ચીમનલાલ રણછોડરાય	"	પુત્ર	"
સૌ. નિર્મળગૌરી ચુનીલાલ બોગીલાલ	"	"	"
સૌ. નંદગૌરી ચીમનલાલ બોગીલાલ	"	"	"
સૌ. પદ્માવતી ચીમનલાલ રઘુભાઈરાય	"	"	અમદાવાદ
સૌ. લક્ષ્મીબા ધીરજલાલ જરસીલાલ	"	પુત્રી	"
સૌ. દેવમણી ધીરજલાલ ચીમનલાલ	"	"	આમોદ

* હૈદરાબાદથી ખગર મળ્યા મુજબ ત્યાંની નિમણૂક, ફેરબદલી તથા જન્મ મરણની નોંધ આપી છે.

મરણ.

—:૦:—

	ઉ. વ.	રોગ.	સ્થળ.
ગણેશલાલ નિર્ગુણલાલ	૪૮	સંધિયા	દેદાબાદ
ગોવિન્દપ્રસાદ	૭૨	પડપણ	"
કાકોરલાલ સુનીલાલનો પુત્ર	૫	તાવ	મરચ
હીરાલાલ કાલાબાઈનો "	માસ ૧૦		"
સુનીલાલ ભોગીલાલનો "	દિવસ ૨		"
કલ્યાણરાય પુરાણરાય	૫૬	લકવો	અમદાવાદ
આધારબહેન (ગોવિન્દલાલ આપાજી લાખીઆનાં પત્નિ)	૧૫	પડપણ	"
સૌ. શીવલક્ષ્મી અંબાલાલ લાખીઆ	૩૫	સુવારોગ	"

—:૦:—

વાંચો

લાકડો

વાંચો

એક જાણવાજોગ ખંખર.

અમારે ત્યાંથી અનેક પ્રકારનાં ચૂર્ણો અર્હાયા તથા મથુરાજીમાં જતતાં સર્વ ગુણકારક અને સ્વાદીષ્ટ ચૂર્ણો મળશે. દરેક જાતનું ચૂર્ણ જુદી જુદી જાતનો ફાયદો કરે છે. ખાસ શીયાળાની ઠંડી રૂઠુંમાં સાલમ પાક મળશે. તેમજ કાચમને માટે જદામની પુરી, મગજ પુષ્ટિ માટે મળશે. દરેક જાતની મસાલાની સોપારી, વિગેરે પરચુરણ ખાવાને માટે સ્વાદીષ્ટ ચીજો મળશે.

જનાવનાર તથા વેચનાર,

કે. બુલેચર રોડ, મજુર-
ખાના પાસે, મહારાજ
શ્રીલાલખાવાનાં મંદિરની
દબેલીને નાકે, મુંબઈ નં. ૨

પંડ્યા નરોત્તમદાસ લવજી,
સોપારીવાળા.

સુરત.

અં. ૨૫. કૃષ્ણગૌરી

૨૧. ચંદુલાલ કલ્યાણરામ ઠાકોર
 ૨૨. શ્રીપતરાય હુકુમતરાય ઠાકોર
 ૨૩. માણિકલાલ પ્રાણુરાંકરરાય ઠાકોર
 ૨૪. હમનલાલ માણિકલાલ ઠાકોર
 ૨૫. ઠાકોરલાલ માણિકલાલ ઠાકોર
 ૨૬. ચુનીલાલ નગીનલાલ
 ૨૭. હરરાય અમુલખરાય દેસાઈ
 ૨૮. છોટાલાલ નરસીંગરાય
 ૨૯. મોતીલાલ અંદરાંકર
 ૩૦. મોતીલાલ હમેદરામ

ભરૂચ.

- સરદાર રા. બા. મોતીલાલ ચુનીલાલ
 ૨૧. અંબારાંકર દુરપ્રસાદ
 ૨૨. લક્ષ્મીરામ મહિપતરાય
 ૨૩. કલ્યાણરાય પ્રાણુરાંકરરાય
 ૨૪. ઇશ્વરલાલ ગીરધરલાલ
 ૨૫. નરહરીલાલ કુરમ્બારામ
 ૨૬. માણિકલાલ સાકરલાલ
 ૨૭. બળવંતરાય નરોત્તમદાસ
 ૨૮. જીવજીલાલ હરરાય
 ૨૯. ચીમનલાલ હરદેરામ
 ૩૦. સુરજરામ મહિપતરામ
 ૩૧. દીનકરલાલ પ્રાણુલાલ
 ૩૨. મણીલાલ કેવલરામ
 ૩૩. મોતીલાલ સાકરલાલ
 ૩૪. ત્રીકમલાલ બળવંતરાય
 ૩૫. ચુનીલાલ નંદલાલ
 ૩૬. હીરાજીવ પ્રાણુલાલ
 ૩૭. ચુનીલાલ બોગીલાલ

૨૧. બોગીલાલ હરશીસનદાસ
 ૨૨. નરભેરામ કીરપારામ
 ૨૩. બળવંતરાય પ્રતાપરાય
 ૨૪. નરહરીલાલ બળવંતરાય ઠાકોર
 ૨૫. બળવંતરાય નરભેરામ દેસાઈ
 ૨૬. સાકરલાલ ડાહ્યાલાલ
 ૨૭. હીરાજીવ ડાહ્યાલાલ ઠાકોર
 ૨૮. ઇશ્વરલાલ નરભેરામ દેસાઈ
 ૨૯. ઠાકોરલાલ રતનરામ
 ૩૦. ધીરજીલાલ નરભેરામ દેસાઈ
 ૩૧. ગીરધરલાલ કેશવલાલ
 ૩૨. દીનકરરાવ નરભેરામ દેસાઈ
 ૩૩. મુકુંદરાય આત્મારામ દેસાઈ
 ૩૪. રતીલાલ માધનરામ
 ૩૫. ઠાકોરલાલ દ્વારકાદાસ મલછ
 ૩૬. નગીનલાલ સાકરલાલ ઠાકોર
 ૩૭. બળવંતરાય હીરાજીવ ઠાકોર
 ૩૮. ઠાકોરલાલ ચુનીલાલ ઠાકોર
 ૩૯. નગીનલાલ વેણીલાલ
 ૪૦. ઠાકોરલાલ ઘેલાલાલ
 ૪૧. ઇશ્વરલાલ નરસીલાલ દેસાઈ
 ૪૨. નરસીલાલ હરદેરામ
 ૪૩. ત્રીકમલાલ હરીનાથ
 ૪૪. રતનલાલ ઘેલાલાલ

અમદાવાદ.

૨૨. ભુવાખીદાસ ગંગાદાસ દેસાઈ
 ૨૩. જીવજીલાલ પ્રાણુજીવનદાસ લાખીયા
 ૨૪. મણીલાલ ગંગાદાસ દેસાઈ
 ૨૫. જીવજીલાલ મજરાય દેસાઈ
 ૨૬. હરીપ્રસાદ મજરાય દેસાઈ
 ૨૭. નંદરાય હુકુમતરાય ઠાકોર

અમદાવાદ.

૨૧. ચીમનલાલ નરસેરામ ઠાકોર
૨૨. અંબાલાલ નરસીલાલ
૨૩. ત્રીકમલાલ બાપાલાલ
૨૪. મણીલાલ પ્રાણલાલ સેતલવાડ
૨૫. ધીરજલાલ કેસવલાલ
૨૬. અજીતરાય ચંદુલાલ ઠાકોર
૨૭. સુનીલાલ નરસેરામ દેસાઈ
૨૮. ઇશ્વરલાલ હીરાલાલ દેસાઈ
૨૯. વૈદુંઠલાલ માધવલાલ દેસાઈ
૩૦. ચંદુલાલ સાકરલાલ ઠાકોર
૩૧. બળવંતરાય નરસીલાલ કાનુગા
૩૨. પ્રીતમરાય વ્રજરાય દેસાઈ
૩૩. અંબાલાલ માધવલાલ લાખીયા
૩૪. ઇશ્વરલાલ વ્રજરાય દેસાઈ
૩૫. રાંબુપ્રસાદ ચીમનલાલ ઠાકોર
૩૬. ઠાકોરલાલ પરમેશ્વરાય ઠાકોર
૩૭. ચંદુલાલ વલ્લભાઈ
૩૮. વૈદુંઠલાલ ઉત્તમરામ અલમોલા
૩૯. જીવણલાલ હરીલાલ
૪૦. નટવરલાલ હરીલાલ
૪૧. કુલરાંકર સુંદરલાલ
૪૨. મોતીલાલ જીવણલાલ દેસાઈ
૪૩. જીવણલાલ હરિપ્રસાદ દિવાન
૪૪. શિવપ્રસાદ બજીતરાય
૪૫. ભગવાનલાલ કેરાવલાલ
૪૬. નમીનલાલ કેરાવલાલ
૪૭. કેરાવલાલ ભદ્રરાય કાનુગા
૪૮. રવીલાલ જીવણલાલ લાખીયા
૪૯. પ્રાણરાંકર લક્ષ્મીભાઈ દેસાઈ
૫૦. ચીમનલાલ વ્રજરાય

૨૧. બળવંતરાય પરમેશ્વરાય
૨૨. ગીરધરલાલ પરમેશ્વરાય
૨૩. ગુણવંતરાય હીરાલાલ
૨૪. રામપ્રસાદ અંબાલાલ
૨૫. નૌતમલાલ ભગવાનલાલ છત્રપતિ
૨૬. ત્રીકમલાલ દીનાનાય
૨૭. મળીલાલ અજીતરાય ઠાકોર યાજ્ઞા
૨૮. દરિપ્રસાદ કીરપારામ ઠાકોર હવેરી
૨૯. ધીરજલાલ સુનીલાલ કલ્યાણ
૩૦. બળવંતરાય કલ્યાણરાય ઠાકોર પુના
૩૧. મનનલાલ જમીએતરામ જલગામ
૩૨. મોતીલાલ ભદ્રરાય કાનુગા મરમાલા
૩૩. નટવરલાલ મોવિંદલાલ મજમુદાર
સોલાપુર
૩૪. ઇશ્વરલાલ મોવિંદલાલ લાખીયા
અજમેર
૩૫. કાન્તિલાલ સાકરલાલ દેસાઈ રીહી
૩૬. વંબકલાલ ચંદ્રસંકર પુસા
૩૭. અમૃતલાલ ચંદ્રસંકર ઉદોર
૩૮. ભીમરાવ ધનપ્રસાદ દેદ્રાબાદ
૩૯. પ્રાણલાલ એન. દેસાઈ
૪૦. ગણેશનારાયણ જગન્નારાયણ
૪૧. મેનીલાલ રઘુનાથરાય
૪૨. પ્રાણલાલ સાકરલાલ મુનશી જેનપુર
૪૩. ત્રીભોવનલાલ કેસવલાલ દેસાઈ ભાટલા
૪૪. માધવલાલ ચતુર્મુદાર ભમનમર
૪૫. જીવણલાલ ચીમનલાલ લાખીયા
૪૬. પ્રાણલાલ હરીલાલ ઠાકોર લાલપુર
૪૭. અમૃતલાલ દગ્ગનરાય મેંદરા
૪૮. સત્યાઈલાલ ભગવાનલાલ રાજકોટ
૪૯. મનનલાલ દયારાંકર

રા. મુગટરાય નવનીમરાય નેતલસર	રા. શ્રીપતરાય નદવરાય વડોદરા
ડૉ. મુળચંદ કેરાવલાલ જુનાગઢ	રા. મળરાય નદવરાય "
ડૉ. રમણીકરાય કહાનદાસ દેસાઈ "	રા. ચીમનલાલ હમેદરામ "
રા. જ્યેષ્ઠલાલ પ્રમુલાલ દેસાઈ "	રા. મોતીલાલ શીવદાસ "
રા. કુલરાંકર બળવંતરાય "	રા. મોતીલાલ હતમરામ અલમોલા "
રા. બવાનીલાલ માણેકલાલ મુનસફ	રા. નંદલાલ મહેતાબરાય દેસાઈ આમોલા
લીબડી	રા. ચીમનલાલ દુર્ગારામ દેસાઈ "
રા. ભોળીલાલ ધીરજરામ દેસાઈ ધધુકા	રા. લક્ષ્મીરામ હરીનાથ "
રા. ત્રીકમલાલ જીવજીલાલ "	રા. બળવંતરાય રતનરામ દેસાઈ "
રા. કૃષ્ણલાલ કીરપારામ કાકોરવીરમજામ	રા. મણીલાલ રણછોડરાય "
રા. કાન્તિલાલ બોનીલાલ દેસાઈ "	રા. મુલાબરામ મણુપતરામ "
રા. સુરજરામ પ્રાણુરાંકરરાય સાણુદ	રા. હર્ષદલાલ મણીલાલ દેસાઈ "
રા. અબાલાલ ગોપાલદાસ દેસાઈ સાદ્રા	રા. નગીનલાલ પ્રાણુરાંકરરાય "
રા. દરીલાલ ચંદુલાલ કાકોર "	રા. કૃષ્ણલાલ બળવંતરાય દેસાઈ વાગરા
ડૉ. ધીરજલાલ જમીએતરામ કાકોર "	રા. કૃષ્ણલાલ જમીએતરામ કાકોર "
રા. ત્રીકમલાલ લક્ષ્મીદાસદેસાઈ રાધનપુર	રા. કાકોરલાલ ચીમનલાલ દેસાઈ "
રા. રતીલાલ માણેકલાલ પાલજીપુર	રા. લક્ષ્મીદાસ લક્ષ્મીરામ દેસાઈ "
રા. હીરાલાલ મણીલાલ કાકોર પાટડી	રા. મોતીલાલ રતનરામ દેસાઈ "
રા. ચીમનલાલ જુનીલાલ ખેડા	રા. જીવતરાય મળરાય દેસાઈ જંજીસા
રા. પ્રાણુલાલ કીરપારામ દેસાઈ નદીયાદ	રા. ધીરજલાલ ચીમનલાલ દેસાઈ "
રા. કાકોરલાલ ગોવિંદલાલ "	રા. કૃષ્ણલાલ નરભેરામ દેસાઈ નદીયાદ
રા. કૃષ્ણલાલ ચંદુલાલ "	તા. જંજીસર
રા. મોતીલાલ અમુલખરાય "	રા. બાપાલાલ હરીલાલ દેસાઈ અંકલેશ્વર
રા. રાંકરલાલ દરીલાલ "	રા. હીરાલાલ કીરપારામ દેસાઈ "
રા. ત્રીકમલાલ પ્રાણજીવનદાસ બેરસદ	રા. હર્યાણુરાય કેરાવલાલ નાંદોદ
રા. કાકોરલાલ અમૃતલાલ આણુદ	રા. જીવતરાય ગોવિંદરાય કાકોર વલસાડ
ડૉ. જમીએતરામ બુપતરાય કાકોર	રા. મોતીલાલ ગોવિંદલાલ "
રા. પ્રાણુલાલ હરિપ્રસાદ દિવાન ગોધરા	રા. સાકરલાલ એન. "
રા. નરસીલાલ હીરાલાલ કાકોર "	રા. બાઈલાલ વેણીલાલ "
રા. કૃષ્ણલાલ મણુપતરામ કાકોર "	રા. હમનલાલ આત્મારામ દેસાઈ માંડવી
રા. રામચંદ્ર મણુપતરામ "	રા. મણીલાલ નદવરાય કાનુગા ચાખલી
રા. નગીનલાલ માણકૃષ્ણ દાહોદ	રા. ઊદાલાલ માણેકલાલ કાકોર પારડી
રા. માણેકલાલ સાકરલાલ દેસાઈ વડોદરા	રા. કૃષ્ણરાય અંબાલાલ દેસાઈ વીવાળી
રા. બાઈલાલ મળરાય "	રા. ત્રંબડરાવ સાકરલાલ કાકોર મોગબાસા
રા. નરસીલાલ દ્વિમતરામ "	રા. જીવજીવંતરાય અનુપરામ દેસાઈ "
રા. સાકરલાલ જરાવંતરાય "	રા. નટવરાલ હર્યાણુરાય કાકોર પેરિલ

પ્રો. ગજજરની આયોનિક ફાર્મસીમાં.

અનેકી ભરેસાદાર, સોંધી, ઉત્તમ

દવાઓ.

અને ઘરમાં વાપરવાલાયક

ઘરની અંદર ભરેસાદાર દવાઓ હોય તો જરા જરામાં
સકરતું ખર્ચ થતું નથી, અને તાબડતોબ મદદ મળે છે.

ફીવરડોઝો:—દરેક જાતના તાવ ઉપર અકસીર ન્હાની ખાટલી ૦-૪-૦,
• મોટી ખાટલી ૦-૧૨-૦

લીવર સોફ્યુશન:—કમળપાત દૂર કરનાર જ આસની મોટી ખાટલીની
કીમત ફક્ત ૧-૦-૦.

ટોનીક સોફ્યુશન:—શક્તિ આવે છે તથા લોહી મુધારે છે. ન્હાની ખાટલી
૧-૨-૦, મોટી ખાટલી ૨-૦-૦.

કુથ પાઉડર:—મ્હોમાંનાં જંતું નાશ પામે છે, સડતા દાંત સુધરી જાય
છે. મોટી ડાબી ૦-૬-૦ ન્હાની ડાબી ૦-૪-૦.

કફ પીલ્સ:—ઉધગમ, સલેખમ તથા સરદી ઉપર અકસીર. શરૂ થતો કાચ
અટકાવે છે. ૧૦૦ ગોળીના ૦-૪-૦.

ગીંછ પણ અનેક દવાઓ છે. વધુ ખુલાશ માટે લખો—

ધી આયોનિક ફાર્મસી,

ગીરગામ-મુંબઈ.

અમદાવાદના એજન્ટ—

સુનીલાલ મયાચંદ મહેતા,

પણ દરવાજા.

સિંહનાદી સૂર્ય.

જ્યાં લાગતી ન હોય, આયું પચતું ના હોય, ખોટા, ખોટા
આવતા હોય, ઉજાદી થતી હોય, મોળા રહેતી હોય, એ વિગેરે સર્વ ઉપ
દ્રવ્યોને સમાવી બગડતી પાચનક્રિયામાં મુકાગે કરી દરત સાક લાવી, શરી
રમાં નવું લોહી લાવવામાં સિંહનાદી ચૂર્ણ અદ્ભુત કામ કરે છે. -ખીટી
પીવાની કે તળાડુ ખાવાની દેવ છોડવી હોય તો છોડાવી દે છે. જંતુઓ પડી
હમેશા સાંપારીને ફેંકાણે પણ ઉપયોગમાં લેવાય છે. શરીરે અસાધ્ય ન્હાનાં
બચ્ચાને પણ અપાય છે, મ્વાદમાં અમૃત જેવું છે, પાંચ હજાર વર્ષ પહે
લાના પ્રાચીન વૈદ્યકીય ગ્રંથો ઉપરથી જનાવવામાં આવ્યું છે તેના અતિ
ઉત્તમ ગુણને લઈને અનેક ઉમદા કુટુંબો હમેશા ઉપયોગ કરે છે. આપ
એનો એક વખત ઉપયોગ કરજો તો એમજ કહેજો કે ધરગતું ઉપયો
ગની અનેક વસ્તુઓમાં ખરેખર સિંહનાદી ચૂર્ણ એ પણ એક ખાસ ઉપ
યોગનીજ વસ્તુ છે શીશી એકના દ્રવ્ય આના, પોચેજ જુદુ.

ધાણા છલ્લાના હળુરે ડાંડુડી કલેક્ટર સાહેબ મે. રા. રા.
મણીલાલભાઈ અજીતરાય ઠાકોર લખે છે કે:-સિંહનાદી સૂર્ય મેં
મજબૂતા થાક ઉપર, અજીરું ઉપર તથા શરીર અને મનને ઉત્તેજિત કરવા
માટે વાપરી જોયું છે. અને તે જાણીતના હેડનીસોમાં તે સૂર્યના જ
ગુણો આપ્યા છે તે મને અનુભવથી ખરા માત્રમ પડ્યા છે.

વૈવ હરગોવિંદ હરિદત્ત ઠાકર,

માલેક:-આર્ય ઔષધાલય સિંહનાદી સૂર્ય ડીપો.

દે. માધવભાઈ પાંચરોળ સામે પો. નં. ૪ મુખર્ષી

अष्टादशत्रियः त्रिभासिकः.

उत्तिष्ठत जाग्रत प्राप्य वरान्निबोधत ॥

Awake ! Arise ! Stop not ! Until the Goal is Reached.

ततो, उक्तो, विश्वो न हि साध्यो न आशय ज्ञानं मुधी.—

द्वयनिपट्ट

વર્ષ ૮ મું.] અક્ટોબર, ૧૯૧૫. [અંક ૪ થા.

વાર્ષિક લવાજમ પેશ્વેજ માધે રૂા. ૧-૨-૦.

પ્રકાશક.—કેશવપ્રસાદ ઇરાલાલ દેસાઈ, શ્રી એ, એચએચ બી.

व्यवस्थापक—अखिलक्षेत्रीय त्रिमासिक म ४७, ३६ मी पी. रे-३ न. ४, मु. अ. ६.

કચ્છી રહેણી આફન...	૧૧	ક.	૧૮૬
ખાજકોને જ્ઞાપ રીતે કોરવાની યુક્તિ...	૧૧.	ચીમનવાલ દારદેરાજ	૧૮૬
૬ નિની અમલની શ્રીઓની સાત દિગ્ગત								
તથા સમયસુચકતાના દાખલા	...	૧૧.	પ્રાણુલાલ કીરપાશમ બી	એ.	૧૮૮
કોથે મ—મદોગ્ય.	૧૧.	તારામણી	૧૮૯
વિમળા (વર્તા)	૧૧.	૪	૧૯૧
માન અકરામતું નહેટ	૧૧.	૫ કિલ પરમેશ્વર લેશી	૨૦૧
એક ખાજનો પત્ર	૧૧.	૬ સી સી જી	૨૦૩
સુરનનો નિવાર્ધી તે સાડ છનામની યોજના	૧૧.	૭ નિઆસિક ઓરીમ	૨૦૪
પ્રાસનિક નેન	૧૧.	૮	૨૦૫
સામાજી ઝવીકાર	૧૧.	૯	૨૦૬
માનનો અગર અનર	૧૧.	૧૦	૨૦૭
મ વુ ગિજાણ ગાળા	૧૧.	૧૧ વેટ હતાવ શીપતરાય બી	એ	૨૦૮

प्रोन्ट-डेशन एमाद डाटावाह हेमोड

મેસ્યુ' નામ—શ્રી 'સરસ્વતી' ગ્રેસ, ૩૩૭-૩૩૪, નાગદેવી રોડ, મુંબઈ

प्रसिद्ध करणार—दे.प.प्रसाद आठावीस वसाध.

ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ—ਤ੍ਰ, ਸੀ 'ਮੀ. ਰੋਜ਼, ਜਾਂ ੪, ਮੁੰ.ਪ.ਪ.

“ જામનગરનું મશહુર ચવાહીર અથવા નયનામૃત,”

શુદ્ધ સાચા મોતીનો સુરમો.

આ સુરમાઓ અમારે ત્યાં વર્ષગરંધરથી જનતા આવેલા છે. તે એવા તો સરસ છે કે તે આંજવાથી આંખોના તમામ દુષ્ટ અને ભ્રમ-કર દરદોનો જડમૂળથી નાશ થાય છે. મોટું-સાઈટ, ચીપડાંનું વળાણ, પાણીનું ઝરણું, જરીનું આવણું, આંખોનું વખતો વખત હિંમું, વગેરે તમામ જાતનાં દુષ્ટ રોગોને માટે અમારા સુરમાઓ અકસીર છે. વિશેષ આ સુરમાઓ આંજવાથી ચરમાવાળાને ચરમાની જરૂર પડેલી નથી. આ સુરમાઓ ખાસ કરી ગ્રાનીના ઉત્તમતા કરનારા મહેતાશઓ, કારીગરો તથા વિદ્યાર્થી માટે અમૂલ્ય સમાન છે. તેની વિશેષ દારીદ્ર નહિ કરતાં એક વખત વાપરી ખાતરી કરવા મંગળુત લલામણુ કરીએ છીએ. ૨ સુરમાના ઉત્તમપણા માટે અમેને મોટા બાહોશ ડાક્ટરો તથા રાજ્ય તરફથી સર્ટીફિકેટ મળેલાં છે. અમારા સુરમાઓ આજ સુગમ ૬૦૦ થયાં ચાલુ છે. તેના ભાવ નીચે મુજબ છે. સુરમા નં. ૧ના રૂ. ૧ નં. ૨ના રૂ. ૨, નં. ૩ના રૂ. ૩. ૧તા તોલા લેજે.

તે સિવાય અમારે ત્યાં તમામ જાતનાં ઉમદામાં ઉમદા અર્ત-મેન્ડ, સાબુઓ, અગરબત્તીઓ, મુરખાઓ, પેટનું દવાઓ અને જાનગરની સુપ્રસિદ્ધ વસ્તુઓ જેવી કે મુડીઓ, કંકુ તથા બત્રીશું જથ્થાનું તેમજ છુટક શીશપત ભાવે મળશે. એકવાર માત્ર મંગાવી ખાતરી કે હેઃ ઓરીસ—હુકમાનજ ઇસમાલજ અત્તરવાળા.

પ્રેમ જનર—જામનગર

૧ સાંચ ઓરીસ—એ, એલ. અત્તરવાળા એન્ડ પ્રમર્સ,
મુલેશ્વર—મુંબ

હાનાં હાકરાંઓ માટે શક્તિની

અકસીર દવા.

ડાંગરેનું બાલામૃત.

ગાંધી ૧ની રૂ. આના ૧૨. ૮. ખ. આના ૪.

કે. ડી. ડાંગરે કાંઠ, ગીરગામે-મુંબઈ.

પ્રજ્ઞાક્ષત્રિય ત્રિમાસિક.

વર્ષ ૮ મું.] અક્ટોબર ૧૯૧૫. [અંક ૪ થો.

ઝઝુમી રહેલી આફત.

—++X++—

(રા. ૬)

આપણા વડવાઓ એમ માનતા હતા કે મરણ તે ફક્ત તસિબને જ આપીત છે અને એમાં આપણે કંઈ જ કરી શકીએ નહીં. કદાચ આમાં કંઈક સંધનો અંશ હશે, પરંતુ આ સંપૂર્ણ સત્ય નથી જ. આરોગ્યશાસ્ત્રના નિષ્કર્ષો બતાવે છે, તથા રોગ અટકાવવાની દ્રવ્યોથી, તથા બીજા ઉપાયોથી મુખ્યત્વે પ્રતિબંધો મેરજની સંખ્યા ઘટાડી છે, એ તો નક્કી જ છે. વિવાદ-વમાં તેમ જ દિવંદુરયાનના લશ્કરમાં પણ આના ઉપાયોથી મારજની સંખ્યા

ધણી ઓછી કરી સકાય છે; ત્યાં દર દબરે ચાળીસનું મરણ પ્રમાણ હતું ત્યાં અઢારનું થઈ ગયું છે. આ ઉપરથી, એમ સાબિત થાય છે કે યોગ્ય ઉપાય કર્યાથી મરણ સંખ્યા ઘટાડી સકાય છે. માટે આપણે પણ હવે જતાવળે તેવા ઉપાય આદરવા નોંધવે. પ્રથમ મરણનાં કારણો ઓળખીને પછી દરેક કુટુંબે દરેક માળાએ અને પ્રત્યેક મનુષ્યે તે કારણને દૂર કરવા યત્ન કરવા નોંધવે.

માણસ માત્રની તંદુરસ્તીનો મુખ્ય આધાર યોગ્યપણી હવા ઉપર છે. ખરાબ હવાથી ધણી જાતના રોગ થાય છે. પહેલાં આપણા લોકોનો વાસ મુખ્ય કરીને આમોદ, અલીપુરા, હાંસોટ વગેરે ગામડાંઓમાં હતો. આ ગામડાંઓમાં વસીત ધણી જ આછી હોવાને સમયે સર્વે યોગ્યપણી હવા ધણી મળતી હતી. પરંતુ ધીમે ધીમે આપણા વાસ સુરત, ભરૂચ, અમદાવાદ વગેરે શહેરોમાં થયો, અને આ શહેરો પણ વસિતમાં ધણું જ વધી ગયાં તેથી હવા યોગ્યપણી રહી શકી નહિ. તેમાંએ વળી પહેલાં તો સોચો નદીએ ન્હાવા અથવા બાર તહેવારે, ધનુર્માસમાં, દ્રાવણ માસમાં, પુરોહિતમ માસમાં ગામ-મહાર આવેલાં મંદિરો તથા દેવસ્થાનમાં દર્શન કરવા જતી હતી. પણ હાલના વખતમાં-જ્યે તે કારણને કીધે-આ સઘળું બંધ થઈ ગયું છે. આ કારણોથી હાલમાં સ્ત્રીઓને યોગ્યપણી હવા મળતી નથી, તેમની તબિયતના બગાડાનું આ એક મુખ્ય કારણ છે, તે દૂર કરવું નોંધવે.

બીજું કારણ કસરતનો અભાવ છે. શરીરની તંદુરસ્તી જાળવવાને, તેમાં મજબૂતી આણવાને, અને તેને પ્રફુલ્લ રાખવા માટે, કસરતની તો ખાસ જરૂર છે. કસરત હોય તો પાચનશક્તિ સારી ચાલે, ખોરાક સારો લેવાય, અને તેથી લોહી પણ વધે, અને પરિણામે આરોગ્ય આવે. ઉપર જણાવ્યું તેમ પહેલાં નદીએ ન્હાવાનું તથા દર્શન કરવાનું હતું તે પણ જતું રહ્યું છે. વળી અમદાવાદ, સુરત જેવા શહેરોમાં તો પાણીના નળ આવ્યા છે, એટલે હવે પાણી ભરવાનું પણ જતું રહ્યું છે. કદાચ ભરૂચમાં હજી તે ચોડું ચોડું રહ્યું હશે, પરંતુ ત્યાંએ તે કામ હવે બહુખંડે નોકર પાસે જ કરાવવામાં આવે છે. સાધારણ ઘરગમ પણ હવે પહેલાંના જેટલું ઘરની સ્ત્રીઓને કરવાનું રહ્યું નથી, તેથી કસરતની ધણી જ ખામી પડે છે અને સ્ત્રીઓનાં શરીર ખરાબર કસાતાં નથી, અને પરિણામે વ્યાધિ ધર કરે છે. આ ખામી દૂર કરવા તરફ મણું જલદી ધ્યાન આપવું નોંધવે.

શ્રીઓની તબિયત બગડવાનું કોઈ કારણ તે આરોગ્યના નિયમોનું અજ્ઞાન છે. બહેલી સ્ત્રીઓ પણ, ઘણે ભાગે-સારીરિક આરોગ્યના નિયમો ભણતી નથી. અરે, કેટલા બધા પુરુષોને જ તેનું જ્ઞાન હોતું નથી, તે પણ સ્ત્રીઓની સી વાત ! કમનસિબે આપણી નિરાળોમાં આ જ્ઞાન અપાતું નથી. પુરુષો તે મોટા યથા પણ પુસ્તકોમાંથી અથવા ચોપાનીયામાંથી આ જ્ઞાન કામ નેટણું ધણું ખરું મેળવી લે છે પણ શ્રીઓને તે મળી શકતું નથી. અને આ જ્ઞાનને અભાવે શ્રીઓને પણ ખમણું પડે છે. વળી તેમના ચારીરનું બંધારણ એવું છે કે પુરુષો કરતાં તે જ્ઞાનની જરૂર તેમને વધારે છે. બાર તેર વર્ષથી ઝાંઝાળ આવે ત્યારથી જ તે જ્ઞાનની તેમને જરૂર છે. શ્રીઓના ધણા ખરા રોગોનું મૂળ આ માસિક અડચણમાં જ છે. ત્યાર બાદ સુવાવડ વખતે પણ આ જ્ઞાનની જરૂર છે. માટે શ્રીઓને સારીરિક આરોગ્યના મુખ્ય નિયમોથી ભણાવી કરવી જોઈએ અને તે માટે દરેક માળાએ તે વિષયોના પુસ્તકો વાંચવા તેમને આપવાં જોઈએ.

શ્રીઓની તબિયત બગડવાનું કોઈ કારણ તેમનું સારમાળપણું છે. કેટલાંએક ખાસ શ્રીઓનાં, દરદો દોષ છે તે તેમને ને યથાં દોષ છે તે તેઓ સારમને લીધે કાઢને કહેતાં નથી, અથવા તે ને ઠેકાણે સ્ત્રી ડાક્ટરો મળી શકે તેમ હવું નથી ત્યાં તેઓ પુરુષ ડાક્ટરની દવા કરતાં નથી. આ કારણને લીધે ન્તાના રોગ મોટું રૂપ ધારે છે અને પરિણામે ધણું દુઃખ ખમણું પડે છે. આ ઉપરાંત વળી ને દવા કરે છે તે નિયમિત દવા મંગાવી શકાતી નથી. કારણકે કાઢને તે કામ સારમને લીધે સોંપી શકાતું નથી. વળી ને ડાક્ટર અમુક ભતના ઉપાય બતાવે તે સારમને લીધે તે કરતા નથી. દાખલા તરીકે શ્રીઓમાં પ્રદરનો રોગ ઘણો સામાન્ય છે. પ્રથમ તે સારમને લીધે લાંબા વખત સુધી આ રોગ વિષે કાઢને કહેવામાં જ આવતું નથી. ત્યાર પછી ને ડાક્ટરની દવા કરાય તે ધણું ખરું ડાક્ટર 'ફુરા' લેવાનું કહે પણ સારમને લીધે પાછું 'ફુરા' લેવાય નહિ. આ રીતે સારમાળપણું તે પણ તબિયત વધારે બગડે છે.

શ્રીઓની તબિયત બગડવાનું ત્રીજું કારણ તે કાંઈક અંશે હલકો ગણાતો તેમનો સાંસારિક દરજ્જો છે. પ્રથમથી જ આપણા લોકો ડાક્ટરની નેટણી સંભાળ લે છે તેટલી ડાક્ટરીઓની લેતાં નથી. ડાક્ટરીની દવા આવતાં વાર લાગે, બલરમાંથી ચેટદ દવા આણવાની હોય તે એકદમ આવે

નહિ, તેમાં વળી સાસરે તો શીશી પીવાય જ નહિ. નહિ તો બધાં સાસરીયાં વાતો કરે. આ ઉપરાંત ખાવા પીવામાં પણ સીપુરુષ વચ્ચે બેઠ કંટાળીએ! વાર ભેવામાં આવે છે. તાઢું ખાવાનું દોષ તે સ્ત્રીઓ ખાય, રહુસહુ દોષ તે સ્ત્રીઓ ખાય, અને કદાચ જરા ઉતરી ગયું હોય તોયે તેમનાં ખાવામાં આવી જાય. આને લીધે તેમની તબિયતમાં ઘણો જ બગાડો થવાનો ભય રહે છે. માટે આ બાબતોમાં દવામાં તથા ખોરાકમાં સીપુરુષ વચ્ચેનો બેઠ દૂર કરી નાખવો જોઈયે. ખાવામાં કે દવામાં ખોટી કસકસર કરવી જોઈયે નહિ. પાછળથી ડાક્ટરોમાં અને દવામાં તેથી તો હલકા વધારે પૈસા જાય છે અને સારીરે હેરાન થવાય છે તે જુદું.

સ્ત્રીઓની તબિયત બગડવાનું એક મુખ્ય કારણ સુવાવડ છે અને તે વખતે ભેવામાં આવતી સંભાળનો અભાવ તે પણ એક ઠૂકા કારણ તરીકે ગણી શકાય. સારીર સાધારણ સારું હોય, અને પછી પૂરતી સંભાળ, ખોરાક, દવા અને દવા બગેરેથી ચેરાય તો સુવાવડમાં કંઈ ભય નેવું નથી. લક્ષ્યમ વધી છે એટલે ન્હાની ઉમરમાં સુવાવડ આવવાનો હવે ભય નથી. અદારેક પર્વની પાકટ વય વિના સુવાવડ આવવી જોઈયે નહિ, અને ત્યાર પછી પણ એક સલાસોરીયાં છોકરાં થવાં જોઈયે નહિ. સુવાવડ વખતે સારી દાહ્યોની તથા બાહ્ય ડાક્ટરોની મદદ લેવી તે બધે પહેંચી શકાય તેવી સમૃદ્ધિ હોય નહિ તો જ્યાં સગવડ હોય ત્યાં ઇસ્પિનાલમાં પણ સુવાવડ સુવામાં ન્હાનમ સમજવી નહિ. વળી સુવાવડ સહિસલામત પસાર થાય છે તો પણ ભે પાછળથી બરોબર સંભાળ લેવાતી નથી તો સારીર બગડેલું જ રહે છે. માટે તે તરફ પણ પૂરતું લક્ષ આપવું જોઈયે. આ પ્રમાણે આ અતિ ઉપયોગી બાબત તરફ ટુંકાણમાં સંવેતું ધ્યાન ખેંચવા રાજ લઉં છું. જો તેમ કરીને પણ તબિયત બગડવાના આ કારણો દૂર કરવાં જોઈયે. આ સિવાય બીજાં પણ અનેક કારણો છે. વેદકના જ્ઞાનવાળાઓ તે પૂરતી રીતે ચર્ચાને આપણી આંખો ઉપાડીને વપાયો પણ સૂચવશે એમ આશા છે. ધન્યાત્મક ઉપાયો તો આપણા પોતાના જ હાથમાં છે. પણ બેદરકારીથી, બહેમોથી, અગવા સાંસારિક બંધનોથી આપણે તે અજમાવતા નથી. પણ આ બાબત તરફ વધુ વખત

બેદારકાર રહેવું લેઇયે નહિ; દિવસે દિવસે નાત ન્દાની થાય છે, કાંઇકના ધર ભાગે છે, કાંઇક બાળકો માતા વચરના ચક્રને રવડે છે. વળી કેટલીએ સ્ત્રીઓ રાજની માંડી રહે છે અને હમેશા દવાઓ પીને કંટાળામરેણું જીવન ગાળે છે. જાંઘીનો આનંદ તેમને કાંઈ મળતો નથી અને ખર્ચના યોગમાં આવે છે; આ બધું અટકાવવું લેઇયે પરમેશ્વરે પણ મનુષ્યના હાથમાં પ્રયત્ન કરવાનું શક્યું છે માટે આપણે પ્રયત્ન કરી કર્તવ્યપરાયણ થવું લેઇયે.

ચોખ્ખી હવા અને હસરત બન્ને સાચેલાગ્યાં મળે તેવા ઉપાય સ્ત્રીઓને ખુલ્લી હવામાં પગે ચાલનાં ફરવા મોકલવાનો છે. ગરીબમાં ગરીબ માણસ પણ આ તો કરી શકે. ચાલવાથી યોગ્ય હસરત મળશે તથા ખુલ્લામાં જવાથી હવા પણ મળશે, વળી તેથી સુદૃષ્ટિસાંદર્ભ લેવાશે અને તેમનું મન વિશાળ થશે. દરેકે દરેક ઊંડો-ચુરક, અને રૂઢ રોજ બદાર ફરવા નય છે તે પ્રમાણે સ્ત્રીઓ તથા બાળકોએ બદાર મોકલારો તો ઘણું લાભ થશે. જે સ્ત્રીઓને પરમમથી હસરત મળતી હોય તેઓએ પણ ખુલ્લી હવામાં ફરવા તો જવું જ લેઇયે.

આરોગ્યચારત્રણું જ્ઞાન સ્ત્રીઓમાં ફેલાવવા માટે સૌથી કીમતના ચોપાનીયાં કાઢવાં લેઇયે. તથા ત્રિમાસિકમાં વારંવાર તે બાબતના લેખો લખવા લેઇયે. વળી સ્ત્રીઓએ તબિયત ખાતર ખોટી શરમ ફર કરવી લેઇયે અને પુરુષોએ તથા સ્ત્રીઓએ પેલે પણ તેમનો દરજ્જો યોગ્ય રીતે ગણવો લેઇયે તથા તબિયત બગાડનારા કારણો ફર કરવા લેઇયે.

સુવાવડ વળતે પણ યોગ્ય સંભાળ લેવી લેઇયે, તથા ભોજ સંભોગના નિયમો પણ યોગ્ય રીતે પાળવા લેઇયે.

આશા છે કે સર્વે જણા આ બાબત વિચાર કરી ખાલી ચર્ચામાં વળત નહિ સુમાવતાં હતાવળે યોગ્ય પગલાં લેશે અને દુષ્ટિર્માદાપર ઝંઝુમી રહેલી એક મહાન આફતમાંથી તાતને ઉગારશે.

બાળકોને ઉત્તમ રીતે ઉછેરવાની એક યુક્તિ.

(સંપાદક:—રા. ચીમનલાલ હરદેરામ.)

સ્વામી રામતીર્થ લખે છે કે—હિંદુસ્થાનની એક રાણીએ પોતાના પુત્રોને નીચેનું ઢાલરડું ગાઇ ઉછેર્યું હતા. ન્યારે પુત્રો ન્હાના બાળક હતા ત્યારે તે તેઓને બેળામાં લઇ એક ઢાલરડું ગાઇ પોષતી. પોતાનાં બાળકોને તે ધવડાવવા બેસતી ત્યારે એ ઢાલરડું ગાઇ તેઓના કાનમાં ઉત્તમ સંસ્કાર પાડતી. ન્યારે તે પોતાના બાળકોને સુવાડતી ત્યારે એ ઢાલરડું ગાઇ તેઓનું પારણું ખુલાવતી હતી. આથી તેના પુત્રો જુદિમાન, જ્ઞાનવાન, શીમાન, કીર્તિવાન, બળવાન અને આપુષ્પવાન થઇ સંપૂર્ણ રિયતિએ પરોન્મ્યા હતા. તે ઢાલરડું નીચે આપીએ છીએ:—

જિંધ જિંધ જિંધ બાળ, લસલસાટ જિંધ,
ડસકે ચડીસ નદિ, રડીસ નદિ લખાર. જિંધ૦ કુવ.

પરમ શાન્તિ પરમ અભય, પરમ સુખ હો તને,
દેવ વંદ ગીત ગાય છે રીશાવવા તને. જિંધ૦

શૌંદર્ય ધન બક્ષિસ, તણે ઈસા હું સદા,
સર્વમાં વીસાઈ રહો, વિમળ ટુંજ આત્મા. જિંધ૦

સુકોમળ શુભાળ રમ્ય, રૂપેરી જલકણો,
મધુર મધુ મધુર વાસ, મધુર આંખ કસરવો. જિંધ૦

મધુર ગીત શૌંતલ અનીલ સુખદળનક જિંધુતા,
સર્વ રમ્ય દ્રવ્ય આંખ વિચિત્ર પદાર્થ આ. જિંધ૦

ટુંજ દીવ્ય ને સુખરૂપ, ધામમાંથી એ રડુરે,
પુનીત વીમલ રૂપ હું નિર્લેપ ઓંકાર છે. જિંધ૦

રોક મોહ બોલિ સત્તુ કે કોઈ આપદા,
સ્પર્શી શકે નહિ કદી નિર્બાધ્ય રૂપ હું સદા. જિંધ૦

શાંત શૌંતલ સૌમ્ય મૃદુલ મિષ્ટ સુખદ જિંધમાં,
ગાદપણે સુખ રહે અચળ ટુંજ આત્મા. જિંધ૦

તેજ પૂર્ણ ગગન ધુમટ તારણથી જડિત ને,
લંચકી જિંધુ ટુંજ કરે તે પ્રીય ઓંકાર હે. જિંધ૦

સુખં અને ચંદ્ર તુજ રમતના દડા ખરે,
 મેધ ધનુષ્યની કમાન વાસ તુજ હીપવે. જિંધ૦
 માર્ગે તુજ રમણ કાજ ધવલ સ્વર્ગે ગંગા,
 મેધ ત્હારે ગાન કરે માર્ગે માંહ ભેટતા. જિંધ૦
 અહમંડળો તુજ રમકડાંજ ગાય ને ફરે,
 ઓં તત્ સત્ ઓં કહોં કહોં તુજ સ્તુતીઓ કરે. જિંધ૦
 કમળ અને પુષ્પ વિષે જાણુ ને સરોવરે,
 કેવી ત્હારોં સુખદ વિજેદ પ્રિયકાન્તી ત્યાં સ્ફુરે. જિંધ૦
 દેરાકાળરૂપી સરસ ગરમ કામળા બહે,
 સાંત હસ્ત યકી ત્હારેં સુખદ સુખદું લુછે. જિંધ૦
 અર્ધ ત્રાંસી નજર અને હાસ્ય બર્થો નયનથી,
 મસ્ત બાળ નિરખ સુવં સુવં હૃદય હલ્લાસથી. જિંધ૦
 કોકીલા ટહુકા કરે તીરણ કંઠ યકી જે,
 તે સીસોડીઓ સુરાગ જે તને ગમે છે. જિંધ૦
 ચલ્લીઓ પવન અનેક વારણ આ બધા,
 તુંજ બાળકીડન કાજ રમ્ય રમકડાં બન્યાં. જિંધ૦
 સર્વ વિશ્વ માત્ર લીલા કાજ તુજ સ્વપ્ન છે,
 બાહ્ય બાળ તું જણાય તેજ તુંજ માંહ તે. જિંધ૦
 હંધ ને આરામ તણા નવૃત્તિમય ધામ દે,
 પ્રિય કારણ કલેશ તણા જુદિ તણા મુળ દે. જિંધ૦
 જીવન અને કર્મે તણા સાંતિયુક્ત જરણ દે,
 ચરમ નમસ્કાર કર તું બેદકારી તીમીરને. જિંધ૦
 સુખદ ગરડરાજ રમ્ય વસ્તુઓ જણાય જે,
 (તુજ) ફડફડતોં તુજ પાંખનેા અવાજ ફાલિક હાંધે તે. જિંધ૦
 અર્ધ રમ્ય કાંતિ તણેા સર્વ માંહ વાસ આ,
 અર્ધ તો દંકાઈ રહી આવરણે તો સદા. જિંધ૦
 આવરણ આ તે ધર્મ વિશ્વને રનાડવા,
 આત્મસ્વરૂપ મધુર પ્રણવ ઓં તત્ સત્ ઓં સદા. જિંધ૦

આપણી જ્ઞાતિની અસહની સ્ત્રીઓની શાંત હિમ્મત તથા સમયસુચકતાના દાખલા.

(સંપાદક:—રા. પ્રાણુલાલ કીરપારામ દેસાઈ બી. એ.)

આપણી જ્ઞાતિના વહીવ વર્ગનું એમ માનવું છે કે આપણી જ્ઞાતિની હમણાંની છોકરીઓ, તોછડી, લઠ્ઠાંછળી, અધીરી તથા બ્હીકણુ માલમ પડે છે. અસહની સ્ત્રીઓના સદ્ગુણો જેવા કે લજ્જા, શાંતતા, હિમ્મત તથા સમયસુચકતા તેમનામાં માલમ પડતા નથી. વહીવ વર્ગનું આ કહેવું 'ખરૂં' છે કે ખોટું તેનો નિર્ણય કરવાનો અમારો વિચાર નથી. અસહની સ્ત્રીઓમાં શાંત હિમ્મત તથા સમયસુચકતા હતા, તેના પુરાવા તરીકે અને નીચે એક દાખલો ટાંકીએ છીએ.

આમોદવાળા મરહુમ દેસાઈ કીરપારામજી બાલમુકુન્દદાસજીના દાદા મરહુ પામ્યા ત્યારે તેમના ડીકરાઓ બહુ જ નાની હમ્મરના હતા. પીતરાઈઓએ કાંઈક વાંધો જણાવવાથી તેમને મળવું વતન બંધ થઈ ગયું. તે ઉપરથી મરહુમ કીરપારામજીના દાદીમા આધારદોશી પોતાના છોકરાઓને લઈ ભર્ય ગયાં. ને પોતાના છોકરાઓને કોઈમાં રજુ કરી બે ત્રણ વર્ષનું પોતાનું ચંદેલું વતન પાછું મેળવ્યું. તે વખતમાં દગણાંની માફક નોટો તથા એકનો પ્રચાર નહીં દોવાથી દોશી ત્રણ ચાર દહાસ રૂપીઆ રોકડા લઈ ગાડામાં બેસી આમોદ આવવા નીકળ્યાં. આમોદ-ભર્યના રસ્તાથી ડોશી બહુ સારી રીતે માહિતગાર હતાં અને તેથી તેમણે ધાતું કે રસ્તે જરૂર લૂટારા મળવાના. ઠઠાપણુ વળા સમયસુચકતા વાપરી ડોશીએ એક મોટી ત્રાંબાની ગાગર મંગાવી. તેની છેક તળે રૂપીઆ મૂક્યા ને ઉપર પાંચ દસ રૂપીઆના પેંડા મંગાવી મૂક્યા, ને ગાગરનું મ્હો લુગડાથી મજબુત બાધી, ગાગર ગાડામાં 'મૂડી દોશી આમોદ આવવા નીકળ્યાં ધાર્યા મુજબ રસ્તામા લૂટારા મળ્યા. લૂટારાઓએ બળદનાં નેતરાં કાઢી નાખ્યાં ને ગાડુ પેરી જવા, ને ડોશીને કહ્યું કે ગાડાનું સર્વ સોંપી દઈ હ નીચે કતરી પડ. બીલકુલ ધન્ય ગજારાયા વગર, શાન્તિ અને સમયસુચકતા રાખી દોશીએ લૂટારાને જવાબ આપ્યો, "બાઈઓ, હું તો રાંડીરાંડ દોશી છું મ્હારી પાસે કશું નથી. આ મારી પોટલીમાં લુગડાં છે તે નેતરાં દોષ તો લઈ જો આ છોકરાઓની બાધા મુકવા હું ભર્ય ગઈ હતી, ત્યાંથી ગુમાન કેવનો પ્રસાદ લાવી છું થોડો મારાં સગા વડાલાંને માટે રાખી બાકીનો તમને આપું છું. તમે મારા છોકરાજી છોને." એમ કહી ગાગરનું મ્હોં ડોશી ખેંચેખેાળા પેંડા ચોરોને આપવા માંડ્યા. પાંચ રોર સાત રોર પેંડા લૂટારાને આપ્યા એટલે એ થોડો તો ખુશ ખુશ થઈ ગયા ને દોશીને માન-પૂર્વક વિદાય કરી દીધી.

ઉદ્યોગ-મહાત્મ્ય.

—++00++—

(લેખક:-શ્રી. તારામણી.)

અન્ય દેશો કરતાં, ભારત બ્રહ્મિમાં આજસુધી નોર વિશેષ દૃષ્ટિગોચર થાય છે. ભારતવાસીયોનો વિશેષ બાળ નસીબ કિંવા બાળ્યને માનીને બેસી રહેનારો છે. આર્યાવર્તની અવનતિનું કારણ પરિશ્રમ કિંવા ઉદ્યોગતા અભાવ સિવાય બીજું શું હોઈ શકે ? આપણા આર્ય સંસારનું નાવ અવનતિને ખરાબે અથડાય છે તેને ખરેખર, ઉદ્યોગરૂપી સુકાનની જરૂર છે. ઉદ્યોગી થઈ તેમાં જ જીવનની મહત્તા સમાયલી છે.

પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વરે, મનુષ્યને આ સંસારમાં શ્રમ કરવાને જ સંજ્ઞા છે; કારણ કે શ્રમ વગર એક પણ કાર્ય બની શકે તેમ નથી જો આપણી પાસે ઉત્તમ પ્રકારનું પીરસેલું બાણ મૂકવામાં આવે તો, દૃષ્ટિ-માત્રથી જ કુધાની રાત્રિ નહીં યાય પરંતુ ખાવાનો શ્રમ લઈએ તો જ જોજન એ પણ એક કર્તવ્ય જ છે. છતાં પણ અદર્શિત ઉદ્યોગ કરે છે. આપણે જોઈએ છીએ કે, મહિકા જેવા ન્હાનો છત્ર પણ ઉદ્યોગમાં કેટલો મરગુલ રહે છે. ઉદ્યોગ જેવા મનુષ્યનો આ સંસારમાં જીવે કોઈ મિત્ર નથી.

ઉદ્યોગ કરવાથી સુખ મળે છે, મન પ્રસન્ન રહે છે તેમજ કુસંગતિ આદિ દુર્ગુણોથી અળગા રહેવાય છે; ઉદ્યોગ વડે જ જગતમાં નામના યાય છે. શિવાજી, એક દલાલદારના પુત્રમાંથી ઉદ્યોગરૂપી ગુણથી કરીને જ દિંદુ ધર્મનો પુત્ર; હદ્દાર કરનાર તરીકે મરાઠ્ઠા થઈ ગયો છે—નેપોલિયન—નામાંકિત જન-પ્રસિદ્ધ યોદ્ધા—નેપોલિયન બોનાપાર્ટ એક સાધારણ સિપાઈમાંથી એક મહાન શહેનશાહની પદ્ધિએ પહોંચ્યો—આ તત્વારિજપ્રસિદ્ધ મહાન પુરુષ પોતાની ગરીબ સ્થિતિને ગળડાવી દઈને જંગી પદ્ધિએ પહોંચ્યો અને યુરોપ જેવા મહાન દેશને મુલવ્યો હતો તે ઉદ્યોગ વડે જ. અમેરિકા અને જાપાન આદિ દેશો જે ઉત્તરિને પામ્યા છે તે આજ સદ્ગુણ વડે; આપણે સાહિત્ય, સંગીત, કાવ્ય

આદિ ચારદાની પ્રસાદીથી વિમુખ થયા છીએ અને દ્રવ્યહીનતા આદિ દુઃખો
બહારી છીયાં છે. જે મહા પુરુષોની સ્મૃતિ અદ્યાપિ આપણા મનમાં ભચ્ચત છે,
અને જે મહાતુભાવ સ્ત્રીપુરુષોના ચરિત્રો ખરેખર અનુકરણીય છે અને આદ-
રને પાત્ર થઈ પડેલા છે તે ઉદ્યોગાદિ સદ્ગુણોથી વિભુષિત હતાં તેથી જ.

મનુષ્યમાં પ્રબળ બુદ્ધિ હોય, પરંતુ ઉદ્યોગ વગર તેનો ઉપયોગ થઈ શકતો
નથી. બુદ્ધિને ઉદ્યોગરૂપી જીવન અર્પણ વૃદ્ધિગત કરવી જોઈએ અને સતત
પરિશ્રમથી પોતામાં પોતાપણું છે એમ કાર્યો કરીને જાતને બતાવી આપવું
જોઈએ. કારણ કે મનુષ્યોએ આ દુનિયામાં અવતાર લઈને મૌન બેસી રહેવાનું
નથી. એક વિદ્વાન “જીવન-સ્તોત્ર” માં કહે છે કે:—

“સંસાર તણા સમરાંગણમાં,
વળી કૂર સમાણ કટાક્ષ મહોં;
કહી બહીકણ ગાય થતાં ન તમે,
પણ વીર બની રણમાં ભડલે.”

ઉદ્યોગ રૂપી સદ્ગુણથી આપણે દેસ વિમુખ થયો તેથી કરીને વિદ્યા ત્રિંવા
ચારદા, ધાને સરસ્વતી દેવીએ રીસાઈને સાત સમુદ્ર અને તેર નદીઓ બોળંગી
પરદેશમાં નિવાસ કર્યાનું કહેવાય છે; અને ‘જ્યાં વિદ્યા હોય, ત્યાંજ લક્ષ્મી
રોલે’ એ આધારે, લક્ષ્મી દેવીએ પણ સરસ્વતી દેવીની સાથે રીસાઈને
પરદેશમાં નિવાસ કરેલો છે. હજી પણ, જે આપણે આજે તજીને સરસ્વતી
અને લક્ષ્મી બન્ને દેવીઓને ઉદ્યોગરૂપી આમંત્રણ પત્રિકા મોકલી આપણા દેશમાં
પુનઃ પધારવા નિમંત્રણ કરીશું તો જરૂર તે કૃપાદેવીઓ પોતાના પ્રાચીન
સ્થાનમાં પુનઃ પધારશે; અને આપણી ગથેલી રિક્તિ સિદ્ધિ પુનઃ પ્રાપ્ત થશે
અને આપો આપ ઉત્તતિનાં દ્વાર ખુલ્લાં થશે. અરુદ.

વિમળા.*

(લેખક—રા. V.)

(અથા અંકના ૧૫૧ માં પાનાથી ચાલુ.)

(૫)

આખરે પૂર્વ તરફના દેશોમાં-સમુદ્રમાં-પેસવાનો દરવાજો કહેવાતું ‘પોર્ટ સેયદ’ પણ આવ્યું. અહીં રહીગર અશક કલાક ખોટી થવાની હતી; એટલે જે જે ઉતાડની મરજી રહેરના સુવિખ્યાત દેખાવો જગેરે જોવાની હોમ, કાંઈ સુંદર નવાઈની વસ્તુઓ ખરીદવાની હોય, અગર ઉપર રહેરમાં અમયા ફરી આવવું હોય તેમને તેમ કરવા પુષ્કળ વખત હતો.

“બા, હું રહેર જોવા નહીં છું.” રોઝ જોલી,

“જોની સાથે ?”

“મીં વીરેંદ્ર સાથે.”

“ખીલું કોઈ ?”

“હા. મીં હાર્ડિંગ, મીં મેકડોનલ્ડ અને મોટી બહેન પણ સાથે છે. સાંજ સુધી અમારી રાહ ન જોશો.”

“જમવા ખાવાનો શો બંદોબસ્ત કર્યો ?”

“એ બધી ગોઠવણ મીં વીરેંદ્ર કરનાર છે. આજે અમે સૌ એમના પરોણા. અને એમના કામમાં કદિ વધી નહીં આવે. લો! એ અ.વી પહોંચ્યા પણ ખરા. મીં વીરેંદ્ર! તમે અમારે સાથે જે વરદી લો છો તેનો બદલો અમે ક્યારે, શી રીતે વાળો રાખીશું ?”

જવાબ હડાવતો વીરેંદ્ર જોલ્યો, “એક નાની હોટી આપણને મળી રાકે તેમ છે, તેથી જ તમે સૌ તૈયાર હો તો આપણે નીકળીએ. સૂર્ય તપશે પણ એ મુસાફરીમાં તમને તેટલો આનંદ નહીં મળે.”

“ચાલો. અમે તમારીજ રાહ જોતા હતા.”

વિદાય થતી આકૃતિયો પાછળ, મુખ્યત્વે કરી રોઝ અને વીરેંદ્ર દેખાતા બંધ થયા ત્યાં સુધી તેમની પાછળ પેની વિચિત્ર ભાવોથી જોઈ રહ્યા. રખેને પોતાની ધણીઆણી સમક્ષ ભાખેલું બલિષ્ઠ ખરું પડે એ વિચાર એના મગજમાં હલુ રચ્યા કરતો હતો.

*Love in a Palace નામની નવલકથાપરથી.

(૬)

ગોઈ સૈયદમાં જોવાલાયક જગ્યાઓ, રસ્તાઓ અને દેખાવો સૌ જોઈ ફરી વળ્યા. તે બાદ દુકાનોમાંથી મનમતી અગર નવાઈની વસ્તુઓ લેવી શરૂ કરી. ઝવેરીની દુકાનમાંથી વીરેંદ્રે એક નાની ડબ્બીમાં મખમલની ગાદીની અંદર ખેસાડેલાં ઔરંગની એક જોડ ખરીદી. પાણીદાર હોશ અને માણેકથી હંથામાં હંથા સુનામાં મહેલો આ જોડની કીમત રૂ. બસોથી ઓછી નહોતી. મીંઠ હાર્ડિંગે જીલ્લો ચીલે સાથે કેટલાંક જૂનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકો અને મીંઠ ચેકડોનહટે પુરાતન કાળમાં વપરાતાં ટાલ, તરવાર, લાલાં ઇત્યાદિ ખરીદ્યાં. જેવો જેવો રોખ. સ્ત્રીવર્ગે તેમને અનુકૂળ વસ્તુઓ વેચાતી લીધી.

રાહોરમાં ફરીફરીને સૌ યાત્રી ગયા હતા. તાપતું ભરે યજ્ઞ વિરોધ હતું, અને જીલ્લું કાંઈ કામ હવે નહીં હોવાથી તેઓ 'હોટેલ' તરફ વળ્યા. હોટેલમાં હાખલ યતાં પહેલાં વીરેંદ્રે ઔરંગની જોડી મીસ રોઝના હાથમાં મૂકી. અને મોઝાપહેલા ફરકા પડતાં પહેલાં એક માદમીરીની ભેટ તરીકે તે વસ્તુ સ્વીકારવા વિનંતિ કરી. ઔરંગની કીમતથી મિસ રોઝ અબલુ હતી, વળી વીરેંદ્રે જેવા બંધુભાવ દર્શાવતા નિઃસ્વાર્થી શુદ્ધ પાસેથી કાંઈપણ વસ્તુ લેવામાં વાંધો હોય જ નહીં એવો વિચાર આણી હસતે પ્રેમ પૂરે આનંદથી તે ડબ્બી તેણે લીધી. અને નવાં ઔરંગથી કાન વિભૂષિત કર્યાં. ઔરંગપર સૂર્યના પ્રતિબિંબ એ ગ્રલાળી ચહેરાને ઝોર ઓપ આપતા હતા.

આજ સુધીના સહવાસમાં વીરેંદ્રે એટલું તો જોઈ લીધું હતું કે હાર્ડિંગ અને રોઝ એકમેક પ્રતિ વિરોધ આકર્ષાયાં હતાં, તેમનો પ્રેમ દિનપ્રતિદિન વધતો હતો, અને તેઓ ધણીવાર એકબીજાની સાથે, એ નહીં સમજી શકે એવા ભાવથી જોઈ રહેતા. શું મીંઠ પેનીની મરજી હાર્ડિંગ અને રોઝનો સંબંધ જોડવાની હતી ? શું હાર્ડિંગને એ વિચાર એણે દર્શાવ્યો હતો ? પણ વિભાવતમાં એ વાત બનેજ કેમ ? ત્યાં તો ફીફરીની સંમતિ લીધા સિવાય માળાચ પેતાની મરજી મુજબ તેને પરણાવી શકે જ નહીં. પુરૂષ બલે તેના હાથ સારૂ માંગણી કરે, માળાચ પણ બલે અનુકૂળ યતાં હોય, પણ તે પસંદગી પાર ઉતારી એ તો છોકરીના જ હાથમાં. અને પરણવું હોય તો પરણે.

રોઝની પ્રીતિ વીરેંદ્ર તરફ ઓછી ન હતી. વીરેંદ્રની ઇચ્છા એને વરવાની હોય તો કોઈ અટકાવી શકે તેમ ન હતું. એ હિંદનો વતની તેથી શું ? એની ઇચ્છા અસાધ્ય ન હતી. એની જ્ઞાતિના એક એ પુરોએ આ પહેલાં યુરોપી કન્યા સાથે લગ્ન કર્યાં હતાં. પણ તેનું પરિણામ એ આનંદ હતું કે

સ્ત્રી ખાતર માખાપ, લાઇભાંડુ, કુટુંબ અને રનેલીવર્ગ, અને છેવટે માતૃભૂમિ છોડી ઇંદ્રાંડ નર્થ રહેવું પડ્યું હતું. એમના છોકરા ધારસામાંથી ખાતલ થયાં હતાં; અને સ્વતંત્રતાના હિમાયતી ઇંદ્રાંડમાં પણ એ બિચારાં બાળકો માખાપોની ભૂલ—હિંદી યૂરોપી લગનનું પરિણામ ભોગવતાં હતાં. તેઓના લાભ પૂરા સથવાતા નહીં હતા.

શું એ યગલ્લું બરડું એને હચિત હતું? પરદેશ જવા નીકળતા પહેલાં માખાપ અને દેવ સમક્ષ સ્ત્રી, માસ અને મરીશના મોહમાં નહીં પડવાની પ્રતિજ્ઞાપર શું પાણી ફરશે? અને જ્યારે એના જોવા વિદ્વાન, નીતિવાન, કુળવાન પુરુષ આડું યગલ્લું બરે તો અવર જનોનું છું કહેવું? યજ્ઞદા-ચરણિ શ્રેષ્ઠ સ્ત્રોતદેવત્રો જનઃ ॥ અને મહાજનો યેન ગતઃ સ પન્થાઃ ॥ આ ચૂરોનો અર્થ શો? એથી બીજા યુવાન બાંધવોને વિલાયત મોકલતાં પહેલાં તેમના માખાપ શો વિચાર કરશે? એથી વધતી કળવણી-કમ્ય પ્રતિનું જ્ઞાન લેવા જવામાં-દેશોદયમાં કેટલાં વિધો નડશે? એનો દોષ, એ નિશાસા, એ શ્રાપ કોને માયે? અને વિમળા—?

“મીં વીરેંદ્ર! તમારું ચિત્ત સ્વસ્થ હોય એમ જણાતું નથી.” વીરેંદ્રના મ્હોંપર ફરતા દેખાતા બાવો તરફ નજર કરતી રામ બોલી. “તમે યાત્રી ગયા લાગો છો.”

“ના, ના. એવું કંઈ નથી.”

“ત્યારે? તમારો દેશ હવે નજીક આવતો જાય છે તેથી તમારું કુટુંબ, માતૃપિતા અને ભૂતકાળના બનાવો વગેરે ચાલ આખ્યા કે શું?”

“હા—આ ધર, રોરીમાં હરતા ફરતા લોક, આ તાપ અને એવી હરેક વસ્તુઓએ મારી સ્મરભુશકિત નશ્વત કરી છે. ઇંદ્રાંડ તો હવે દૂર રહ્યું, અને માતૃભૂમિ પાસે આવતી જાય છે એ પણ ખરું.”

“હિંદ દેશ મેં જોયો નથી, અને આવો તાપ પણ મ્હોં અનુભવ્યો નથી.”

“ત્યારે તમને ત્યાં ગમશે ખરું?”

“બેલાશક, પણ હું આજસુ વધારે બનીશ એવી મને લાગિ રહે છે. તમારી જ્ઞાતિની સ્ત્રીઓ કેવા પ્રકારનું જીવન ગાળે છે? હું ધારું છું કે તેઓ દિવસનો મોટો ભાગ વાંચવા કરવામાં અને ધરના કામકાજમાં ગાળતા હશે.”

“મોટા ભાગે અમારી જ્ઞાતિની સ્ત્રીઓ વાંચતું શું એ તો જનશુભી જ નથી. અને દેવકૃપાથી ભે પૈસો હોય તો ધરની વ્યવસ્થા તરફ લક્ષ આપવાની દરકાર કરતી નથી. તમારા તરફ જેમ પૈસો વધારે—દરજાએ ઉંચો તેમ કેલવણી પણ સારી, વિચારો ઉંચા અને જનસેવા કરવા તરફ વલણ પણ વિશેષ; અમારે ત્યાં એવું કંઈ નથી. અમે અપંગ છીએ એમ કહું તો ચાલે.”

“તો એમની આંખનો, બુદ્ધિનો ઉપયોગ તેઓ કયે ભાગે કરે છે ?”

“સારીરને રાણુગારવામાં.”

રોજ વિચારમાં પડી. થોડી વાર પછી તે બોલી. “તમે જન્મતી વખતે એક દિવસ એવું કહેતા હતા કે તમે પ્રીતિ કર્યાં સિવાય પરણો છો એ કેમ અને ? મારા મગજમાં એ ઉતરતું નથી.”

“પ્રીતિ-સ્નેહ, લગ્ન બાદ ઉત્પન્ન થાય છે.”

“એમ ? એટલી રાહ મારાથી તો ન ભેચાય. જે પુરુષ સાથે હું જોડાવા ઇચ્છું તેના મહેમાંથી, હૃદયમાંથી તે મને પૂર્ણ રીતે ચઢાય છે; અને જેમ હું, તેમ તે પોતે-એક ખીલ સાથે જીવ આપી પ્રીતિએ એની લાગણી-એવા સાથ તે દર્શાવે તદ્દી ત્યાં સૂધી પરણ્યા શું કામતું ?”

વીરદ્રે જવાબ ન આપ્યો. રોજના મહેમાંથી નીકળતા રાખેલો એના મનમાં અનેક વિચાર-તરંગ ઉત્પન્ન કરતા હતા-એવું હૃદય ખળસળાવી નાખતા હતા. રોજે આગળ ચલાવ્યું. “લગ્નની ગાંઠ અંધાય તે પહેલાં સ્ત્રી-પુરુષનો એકબીલ સાથે મોહ ઉત્પન્ન થાય નહીં તો એ લગ્ન સુખકર નીવડે જ નહીં, અને આ મોહ એકબીલના પરિવ્રમમાં આવ્યા સિવાય શી રીતે ઉત્પન્ન થાય ?”

“અમારી જ્ઞાતિમાં, અમારા દેશમાં તેમ થતું અસાધ્ય છે.”

“કારણ ?”

“કારણ એજ કે લગ્નક્રિયા યથ રહ્યા પછી પ્રજે વખતે અમે એકબીલને જોઈએ છીએ તે પહેલાં મેળાપ કે બોલવા વ્યવહાર હોતો જ નથી.”

“સ્ત્રીને જોયા સિવાય પુરુષ પરણે, એ મારા લક્ષમાં આવતું નથી. વાત, તમે જ્યારે પરણશો ત્યારે લગ્નની ક્રિયા યથ રહે ત્યાં સૂધી તમારી સ્ત્રીને મળશો-જોશો નહીં ?”

“ના, તમે જેને Honey-moon કહો છો, તે પ્રસંગે મારે ત્યાં તે જવાવી રહે ત્યાં સુધી નહીં.”

“જ્યારે તમે તેને જુઓ નહીં ત્યારે ખસંદગી શી રીતે કરી શકો?”

“હું તમને એ સંબંધી આને સવારે જ કહેવા જતો હતો. અમારા માખાપ એ ગ્રાહવણ કરે છે.”

“એ તે કંઈ વાત! અને એ સંબંધ તમે કબુલ રાખો છો?”

“હા.”*

“મીઠ વીરેંદ્ર, તમે અમેજ જન્મ્યા હોત તો ઠીક, એવો વિચાર કોઈ કોઈ વાર તમને નથી આવતો?” નજીક આવી રોજ બોલી.

“તમારો પરિચય થયા પછી એવી ઇચ્છા થઈ આવે છે.” ધીરે સ્વરે તે બોલ્યો.

કહેવાનો ભાવાર્થ રોજ સમજી ગઈ. તે હસી પડી અને બોલી, “(You are getting on—fast) તમારા દુરગોનો વેગ જખરો છે. હો—બહેન પણ, આવી પહોંચ્યાં.”

બન્ને બહેનો વાતોમાં ગૂંથાઈ. વીરેંદ્ર વિચારમાં પડ્યો, અને યૂરોપી સ્ત્રીઓ સાથે સરખાવતાં ગુજરાતી સ્ત્રીઓમાં દેખાઈ આવતી અસમાનતા અસંતુષ્ટ મનથી નોંધ લાગ્યો.

(૭)

વિલાયત જઈ પાછા ફરતા અવિવાહિત અને પરિણીત પુરુષોમાં અહીંના સ્ત્રીવર્ગ સાથું અસંતોષ ઉત્પન્ન થવાનું કારણ શું? મુખ્ય કારણ તો એજ છે કે આપણે સ્ત્રીવર્ગ પુરુષવર્ગ કરતા કેલવણીમાં ઘણો પછાત છે, પુરુષવર્ગને હરવા ફરવાની અને અનલોકન કરવાની અગર રિત પ્રતિદિન પોતાની જ્ઞાન-સક્રિય, બુદ્ધિબળ ઇત્યાદિ વધારવાની જે અનુકૂળતા હોય છે તે બિચારા સ્ત્રીવર્ગને સમૂહગતી હોતી નથી એમ કહીએ તો ખોટું નથી. ‘આપણા સ્ત્રીવર્ગ’ શિક્ષણ શૈલ વર્ષમાં—બહુમાં બહુ, અને તે પણ હમણાં, સોલ વર્ષમાં—પરણ્યા અમાઝ પૂરું થાય છે. પરણ્યા બાદ તેનો પતિ રસજ્ઞ હોય, તેને અનુકૂળતા

* સરસ્વતીચંદ્ર ભાગ ૪ થાના પાનાં ૧૮૮-૧૮૯ મે આપેલો સંવાદ વાંચવા વિનંતિ છે.

“મોટે ભાગે અમારી જ્ઞાતિની સ્ત્રીઓ વાંચવું, શું એ તો નહીં જ નથી. અને દૈવકૃપાથી તે પૈસો હોય તો ધરની વ્યવસ્થા તરફ લક્ષ આપવાની દરકાર કરતી નથી. તમારા તરફ જેમ પૈસો વધારે—દરજને હવે તેમ કેલવણી પણ સારી, વિચારો હવે અને જનસેવા કરવા તરફ વલણ પણ વિશેષ; અમારે ત્યાં એવું કંઈ નથી. અમે અપંગ છીએ એમ કહું તો ચાલે.”

“તો એમની આંખનો, બુદ્ધિનો ઉપયોગ તેઓ કયે માંગે કરે છે ?”

“સરીરને સંભાળવામાં.”

રોડ વિચારમાં પડી, થોડી વાર પછી તે બોલી, “તમે જમતી વખતે એક દિવસ એવું કહેતા હતા કે તમે પ્રીતિ કર્યા સિવાય ખરો છો એ કેમ બને ? મારા મગજમાં એ ઉતરતું નથી.”

“પ્રીતિ-રેનેદ, લગ્ન બાદ ઉત્પન્ન થાય છે.”

“એમ ? એટલી રાહ મારાથી તો ન લેવાય. જે પુરુષ સાથે હું જોડાવા છઠ્ઠું તેના મોંમાંથી, હૃદયમાંથી તે મને પૂર્ણ રીતે ચઢાય છે; અને જેમ હું, તેમ તે પોતે-એક બીજા સાર જીવ આપી છૂટીએ-એવી લાગણી-એવા ભાવ તે દર્શાવે નહીં ત્યાં સુધી પાછલા શું કામનું ?”

લીરદે જવાબ ન આપ્યો. રોડના મોંમાંથી નીકળતા સખ્તો એના મનમાં અનેક વિચાર-તર્જન ઉત્પન્ન કરતા હતા-એવું હૃદય ખળભળાવી નાખતા હતા. રોડે આગળ ચલાવ્યું. “લગ્નની માંડ બંધાય તે પહેલાં સ્ત્રી-પુરુષનો એકબીજા સાર મોઢ ઉત્પન્ન થાય નહીં તો એ લગ્ન સુખકર નીવડે જ નહીં, અને આ મોઢ એકબીજાના પરિચયમાં આવ્યા સિવાય શી રીતે ઉત્પન્ન થાય ?”

“અમારી જ્ઞાતિમાં, અમારા દેશમાં તેપ યવું અશક્ય છે.”

“કારણ ?”

“કારણ એજ કે લગ્નક્રિયા થઇ રહ્યા પછી થોડે વખતે અમે એકબીજાને ભેઠએ છીએ તે પહેલાં મેળાપ કે બોલવા વ્યવહાર હોતો જ નથી.”

“અને જોયા સિવાય પુરુષ પાછો, એ મારા લક્ષમાં આવતું નથી. વાર, તમે જ્યારે પાછાશો ત્યારે લગ્નની ક્રિયા થઇ રહે ત્યાં સુધી તમારી સ્ત્રીને મળશો-નહીં ?”

“ના, તમે જેને Honey-moon કહો છો, તે પ્રસંગે મારે ત્યાં તે આવી રહે ત્યાં સુધી નહીં.”

“જ્યારે તમે તેને જુઓ નહીં ત્યારે ખસેડગી શી રીતે કરી શકે ?”

“હું તમને એ સંબંધી આજે સવારે જ કહેવા જતો હતો. અમારાં માળખે એ ગ્રાહવણ કરે છે.”

“એ તે કંઈ વાત ! અને એ સંબંધ તમે કબુલ રાખો છો ?”

“હા.”*

“મી. વીરેન્દ્ર, તમે અંગ્રેજ જન્મ્યા હોત તો ઠીક, એવો વિચાર કોઈ કોઈ વાર તમને નથી આવતો ?” નજીક આવી રૈષ્ટ્ર બોલી.

“તમારો પરિચય થયા પછી એવી છાંછા થઈ આવે છે.” ધીરે સ્વરે તે બોલ્યો.

કહેવાનો ભાવાર્થ રૈષ્ટ્ર સમજી ગઈ. તે હસી પડી અને બોલી, “(You are floating on—fast) તમારા તુરગોનો વેગ જબરે છે. હો—ખૂબ પછુ આવી પહોંચ્યાં.”

બન્ને ખૂબેનો વાતોમાં ગૂંથાઈ. વીરેન્દ્ર વિચારમાં પડ્યો, અને યૂરોપી સ્ત્રીઓ સાથે સરખાવતાં ગુજરાતી સ્ત્રીઓમાં દેખાઈ આવતી અસમાનતા અસંતુષ્ટ મનથી નોંધ લીધો.

(૭)

વિલાયત જઈ પાછા ફરતા અવિવાહિત અને પરિણીત પુરુષોમાં અહીંના સ્ત્રીવર્ગ સાથે અસતોષ ઉત્પન્ન થવાનું કારણ શું ? મુખ્ય કારણ તો એજ છે કે આપણા સ્ત્રીવર્ગ પુરુષવર્ગ કરતાં કેલવણીમાં ઘણો પછાત છે. પુરુષવર્ગને હરવા ફરવાની અને અવલોકન હરવાની અગર દિન પ્રતિદિન પોતાની જ્ઞાન-સક્રિય, બુદ્ધિબળ ઇત્યાદિ વધારવાની જે અનુકૂળતા હોય છે તે બિચારા સ્ત્રીવર્ગને સમૂલગી હોતી નથી એમ કહીએ તો ખોટું નથી. આપણા સ્ત્રીવર્ગના શિક્ષણ ચૈદ વર્ષમાં—બહુમાં બહુ. અને તે પણ દમણમાં, સોલ વર્ષમાં—પરણ્યા અગાઉ પૂરું થાય છે. પરણ્યા બાદ તેનો મતિ રસકા હોય, તેને અનુકૂળતા

* સરસ્વતીચંદ્ર ભાગ ૪ થાના પાનાં ૧૮૮-૧૮૯ મે આપેલો સંવાદ વાંચવા વિનંતિ છે.

હોય, કુટુંબ સુસિક્ષિત હોય તથા પૈસે ટકે પણ સુખી હોય, અને વધુ કેલવાય એ લેવા ધરમાં સૌ રાજ હોય—આ બધી અગર થોડી ઘણી પણ સગવડ મળતી હોય તો સ્ત્રીના મગજમાં જ્ઞાનરસ સીંચાતો રહે, અને પરિણામ સુખ-કર જ નીવડે. પણ હિંદુ લેવા ગરીબ, અજ્ઞાન દેશમાં આતુ' પાતાવરણ એકદમ ઉત્પત્ત થતું રાકય છે ખરું ?

પણ સૂત્રોમાં અને હોલોએમાં અષાતી હાલની છાછરી કેલવણી અને નાનપણથી મળતા અધુરા સંસ્કારે કેટલાંએ પુરુષના મન વિકારવરા (Sentimental), વિન્દલ, અને ખોટી દોળડમાકયો અંબહુ ભય એવા વિશેષ બનાવ્યા છે. યુરોપી સંસારને પૂર્ણ માનવામાં અને તેમના આચારવિચારના અંધ અનુકરણમાં તેમના સુખની પરાકાષ્ટા ચાલી ભય છે. અમુક બંધનો દિંદમાં શા કારણથી, ક્યારે અને કયા સંજોગોમાં ઉત્પત્ત થયાં એ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી લેવાની તેમને કુરસદ નથી, અને વર્ષોના વર્ષ સૂધી બંધાયલા વિચારો એકદમ શી રીતે છૂટે ? એકે સુધારો, એકે મહાન કાર્ય એવી રીતે થયા છે ખરા ? રોકડો વર્ષોના ચાલુ ઉત્પાત પછી આપણા સમાજને નીરાંતે વિચાર કરવાનો વખત હમણાં થોડાં વર્ષ થયાં મળ્યો છે. સુધારાની શરૂઆત થઈ ચૂકી છે. પણ સમાજ બાહ્યાવરથામાં છે, અને સમજાતીથી એને સરજ માગે શી રીતે દોરવવી તેનો એમને વિચાર નથી—એટલી તેમનામાં ઉદારતા નથી—એટલી સહિષ્ણુતા નથી—એટલી રાહ તેઓ લેઈ રાકતા નથી. હમણાં તો તુર્ત ફળ લેઈએ છે. સૌને પોતાનાં ઘરમાં ગુણસુંદરી, કુમુદસુંદરી, કુમુગ-સુંદરીઓ લેઈએ છે—પણ કાઠને વિદાયતુર થતું ગમતું નથી. એટલી લાયકી મેળવવા, એટલો ભોગ આપવા તેઓ તત્પર નથી. તેમને હકે ભોગવવા છે, દુરંદ બનવવી નથી.

Intellectual Friendship કોને નથો ગમતી ? સૌપુરુષ એકબીજાની ન્યૂનતા પૂરતા થાય એ લેવું, અનુભવવું કોને નથી ગમતું ? પણ સપથું આપણા હાથમાં છે ખરું ? કેટલાં કુદરતી સંજોગો આટે આવે છે તે એક હાથે દૂર કરવાનું સામર્થ્ય આપણામાં છે ખરું ? આપણુ જે છે તે પૂર્વે છે અને તેથી હાથ ભેડી બેસી રહેવું. નાતરય કુષોડયન્ ક્ષિતિ મુવાળાઃ ક્ષારં ચર્ષ કાપુર્યાઃ વિરગ્નિઃ ॥ બાપનો કુતો એટલે તેનું જલ ખાંડે હોય તોપણ પીવું, એવું કહેવાનો અમારો દેવ નથી. પણ આપણામાં ગમત અને અશ્રદ્ધાનું બળ દિન પ્રતિદિન વિશેષ ભમતું ભય છે, અને નિરંદ્રા વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્યના આપણે પૂલરી થતા જઈએ છીએ.

સુધારા કરો, બેભારાક કરો; પણ તે સમાજથી નારી છૂટીને નહીં પણ તેની સાથે રહીને કળેકળે, સમજીતીથી, હંદાર દિલ રાખી કરો. તમારી સાથે તમારા સ્ત્રીવર્ગને-ભાંડુઓને-જ્ઞાતિને દોરો, નહીં તો એકલા પડી જશે. ક્યાનિક સ્વરાજ્યની બૂમ મારનારા પુરૂષો અલ્પ સંખ્યામાં છે, પણ તેથી શું તેઓ તે કામ સારૂ નાલાયક છે ? ના. પણ અંગ્રેજ પ્રબલો તેમને શી જવાબ છે ? ‘ ખામેશ પકડો. તમને અમારા હક જોઈએ છે ? બેભારાક, તે તમને મળશે. પણ તમે અમારા જેવા યાઓ, તમારા જનસમૂહને કેલવો, સ્વાર્થત્યાગ શીઓ, અને સૌ સાથે રહી કામ કરતા શીઓ—એટલે તમે જે જે ઇચ્છો છો તે તમને આપોઆપ આવી મળશે.’ આપણા સ્ત્રીવર્ગ સામું અસંતોષ-અણુજમો જતાવનારને અમારો આવો જ જવાબ છે.

(૮)

સ્ટીમર પર ચાઇં ફાતાં સૂધી વીરેંદ્રજી મન સાંત થયું નહોતું. મિસ રાજ જેવી ચાલાક, વિનોદી બાળાના આજ સૂધીના સહવાસે એવું મન ચક્રોળે ચક્રાવ્યું હતું. મુંબઈનું ખાસ આવતાં એ મિત્રાચારી બંધ પટ્ટે એથી એવું મન ખિન્ન થતું હતું. એના અને મિસ રાજને પંથ જુદા હતા. રાજ એના પિતા સાથે મુંબઈમાં રહેશે, અગર એની મોટી પ્લેન સાથે જશે; પોતે મુરત થા ભૂનાગઢ નવાળ સાહેબના હુકમ મુજબ જઈ રહેશે. વીરેંદ્રની હમ્મર લગભગ ત્રેવીસ થોવીસ વર્વની યહ હતી. વળી બલ્લેલો, ગર્ભધીમંત અને સોરે દોઢે ચટ્ટેલો એટલે પૂછવું જ શું ? એને સુસ્તમાં યમ મૂકતાં જ વારે હતી, અને થોડા બપોતમાં અનેક છોકરીનાં માગાં ઘરો એવી એને પૂર્ણ ખાતરી હતી. એને ખબર નહોતી કે ધૈરિયથી નવાળ સાહેબ સારૂ જોઈતી ખરીદી કરી, તેમનાં બીબં ખાનગી અને રાજ્યને લગતાં કામોથી પરવારી દિંદ તરફ પાછા ફરવાનું નક્કી થયું તે અરસામાં એના માખાપે એના વિવાહ કરી દીધો હતો !

મિસ રાજને અપાયલી કીમતી ભેટથી મિસિસ પેનીનું મન નાખુશ થયું. પોતાની કીકરીને તે સારૂ તેલે કપડો આપ્યો. વીરેંદ્ર જેવા પાસેથી એવું લેવામાં વાંધો હોય જ નહીં, છતાંયે કીધેલું પગલું અનુચિત હોય તો એ ભેટ પાછી સોંપું એવા મિસ રાજે જણાવ્યો.

“ ના, પાછી સોંપવાથી તેમનું અપમાન થયું ગણાય તેમ કરવાની જરૂર નથી. પણ ભવિષ્ય સારૂ તને એક એ સૂચના આપું છું. તું હવે હમ્મર

પણ એ મેની આંખ આગળ તરી આવ્યાં, એનો પીતો ઉઠી આવ્યો. પછી રાંત રીતી તે બોલ્યો, “મને પૂછું તો હવે ?”

“એમાં તને પૂછવાનું હોય જ નહીં. તમે શું સમજો ? તમે શોના રવળ રૂપ અને જટારના આડંબરથી જ દોરાયો છો. પમંદગીની રીત જનમ અમળનારા બીજાં મું બુદ્ધિ છે ?”

“અધિક સમા કર્યો. આજથી જાનિતા માનવિતા મોટા બાપે પેસો કે જો સિવાય બીજાં કાંઈપણ બુદ્ધિ છે ખરા ? છાત્રી ક્ષત્રી છે તેની તેમો તથાસ કો છે ખરા ? અને દમણ તો છોકરો એટલે ઘસણી હુડી.”

“લેહ, તું કહે છે તેમાં સત્ય છે. હું ના પાડતો નથી. પણ સી એવા તથો તમારો સંસાર સુખરે, તમે સુખી થાઓ એમાં જમને આનંદ. અને જનુભવી માળાપો જે લેણ ચાકો તે તમારી આંખે નહીં દેખાય. કન્યાની પક્ષકર્મીમાં એકા રૂપ કે વિધા જેવાનાં નથી; તે સાથે તેનો રવભાવ, પાત્ર કામ કરવાની રાત્રિ, તલિયત, ધરની ઉછેર અને આગળ પાછળના કુટુંબી-જનોના રવભાવ-વર્તન વગેરે જેવાં લેણએ. તારી માતાએ અને મેં મુઠાં મુઠાં પર અને કન્યાએ લેણ છે, અને પૂરો વિચાર કર્યો પણ નિશ્ચય થયો છે. અમારી પક્ષકર્મીથી તને કદી અસંતોષ ઉત્પન્ન થવા કારણ નહીં રહે.”

માનવિતાની કાર્યસાક્ષિ સાર અશ્રદ્ધા રાખનાર ચૂપ થયો. “તો પણ આપે યાદી રાહ લેઈ દોત તો કીક થાત. દળુ મારે નવાળ સાદેલ સમસ દાગર પવાનું છે, અને ત્યાં ફરજા દિવસ જરો એ નક્કી નથી. વખતે મારે નિમજા કે લીલી જરુ પડે.”

“તે સંજમી તારે કાંઈ ચિંતા રાખવાની નથી. મેં સમજી અપરજા કરેલી છે નવાળ સાદેલ પોતે જ વારા સમ પ્રસન્ને પચારનાર છે. વળી વડુ વિવળ થયો દરે તકામો છે. ફૂ-તારા માનુષી વનમાં પેઠાં. અમારી ઉમ્મર ત્રાં, અને ધરનો મોળે તમારે ઉપાધી લેવો લેણએ. તું દરે ન્દાનો નથી. અને તારી માતી ઉમ્મણ સસારનો જે કાંઈ ફદાનો લેવાની હોય તે તારે સતોવથી લેણએ-એ તારો ખર્ચ છે.”

“અને છાત્રી કાંઈ ન્દાનો નથી. જયમમ અશ્રદ્ધ વર્તની થઈ. મેનાં માળાપ પણ ક્યા સુખી થાએ ? એ છાત્રીની માર્દથી અને એને કીચ વા સાંધે જ પામવાથી એવો એના માનવિતાનો ખાસ આશ્વ-એકી જ બાદ.”

વાર થઈ. તેઓ સૌ તારા આવવાની રાહ ન ભેટાં હોય એવું ગને તો લાગ્યું; અને એ દીક પણ થયું. એવી ઊઝરી સોધી જડે તેમ નથી.” લક્ષ્મી બોલ્યાં.

પોતાની ભવિષ્યની પત્નીનું નામ, તેનું કુટુંબ બાલુવાની સદજ અસિલાયા વીરેંદ્રને ઉત્પન્ન થઈ. તિખલી બીમેસ તે સમજ ગયાં, અને કાવકું મ્હોં રાખી બોલ્યાં, “અને અમારાં એ બાળી સાહેબનું નામ વિમળાગૌરી.”

પ્રિય વાચક, સુખના સ્વપ્નામાં વીરેંદ્રને ઝાલ્યાં ખાવા દઈ આપણે આલેખી જ વિરમીશું તો અનુચિત નહીં ગણાય.

માન અકરામનું ગેઝેટ.

(લેખક—પંડિત પરમેશ્વર જોશી.)

નામદાર બ્રિટિશ સરકાર, રાજ રાણાઓ, જમદગુરુઓ અને આચાર્યો વગેરે તરફથી ત્યાં વર્ષની ખુરાલીમાં ખીતાબોની લઢાણી કરવામાં આવે છે તેણું લઢાણું જાતિ સમસ્ત તરફથી નીચેના સૂચનાને આપવામાં આવે તો કેમ?

કે. એચ. (નાઇટ ઓફ હોટકસ)—રા. વિલાસકાન્ત (સ્વારી મુ. નડિઆદ) ત્યાં ત્યાં ત્યાં ત્યાં નિસ્વાયપણે હોટકોની ધરાડી વધારવાના પોતાનાથી અને તેટલા ઉપાયો મમે તેટલી અગવડો છતાં પણ નીકરપણે કરે છે અને આરોગ્ય સંબંધે એમનો સિદ્ધાંત ‘અછરણ અછરણને ઢેલે નહીં તો સ્વર્ગે જઈને મેલે’ એવો હોવાથી મોટાં રાહેરના હોટલવાળાઓની ખાસ વિનંતિથી તેમને કે. એચ. નો માનવતો ખેતાબ આપવો લેઈએ (જેથી તેમના નામની આજળ સર સગાડી રાકાય).

કે. ઇ. (નાઇટ એરન્ટ) રા. જયેન્દ્ર (અમદાવાદ) સીઓએ બતાવેલાં મમે તે કામો અસલી જમાનાના નાઇટની માફક કરે ત્યાં છે તે બદલ તથા રા. રજનીરમણ (ભરૂચ) સીઓને સમતી દરેક ખાખતોમાં (મમે તો ફરાનની હોય કે ધાણી આટાની હોય) સીઓના મન ન દુખાય એજ હેતુથી સીઓ જેવા વિચાર ધરાવે છે તે બદલ તથા રા. વીરભક્ત (વડોદરા) પોતાની સાર્થકલ ઉપર બેસવાની તથા વાળ હોળવાની છટાથી સીઓને આંજ નાંખે છે તે બદલ દરેકને કે. ઇ ના ખેતાબ આપવા લેઈએ. (જેઓને મર હજી રાકાય).

એલ્ એલ્. ડી. (Lacking in Learning and Decorum. વિવેકમાં ખુટા અને બલ્લામાં હટ્ટા) - રા. વિનયચંદ્ર તેઓ આશ્રુ નથી બલ્યા તેને વાસ્તે અભિમાન ધરાવે છે અને વિદ્યાનો બહિષ્કાર કરવામાં જ આનંદ માને છે તથા બીજાને અપમાન કરવામાં જ નિવેશ માને છે તેમને એલ્ એલ્. ડી. ની માનવંતી પદવી બક્ષી બેઠાએ, (અને તેમને એ પદવીને અંગે ડૉક્ટર કહી રાકાય).

ચક્રલાતાયક - રા. તમે પ્રસાદ મોકલે માત્ર (આરંગપુર, અમદાવાદ) રા. નિરાકાન્ત કુરસદી (જુના બજાર) તેઓ દરેકને ચાલતામાં પણ વખત મુધી તેમના હાથ નીચેની પલટણે સાથે હથેલી ગમે તેવી ભવની નિર્લજ પાતો કરવાની બહાદુરી માટે ચક્રલાતાયકના બેતાબ આપવા બેઠાએ.

જ્ઞાતિકુળ સુહામણિ - રા. નવિનચંદ્રને (અમદાવાદ) નાતનાં પાટિયાં ધરમાં સંગ્રહી નાતને પાટિયાં સાચવવાની કીકરમાંથી મુક્ત કરવા માટે અને રા. શિવરાજીને (બરુચ) કોન્ફરન્સ બરાલી અટકાવવામાં અગામ શ્રમ લગ્ન નાતને બારે સંકટમાંથી હથેલી લેવા માટે.

જુગલ જુગારી - રા. લોબીપ્રસાદ (સુરત) રા. લક્ષ્મીસેવક (અમદાવાદ) અને રા. ધનપ્રેમા (બરુચ) તેઓ દરેકને તેમનો જુગાર ધરનો પ્રેમ અને બાપદાદાથી ચાલતા આવેલા સીવાજ ને આખરે જવાની દરકાર રાખ્યા સિવાય બળગી રહેવા માટે.

ફેશનેબ્લ - અં. સૌં તરત્રા (અમદાવાદ), અં. સૌં તન્વાંગી (બરુચ), બ્લેન લીલા (જુનાગઢ), અં. સૌં શ્રૃંગારસરખી (સુરત), તેઓ દરેકને નાતની અંદર ભવભવની કપડાંની તેમ જ તાલેદી ધરેખાંની નવી ફેશનો દાખલ કરી તેમના પતિ તેમજ માબાપનો લક્ષ્મીનો બોલે બોલે કરી તેમને બાર મુક્ત કરવા માટે.

કિસબે કુટણી - ગં. ૨૫૦ ચતુરચાચી (બરુચ), ગં. ૨૫૦ દુઃખના (અમદાવાદ), ગં. ૨૫૦ ચોકદર્વા (સુરત), તેઓ દરેકને તેમના હાથમાં રહેલો ફળ એકજ દુરવાનો કિસબ જુવાનીઆના હાથમાંથી નામુદ ગવાનો બધ છે, અને જે કિસબમાં તેઓ પારંગત થયેલાં છે તેને ટકાવી રાખવા છવતોડ પ્રયત્નો કરે છે તે બદલ.

એક બાળાનો પત્ર.

—++—

(સંપાદક:—ડી. સી. સી. ડી.)

પ્રિય જીવન પ્રમિલા,

તારો પત્ર પહોંચ્યો છે. વાંચી મળ્યો જ એવું યામ છે કે તારા જેવી એક મહેલની કેલવણી સંબંધી આદવા બધા પછાત વિચારો છે. તું લખે છે કે, 'આધુનિક સમાજની આપણી જ્ઞાતિની બાળાઓને જે કેલવણી આપવામાં આવે છે તે હાનિકારક છે; શુદ્ધકાર્ય શિખર્યા વિના તેઓનું ચિત્ત રાજાના અભ્યાસ તરફ દોરવામાં આવે છે, જેથી તેઓ શુદ્ધકાર્ય તરફ બેદરકાર રહે છે અને ભવિષ્યમાં પોતાના પતિને સુખી કરી શકતી નથી; તેથી કુટુંબમાં કલેરા ઉત્પન્ન થાય છે.' આ તારા વિચારો એમ દર્શાવે છે કે તું આપણી જ્ઞાતિબાળાઓની કેલવણી સંબંધમાં બીજકુલ અજ્ઞાન છે. જે કાંઈ પણ કેલવણી આપણી જ્ઞાતિબાળાઓ લે છે, તે જો કે ક્રમ તો મળી શકાય નહીં, તો પણ તારા વિચારો મુજબ હાનિકારક પણ મળી શકાય નહીં. કેલવાયલી બાળા શુદ્ધકાર્ય તરફ લક્ષ ન આપે તેવો દાખલો તો આપણી નાતમાં જવડે જ મળે. આપણામાં માળાપો દળ પોતાની બાળાને કેલવણી આપવા વિષે પ્રયત્ન કરે છે તે સમજતા નથી. શુદ્ધકાર્ય એ રાજાના અભ્યાસની સાથે થઈ શકે એમ છે. અભ્યાસ માટે રાજામાં જતાં પુખ્ત વયની બાળાઓ રામ્યા છે તેથી જ્યાં કેલવણી લઈ શકતી નથી, તેમ જ પંદર સોળ વર્ષે તેઓનાં લગ્ન થાય છે, એટલે અભ્યાસ તરફ બીજકુલ લક્ષ અપાતું નથી. શુદ્ધકાર્ય તરફ બેદરકાર હોવાથી કુટુંબમાં કલેરા ઉત્પન્ન થાય છે તેના કરતાં કેલવણીના અભાવને લીધે કલેરા ઉત્પન્ન થાય છે એમ મળી શકાય. કેલવણીથી બુદ્ધિ ખીલે છે, અને સારાતરસાનું બાન થાય છે. વળી કેલવણીથી શુદ્ધકાર્ય ધણા ખંતથી થઈ શકે છે, કૌટુંબિક કલેરા નાશ પામે છે, અને પોતાના પતિને અનેક રૂપે મદદગાર થઈ પડે છે.

તે પહેરવેરા સંબંધી જે ટીકા કરી છે તે પણ વખોડવા લાયક છે. સમયને અનુસરીને આપણે આપણા કપડાંમાં પણ કાંઈ ફેરફાર કરવો જ જોઈએ. તું લખે છે કે, 'હાલમાં જે કપડાંમાં સુધારો થયો છે તે માત્ર દેખાડેખી અને પૈસાની સરસાઈ બતાવવામાં જ થયો છે.' પણ જીવન, તારો

વિચાર મને તો થયો જ મૂલમરેલો માલમ પડે છે. હાલમાં સાધારણ સ્વચ્છ અને સુધડ કપડાં પહેરવા તરફ વધારે લક્ષ અપાય છે, તે સિવાય અનેક બાળાઓના સમાગમમાં આવ્યાથી આપણા વિચારો બદલાય છે જેથી આપણે સમયને અનુસરીને કપડાં પહેરવાનું મન થાય છે, જે સંભવીત છે. વળી હું લખે છે કે આપણા કપડાંનો ખર્ચ પુરુષોના ખર્ચ કરતાં વધારે થાય છે. આનું પણ એક કારણ છે. આપણાં અમુક કપડાં અમુક વખતે જ પ્લેરી રાગાય છે જેથી કરીને આપણે કપડાં વધારે ભેંદએ છીએ. આને કીધે આપણા કપડાંનો ખર્ચ પુરુષોના કરતાં વધારે થાય છે. છતાંયે ઊકરીઓએ હવે સાદાઈ ધારણ કરી ખર્ચ ઓછું કરવા લક્ષ આપવું ભેંદએ. હાલ જેજ. હું હારા ખીન વિચારો વાસ્તે ફરીથી કોઈ વખત લખીશ

હીં ત્હારી રનેહાધીન,

સરોજની.

સુરતના વિદ્યાર્થીઓ સારૂ ઇનામની યોજના.

સુરતના વિદ્યાર્થીઓ (ઉકરા અગર ઉકરી) સારૂ ખાસ ઇનામની એક યોજના શ્રીપતરાય હકુમતરાય ઠાકોરે ધક્ક કાઢી છે. અને તેમાંથી નીચેનાં ઇનામો પ્રતિવર્ષે અપાશે.

૧ સુરત બ્રહ્મશત્રિય જ્ઞાતિનો કોઈપણ વિદ્યાર્થી (ઉકરા અગર ઉકરી) જેના વર્ગમાં ૨૦ થી ઓછા વિદ્યાર્થી નહિ હોય તેવા વર્ગમાં યની વાર્ષિક પરીક્ષામાં પ્રથમ નંબરે પાસ થશે તો તે આ ઇનામને પાત્ર મહારાં.

૨ સુરત બ્રહ્મશત્રિય જ્ઞાતિનો કોઈપણ વિદ્યાર્થી (ઉકરા અગર ઉકરી) તેમ જ જેનો અભ્યાસક્રમ પૂરો થયો હોય તેવામાંથી જે કોઈ

ન. સારૂ બાવણ આપશે અગર સંવાદ કરશે તેને.

૪. સારા અક્ષરનો નમૂનો, ટ્રાઇગ, ગુંથણ, ચિત્રણ વગેરે એવા પોતાના હાથે તૈયાર કરેલા નમૂના બતાવશે તેને.

ક. ભગવદ્ગીતા, અર્જુનગીતા, રામગીતા જેવાં ધર્મયુક્તકેમાંથી બનાવવામાં આવતા પાઠ મુજેથી સ્તમ રીતે કહી સમજાવશે તેને.

૮. સારીરિક કસરત કાઢખલુ પ્રકારની સરસ રીતે કરી બતાવશે તેને.
૯. બોધદાયક સંજીત (બનતા મુખી વાજીંત સાથે) ગાઇ બતાવશે તેને.
૧૦. સૂચવવામાં આવે તે વિષય ઉપર પોતાની સરજી લાવામાં લખી લાવશે તેને (છાપેલાં પુસ્તક અગર અન્ય કોઈ લખાણનો ઉતારો હોય તો નિબંધમાં સ્પષ્ટ લખવું).

ઉપર મુજબની ઇનામી યોજના સાર ૨૧. શ્રીયતરાય દકુમતરાય અને ૨૨. મણીલાલ અણતરાય ઠાકોરના પ્રયાસથી મુંબઈમાંથી ઑ. ૦ મી. ૦ ચીમનલાલ દરીલાલ રોલસવડે ૩. ૧૫) અને ૨૩. ઇમનલાલ નરસીલાલ કાનુગાએ ૩. ૮) કર્યા છે.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ સ્પેશિયલ ઇનામ બદલ બારાની રકમમાંથી ઇનામ બહેનતા જે વર્ષે જે રકમ ફાજલ પડશે તેટલી ફાજલ ત્રિમાસિકતા તંત્રી તરફ ઇનામના કાર્યમાં ઉપયોગ કરવા સાર મોકલી આપવામાં આવશે.

પ્રાસંગિક નોંધ.

આ આંક સાથે જા. ફા ત્રિમાસિકનું વર્ષ પૂર થાય છે ત્રી વ્યવસ્થા નીચે તેને જે વર્ષે થયાં તે દરમિયાન, નાતની તેમ જ પૂર્વ થતું નાતના માઇબંદોની રોચા બજાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે, અને વર્ષ. તે માટે બતબતના લેખો મેળવવા ખલુ પાન કર્યા છે, આમાં કટકેક અંશે સફળતા મળી છે. પરંતુ તે છતાં વિદ્વાન અને અનુભવી નાતીલાઓને વારંવાર ઉપયોગી લેખો મોકલવા વિનંતિ છે. કદાચ પ્રસિદ્ધ થયેલા કટલાએક લેખો સર્વેને રૂચ્યા હશે નહિ; અને આ વિચારકાંતિના કાળમાં તે ન રૂચે તે સ્વાભાવિક છે, છતાં અમે સર્વેને ખાતરી આપીએ છીએ કે તે સર્વે રોચાશુદ્ધિથી, અને શુભ આરામથી લખાયેલા છે. આ વર્ષમાં ત્રણ ચિત્રો તથા સવાજરો પાનાં અમે આપી શક્યા છીએ, તથા અમારા આદકોને એક બેટ પણ મળી છે. વળી આવતા વર્ષે ખાતે પણ એક બીજી બેટ અમે આપી શકીશું એમ આરામ સખીએ છીએ. આ ખાતે અમારે અમારા આદકોને ફક્ત એક જ વિનંતિ કરવાની છે. હાલમાં ટપાલ મુદ્દાં તેઓને રૂ. ૧-૨-૦ આપવા પડે છે, તથા ૦-૧-૦ વી. પી. ખર્ચનો થાય છે. આ પ્રમાણે રૂ. ૧-૩-૦ સર્વેને ખર્ચ થાય છે. અમે દુવે એવો દરાવ કર્યો

છે કે ટપાલ તથા વી. પી. ખર્ચ સુધ્ધાં સવાજમ સવા રૂપિયા રાખવું. આશા છે કે આ એક આના બેટલો જુજ વધારે આપતાં કોઈ વધી લેશે નહિ. બેટ મેકલાવતાં પણ અમને ટપાલ ખર્ચ વધારે લાગે છે તે આ રકમમાંથી વળી રહેશે. વિરોધમાં સર્વે નાતલાઇઓને વિનંતિ કરવાની કે તેઓએ લેખાથી-સવાજમથી-સહાનુભૂતિથી-અને સૂચનાથી ત્રિમાસિકને મદદ કરવી.

પાછલા એક અંકમાં એસોસીએશનેની શિથિલતા બાબત અમે શોક ખતાવ્યો હતો. પરંતુ હાલમાં અમદાવાદમાં જૂની એસો-
 ડ્રા. ફર. સીએશન બંધ પડી હતી તેને બદલે નવું યુનિયન રચવાયું છે, યુનિયન. તેથી સંતોષ માનવાનો છે. તેમાં બેડગિન્ટન, પોંગપોંગ વગેરેની ગોઠવણ કરી છે અને તે સાથે બાપલો અને ચર્ચાઓ રાખવામાં પણ આવે છે. આ તેમનાં કાર્ય ચાલુ રાખવાનો સર્વે સભાસદોને આગ્રહ કરીએ છીએ. અને તે સાથે નાટ્ય પ્રયોગો, સંભાષણો, રપોર્ટ્સ, પ્રદર્શન વગેરે કામે ઉપાડી લેવાની સૂચના કરીએ છીએ યુવકો જ દરેક સમાજમાં પ્રગતિના પૂજક હોય છે. તેમ આ યુનિયનના યુવક સભાસદો પણ અધ્યાસ, ઉત્સાહ અને ખંતથી નાતને પ્રગતિ પથે રાખશે એમ આશા છે. તેઓએ વારંવાર વધુ જ્ઞાની અને અનુભવીને પોતાના મુકાની તરીકે પસંદ કરવા, અને પોતે પણ વિચારવાની તથા વાંચવાની દેવ રાખવી. ઘણા સગમથી બંધ થઈ ગયેલા આખી નાતના મેળાવડા ફરી બરાબર એમ હવે આશા રાખી શકાય. આશા છે કે દરેક રથને આવાં મંડો રથપાસે અને પ્રગતિ સાધક દિલબાલો યરો.

શુદ્ધિનીના ધર્મમાં રહેવાનું રથજ ચોખ્ખું રાખવું તે મુખ્ય છે. આ ચોખ્ખાઇથી શોભા વધે છે, તે સાથે રોગ આણુનારા અને ધરોની વધારનારા જંતુઓ પણ નાશ પામે છે. મચ્છરથી મેલેરિયાના ચોખ્ખાઇ. જંતુ આવે છે, તથા માખીઓ અનેક રોગ લાવે છે, માટે તે જાને ધરમાં ન રહે તેવી ચોખ્ખાઇ રાખવી જોઈએ. ભેજથી તથા ઉઘાડા વાશી પાણીમાં મચ્છરો વધે છે, તથા ગંદવાડમાં માખીઓ ઇડાં મૂકે છે, માટે ધરમાં ભેજ કે ગંદવાડ રાખવો જોઈએ નહિ; તેજ પ્રમાણે માંકડ, ચાંચડ, જીંજીર તુકરાતકર્તા છે, માટે દરેક શુદ્ધિનીએ સુધકતા રાખવી જોઈએ, અને ઘર ચોખ્ખું અને સફાઇબંધ રાખવું જોઈએ. રોગ થયા પછી તે મટાડવા ઉપાય કરવા કરતાં, રોગ આણુનારા જંતુ દૂર કરવા તરફ લક્ષ આપવાથી પણ દાનિ, હરકત અને અગવડ દૂર કરી શકારી.

ધરે યોગમાં રાખવા કરતાં પણ વધુ ઉપયોગી કામ બાળકોને ગૃહ-
 શિક્ષણ આપવાનું છે. આ કામ માતા તથા પિતા બંનેનું
 'ગૃહશિક્ષણ' છે. આમાં બાળક નીતિમાન અને ચારિત્ર્યવાન બને તે
 લેવાનું છે. ક્રૂર નિરાળથી જ આ કામ થતું નથી. બાળક
 કાની સોબતમાં ફરે છે, તેને મજતા પૈસા શી રીતે વાપરે, છે, તથા કેવી
 રમતો રમે છે તે બધું તપાસતા રહેવું જોઈએ; વળી આ ઉપરાંત કેટલાંએક
 વિષયો જે આપણા લોકોમાં શુદ્ધ વિષયો તરીકે મહાદ ગયાં છે, તેનું જ્ઞાન
 પણ બાળકને યર તરફથી મળવું જોઈએ. જન્યપણુમાંથી બહાર નીકળતાં જ
 દરેક છોકરા તથા છોકરીને તે જાણવાની અગત્ય છે. અને તેમને તે જાણવાનું
 મન પણ થાય છે. પરંતુ માળાપ તરફથી આ બાળત કાંઈ જ જ્ઞાન મળતું ન
 હોવાથી તેઓ ગમે તેની પાસે—સરખેસરખા મિત્રો પાસેથી તે મેળવવા
 પ્રયત્ન કરે છે અને તેથી ઘણા અવળું જ્ઞાન મેળવે છે, અને ખરાબ ટેવોના
 ભોગ થાય છે. નિરાળોના પાપખાનામાં, પોળોની બિંતો ઉપર અને એવે
 ધણેક ઠેકાણે જાણે લખેલી હોય છે, તે જ બતાવી આપે છે કે બાળકો આ
 ગમે તે રસ્તે શીખે છે. ત્રિમાસિકના એક લેખમાં એક લેખકે અમુક સ્વાભા-
 વિક વિગત વર્ણવી હતી; તેમાંની વાત અસત્ય છે, અથવા તો વિચાર ખોટા
 છે, તેમ તો કોઈ કહી શક્યું નહિ, પણ તે અસત્ય છે એમ કહીને કેટલીએક
 તરફથી તે બાળત અણધરતી ટીકા કરવામાં આવી હતી. આવા સત્યતાના
 ખ્યાલી વિચારમાં રહીને યુવાવસ્થામાં આવતા છોકરા-છોકરીઓને જે જ્ઞાન
 ધણું જરૂરી છે તે આપવામાં આવતું નથી અને તેથી ઘણા અનર્થ થાય છે.
 અને ભવિષ્યમાં તેમાંના કેટલાએકને ધણું ખમવું પડે છે. પશ્ચિમ તરફના
 દેશોમાં આ સંજોગથી ઘણો પેકાર ઉઠ્યો હતો, અને તેથી ઉપાય થવા
 માંડયા છે. અહીં પણ નિરાળોમાં અભાવવા માટે ફેબ્ર સહેલી ઇમેલ
 ભાષામાં આ વિષયો સંજોગથી એક પુસ્તક લખ્યું છે. આ પુસ્તક જે આપણા
 વાંચકોને બતાવવામાં આવે તો તે અસત્ય છે એમ જ તેઓ કહે.
 અમેરિકાના સ્ટૉલ નામના વિદ્વાને 'દરેક યુવકે શું જાણવું જોઈયે' 'યુવતીએ
 શું જાણવું જોઈયે' એવાં એવાં મથાળાં નીચે ધણાં પુસ્તકો રચ્યાં છે. આમાં
 અવળે રસ્તે ચઢેલા યુવકોના પત્રો છાપેલા છે, તેમાં લખેલું છે કે 'અમારા
 માળાપે જે વખતે આ જ્ઞાનની અમને ખાસ જરૂર હતી તે વખતે તે ન
 આપ્યું, અને તેથી આ પરિણામ આવ્યું'. જે આ બાળતો વિષેનું જ્ઞાન
 અમને યોગ્ય સમયે મળ્યું હોત તથા તેનાં લાવકર પરિણામ અમે જાણ્યાં

હોત તો કહી આ રસ્તે ચઢત નહિ અને ભવિષ્યની નામોશી અને દુઃખમાંથી બચી ભત.' આ વાત દરેક માળાએ ધ્યાનમાં રાખીને યોગ્ય ઉપાય યોજવા જોઈએ. સત્યતા ધણી વાતોમાં સાચવવાની છે. પણ જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશ પાડવામાં તો કાંઈ અસત્યતા હોય જ નહિ.

મુંબઈ મુકામે આ પરિષદ નાતાલમાં બરવાની દિલચાલ ચાલી રહી છે.

આ દિલચાલને અંગે બાદીયાઓના એક આગેવાન રા. બા.

ભાદીયા વસનછએ કેટલીક વિગતો જાહેર કરી છે. તેમાં જણાવ્યું છે

પરિષદ. કે દેરાકાળ બદલાયો છે તેને અનુસરીને બાદીયાઓના રીત રીવાજ બદલાયા તથી તેથી આખી કામને ધણું નુકસાન થાય

છે, નાહકનાં ખર્ચ પણ ધણું થાય છે, અને ખીલ લોકોમાં ખોટું દેખાય છે. તેથી તે રીવાજોમાં ફેરફાર કરવાની તેઓ સૂચના કરે છે. આ સૂચના આપણી નાતનાએ ધ્યાનમાં રાખવાની છે લૌકીક રીવાજો, ધાર્મિક ગ્રંથાત્તા રીવાજો તથા ખીલ રીતોમાં ધણો ફેરફાર કરવા જરૂર છે માટે તે તરફ નાતના લોકોએ ખાસ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે.

ધણું ધણું કહેવાયા તથા ચર્ચાયા છતાંયે મરણ પાછળના રીવાજોમાં,

ખાસ કરીને શેવા કુટવાના તથા ફાંકવાના રીવાજોમાં

શેવા કુટવાના આપણી નાતમાં ધણો સુધારો થવાની અગત્ય છે. આપણા

રીવાજો. કરતાં ખીલ નાતોએ આ વિશે વધારે સારાં પગલાં લીધાં

છે, પરંતુ આપણામાં હજી એ ધણો જ નુકસાનકારક ધાણી

આટાનો રીવાજ જોવામાં આવે છે, તથા કુટવાનું પણ એની જો રીતે જ

ચાલે છે આ રીવાજ એવો છે કે જે વખતે પ્રસંગ આવે ત્યારે દળાવી દેવાનું

કામ ધણું મુશ્કેલ થઈ પડે છે પરમાં મોત થયું હોય તેવે પ્રસંગે આ બાબ-

તનું દબાણ કરવાનું કામ જની રોકવું નથી. છતાંયે કેટલેક ઠેકાણે જે રીતે

આ દળાવી દેવાની દદતા બતાવવામાં આવે છે તે ખરેખર પ્રશંસનીય છે.

આ વિશે અમદાવાદના રા. બ. કેસવલાલ હીરાલાલનો દાખલો ધણો જ

વખાણપાત્ર છે. રૂદ્ધ વયે પુત્ર મરણનો કારી થા પડવા છતાંયે આ અનિષ્ટ

રીવાજને તેમણે પોતાને ત્યાં ધણી દદતાથી દળાવી દીધો છે એમનું અનુકરણ

કરી આ દુષ્ટ રીવાજ દાખી દેવા બધાંએ પગલાં ભરવાં જોઈએ. હવે ઠાણીઓની

બીક ઊગી દળને યુવાન સ્ત્રીઓએ તો નિશ્ચય જ કરવો જોઈએ કે અમે કોઇને

યાં કુટવા જઈશું નહિ. આ બાબતમાં વહેવાર તૂટે તો કાંઈ કરવા જેવું નથી

માટે હિંમત રાખીને તેમણે ન કુટવાનું મત લેવું અને તે શ્રાવણ માસના ખીલ

મોતી માફક દદતાથી પાળવું. અને દરેક પુરુષે આ બાબતમાં સીચોને મદદ કરવી અને પોતાની જાહેન તથા પત્નિને પોતાની માતાના કેપથી ઉગારી લેવી.

આજના અંકના ઉપયોગી વધારા તરફ વાચકોદ્ધ લક્ષ દોરીએ છીએ. આજના અંકનો સ્વરૂપ નિર્ણય શા વૈકુંઠલાલ શ્રીપતરાય ઠાકોર ખા. એ. વધારે. એ મરાઠીભાષી તરજુમે કર્યો છે અને મુંબઈની સોસાયલ સર્વિસ લીગ તરફથી પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે.

સાહાર સ્વીકાર.

નીચેનાં આપાનિયાં અમને બદલામાં મળ્યાં છે જેની પહેલેથી ઉપકાર સાથે સ્વીકારીએ છીએ

નવજીવન અને સાચા, જીવિ પ્રકાર, સુંદરી સુબોધ, સાહિત્ય, બાળ શિક્ષક, ફેલવશો, કાળ્યાદય, શુભરાત, કપોળ, કપોળમિત્ર, દશા લાકે પત્રિકા, સારસ્વત પ્રકાશ, ઉનેવાળ અભ્યુદય, ખડાપતા મિત્ર, શ્રીમાળી અભ્યુદય, અનાવિલ હિતેશુ, પટેલજીયુ, ઉદિશ્ય જીવન, ભાર્ગવ ત્રિમાસિક, વાલ્મિક કાચરય ત્રિમાસિક, કડવા વિજય, કડવા હિતેશુ, બાળખેડાવાળ, બ્રહ્મભટ્ટ મિત્ર, બાહ્યાણુ ધર્મ.

નાતના ખખર અંતર.

નામાયુક, ફેરબદલી મગરે.

- શા. નરસીલાલ હરદેરામ (સુરત) તા. રલી ઓગસ્ટથી રીટાયર થયા છે.
- શા. સાકરલાલ બલવંતરાયની વલસાડથી સુરત સીટી ફોજદાર તરીકે બદલી થઈ છે.
- શા. ચીમતલાલ કલ્યાણરાયની બદલી સુરતથી ગોધરા પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટના હેડક્વાર્ટ્સ તરીકે થઈ છે.
- શા. સુનીલાલ નગીનલાલની બદલી સુરત કસ્ટોડિયનમાંથી વિરમગામ થઈ છે.

- રા. જીરધરાલાલ કેશવલાલ ભરૂચ હેડ-એકાઉન્ટન્ટની બદલી ઉત્તર વિભાગના કમીશનરની ઓફીસમાં થઈ છે.
- રા. મંજુલાલ હીરાલાલ બી. એ. ની ભરૂચ સરકારી હાઇ-સ્કૂલમાં નીમણુક થઈ છે.
- રા. બલવંતરાય ચંદુલાલ બી. એ. ભરૂચ પીટીટ ગર્લ-સ્કૂલમાં નીમાયા છે.
- રા. કૃષ્ણલાલ હરિનાથ ઠાકોર (ભરૂચ)ની માંગરોળ સ્ટેટમાં એન્જિનિયર તરીકે રૂ. ૭૫) ના પગારથી નીમણુક થઈ છે.
- રા. દેસાઈ કલ્યાણરામ જુરાલાઈ લીબ્રેરી સ્ટેટમાં ટ્રેઝરર નીમાયા છે.
- ડૉક્ટર રામચંદ્ર માણેકલાલ (લીબ્રેરી) બાવનગર રાજ્યની મોહરીમાંથી રીટાયર થયા છે.
- રા. ઠાકોરલાલ પ્રાણુલાલ નેટલી બી. એ. હાયર સર્વિસની પરીક્ષામાં પાસ થયા છે અને તેમને ભરૂચ જલ્લાના સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટર નીમાયા છે.
- રા. ઠાકોરલાલ ભગવાનલાલ ઉત્તપતી (નૂતાનદ) બી. એલ. એલ. બી. ની પરીક્ષામાં પાસ થયા છે.
- રા. બલવંતરાય માણેકલાલ એકસાઈઝ સબ-ઇન્સ્પેક્ટર નીમાયા છે.

સમાજસેવા.

- પૂના ગુજરાતી વિદ્યાર્થીઓનું મંડળ પ્રોફેસર બલવંતરાય કલ્યાણરાય ઠાકોર બી. એ ના પ્રયાસથી ફરી ચાલુ થયું છે અને તેના પ્રમુખ તરીકે તેમને ચુંટી કાઢ્યા છે. ડૉ. બલવંતરાયના પ્રમુખપણા નીચે દર મુખવાડીએ તે મંડળની એક સભા ગળે છે જે તેના નૂદા નૂદા વિદ્વાનો બાપણુ આપે છે.
- પૂનામાં મુંબઈ પ્રૌઢીન્દ્રપલ કોન્ફરન્સ મળી હતી તેમાં ભાગ લેવા ઓ. મી. ચીમનલાલ દરીલાલ સેતલવાડ, રા. રા. અંબારાંકર ઉત્તમરામ મલછ અને રા. કૃષ્ણલાલ નરસીલાલ દેસાઈ એમ. એ, એલ. એલ. બી. ડેલીએ તરીકે ગયા હતા.
- પાટકુપર કન્યા વિદ્યાલયના વાર્ષિક ગેજાવડામાં રા. મણીલાલ અછતરાય ઠાકોર બી. એ પ્રમુખગાને હતા.
- મુંબઈ સોશિયલ સર્વિસ લીગ તરફથી કૃષ્ણજીવનિ પ્રસંગે રમાતા જુગારને અટકાવવા આ વર્ષે જુગાર નિષેધક કમિટી નીમી હતી જેના સેક્રેટરી

તરીકે રા. જીવજીલાલ માધવલાલ ઠાકોર અને સભાસદો તરીકે રા. મણીભદ્ર નીલકંઠરાય છત્રપતી બી. એ., એલ એલ. બી. અને રા. વૈકુંઠલાલ શ્રીપત-
રાય ઠાકોર બી. એ હતા. બાનુઓની કમિટીના ઉપ-પ્રમુખ સૌ. કૃષ્ણગૌરી ચીમનલાલ સેતલવાડને ચીમવામાં આવ્યાં હતાં.

—મુંબઈ ગુજરાત મિત્રમંડળના વાર્ષિક મેળાવડામાં રા. બા. યુનીલાલ હરીલાલ સેતલવાડ પ્રમુખ હતા.

—મુંબઈ કરોળ જ્ઞાતિ તરફથી કૃષ્ણજયંતિ નિમિત્તે માધવભાગમાં જલ્દેર સભા બોલાવી હતી જેનું પ્રમુખસ્થાન રા. બા. યુનીલાલ હરીલાલ સેતલવાડને આપવામાં આવ્યું હતું.

—અમદાવાદ ‘સ્વદેશી મિત્ર મંડળ’ તરફથી દાદાભાઈ જયંતિ ઉજવ-
વામાં આવી હતી જે પ્રસંગે રા. જીવજીલાલ મજરાય દેસાઈ બાર-
એટ-લોએ મિત્ર મંડળની વાર્ષિક પ્રવૃત્તિ અને દેશની સામાન્ય સ્થિતિ
ઉપર વિવેચન કર્યું હતું.

—અમદાવાદ ‘ગુજરાત સાહિત્ય સભા’માં રા. પ્રીતમરાય મજરાય
દેસાઈ બી. એ. એ ‘દિંદુરવાનમાં કેલવણી’ ઉપર જલ્દેર લાવણ
આપ્યું હતું.

—અમદાવાદ ‘બ્રહ્મકૃત્રિય યુનિયન કલબ’માં રા. હંશીરલાલ ચીમનલાલ
ઠાકોરે ‘નાતો રાખવી કે કેમ’ એ વિષય ઉપર રા. ચીમનલાલ મજ-
રાયના પ્રમુખપદ નીચે અને રા. સત્યેન્દ્રપ્રસાદ ચીમનલાલે ‘ઝીંબોને
ઇચ્છે કેલવણી આપવી કે કેમ’ તે વિષય ઉપર રા. કેશવપ્રસાદ
ઠાકોરલાલના પ્રમુખપણા હેઠલ ચર્ચા કરી હતી.

—યુરોપમાં ધોરસંગ્રામ ચાલે છે તેની વાર્ષિક જયંતિ નિમિત્તે જ્ઞાતિની એક
સભા નાગાબાવાની વાડીમાં રા. બા. નરસીલાલ રેવાદાસના પ્રમુખપદ
નીચે મળી હતી. જે પ્રસંગે બ્રિટિશ મહારાજ્યની ફતેહ માટે પ્રભુ પ્રાર્થના
કરવામાં આવી હતી, મહાદેવને અભિષેક કરવામાં આવ્યો હતો અને
હરિકિર્તન થયું હતું. રા. બા. ત્રીકમલાલ દોનાનાથે શહેરમાં મળેલી
જલ્દેરસભામાં એ પ્રસંગને અનુસરવું વિવેચન કર્યું હતું.

—મુ'બઈ 'સનાતન ધર્મે પ્રવર્તક કમિટી' તરફથી લેવામાં આવતી સનાતન ધર્મની પરીક્ષામાં સૌ. મંજળગૌરી સેતલવાડ, સૌ. તારામણી ઠાકોર, રા. વેકુંઠલાલ શ્રીપતરાય બી. એ., રા. જીવણલાલ માધવલાલ, રા. કાન્તિલાલ હનનલાલ, રા. જયંતિલાલ માધવલાલ અને રા. કૃષ્ણલાલ ચંદુલાલ પરીક્ષક નીમાયા હતા.

જન્મ.

સૌ. વીરમતી મોતીલાલ ઉમેદરામ	ને	પુત્ર	સુરત.
સૌ. ઇંદુમતિ દરિપ્રસાદ વિષ્ણુપ્રસાદ	"	"	ભરૂચ.
સૌ. વિમળા ઠાકોરલાલ માણેકલાલ	"	પુત્રી	"
સૌ. હંસગૌરી ચુનીલાલ નગીનલાલ	"	બે	આમોદ.
સૌ. રાંતાગૌરી અંબાલાલ નરસીલાલ	"	"	અમદાવાદ.
સૌ. દેવમણી ઠાકોરલાલ પરમોદરાય	"	"	"
સૌ. પ્રાણુગૌરી હરિદ્રુણ દરિપ્રસાદ	"	"	"
સૌ. વીરમતી નટવરાલાલ માધવલાલ	"	"	"
સૌ. ચતુરસરૂખી જીવણલાલ દિવાન	"	"	"
સૌ. નંદગૌરી મોતીલાલ ગોવિંદલાલ	"	પુત્ર	"
સૌ. મંજુસરૂખી પ્રાણુલાલ (નંદાનાસાય)	"	"	"
સૌ. ઈંદુલાલસરૂખી કલ્યાણુરાય અલમોલા (પુરોહીત)	"	"	"
સૌ. ગૌરી લોખીલાલ ભદ્રવરાય જેટલો (")	"	"	"

મરણ.

ઉમર	રોગ	સ્થળ
૪૫	લકવો	મુ'બઈ.
૫૦	ક્ષય	સુરત.
૪૫	ખાંડુ	આમોદ.
૨૭	જલંધર	ભરૂચ.
૪૫	પાકું	અમદાવાદ.
૧૧	સુવાવડ	"
૨૭		"
૧		"
૨		"
૧૦	વરાધ	"

ઝંડુ ફાર્મસીની અકસીર દવાઓ.

બાળાગોળી.

નહાતાં બચ્ચાંઓને શરૂઆતથીજ આ ગોળી આપવાથી કોઈ પણ રોગ થતો નથી, એટલુંજ નહિ પણ આગકનો બાંધો મજબુત થાય છે. બચ્ચાંનું ભડું ઇચ્છિતાર દરેક માથાપે આ ગોળી અવશ્ય આપવી. આ ગોળી કોઈ પણ કેશી ચીજની મેગનણી વગરની-કેવળ વનસ્પતીનીજ બનાવેલી છે.

૨૦૦ ગોળીની બાટલીની કિંમત રૂ. ૦-૮-૦.

પ્રદરની દવા.

પ્રદરનો રોગ સ્ત્રીઓનો છુપો દુશ્મન જ છે. આ રોગ લાગુ પડ્યા પછી શરીરમાં ધીમે ધીમે નબળાઈ આવે છે. અને છેવટ શરીર તદ્દન ક્ષીણ થઈ જાય છે, માટે આ રોગ થવાની સાથેજ તેનો ઉપાય કરવાની ધણીજ જરૂર છે. આ દવા અસરમાં ઘણી જ અકસીર માલુમ પડી છે.

૧ લોઝાની બાટલીની કિંમત રૂ. ૦-૮-૦

મંદાગ્નિવટી.

અનાજનું પાચન બરાબર ન થતું હોય, દસ્ત સાફ ન આવતો હોય, વારંવાર હાજતની ઇચ્છા રહ્યા કરતી હોય, ખાવાની રૂચી ન થતી હોય, અને જેને ડીસ્પેષિયા જેવું જણાતું હોય, તેમને માટે આ ઉત્તમ અને અકસીર ઈલાજ છે.

૧૧ રતલની બાટલીની કિંમત રૂ. ૧-૦-૦

ફાયરોગ, લીસ્ટેરિયા, તાણુ, સ્ત્રુવોગ વગેરે તમામ જાનની બાધાઓને માટે શાસ્ત્રીય દેશી દવાઓ તેમજ દંતમંજન (દુધ પાવડર) વગેરે અમારે ત્યાંથી મળશે.

પ્રાર્થસલીરૂટ માટે લખો:—

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટીકલ વર્ક્સ,

એલશી-સ્ટન રોડ-મુંબઈ.

હિંદ દેવી.

રવિવર્માના લીધેા પ્રેસમાં છપાયલું સ્વદેશજનતાની ભાવનાવાળું
સુંદર ચિત્ર.

હિંદુસ્થાનના નકશાની રેખાની અંદર સુંદર આકારમાં આલેખાયલું
કવિ મુનીઓના પુનિત યાદગી અંકિત ગ્રંથોની જન્મભૂમિ-સંસ્મરણમિતું આ
ચિત્ર દિંદી પ્રજાના ઇવનું મૂર્તિમાન સ્વરૂપ છે.

મળવાનું ઠેકાણું:

દે. બી. પંડિત,
દેસાઇની પોળ, ખાડીયા
અમદાવાદ.

નવજીવન અને સત્ય.

તમા જમાનાના વિચારો અને ભાવના પ્રસારેલું ગુજરાતમાં
નવું માસિક કંદ ૪૮.

વાર્ષિક લઘાજમ પોસ્ટેલ સાથે રૂ. ૧-૦-૦

વિદ્યાપીઠો, પુસ્તકશાળાઓ અને ગુજરાતી નિયાયના શિક્ષકો માટે રૂ. ૧-૧૧-૦.

સર્વન્ટસ ઓફ ઇન્ડિયા સોસાયટી,
રોડનંદરૂં રોડ, ગીરખામ,
મુંબઈ.

ઈન્ડિયાન ઈનેયાલાસ વાર્ષિક,
તંત્રી અને પ્રકાશક.

ૐ

વાંચો

લાઝમો

વાંચો

એક જાણવાનોગ ખબર.

અમારે ત્યાંથી અનેક પ્રકારનાં ચૂંટ્યા અર્હાયા તથા મધુરાજીમાં
બનતાં સર્વ ગુણકારક અને સ્વાદિષ્ટ ચૂંટ્યા મળશે. દરેક જાતનું ચૂંટ્યું
જૂની જૂની જાતનો ફાયદો કરે છે ખાસ શિયાળાની ઠંડી રૂતુમાં
સાલમ પાક મળશે તેમજ કાયમને માટે બદામની પુરી, મગજ પુષ્ટિ
મરો. મળશે. દરેક જાતની પ્રસાદની સેવકારી, જેને જરૂરજી આવશે
માટે સ્વાદિષ્ટ થીંગે મળશે.

જનાવનાર તથા વેચનાર,

દે. ગુરુચર રોડ, કુશવર-
ખાના પાસે, પદાસચ
શોભાલખાના મંદિરની
દેવેશીને નાકે, મુંબઈ તં. ૨

પંડ્યા નરોત્તમદાસ લવજી,
સોયારીવાળા.

સમાજ સેવા પત્રકમાલા ૧.

માતૃશિક્ષણ શાળા.

સમાજ સેવા શબ્દનો અર્થ હમણાં હમણાં ઘણો વધી ગયો છે. એનો ચોખ્ખો અર્થ તો સમાજની સેવા એ છે. પરંતુ એની અંદર કંઈ કંઈ વસ્તુનો સમાવેશ થાય છે એ સ્પષ્ટ થતું નથી. એટલે કેની સેવા કરવી, સેવા એટલે શું, આ સંબંધી થોડો ખુલાસો કર્યાબાદ પ્રસ્તુત વિષય હાથ ધરીએ તો ઠીક. સમાજ એ મનુષ્યજાતિની પ્રત્યેક વ્યક્તિ તેમજ મનુષ્યજાતિના નિરનિરાંખ વર્ગનો સુસંઘટિત અને સુસંબંધ સમુદાય છે, અને તેમની સારી સ્થિતિ પ્રત્યેક ઇસમની તેમજ જુદી જુદી જાતિની સુસ્થિતિ પર આધાર રાખે છે. અહીંની હમણાંની સ્થિતિનો વિચાર કરીએ તો કોઈને કોઈ જ્ઞાતિને કે મનુષ્યને કંઈને કંઈ પ્રકારની અડચણ કે દુઃખ લોગવવું જ પડે છે. આ જ્ઞાતિ અને વ્યક્તિની જે કાંઈ વિશેષ અડચણ યા દુઃખ હોય તે દૂર કરવામાં મદદ કરી એકંદર રીતે સમાજની સ્થિતિ સુધારવી એ સમાજસેવાનું લક્ષ્ય બિંદુ છે. ઉપર ગણાવેલી અડચણ યા દુઃખ શારીરિક, માનસિક કે નૈતિક હોઈ તેનાં પરિણામ દરિદ્રતા, મંદવાડ, અજ્ઞાન, વ્યસનબંધન ઇત્યાદિ રૂપોમાં દેખાય છે. અને આ દુઃખો મોટેભાગે પ્રતિકૂળ સ્થિતિ-અણધારેલા સંજોગો—ને લીધે ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી જે સંજોગોને લીધે તે ઉત્પન્ન થાય છે તે બદલી કાઢવામાં જ સમાજની ખરી સેવા થાય છે. જડમૂલથી તે કારણોને નાશ નહીં કરતાં કાર્ય પૂરતાં ઉપાયો ચોજવાથી તે અડચણો અને દુઃખો પુનઃ પુનઃ દેખા દે છે. તેથી જે વર્ગની અડચણ કીંવા દુઃખ આપણે સદંતર દૂર કરવાં છે તેમની શારીરિક, સાંપત્તિક, માનસિક અને નૈતિક

સ્થિતિ સુધારવા સાડ જે કારણો અનુકુલ હોય તે આગલ આણવા અને પોતાનાં દુઃખ અને અડચણો પોતેજ માર્ગમાંથી દુર કરવા સશક્ત થાય એ શીખવવું એજ સમાજસેવાનું કાર્ય છે અને એ દિશામાં અને એ ઉદ્દેશથી જે પ્રયત્નો થાય તેજ સમાજસેવા છે. આ પ્રયત્નો પૈકી એકના સંબંધમાં આ લેખમાં માહિતી આપવા ધાર્યું છે.

શાળા શા સાડ જોઈએ ?

હમણાંની જડવાદની પ્રગતિના પ્રતાપે જગતના ઘણા દેશોમાં બાલકોનું મરણ પ્રમાણ બહુ મોટા પ્રમાણમાં દેખાય છે, એ પ્રમાણ ઈંગ્લંડમાં દર હજારે આશરે એકસોનું છે. સુબાઇ શહેરમાં એજ પ્રમાણ દર હજારે ચારસોની ઉપર છે. બાલકોનું આ મરણ પ્રમાણ કમી કરવા સાડ સુધરેલા દરેક દેશમાં આરોગ્ય શાસ્ત્રના જ્ઞાનનો સર્વત્ર પ્રસાર કરવા, પ્રસૂતિવેળા કાળેલ સૂચાણીની મદદ મળે એવી વ્યવસ્થા કરવા, ચોખ્ખું દુધ પુરું પાડવા વિગેરે પ્રયત્નો અખંડિત ચાલુ હોવાથી એ પ્રમાણ ઠંઠક અંશે કમી થયું છે. માતૃપદ પાળવા યોગ્ય ધએલી અગર તે અવસ્થા પહોંચવા થોડી ઘણીવાર હોય એવી સીયોને બાળકોના ઉછેરકામ સંબંધિ શાસ્ત્રીય-રીતે અને વ્યાવહારિક શિક્ષણ મળે તે સાડ પ્રયત્ન કરવા એ આ લેખનું એક કામ છે.

બાલકોના મરણના અનેક કારણો પૈકી માતાઓનું બાલકોનાં ઉછેર સંબંધિ અજ્ઞાન મુખ્ય કારણ છે. યુરોપ અને અમેરિકા ખંડના ઘણા દેશોમાં ફરજિયાત શિક્ષણનો કાયદો હોવાથી સૌ સ્ત્રી-પુરૂષોને પ્રાથમિક શિક્ષણ મળેલું હોય છે. છતાં યે એ શિક્ષણ ક્રમમાં બાલકોના ઉછેરકામનું શિક્ષણ નહીં હોવાથી માતા પોતાના એ કર્તવ્ય સંબંધિ અજ્ઞાન રહે છે. ગર્ભરહો છે એ જાણ થતાંજ માતાનું અને ગર્ભનું સંરક્ષણ દેવી રીતે કરવું, બાલકનો જન્મ થયા બાદ તેનું ખાવું પીવું, સ્નાન, કપડાં લત્તાં, ઔષધ પાણી વિગેરે બાળ-તોમાં કેવી વ્યવસ્થા કરવી આ સંબંધિ માતા અજ્ઞાન હોય તો બાલકની કાળજી ન લેવાય અને તેમાંનો મોટો ભાગ મરણ શરણ થાય એમાં સંશય નહીં. સમાજ પરની આ આપત્તિ ટાળવા સાડ

માતાને આ વિષયનું જ્ઞાન આખ્યા સિવાય બીજે રસ્તે નથી જ, અને તેથી આ શિક્ષણ આપવા સારૂ સુધરેલા દેશોમાં માતૃશિક્ષણ શાળા કાઢવાની શરૂઆત થઈ છે.

વ્યવસ્થા અને શિક્ષણ કેમ.

આ શાળાની વ્યવસ્થા ઉપલા ઉદ્દેશથીજ કામ કરનારી કમિટી ચલાવે છે. પણ કોઈ કોઈ શાળા પ્રસૂતિગૃહ યા દવાખાના સાથે જોડેલી હોય છે. કોઈની વ્યવસ્થા સમાજસેવાનું કામ કરનારી ધાર્મિક સંસ્થા જુએ છે. તો કોઈ મ્યુનિસિપેલિટીના તાબામાં હોય છે. પરંતુ આવા કામની શરૂઆત પહેલ પ્રથમજ—પ્રયોગાવસ્થામાં—હોવાથી કોઈપણ દેશની સરકારે જે કામ પોતાના હાથમાં લીધું નથી.

આ શાળામાં અનેક કામે કરવાનાં હોય છે. પ્રથમ તો એકાદ વૈદકશાસ્ત્રના જ્ઞાનવાળા ડૉક્ટર બાલકોને કેવી રીતે ઉછેરવા તેની માહિતી આપે છે. આ માહિતી વ્યાખ્યાનના રૂપમાં નહીં પણ વાતચીત દ્વારા આપવાનો પ્રચાર વિશેષ છે. પરંતુ આ શાળાનું મુખ્ય મહત્વનું કામતો એજ હોય છે કે માતાએ પોતાનું બાલક કેવી રીતે ઉછેરવું તેની સૂચના આપવી, અને તે સારૂ દરેક માતા પોતાના નાના બાલકને શાળામાં લઈ જાય છે. પ્રથમ ડૉક્ટર બાલકની તપાસ કરે છે અને તે બાદ પ્રત્યેક બાલક સારૂ કેવી કાલજી રાખવી તે સંબંધે તેની માને સૂચના આપે છે. શાળામાં જે બાલક લાવવામાં આવે છે તેનું વજન દર આઠ યા પંદર દિવસે લેવાય છે, અને તેની નોંધ એક કાર્ડપર લઈ તે કાર્ડ તેની માને આપવામાં આવે છે. આશ્ચર્યની વાત એ છે કે સુધરેલા સુરોષિ દેશોમાં પણ અશિક્ષિત અગર અર્ધ શિક્ષિત લોકોમાં બાલકોનું વજન કરવું એ અશુભ ગણાય છે; અને સ્કોટલેન્ડની એક શાળામાં તો બાલકોના વજન લેવાનું કામ ઉપલા કારણસર બંધ કરવું પડ્યું હતું ! બાલકનું વજન લેવામાં મા કરતાં બાપને વધુ લીતિ લાગે છે એવો એક શાળાનો જાતિ અનુભવ એક વ્યવસ્થાપકે પ્રસિધ્ધ કર્યો છે ! ! પણ આ વજન લેવાની પદ્ધતિથી બાલકની પ્રકૃતિની સ્થિતિ કેવી છે

કેવી નહીં એ માતાની દૃષ્ટિએ હુ મોશ પડે છે અને તેથી બાલકની કાલજી રાખવામાં એ રીત ઘણી મદદરૂપ થઈ પડે છે.

બાલકોની પ્રકૃતિ તપાસી તેનું યોગ્ય સંરક્ષણ કરવાસાડૂ સૂચના આપવાનો જે શિક્ષણ ક્રમ છે તેથી ઉત્તમ પરિણામ આવે છે. એ શિક્ષણ વ્યાવહારિક અને 'તાંત્રિકલિક ઉપયોગનું' જણાય છે. બાલકો એક ઠેકાણે ભેગાં થાય અને તેમની સૌ કોઈના દેખતાં તપાસ થાય ત્યાં પોતાનું બાલક સૌથી વધુ સાડૂ-તંદુરસ્ત-જેવાની દરેક માને હોંસાતોંસી થાય છે. બાલકની તબિયત સંબંધિજ સૂચના આપી ડૉક્ટર બંધ રહેતા નથી. તેનો કપડાં લતાં, ખાણુંપીણું સંબંધિ બહાર દેખાઈ આવતી ચૂકો પણ બતાવે છે. પણ આ દેખાતી નાની નાની ભૂલો લાંબા વયની ટેવોને લીધે એકદમ બંધ થતી નથી એમ જણાયું છે. શાળામાં સ્ત્રીઓ નિયમસર અને વહેલી આવે તે સાડૂ નિરનિરાળા પ્રકારની તજવીજ કરવી પડે છે. કોઈ શાળામાં નિયમિત આવનાર સ્ત્રીને કાંઈક ઇનામરૂપે અપાય છે. કોઈ ઠેકાણે શાળામાં નહીં 'આવનાર' સ્ત્રીને ઘેર તપાસ કરવા સાડૂ સ્વયંસેવક મોકલવામાં આવે છે. કોઈ શાળામાં ત્યાં શીખવા આવનાર સ્ત્રીના બાલકને સાધારણ મંદવાડ હોય તો ઔષધોપચાર કરવામાં આવે છે. દવાખાના યા ઇસ્પતાલ સાથે જોડાયેલી શાળામાં આવી વ્યવસ્થા વધુ સરલ રીતે થઈ શકે છે. અને આ શાળા તે કાંઈ દવાખાનું નહીં પણ રહેવા લાયક ઘરજ છે એવો મત એ કામમાં થડનારા ઘણા લોકોને છે.

માતૃશિક્ષણ શાળામાં શીખવા આવનાર સ્ત્રીઓને શિક્ષણ આપનાર ડૉક્ટરે કોઈ કોઈવાર તેમની ઘેર મુલાકાત લેવી એ પણ શાળામાંના શિક્ષણનો એક મહત્વનો ક્રમ હોય નહીં એમ થયું છે. સ્ત્રીઓને તેમના બાલકના સંરક્ષણ સંબંધિ જે સૂચના ડૉક્ટરે આપી હોય તેનો વ્યાવહારિક ઉપયોગ થાય તે સાડૂ પ્રત્યેક વ્યક્તિના ઘરની સ્થિતિ તેણે જાણવી જરૂરી છે. પ્રત્યેક સ્ત્રીની સાંપત્તિક સ્થિતિ જેવી હોય તેને અનુકૂળ સૂચના ડૉક્ટર આપે તોજ તે પૂરી ઉપયોગી નીવડે. વળી શાળામાં અપાવેલી સૂચના અમલમાં આવે છે

કે નહીં એ પ્રત્યક્ષ જોવાય એ પણ ડૉક્ટરની મુલાકાતનો એક ઉદ્દેશ હોય છે. એ બહુ સિવાય શાળામાં લીધેલી મહેનત મોટે ભાગે નકારી જવાનો સંભવ રહે છે. ઉપરાંત જેનાથી શાળામાંની ખીણ સ્ત્રીયો સાથે જોડાયેલા સ્વાસ્થ્ય નહીં યથા શક્ય હોય તેને ઘર જવાથી તેમને આવી મુલાકાતથી લાભ મળી શકે છે. વળી જે સ્ત્રી શાળામાં નિયમસર જતી નથી તેના પર આ એક પ્રકારનો દાબ પણ છે. પણ એટલું લક્ષમાં રાખવું જોઈએ કે જેને ઘર ડૉક્ટર જાય છે તે તેની ઇચ્છા વિરુદ્ધ યા અનિમિત્તિત આવે છે એવું તેમના મનમાં આવવા દેતા નથી. તદ્દન ગરીબ સ્થિતિની સ્ત્રી આવા પ્રકારની અનિમિત્તિત મુલાકાત સામું હરકત લેતી નથી, પણ સાધારણ સ્થિતિની સ્ત્રીના મનમાં કોઈપણ પ્રકારની ગેરસમજ ન થાય તે સારૂ ડૉક્ટર પ્રથમથી પૂછાવીનેજ મળવા જાય છે. મેડિકલમાં માતૃશિક્ષણ શાળાના વ્યવસ્થાપકોએ એક પ્રયોગ હાથ ધર્યો છે, અને તે એ છે કે શહેરનો ગમે તે એક નાનો ભાગ પસંદ કરી તેમાં રહેતા એક વર્ષની અંદરના દરેક બાલકને ઘર જઈ આવવું, તેની પ્રકૃતિ સંબંધિ પાકી તપાસ કરવી, તે ભાગમાં રહેલી સ્ત્રીયોનાં મન માતૃશિક્ષણ શાળામાં જવા તરફ વળે એવા પ્રયત્ન આદરવા, અને આ કમ લાગત ચાલુ રાખી શું પરિણામ આવે છે એ જોવાનો છે.

શાળામાં સાથે સાથે થતાં ખીલ્લ કામો.

બાલકોનાં ઉછેર સંબંધિ વ્યાખ્યાનો અને સંભાષણો ડૉક્ટર ને હાથે શાળામાં બાલકોની ધતી તપાસ બાદ તેમની માતાને અપાતી યોગ્ય સલાહ અને તેમને ઘર વખતોવખત ધતી મુલાકાત એ માતૃશિક્ષણ શાળાના મુખ્ય કર્તવ્યો ખરાં; પણ તેની સાથે ખીલ્લ પણ કેટલાંક કામો થાય છે. કોઈ કોઈ શાળામાં શીખવા આવતી સ્ત્રીયોને બાલકના કપડાં કેવી રીતે શીવવાં તેનું જ્ઞાન આપવામાં આવે છે, બચપણથી માંડી બાલક મોટું થાય ત્યાં સુધી તેના કપડાંની વ્યવસ્થા તેની માતાને હાથેજ થાય છે, અને તે

સાડુ શાળામાંથી. જરૂરી કાપડ પઠતર કિંમતે વેચવા વ્યવસ્થા કરી આપી હોય છે. વળી મોટી ઉમ્મરના માણસના જુનાં કપડામાંથી નાની ઉમ્મરના બાલક સાડુ નવીનવી ભાતતું કપડું શીવતાં શીખવવામાં આવે છે. કોઈ શાળામાં તો રાંધવાનું શિક્ષણ પણ અપાય છે. સાઉથસેન્ટ પાર્કની શાળાની સ્ત્રીઓને ઘેર જઈ પાકશાસ્ત્ર સંબંધિ મૂચના આપવામાં આવે છે. સ્ત્રીઓ પોતાની સુવાવડ સાડુ અને બાલ બચાંના કપડાં સાડુ કરકસરથી અમુક રકમ ભેગી કરતાં શીખે તે સાડુ સેવિંગ બેંક જેવી વ્યવસ્થા શાળામાં કરી હોય છે. કોઈ શાળામાં શીખવા જતી સ્ત્રીઓને નિર્ભેલ ભરોસા લાયક દુધ યોગ્ય ભાવે વેચવાની સગવડ કરેલી હોય છે. કોઈ શાળામાં બાલકોનું પ્રદર્શન ભરવામાં આવે છે. અને ત્યાં જે બાલક સૌથી ઉત્તમરીતે ઉછેરાયું છે એવું નક્કી થાય તેને અગર તેની માને ઇનામ આપવામાં આવે છે. પણ આવા પ્રદર્શનની યોજના ઘણાને પસંદ નથી. બાલકોનું ઉછેરકામ સ્ત્રીઓએ જ કરવાનું છે, તેથી મોટે ભાગે એ બાબતમાં ઘરના મરદની સહાનુભૂતિની જરૂર છે. અને તે સાડુ માતૃશિક્ષણ શાળા મારફત કોઈ કોઈવાર પુરૂષોસાડુ પણ વ્યાખ્યાનો આપવામાં આવે છે. વળી કોઈ કોઈવાર પુરૂષોના મેલાવડા પણ થાય છે, અને બાલકો તથા તેમની માતાને પેટભર ઉત્તમ અન્ન મળે એ ઉદ્દેશથી કોઈ શાળામાં સાધારણ અર્થથી આવનારું પૂરું પાડવાની વ્યવસ્થા પણ હોય છે.

માતૃશિક્ષણ શાળાનો ઉપયોગ મોટે ભાગે ગરીબ અને મધ્યમ સ્થિતિના વર્ગની સ્ત્રીઓ જ લે છે. બીજા વર્ગની સ્ત્રીઓને એનો ઘણો ખર્ચ પડે છે. આ શાળાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ બાલકોનું મરણ પ્રમાણ કમી કરવાનો અને નાના બાલકોની પ્રકૃતિ સુધારવાનો છે. તે કેટલો સાધ્ય થયો છે, અને સાધ્ય થયો હોય તો અમુક શાળામાં કેટલો એ (આંકડાવાર) પૂરવાર કરવું ઘણું કઠણ છે, તથાપિ આ શાળા દ્વારા અપાતા શિક્ષણથી ઘણું સાડું પરિણામ દેખાયું છે એ તો ઘણાનો મત છે.

આપણું કર્તવ્ય.

ઉપર કહ્યા મુજબ માતૃશિક્ષણની વ્યવસ્થા યૂરોપ અને અમેરિકા, ખંડના દેશોમાં થઈ ચૂકી છે. આપણા દેશમાં તો આ પ્રકારના શિક્ષણની અધિક જરૂર છે એ કહેવાની જરૂર નથી. બાલકના ઉછેર સંબંધિ જે આબાદ ઉપાયવાળું અને જરૂર પુરતું જ્ઞાન જુના જમાનાની સ્ત્રીઓમાં હતું તે દિવસેદિવસે કમી થતું જાય છે. વિશેષે કરી મુંબાઈ જેવા શહેરમાં વૃદ્ધ અને અનુભવી માણસોની મદદ મલતી નહીં હોવાથી તરૂણ સ્ત્રીઓને બાલકોનું ઉછેરકામ ધણું કઠણ થઈ પડ્યું છે. કામગીર વર્ગની તો સૌ સ્ત્રીઓ અશિક્ષિત હોય છે જ, પણ મધ્યમ વર્ગની સ્ત્રીઓપણ સાધારણ રીતે અશિક્ષિત હોય છે. તેમને જ્યાં વાંચતાં લખતાંજ પૂરું આવડતું ન હોય તો માતા તરિકેનું પોતાનું કર્તવ્ય શું છે એ શિક્ષણ લે એ અસંભવિતજ કહેવાય. મુંબાઈની સોશિયલ સર્વિસ લીગે હમણાં બાલકોને કેવી રીતે ઉછેરવા એ શિક્ષણ આપવા સાડે એક વર્ગ ઉધાડ્યો છે જેમાં આશરે વીશેક સ્ત્રીઓ આવે છે. આ વર્ગ ખંડેન ડોં નાગુબાઈ જોશી ચલાવે છે. આ વર્ગદ્વારા મળેલા અનુભવ પરથી મુંબાઈ શહેરમાં આવા વર્ગની જરૂર છે એ સ્પષ્ટ દેખાયું છે. આ પ્રયત્ન તદેન નવો હોવાથી એકદમ લોકપ્રિય થઈ જશે એવી આશા રાખવી ખોટી છે; તથાપિ સમાજસેવક તન હઈ કામ કરે અને પિતૃપદ પ્રાપ્ત કરેલી પુરુષમંડળી આ બાબતની અગત્યતા સમજે તો માતૃશિક્ષણ શાળાઓ કામે કામ કાઢવી કઠણ પડશે નહીં. અને એની અત્યંત જરૂર પણ છે.

નારાયણ મદહાર જોશી, બી. એ.

(લાપાંતર કર્તા—સ. વૈકુંઠલાલ એસ. ડાકોર, બી. એ.)

Printed by G. S. Doole at the Bombay Vaibhav Press,
Sandhurst Road, Girgaon, Bombay,
and

Published by N. M. Joshi, S. A. Secretary, Social Service League,
at the Servants of India Society, Sandhurst Road, Bombay.

પ્રો. ગજજરની આયોનિક કાર્મસીમાં

ખતેલી લેસોસાદાર, સોંધી, હિતમ

દવાઓ.

અને ઘરમાં વાપરવા લાયક

ઘરની અંદર લેસોસાદાર દવાઓ હોય તો જરા જરામાં

ગકઠરનું ખર્ચ થતું નથી, અને તાજાંહોળ મદદ મળે છે.

ફીવરફોર્સ:—દરેક વતના તાવ ઉપર અકમીર ન્હાની ગાટલી ૦-૪-૦,

મોટી ગાટલી ૦-૧૨-૦.

લીવર સોલ્યુશન:—કબજાવાન દૂર કરનાર. ૭ આંસની મોટી ગાટલીની

ફીમત ફક્ત ૧-૦-૦.

ટોનીક સોલ્યુશન:—શક્તિ આવે છે તથા લોહી સુધારે છે. ન્હાની ગાટલી

૧-૨-૦, મોટી ગાટલી ૨-૦-૦.

કુથ પાઉડર:—મ્હોંમાંના જંતુઓ પામે છે, સડના દાંત સુધરી જાય

છે. મોટી કબજી ૦-૧-૦ ન્હાની કબજી ૦-૪-૦.

કેફ પીડસ:—ઉધરમ, સ્તેષ્ઠામ તથા સરદી ઉપર અકમીર. શરૂ થતો કાચ

અદકાવે છે. ૧૦૦ ગોળીના ૦-૪-૦.

બીજી ખણ અતેક દવાઓ છે, વધુ ખુલાસા માટે લખો—

ધી આયોનિક કાર્મસી,

ગીરગામ-મુખર્જી.

અમદાવાદના એજન્ટ—

ચુનીલાલ મયાચંદ મહેતા,

વધુ દરવાજા